

ҲАМИД ҒУЛОМ

АЖАБ САВДОЛАР

КОМЕДИЯЛАР

ҒАФУР ҒУЛОМ НОМИДАГИ

АДАБИЁТ ВА САНЪАТ НАШРИЕТИ

ТОШҚЕНТ. — 1972

«Танланган асарлар»нинг учинчи томига оригинал ва таржима драматик асарлар киритилди. Бу асарларнинг ҳаммаси театрларда қўйилган, томошабинга манзур бўлган ва улар ҳозир ҳам саҳналарда ўйналиб турибди.

Асарларнинг кўпчилиги («Фаргона ҳикояси», «Ўғил уйлантириш», «Тошболта ошиқ», «Дил кўзгуси», «Ажаб савдолар») музикали комедиялардир. Бу — ўзига хос, қувноқ жанр. Лекин бу музикали драма ҳам, оперетта ҳам эмас. Бу жанрга ўзбек адабиётида Ҳамзанинг «Майсаранинг иши» билан асос қўйилган. Ҳаётнинг муҳим масалаларини кўтариб чиқадиган, феодад ўтмишнинг одамлар турмушидаги, онгидаги қолоқ урф-одатлари, сарқитларини фош қиладиган музикали комедияларни халқ севиб томоша қилмоқда. Езувчи бу жанрда ўзи билан ҳамкорлик қилган бастакорларимиз Манас Левиев, Сулаймон Юдаков, Юнус Ражабий, Матниёз Юсуповга ташаккур билдиради ва «Ўғил уйлантириш»га ажойиб куйлар яратиб кетган устоз бастакор Тўхтасин Жалидов хотирасига бош эгади.

«Муҳаббат тантанаси» драмасида янги шаҳар қурилиши фонида замондошлар ҳақида ҳикоя қилинади, муҳим ахлоқий масалалар ўртага қўйилади.

Таржималардан уч асар: Вильям Шекспирнинг «Ун иккинчи кеча ёки турфа қангомалар» комедияси, Лопе де Веганинг «Қўзибулоқ номи остида «Лауренсья ёки Қўзибулоқ қишлоғи» ва А. С. Пушкиннинг «Тош меҳмон» драмаси томга киритилди. Бу классик асарларни ўз вақтида Ҳамза номли ва Муқимий номли театрларимизда кўрган томошабинлар андиликда уларни ўқиб завқланиш имкониятига эга бўладилар.

КОМЕДИЯЛАР

ФАРҒОНА ҲИКОЯСИ

УЧ ПАРДАЛИ МУЗИКАЛИ КОМЕДИЯ

ИШТИРОК ЭТУВЧИЛАР

Кичкинаҳўжа Каттахўжаев. Колхоз бекорчиларидан,
ёшда.

Карима. Кичкинаҳўжанинг хотини. Кетмончи, 40 ёшда.

Умри. Буларнинг қизи. Агроном, 22 ёшда.

Азиз Умрининг севгилиси. Қурилиш инженери, 25 ёшда.

Комилжон Колхоз раиси, 25 ёшда.

Маҳмудхон Муродхонов. Участка ҳосилот советининг
раиси, 45 ёшда.

Мақсудхон. Унинг ўғли. 22 ёшда.

Дилдортоға. Кексалардан.

Баҳор. Дилдор тоғаниннг қизи, 22 ёшда.

Салима.

Ҳалима. } Колхозчи қизлар.

Наима.

Воҳеа Фарғона қишлоқларидан бирида бўлиб ўтади.

БИРИНЧИ ПАРДА

Каттахўжаевнинг лой томли кичкинагина эски уйи. Нураган пахса девор. Эшик тагида бир туп ковак тол. Шу ердан сойга тушилади. Катакдаккина ҳовлида, айвон олдида атиргуллар очилиб ётибди. Тўрқовоқларда беданалар басма-бас сайрапти. Тандирга ғўзапоя қаланган. Колхозчилар даладан қайтишяпти.

Карима (*тарқалаётган колхозчиларга*). Тезроқ келинлар, айланай, Умринисо ҳали замон келиб қолади!..

Овозлар. Хўп бўлади! Тезда қайтамиз! Утириш бизсиз бўладими?!

Карима. Баҳорой! Салима! Наима! Ҳалима! Юринглар, менга қарашиб юборинглар!..

Қизлар. Хўп, аяжон!

Салима, Ҳалима, Наималар Карима билан ҳовлига кирадилар. Баҳор сой томонда кўринган Мақсудхоннинг орқасидан бориб этагидан тортади.

Мақсудхон (*чўчиб*). Лаббай!..

Баҳор. Намунча ошиғич!..

Мақсудхон. Тўнди кийиб келай..

Баҳор. Тўнди?.. Тўнди кийиб келай денг?.. Ҳа, тўн баҳона бўлмай ўлсин!..

Мақсудхон (*ёқасини ушлайди*). Тушунмаяпман..

Баҳор. Тушунмаятган эмиш!.. Эракк кишининг куни шунга қолгандан ўлгани яхши! Уятсиз! Айёр!..

Мақсудхон. Ахир, ўзи нима гап?

Баҳор. Диёнат бўлмагандан кейин шунақа бўлади-да!.. Савлатини қаранг бунинг! Гарданининг битиб кетганини қаранг!

Мақсудхон. Еспирай!.. Нима, бугун чап ёнингиз билан турдингизми?

Баҳор. Утиринг, орани очди қиламиз!

Мақсудхон харсангга ўтиради.

Мақсудхон, Қани, бошланг!..

Баҳор. Яна, бошланг дейди айнимачи!.. Кўнглингиз Умрида экан, нега менга ваъда берасиз?..

Мақсудхон. Йўғ-е... Ким сизга шундай деди?

Баҳор. Ким айтганини қўяверинг... Бутун қишлоқда дув гап: эшитмадим деманглар, Маҳмудхон ака Кичкина тоға билан қуда бўляпти...

Мақсудхон. Ўлимдан хабарим бор, бундан хабарим йўқ...

Баҳор. Ҳеч ҳам-а? Унга ёзган хатларингиз-чи?..

Мақсудхон. Уҳ... Қизлардан бир гапни яшириб бўлмайди-да...

Баҳор. Демак, тўй ҳақидаги миш-мишлар чин экан-да?

Мақсудхон. Дадам шунақа бир гапни айтиб юрибди... аммо мен...

Баҳор. Хўш?.. Гапираверинг!..

Мақсудхон. Қўйинг энди, бошқа гапдан гаплашайлик!..

Баҳор. Бўлди!.. Жўнанг!.. Иккинчи кўзимга кўринманг!

Мақсудхон. Ия, ия!.. Бу нима деганингиз?..

Баҳор. Буми? Бу — сизни бевафо, бетамиз деганим!..

Мақсудхон (*ўзини Баҳорга ташлаб*). Войдод, кўзидан!..

Баҳор. Боринг, суйкалманг, елим!.. Бекорчилиги бу ёқда қолиб, бекордлиги ошиб тушди! Боринг, кутиб олинг, шаҳардан ясан-тусан бўлиб келяпти!..

Баҳор ҳовлига кириб кетади. Мақсудхон бир аҳволда сойга тушиб кетади.

Карима (*патир ясаётиб*). Баҳор қаёқда қолди, қизлар?

Баҳор. Мана мен, аяжон, хизмат?

Карима. Тандирдан хабар ол, қизиптими?

Баҳор. Хўп, аяжон!

Карима арияси

Жон қизим, ҳар кун йўлингда интизорингдир онанг,
Бахту иқболингни ўйлаб, ғамгузорингдир онанг.

Сенга иссиқ нон ёпиб, ош дамлар эрдим соғиниб,
Ҳамдамингдир ҳар нафас, ҳар ерда ёрингдир онанг.

Ой каби чехранг қулиб, муштоқ дилимни яшнатиб,
Кел, жамолингга тасаддуқ, жон нисорингдир онанг!

Баҳор. Тандир қизиди, аяжон, патирни ёпа қолай-
лик! (*Қизлар патир ёпишади.*)

Баҳор (*Каримадан ўсмоқчилаб сўрайди*). Аяжон
дейман, Умриой келсалар, тўйларни ҳам бошлаб юборар-
сиз?

Карима. Қизим келгани менга энг катта тўй!

Салима. Баҳор ҳалигидақа тўйни айтяпти...

Наима. Умрини турмушга берарсиз деяпти...

Ҳалима. Унашиб ҳам эмишсиз-ку...

Карима. Вой, қизи тушмагурлар-ей... Сизлардан бир
гапни яшириб бўлмайди... (*Уйчан.*) Қайдам... Дадаси тўй-
дан аввал ногора чалиб юрибди. Аммо...

Баҳор. Борди-келди қилиб турибсизлар экан-ку?

Карима. Ким билади дейсан, Баҳорой... Умринисо
келсин-чи, бир гап бўлар!..

Баҳор (*маънос*). Карима опа, бўлмаса, биз Умрини-
со келгунча кийиниб келамиз. Қизлар, юринглар!

Карима. Тезроқ келинглар, ўргилайлар!..

Қизлар кетишади. Карима патир уза бошлайди. Кичкинаҳў-
жа нафаси бўғзига тиқилиб, қоқилиб-суқулиб кириб келади.

Кичкинаҳўжа. Тур, дарров жой сол! Келяпти!..

Карима (*эшикка югуради*). Вой, худодан айланай,
қани ўзи?

Кичкинаҳўжа. Ҳай, тўхта, ўпкангни бос! Сен
кимни келяпти деясан?

Карима. Қизимизни-да, Умринисони!..

Кичкинаҳўжа. Вой, каллаварам-ей!.. Поезд ҳали
ярим йўлда!.. Хўжайин келяптилар!.. Маҳмудхон Мурод-
хонов келяптилар.

Кичкина хўжа арияси

Беқиёс азиз меҳмон,
Тайин келяптилар,
Сўзимда йўқдир ёлгон,
Хўжайин келяптилар,
Ҳа, хўжайин келяптилар!

(Уйинга тушади.)

Сўзим чиндир бус-бутун,
Мени қутлашга бугун
Атайин келяптилар,
Дилда ёзилди тугун,
Хўжайин келяптилар,
Ҳа, хўжайин келяптилар!

К а р и м а. Ҳовлиқинингиз қурсин. Ошнам келяпти, денг!

К и ч к и н а х ў ж а. Ҳа, ошнам келяпти. Заб одамохун, улфат, шинаванда; яна нима десамикан? Ринд табиатли... Аммо шу билан бир қаторда хўроз ошнам келяпти!..

К а р и м а. Вой-бў... Уша хўроз нимага келяпти экан бизникига?

К и ч к и н а х ў ж а. Совчиликка келяпти! Унинг катта ҳайит, кичик ҳайитда йўқлаб турганини бежиз деб ўйлаганмидинг? Йўқ! Бежиз эмас эди... Бугун ҳам йўқламоқчи. Одамохун-да!

К а р и м а. Қўйинг ўша елимни!

К и ч к и н а х ў ж а. Сен гап қайтарма! Эрнинг ҳукми хотин учун ҳам фарз, ҳам қарз. Тур энди, паловга унна!

К а р и м а. Хўжайинингиз гўжага ҳам арзимади!

К и ч к и н а х ў ж а. Яна паст кетади-я, бу хотин!

К и ч к и н а х ў ж а уйга, К а р и м а ошхонага кириб кетадилар. Кўчада, тол тагида отлиқ М у р о д х о н о в ўғли билан пайдо бўлади.

М а ҳ м у д х о н. Сен ҳам киравер!

М а қ с у д х о н. Йўғ-е, уятаман, дада...

М а ҳ м у д х о н. Нимадан уятасан, қайлиғинг ҳали келгани йўқ.

М а қ с у д х о н. Қайлиғинг, дейсиз... Мен, ахир, дада, у билан бир оғиз сўйлашмаган бўлсам...

Маҳмудхон. Сен менинг ёлғиз ўғлим бўласан. Асал едириб, қазн-қарта егизиб катта қиғанман. Бошқа болалар хатга қараб, диққинафас бўлиб юрганда, сен той миниб яйрагансан. Илгинг тўла сенинг! Дадил бўл, ота ўғли! Сўйлашмасдан ҳам ола берасан у кабутарни!

Мақсудхон. Тўғрику-я... Аммо анови кун газетада сурати чиққан экан, қарасам, «торт аравангни!» деяётгандай...

Маҳмудхон. Парво қилма! Кўнглингни тўқ қил! Даданг кимлигини биласанми, ота ўғли!.. Сандиғига шоҳи, бахмаллар тахлаганмиз...

Мақсудхон. Тўғрику-я... Аммо...

Маҳмудхон. Уятаман де?.. Агар кирмасанг, уйга бор. Пўрим кийиниб, стансага чиқ. Кутиб ол, париштани!..

Мақсудхон. Хўп, дада!..

Мақсудхон кетади. Маҳмудхон эгардаги хуржунни елкасига олиб, эшик ҳалқасини қоқадн.

Маҳмудхон. Хўжам, ҳо хўжам!

Кичкинаҳўжа. Ҳозир, мана, ҳозир! Заб кептилар, хўжайин, қадамларига ҳасанот!

Кичкинаҳўжа билан Маҳмудхон дуэти.

Кичкинаҳўжа

Уйимизнинг тўрини,
Бағримизнинг қўрини,
Кўзимизнинг нурини
Биз сизга бағишлаймиз,
Марҳамат, олқишлаймиз!

Маҳмудхон

Қўл бериб аста-аста,
Иккимиз чапараста,
Мақсадимиз пайваста,
Бирга қадам ташлаймиз,
Катта тўйлар бошлаймиз!

Иккови

Бошлаймиз, бошлаймиз!
Чироқларнинг мавжида,
Ногора базм авжида,
Оқ шоҳидан чимилдиқ,
Беданалар питбилдиқ,
Катта тўйлар бошлаймиз!..

Иккови бир-бирини елкалаб суяб, ҳовлида ўйинга тушади.

Кичкина хўжа (*Маҳмудхоннинг гоҳ у ёғига ўтиб
питиллайди, гоҳ бу ёғига ўтиб питиллайди*). Биз томонга
ҳам кун чиқар экан-а! (*Хуржунни олади.*) Қани, қани,
айвонга марҳамат!

Кичкина хўжа дастурхон ёзади, хотини тандирдан узаётган патирлар-
дан тўйнинг ётагида пуф-пуфлаб келтиради. Қўли куяди.

Иссиқ ҳам демайди-я бу хотин!.. (*Чой қуяди.*) Олинг,
хўжайин, патирдан олинг, новвотдан, қандолатдан ши-
минг!

Маҳмудхон. Бугун тўй экан-да, хўжам!

Кичкина хўжа (*эриб кетади*). Тўй, хўжайин, тўй!
Қизалогимиз Тошкент деган шаҳри азимдан келяпти!

Маҳмудхон. Энди гап шу-да, хўжам, тўйдан жар
солаверамиз-да?

Кичкина хўжа. Ихтиёр биз каминада эмас, ўзла-
рида. Биз хўп десак, қизимиз йўқ демайди.

Карима. Ҳай, дадаси, қизингиз номидан вайсайвер-
манг!..

Кичкина хўжа. Гапга аралашма сен, ҳафтафаҳм!..
(*Муродхоновга.*) Уқиш ҳам оғир-да, хўжайин. Қиз боши
билан, Қишлоқ хўжалик институтини битириб, агроном
бўлиб келяпти!..

Маҳмудхон. Балли... бу ёғи дуруст. Аммо мен ҳо-
зирги агрономларга ишонмайман. Пахта билимини улар
билмайди, биз биламиз. Китоб бошқа, деҳқончилик бош-
қа. Чунончи, мени олинг. Бошқа участкаларда чигитни се-
ялкада олтмишу олтмишга экишди. Мен элигу элликка
қўлда тўқдим. Хўш, кимники текис? Меники! Улар «уни-
версал» билан иккиёқлама культивация қилишяпти, биз
кетмон билан бир ёқлама чопиқ ўтказяпмиз. Хўш, ким-

нинг гўзаси яхши ўсяпти? Бизники! Хўп деяверинг, хў-
жам, қирқ сентр тайёр! Улар машина билан теришмоқчи
эмиш. Пахта расво бўлади...

К и ч к и н а х ў ж а. Пахтанинг пирисиз, сиз билан ай-
тишган панд ейди Аммо атайна сотиб олинган трак-
торлар бекор, занг босиб ётипти-да, хўжайин...

Ма ҳ м у д х о н. Деҳқончиликнинг отаси — кетмон, хў-
жам. Кетмонга ўзи дуо кетган. Комилжон: ҳамма ишни
трактор билан, кетмонсиз бажарамиз, дейди. Аммо, хўжам,
кетмонни йўқотиб бўпти! У кетмонни ҳам йўқотолмайди,
мени ҳам йиқитолмайди!

К а р и м а. Сиз ўзингизни ўзингиз йиқитяпсиз!

К и ч к и н а х ў ж а. Ҳай, хотин, тилингни тиясанми,
йўқми?.. (Муродхонюга.) Комил ҳаддидан ошяпти. Анов
кун шаҳарга сиз тайинлаган бодрингни ортиб кетяпсам,
менга: «Ўртоқ Каттахўжаев, идорага бир киринг» деди.
Кирмадим. Мен сизга қўл берганман, хўжайин. Комил
ҳаммага раис бўлгани билан менга раис бўлолмайди. Ме-
нинг раисим сиз.

Ма ҳ м у д х о н. Ошначилик бир йилчилик, қудачилик
минг йилчилик, хўжам. Сиз билан бизнинг орамизга энди
шайтон аралашолмайди. Тўйнинг маслаҳатини кейин ба-
пуржа қиламизу, аммо мен сизга учини чиқариб қўймоқ-
чиман. Қўш сурнай, қўш карнай... Унта қўй, иккита ғунажин
атадим. Йигирма яшик «дори»... Албатта, оқини кўпроқ
қиламиз. Кейин, мен сизга айтсам, ЗАГС ўз йўли билан
бўлаверади-ю, никоҳни домла Шаҳобиддинга ўқитамиз.
Бусиз бўлмайди. Имон саломатлиги керак, ҳа!

К и ч к и н а х ў ж а. Тилингизга шакар. (Ўрнидан ту-
ради.) Энди менга бир минутга ижозат берадилар, ошни
сузаман.

Ма ҳ м у д х о н. Йўқ, қўзғалманг. Овқатни кейин ей-
миз.

К и ч к и н а х ў ж а. Йўғ-е...

Ма ҳ м у д х о н. Ҳа! Сиз энди тезроқ стансага чиқинг.
Ҳадемай, поезд келиб қолади.

К и ч к и н а х ў ж а. Ақалли бир пиёла ҳалигидан...

Ма ҳ м у д х о н. Йўқ. Кейин... (Ўрнидан туради.) Мен
чопиқдан хабар олай. Кетмончиларнинг тепасида қоровул
бўлиб турмасам...

К а р и м а. Ҳа, боринг, савлат тўкиб турмасангиз бўл-
майди.

К и ч к и н а х ў ж а. Хотин, бу уйда тинчлик бўладими, йўқми? *(Иягини силайди.)*

К и ч к и н а х ў ж а. Маҳмудхоннинг гоҳ у ёғида пилдираб, гоҳ бу ёғида пилдираб, эшиккача кузатади.

Тагин, олислаб кетмасинлар!

Д у э т

(давоми)

К и ч к и н а х ў ж а в а М а ҳ м у д х о н

Бошлаймиз, бошлаймиз!
Чироқларнинг мавжида,
Ногора базм авжида,
Оқ шоҳидан чимилдиқ,
Беданалар питпилдиқ...
Катта тўйлар бошлаймиз!

К а р и м а *(ўчоқбошидан чиқиб келади, Маҳмудхонни кузатиб қайтган эрига)*. Одам ҳам шунақа сийқа бўладими! Нима, Маҳмудхон бўлмаса, кунимизни кўролмаимизми? Ҳадеб оёғи остига йиқилаверманг!..

К и ч к и н а х ў ж а. Ажаб, ажаб... Манов эси пасти қаранг!..

К а р и м а. Қўйинг, ансамни қотирманг!.. Шу кунларда ўзим айниб юрибман!..

К и ч к и н а х ў ж а. Ҳой, хотин, тилимнинг суяги йўқ деб ҳадеб сайрайверма!..

К а р и м а. Сайрасам, сайрамасам — шу! Мен унақа эски қирриқ билан қуда бўлмайман!.. Тўй бошлармиш!.. Йиғиштиринг ўша қудачилигини!..

К и ч к и н а х ў ж а. Ажаб... Эс-песингни еб қўйдингми? Қизимизнинг нимаси бор? Бошида сочи-ю, оғзида тиши... Хўжайин бўлса, баобрў, бадавлат, басавлат одам... Мақсудхон ҳам, кимсан, ҳосилотнинг ўғли!

К а р и м а. Бас, сувнинг устидаги кўпикни мақтайверманг!..

К и ч к и н а х ў ж а *(авжига чиқади)*. «Сувнинг устидаги кўпик?!» Бўғма мени! Оталик номимни ерга урма! Сўзимни қайтарма!

Қ и з л а р келишади.

Наима. Нима шовкин ўзи?.. Салом, Кичкина тоға! Жим туринг, вағирлаётган моментингизни чиқ этиб суратга туширай, деворий газетага материал етмай турибди! Сарлавҳаси ҳам тайёр: «Илғор колхозчи опа ва унинг феодал эри!..»

Кичкина хўжа. Ажаб, ажаб, вой, Наима қизимей!... Ҳали шунақа қаттиқ мухбир бўпкетганман дегин? Бу галча бир қошиқ қонимиздан кечадилар... (Қизларга.) Ҳай, ҳай, оппоқ қизларим, қани, келинлар!

Карима. Келинлар, опанг ўргилсин!..

Қизлар ҳовлини тўлдиришади. Наима боғни, қизларни суратга олади. Умумий хушнудлик. Тугунча кўтариб хотинлар киради. Комилжон ҳам келади.

Комилжон. Қутлуғ бўлсин, Кичкина тоға!.. Карима опа, қизингиз келишини эшитиб, суюниб қолдингизми?

Карима. Нега суюнмай, айланай раис! Йўлига термилавериб, кўзларим толди!..

Комилжон (Кичкина хўжага). Менинг отимга мининг, вақт зик, поезд келишига ярим соат қолди.

Кичкина хўжа. Қуллуқ... (Чиқиб кетади.)

Комилжон. Карима опа! Гуллар ҳам заб очилибди-да! (Қизларга.) Қизил гулни кўрсам, қизларжон, бағримда ўт ёнади. Аллакимнинг соғинчи кўнглимни ўртайди. Аллакимнинг лоладай чеҳраси хаёлимда жонланади... Аммо кимнинг соғинчи?.. Кимнинг чеҳраси?.. (Гул искаб, ўйга толади.)

Салима (юзини рўмоли билан яшириб). Вой-вой, манов кишини!.. Бирам беадаб гапларни гапиряптики!..

Ҳалима. Раисимизнинг дарди оғир...

Наима. Комилжон ака куйганлардан шекил... Қани, ёниб турган вақтида бир суратга опқўяй!..

Қизлар кулишади.

Комилжон (атайин ўсмоқчилаб). Иннайкейин, қизларжон, гул искасам, хаёлий гўзалнинг қоп-қора тўлқин сочини исқаётгандай, ўзимни ишқ бўстонида маст сезаман... Аммо ўша хаёлий гўзал ким? Билмайман... Ерда ҳам йўқ, кўкда ҳам йўқ, сувда ҳам йўқ, борингки, телевизорда ҳам йўқ...

Қизлар хахолаб кулишади.

К а р и м а. Пешанангизга бирортаси ёзилгандир, ҳадеб ўртанаверманг, опаси!..

С а л и м а. Комилжон ака, ўша хаёлий жонон телевизорда бўлмаса, спутникда экан-да!..

К о м и л ж о н айвон пешига ўтириб олиб, қийқириб кулади.

Ҳ а л и м а. Булоққа тикилинг, суратини кўрасиз!..

Н а и м а. Рентгенга кўрсатинг, аён бўлади! (Кулги.)

К о м и л ж о н. Кейинги маслаҳат маъқул! Аммо мен рентгенга бориб келгунимча шу қишлоқдаги қизларнинг бирортаси ўзига эҳтиёт бўлиб юрсин!.. (Кулги.)

Комилжон яна гул искайди, ўйга толади.

Я л л а, л а п а р

К о м и л ж о н

Очилиб, боғ ичра базмин тузди гул,
Ўртади бағрим, висол кўргузди гул,
Тинч эдим, кўнглимни ногоҳ бузди гул,
Бузгани майли, хаёл тўлғизди гул!

Қ и з л а р

Гул хаёлида чаман обод қилинг,
Кўнглингизни ғуссадан озод қилинг,
Йўлда ғовлар учраса, барбод қилинг,
Сиз гулистон аҳлини дилшод қилинг!

К о м и л ж о н

Гул дедим, гул ишқини қилдим ҳавас,
Гул дедим, булбул билан мен басма-бас.
Гул дедим, гулхонада олдим нафас,
Оҳ дедим, оҳимда ғунча ёзди гул! _

Қ и з л а р

Гул эмас, гулнинг тикони бўлмаса!
Ёр эмас, ёрнинг дегони бўлмаса!
Гул эмас, гулшанга атри тўлмаса!
Ишқ эмасдир имтиҳони бўлмаса!

К о м и л ж о н

Майлига, бўлсин тикани, ийнаси,
Пора-пора бўлсин ошиқ сийнаси,
Очилур муштоқ кўнгилинг ойнаси,
Оҳ, хаёл мавжида қалқиб сузди гул!

Қ и з л а р

Гул экан, сўнмас зиёси гул экан,
Севгининг меҳру гиёси гул экан,
Ўт бўлиб бағрингни ёндирди чаман,
Бор экан аҳду вафоси, гул экан!

«Гул» рақси. У м р и билан А з и з н и н г бир тўда ёшлар билан кириб келганини ҳеч ким сезмай қолади. Улар «Гул» рақсини бир нафас томоша қилиб турадилар. Тандир томондан саватда патир кўтариб, айвонга ўтаётган Қарима қизини кўриб, саватни айвон пешига қўяди-ю ўзини Умрига отади.

Қ а р и м а. Вой, аягинанг бўйгинангдан айлансин! Вой, қизгинам келипти-ю, сезмай қолибмиз!..

Она-бола қучоқлашадилар. Қизлар уларни ўраб олишади. Азиз ҳам Комилжон билан, қишлоқ йигитлари билан иссиқ кўришади.

Қ а р и м а. Ҳар куни сабзи тўғрайман, сен келсанг ош дамлайман деб! Ҳар кун гул териб уйингни безайман, баҳри дилнинг очилсин деб! Бунча соғинтирмасанг бағримни ўртаб!..

У м р и. Мана келдим. Аяжон! Йиғламанг! Айрилиқ кунлари тугади. Энди ҳамиша ёнингизда бўламан!..

Б а ҳ о р. Ўртоқжонимнинг бўйи чўзилиб, ҳусни чамандек очилганини қаранглар-а! Тошкент ҳавоси ёқибди сенга, ўртоқжон! (Қучоқлашиб кўришадилар.) Ҳа, айтгандай, Азиз акам бирга келибдилар-да.

У м р и. Азиз акам энди... қурилиш инженери бўлиб келдилар. (Қип-қизариб кетади.) Ҳар йил қишлоғимизга келиб кетардилару тажрибага.

Б а ҳ о р. Хуш кўрдик, Азиз ака. Янги қишлоқ қурмоқчи бўлиб юардингиз-а?

А з и з. Ҳа, ўша мақсад билан келдим.

К о м и л ж о н. Раҳмат, Азизжон. Бу гал энди ўқишни битказиб келгандирсиз?

А з и з. Шундоқ, Комилжон ака!
К о м и л ж о н. Табриклаймиз, сизниям табриклаймиз,
Умрихон. Институтни битириб, колхозимизга мутахассис
бўлиб келганларингиз билан, иккалангизни ҳам табриклай-
миз.

Х о р в а К о м и л ж о н

Хуш кўрдик, азиз меҳмон, хуш кўрдик,
Қутлайди гўзал бўстон, хуш кўрдик.

К о м и л ж о н

Ҳар доим қолинг бунда, ишлайлик.
Бу элга бўлинг боғбон, хуш кўрдик.

Х о р

Меҳнатда, фароғатда, саодатда
Ҳамдамдир ҳамма инсон, хуш кўрдик.

К о м и л ж о н в а х о р

Хуш кўрдик, азиз меҳмон, хуш кўрдик,
Қутлайди гўзал бўстон, хуш кўрдик!

А з и з а р и я с и

Қадрдонлар, элингизга бу кўнглим банд бўлиб келдим,
Севиб қишлоқларингиз, сизга мен фарзанд бўлиб келдим.

Узоқларда ҳавас қилган эдим бир бора кўрмакни,
Ҳаётингиз дарахтига ўзим пайванд бўлиб келдим.

Юборди сизга Тошкент, ям-яшил водий қучоғига,
Саодат қасрига гишт қўйгали хурсанд бўлиб келдим.

Қўшиқлар янграсин деб, янги уйлар қад кўтарсин деб,
Чаман боғлар соғинчи бир-ла, мен дилбанд бўлиб келдим.

С а л и м а (Ҳалиманинг қулоғига, Азизга ишора қи-
либ). Жудаям сухсур йигит эканми-а?

Ҳ а л и м а. Шаҳарлик-да. опоч...

Н а и м а. Мақсудхоннинг уйи куйди... (Қизлар қий-қириб кулишади.)

Б а ҳ о р. Ажаб бўпти!..

К о м и л ж о н. Азиз, заб келдингиз-да. Айтгандай, лойиҳангиз тасдиқландими?

А з и з. Тасдиқланди. Генерал план тайёр.

Б а ҳ о р. Қишлоғимизни қуриб ҳам берадилар. Кет-гизиб бўпмиз!..

К а р и м а. Хуш кўрдик. Қани, айвонга!..

Ким айвонга, ким ҳовлига, ҳамма ҳар ерда ўтирадилар.

Н а и м а (суратга олади). Шўхроқ ўтиринглар. Умри опа, ҳов анови қалдирғочлар учиб кетаётган томонга қаранг-а! Азиз ака, табассум! Табассум!.. (Комилжонга.) Ранс ака, сиз нутқ сўзлаб туринг!.. Сарлавҳаси тайёр: «Мутахассисларни кутиб олиш маросими».

К а р и м а. Умриой, дадангни кўрмадингми?..

У м р и. Йўқ. Қаердалар?..

К а р и м а. Яқинда станцияга отлиқ чиқиб кетган эди. Етолмагандир-да... Қайси йўлдан келдинглар?..

У м р и. Сой ёқалаб.

К о м и л ж о н. Дадангиз катта йўлдан кетган. Ҳа-демай келиб қолади. (Азизга.) Қани, Азизхон, дастурхонга қаранг, йўлдан очқаб келгансиз... Патирдан олинг!..

А з и з. Фарғона нонини севаман. Буғдойи хушбўй, мазади, аллақандай тансиқ бўлади. Тоғ ирмоқлари сувидан дамланган чой ҳам антиқа.

К о м и л ж о н. Бизнинг қишлоқда бутунлай ишлаб қолинг, Азизжон. Бизда доим иш барала, ким келса ўйину ялла.

А з и з. Энди бу ердан кетиб бўпман, Комилжон ака!

А з и з в а У м р и

Кўнглим чаман, озод Ватан гулгун диёрим,
Қувна, элим, куйла, дилим, бахту баҳорим.
Сенсиз менга иқбол гули яшнаб очилмас,
Жоним сенга ҳам бахтингга мангу нисорим.
Мен меҳнатинг майдонида жавлон урарман,
Сендан топиб шон-шарафим — номусу орим.

Ўзбек ёли халқлар аро мард пахтакордир,
Озод Ватан, сен шавкатим, сенсан мадорим.

Кизлар ўйнайди.

С а л и м а. Шаҳарликлар гапга чечан бўлади. Нон билан сувни гапиряпти-ю, Комилжон акамдақа, кўзи гулда!.. (Қийқириқ).

Ҳ а л и м а. Гул шайдоси бир эди, икки бўлди. Бир милтиқ, бириси тепки бўлди (кулги).

К а р и м а. Вой, қизи тушмагурлар-ей!.. Бас, бас-ей, кулавериб, ичагим узилди!..

К о м и л ж о н. Карима опа, энди биз кетайлик. Азизжон, қани, юринг.

1-й и г и т. Азиз ака, бугун бир гурунглашамиз.

2-й и г и т. Далаларни кўрсатамиз акамга!

3-й и г и т. Бизникида тураверасиз, ака!

А з и з. Жоним билан!.. (Айвондан чамадонини олмоқчи бўлади. Баҳор Умрини кузатади.)

У м р и (Азизга). Дадамни кўрмасдан кетасизми?

А з и з. Бир айланиб келаман, Умриой.

У м р и. Тез келинг-а!..

Ҳамма тарқалади. Карима билан Умри ёлғиз қолишади.

У м р и. Яхши юрибсизми, аяжон? Мен йўғимда, дадам сизни хафа қилмадимми?

К а р и м а. Дадагнинг хафа қилишига кўникиб қолганман. Бир томони эртаю-кеч оғир кетмон иши, яна бир томони — даданг тўй дардида-ю, менинг бағрим қон...

У м р и. Қанақа тўй, аяжон?

К а р и м а. Сенинг тўйинг... Маҳмудхон ака ўгли учун бўзчининг мокисидай қатнагани-қатнаган...

У м р и. Бу ҳазилми, чинми?

К а р и м а. Даданг чинга чиқариб юрибди. Маҳмудхон ака бугун ҳам бир хуржун буюм ташлаб кетди...

У м р и (хахолаб кулади). Ахир, сиз, тушунган, аяжоним, ихтиёр қизимнинг ўзида, демадингизми уларга!..

К а р и м а. Дедимку-я... Аммо дадангни биласан-ку... Анов куни гап топиб келди, сени Мақсудхон билан хат ёзишиб турган эмишсан деб...

У м р и (хахолаб кулади). Ҳа-ҳа-ҳа... Вой, у масхарабозларни қаранг!.. Хат ёзишиб турган эмишман...

К а р и м а. Хуллас, сенга анчагина ташвиш тўплаб қўйишибди.

У м р и. Бўпти, ўзим гаплашаман.

Эшик олдида Мақсудхон пайдо бўлади, елкасидан дадаси туртиб келади.

Маҳмудхон. Киравер! Дадил гапир!

Мақсудхон. Дада, кўнглим бетламаяпти-да! Баланд дорга осиялпмиз-да! Қувиб чиқарса-я?..

Маҳмудхон (бақириб беради). Нима, нима?! Ким қувиб чиқаради сени? Ҳадди борми?!

Мақсудхон. Бўпти, дада. Сиз бораверинг...

Маҳмудхон кетади. Мақсудхон қадини ростлайди.

Мақсудхон арияси

Аё дўстлар, жәхон ичра менингдек паҳлавон борму?

Ва ё танҳолигимга шубҳангиз борму, гумон борму?

Ҳасад наштарларин санчмоқчи бўлганлар етолмайди,

Менинг ёримга кўнгилад розин айтмоққа забон борму?

У м р и. Таажжуб... Ким келди экан, бағри ёниб?..
(Эшикни очиб юборади.) Келинг, Мақсудхон, келинг!

Мақсудхон. Келдик, жонидан...

У м р и. Жонидан?!

Мақсудхон. Ҳа, ҳалигидай... Ўзлари ҳам жуда соғинтириб юбордилар... Айниқса, бугунги озор... Стансада биз томонга бир қушбоқиш қилдилару... ёнларидаги барно йигит билан индамай ўтиб кетавердилар...

У м р и. Ия-ҳа, гап кўп денг... Қани, уйга кириб, бапуржа сўйлашамиз.

Мақсудхон. Хўп, хўп, жонидан... (Остонага қадам қўяди). Бисмиллоҳу раҳмону раҳим... (Айвон пешига омонатгина ўтиради.) Қани, омин, қадам етди, бало етмасин!

Умри аясига имо қилади. Карима уйга кириб кетади.

У м р и. Қани, гапиринг!

Мақсудхон. Демак, ҳалиги барно йигит...

У м р и. Ҳалиги барно йигит йўқ... Дадил гапираверинг!..

Мақсудхон. Менинг хатларим...

Умри (токчадан бир даста хат олиб беради). Мана конвертлари очилгани ҳам йўқ.

Мақсудхон. Ия, ия... Ахир, нега энди очмайсиз? Ёпирай... Ахир, тўй анжоми тахт. Мол етмаса, мана, жон, кўзидан!.. (Кўкрагига уради, ёқасидан парр этиб бедана учиб чиқиб кетади. Умри қийқириб кулади. Мақсудхон бедана кетидан югуради, тутиб келиб, қўйнига солади.) Парво қилмайдилар, жонон, ишқибозлик!.. Аммо ўзи ҳам жуда ўткир сайроқи-да! Шу бугун Абдиқарим тулладан битта бўрдоқига алишиб олдим. (Маза қилиб, қийқириб кулади.) Харидорлар кўп. Аммо бедовга ҳам алишмайман!..

Умри. Омон бўлинг, ҳали ишқ бу ёқда денг!..

Мақсудхон (ўзига келиб). Йўғ-е, бу ишқ бошқа-ю, сизга бўлган ишқ бошқа, жамолингга тасаддуқ!.. (Қийқириб кулади.)

Умри. Қайсиси кучлироқ?..

Мақсудхон. Иккови ҳам-ку, аммо туллак бошқа-ю, юрак бошқа!

Умри (гулзор бўйидан супурги олади). Қани, «ёпирим!» деб, бир туриб юборсинлар!..

Мақсудхон. Ҳай-ҳай, бу нима қилганингиз? Ахир, тўй, дадам...

Умри. Дадангизга бориб, «тўй бўлмас экан», денг.

Мақсудхон. Ахир, жонидан, неча йилдан бери совға-салом қилиб...

Умри. Уша латта-путталарни олиб кетинглар.

Мақсудхон. Олиб кетинглар?.. Йўқ, дард билан ўйнашманг?

Умри. Дўқми?!

Мақсудхон (суйқаниб). Илтимос... Менинг бағрим ёнаётганини сиз билмасангиз, худо билади!

Умри. Менинг бағрим сизга нисбатан муз! Бўлдими?

Мақсудхон. Ҳай, худодан кўрдим, шафқатсиз жонон!.. Отамнинг юзидан ўтолмай шунча маломатга қолдим. Ўзим жинниман! Ўзим!.. (Ҳовлидан югуриб чиқиб кетаётганда, беданаси қўйнидан яна париллаб учиб кетади.)

Карима уйдан чиқади. Она-бола қучоқлашиб, қийқириб кулишадди. Соё томондан Азизнинг ашуласи эшитилади, Умри қўшилади.

А з и з

Бир томони қор босган баланд тоғлар,
Бир томони яшнаган гўзал боғлар,
Боғларида саноғи йўқ чироқлар —
Юрагимни банд этган чаман экан,
Садоқатга, севгига ватан экан!

У м р и

Айтган билан тугамайди достони,
Булбулларни чақиради бўстони,
Қизи сулув, жасоратли ўғлони
Юрагимни банд этган чаман экан,
Садоқатга, севгига ватан экан!

И к к о в и

Мен шу юртнинг жамолига шайдомен,
Токи умрим бори қадар фидомен,
Жоним билан мубталомен, адомен,
Юрагимни банд этган чаман экан,
Садоқатга, севгига ватан экан!..

А з и з тол тагига келиб, сой томонга тикилади, қишлоқ манзарасига суқланиб боқади. От келиб тўхтайдди. К и ч к и н а х ў ж а вгардан тушиб, эшик олдида ҳовлиқиб келади-ю, бегона йигитни кўриб ҳанг-манг бўлиб қолади. Улар бир-бирига синаш назари билан тикиладилар.

А з и з. Салом, амаки!

К и ч к и н а х ў ж а. Салом. Мен жанобларини аллақадерда кўргандайман.

А з и з. Шу қишлоқда кўргансиз-да, амаки. Тошкентдан ҳар ёз келиб турардим-ку?

К и ч к и н а х ў ж а. Ҳа, ҳа, эсладим. Ҳалиги инженер боламан денг. Азизвойман денг-а? Яна кепсиз-да, а? Дуруст, дуруст... қани, меҳмон, уйга!..

Уйга кирадилар. Умри ўзини дадасининг бағрига отади.

У м р и. Салом, дадажоним! Соғ-саломат юрибсизми?

К и ч к и н а х ў ж а (кўзига ёш олиб). Раҳмат, опоқ қивим, ача қизим, раҳмат!.. Жуда ҳам соғиндим!..

У м р и. Азиз акам билан танишиб олибсиз-да?

К и ч к и н а х ў ж а. Биз бу киши билан эски таниш...
Қани, меҳмон, айвонга!

У м р и. Азиз акам энди қишлоғимизда қурилиш инже-
нери бўлиб ишлайди, дадажон!

К и ч к и н а х ў ж а. Шундоқми? Яхши, яхши...

А з и з (у йни кўздан кечиради). Уйингиз ҳам эскириб,
қақингиз қолмапти, амаки, қулатиб, янгисини қурамизда-а?

К и ч к и н а х ў ж а. Ҳа, хийли эскириб қолди. Ай-
ниқса кечаги ёмғир эзиб юборди. Энди, йигит, мана, Ум-
риниса келди. Тўйни қилайлик. Қудамиз анча бақват
одам. Сиз режани туза берасиз, биз уйни қураверамиз-
да!..

Азиз Умрига ҳайрон тикилади. Умри лабини тишлайди.

У м р и. Дадажон, эски гапларни қўйинг. Боя Мақсуд-
хон келган эди, совға-саломингизни олиб кетинг, дедим.

К и ч к и н а х ў ж а. «Олиб кетинг» дедим?! Биласан-
ми, у совға-саломлар неча пул туришини? Шошма, мен
ҳозир сенга ҳисоблаб берай! (Каримага). Хотин, қозиқ-
дан чўтни ол!

К а р и м а. Қўйсангиз-чи, дадаси!.. Нимасини ҳисоб-
лайсиз энди?..

К и ч к и н а х ў ж а. Сен аралашма!.. (Қозиқдан чўт
олади.) Ун кийим кирибдишин, уч юздан — уч минг...
Иккита бахмал, икки юздан — тўрт юз... патир, нон, қанд-
қурс, борингки, юз эллик... жами — уч минг беш юз эллик.
Колхозимиз аъзосининг икки йиллик даромади!

У м р и (ҳайрон). Нима дедингиз, дада? Уч минг
сўмни икки йиллик даромад дедингизми?

К и ч к и н а х ў ж а. Уч минг беш юз эллик сўмни!..

А з и з. Демак, даромад ойига юз эллик, кунига беш
сўмдан тушибди-да?

К и ч к и н а х ў ж а. Ҳа!

У м р и. Йўғ-е, бу ерда бирор англашилмовчилик бўл-
са керак.

К и ч к и н а х ў ж а. Ҳисоб тўппа-тўғри!

А з и з. Ахир, колхозингиз юқори ҳосилли, миллио-
нер хўжалик-ку?

К а р и м а. Миллионерликка миллионерку-я, айланай.
Аммо Маҳмудхон ака участкасидаги қўл меҳнати даро-
маднинг баракасини учиряпти.

У м р и . Дада, нега бундай бўлиб қолди?

К и ч к и н а х ў ж а . Мени чалғитма. Мен тўйдан гапирсам, сен ташвишдан гапирасан!..

У м р и . Дадажон, колхознинг ишини ташвиш деманг!

К и ч к и н а х ў ж а . Ана, холос. Мен шаҳардан қизим келди, десам, тафтишчи кепти!..

Карима кулади.

К и ч к и н а х ў ж а . Нега тишининг оқини кўрсатасан?

К а р и м а . Вой-вуй, Худоёрхоннинг ўнг қўл вазири бўлсангиз ҳам ҳадеб ошаверманг. Умринисанинг саволи ҳақ. Бу саволга сиз жавоб бермасангиз, мен жавоб берай. (Умрига.) Ҳа, қизим, ишимиз ортига кетди. Ишимизнинг мазаси қочганига сабаб шуки, кўкрагига муштлаб юргувчи Муродхонов деҳқончиликнинг янги илмини билмайди. Муродхоновдан гап оласан, холос. «Кетмон — деҳқончиликнинг отаси... Қирқ сентр...» Аслида на юқори ҳосилу ва на катта даромад... Ундан кейин, даданга, Мақсудхонга ўхшаган бекорчилар кўпайиб кетди.

К и ч к и н а х ў ж а . Ёпирай, ёпирай!..

К а р и м а . Гап шу, қизим. Билагингни шимариб, ишга туш. Комилжоннинг ёнига кир. Ёрдам бер. Колхозчиларга мадакдор бўл. Ишламаётган машиналарни ишга сол! Ана шунда мана буларнинг сири очилади!

К и ч к и н а х ў ж а . Вой, отинча-ей!

К а р и м а . Ҳамма гапирса ҳам, сиз гапирманг, Муродхоновнинг гумаштаси! Нима қиласиз, жағимни очиб! Қўйинг, ёшларнинг ишига аралашманг!.. Ундан кейин, бориб хўжайинингизга айтинг, бўлмайдиган тўйдан жар солмасин.

К и ч к и н а х ў ж а (бирдан бақариб юборади). Дод хотиннинг зулмидан! Войдод, шаҳарда ўқиган қизнинг дастидан! Эл-юрт олдида шарманда бўлдим! Энди қайси юз билан бош кўтариб юраман?! Дод!..

К а р и м а . Дод солманг, ўт кетибдимин!..

К и ч к и н а х ў ж а (ўзини хотинига ташлайди). Ҳа, ўт кетди! Унақа-мунақа пажар эмас бу!..

А з и з . Амаки, амакижон...

К и ч к и н а х ў ж а . Амаки, дема мени!.. Жўна, келган ерингга!.. Жўна ҳозир!

А з и з. Хўп! Сизни кўргани келган эдим. (Умрига.)
Комилжон ака ўз уйида жой қилиб берди.

У м р и. Азиз ака, дадам учун мени кечиринг!..

А з и з. Ҳечқиси йўқ! Соғ бўлсак, ҳали дадангиз билан
қадрдонлашиб қоламиз. (Кетади.)

К а р и м а (эрига). Улгудек қўполсиз-да!

К и ч к и н а х ў ж а (бошини чангаллайди). Э, худован-
ди карим, не кулфатларни солдинг бошимга!.. (Илон чақ-
қан кишидек бегоҳат тўлғанади.) Ажаб бу савдолар!..

У м р и. Дадажон, ҳеч қандай савдо йўқ. Бешорга койин-
япсиз!.. Ҳориганга ўхшайсиз, дам олинг. Мен идорага
бориб, ўша Маҳмудхон ака билан бир гаплашиб қўяй-чи,
ўзи нима гап?..

А н с а м б л ь

К и ч к и н а х ў ж а

Сен нима дединг, нима?
Идорада кўринма!

У м р и

Нима учун, дадажон?

К а р и м а

Борабергил, Умрихон!

У м р и

Ҳисоб берсин Маҳмудхон!

К и ч к и н а х ў ж а

Қайт! Дарров қайт орқангга!

К а р и м а

Қулоқ солгил отангга!

У м р и

Нима дейсиз, дадажон?

К и ч к и н а х ў ж а

(Умрига)

Қадрдоним Маҳмудхон!

К а р и м а

Пухта ўйланг, отаси!

К и ч к и н а х ў ж а

Ким бу уйнинг каттаси?

У м р и

Дадажоним, ҳақ сўзим!

К а р и м а

Боргил, гўзалим, қизим!

К и ч к и н а х ў ж а

(Ғазабнок)

Борма дедим, бормайсан.

У м р и

Мен бормасдан қолмайман.

У м р и кетади. Карима унга қўл силкиб қолади.

К и ч к и н а х ў ж а (айвон пешига ўтириб, чаккаларини муштлайди). Тафтишчи!..

П А Р Д А

ИККИНЧИ ПАРДА

Пахтазор олдида сой. Кўприк. Чапда — бор. Шу ерда Дилдор тоға уйи ёнида унинг дурадгорлик дўкони. Берк. Унга — Муродхоновнинг ҳашамдор уйи.

Сутдек оппоқ тонг отяпти. Мақсудхон Дилдор тоға уйининг деразаси тагида чўккалаб олиб, Баҳорни уйроғиш учун, Умри өшигида айтган ашуласини авжидан оляпти.

«Аё дўстлар, жаҳон ичра менингдек паҳлавон борму?..»
(Дераза туйқусдан очилиб, Мақсудхоннинг бошини ёрай дейди.)

Баҳор. Ким у вавағлаётган?

Мақсудхон. Биз-да, кўзидан, намунча деразани зарда билан очмасангиз?..

Баҳор (совуқ). Хизмат, ўртоқ Муродхонов?

Мақсудхон (ўзича). Епирай, яна чап ёни билан турганга ўхшайди жонон... (Баҳорга.) Соғиниб келдим, Баҳорой! (Қийқириб кулади.)

Баҳор. Жўнанг, бевафога тоқатим йўқ! (Деразани тарақлатиб ёпади.)

Мақсудхон. Ана холос... Дард устига чипқон. Уҳ... Энди нима қилсам экан-а?

Кичкина хўжа пайдо бўлади. У, Мақсудхонни — кўриб қолиб, ўзини панага олади, қулоқ солади.

Мақсудхон (деразани қоқади). Ахир, сўзимга бир нафас қулоқ солсангиз-чи?..

Баҳор (деразанинг бир тавақасини очади). Шартим бор.

Мақсудхон. Айтинг.

Баҳор. Шартим шуки, мен савол бераман, сиз жавоб қайтарасиз.

Мақсудхон. Бажонидил!

Баҳор. Рост айтинг, Умриникига бордингизми?

Мақсудхон. Бордим...

Баҳор. Унга: «Жонидан...» дедингиз-а?

Мақсудхон. Ахир...

Баҳор. Ҳозир йўқолинг, бўлмаса, дадамни чақираман!

Мақсудхон. Ахир, Баҳорой...

Баҳор. Бас, гапни чайнаманг!

Баҳор ва Мақсудхон дуэти

Баҳор

Йигитларда вафо борми? -

Ишонмайман!

Ҳақиқий муддао борми?

Ишонмайман!

Мақсудхон

Муҳаббат ўтларида ёнди жоним,

Ишон, топмай қарор, ўртанди жоним!

Баҳор

Керакмас беқарорлар, садқайи ишқ!

Топибди ўзга ёрлар, садқайи ишқ!

Мақсудхон

Сенга англамоғим лозим дилимни!

Баҳор

Йўқол, орсиз!

Хазон этма гулимни!

(Деразани ёпиб, парда туширади.)

Мақсудхон

Баҳорой, кетма!..
Оҳ кетди, Баҳорим...
Эл ичра қолмади номусу орим...

Кичкина хўжа

Ажаб савдолар, ажаб савдолар!..
(Кўприкни паналаб, боққа кириб кетади.)

Мақсудхон. Ана буни калтак деса бўлади... Ҳай,
сабр қилайлик-чи! (Кетади.)

Идорадан Азиз, Баҳор уйи эшигидан Дилдор тоға чиқиб
келадилар.
Азиз сўрига чизмасини ёзади, иш бошлайди. Дилдор тоға дўконини
очиб, кетмон сопи ясашга тушади.

Азиз арияси

Тонг отиб, олам мунаввар бўлди, кел!
Бу чаман менга муяссар бўлди, кел!

Йўлларингга термилиб қолди кўзим,
Ҳар минут йилга баробар бўлди, кел!

Ҳамдамим боғ ичра шўх шаббодалар
Интизорликда саросар бўлди, кел!

Кел, дединг, келдим ва лекин келмадинг,
Ҳар минут йилга баробар бўлди, кел!

Азиз ашула айтarkan, Дилдор тоға деворга осиглиқ дуторини олиб
жўр бўлади.

Дилдор тоға. Балли, Азизвой! Одамда дард бў-
лиши керак. Машойихлар бежиз айтмаганлар: ишқсиз
эшак, дардсиз кесак, деб...

Азиз. Шундоғ, тоға. Менинг ҳам шу ажойиб қишло-
фингизга ишқим тушди. Назаримда, шу ер очилмаган
тилсимотга, топилмаган хазинага ўхшайди. Мана, уч йил-
дирки, ҳар ёз келаман ва ҳар гал келганимда янги-янги
конлар топгандай бўламан. Чунончи, тоға, шу вақтгача
пишиқ ғишт қаердан олиб келинган?

Дилдор тоға. Райондан...

Азиз. Ана, холос... Мен шу сой юқорисидаги тепанинг тупроғини таҳлил қилдим. Хумдон қуриб, ўшандан ғишт қуйсак, фақат бу қишлоқни эмас, атрофдаги бошқа қишлоқларни ҳам аъло сифатли пишиқ ғишт билан таъмин этса бўлади.

Дилдор тоға. Тилинга шаккар!

Азиз. Сой этагидаги тошлоқни кўздан кечирдим. Қимматбаҳо кон. Уни пойдеворга ишлатса бўлади.

Дилдор тоға. Отанга раҳмат.

Азиз. Уша ерда катта қамишзор ҳам бор экан. Уни ҳам ишга соламиз.

Дилдор тоға. Мен ҳам, асли, иморат устасиман, ўғлим. Аммо Муродхонов кетмон дастаси яшадан бўлакка арзитмайди.

Азиз. Иморат қурамиз, тоға, янги қишлоқ қурамиз. Мана мен тузган катта план тасдиқланди. Хўп десангиз, ҳозир раисникига борамиз. Нонуштага чақирган эди, баҳона билан бинокорлик материалларини маслаҳатлашамиз.

Дилдор тоға. Бўпти, кетдик! (Улар кетади.)

Умри пайдо бўлади. Баҳор уйдан чиқаётиб, Умрига дуч келади, бурилиб кетай деганда, Умри унинг қўлидан ушлаб қолади.

Умри. Салом.

Баҳор (совуққина). Салом.

Умри. Ўзи тинчликми? Нега индамайсан?

Баҳор. Қайдам... Сиз билмасангиз, мен қайдан билай...

Умри. Вой, сени қара, нега энди сизсираб қолдинг?

Баҳор. Билмадим... Сиз энди олий маълумотли агроном. Мен бўлсам, оддий қишлоқи қиз...

Умри. Очиқ сўзлайвер, ўзи нима гап?

Баҳор. Ахир, Мақсудхон уйингизга борибди-ку...

Умри. Ҳали, гап бу ёқда дегин. (Хахолаб қулади.)

Вой, сени қара!.. (Жиддий оҳангда.) Менга астойдил тикилиб қара. Очиқ айт: сен менга ишонасанми?

Баҳор. Илгари ишонардим...

Умри. Ҳали ҳам ишонавер. Беҳуда хаёлларга берилма. Мен Мақсудхонни севишингни биламан. Аммо у бекорчи, тантиқ, дадасининг эркатойи. У уйимга келди. Мен унинг ўзига яраша жавоб қилдим. Ишон менга. Кел, яхши

гаплардан гаплашайлик. Айт-чи, Баҳор, эсингдами мактабда бирга ўқиб юрган йилларимиз...

Баҳор. Эсимда...

Умри. Эсингдами, канал бўйида янги боғда гул экканимиз?

Баҳор. Эсимда...

Умри. Ҳамзаобод саёҳати-чи?

Баҳор. Ҳаммаси, ҳаммаси эсимда...

Умри. Агар шулар эсингда бўлса, демак, дўстлигимизни унутмапсан. Эсингдами, иккимиз бирга сой бўйида тўқиган қўшиқ?

Умри билан Баҳор дуэти

Баҳор

Бинафшалар очилган
Ям-яшил қиргоқ бўлса,
Кўкка юлдуз сочилган
Тун бўлса, чироқ бўлса...

Умри

Олисдан келса ёрим,
Аҳдига вафодорим,
Ёзмоқ учун хуморим
Менга яқинроқ бўлса.

Иккови

Баҳор чоғи тўй бўлса,
Ёрим бообрўй бўлса,
Соз чалинса, куй бўлса,
Кўнглим доим чоғ бўлса!..

Булар хахолаб кулишади. Комилжон, Дилдор тоға, Азиз, Мақсудхон, колхозчилар келадилар.

Комилжон. Бор экан-ку! Қизлар ўзи шунақа бўлади-да, а? Хилватни топиб, ашула айтишади.

Баҳор. Салом, Комилжон ака.

Умри. Салом.

Кўришадилар, Мақсудхон Баҳорга қўл узатганда, у четга бурилади.

Мақсудхон. Ҳай, шунисига ҳам шукур...

Комилжон. Мақсудхон, дадангизни чақиринг!

Мақсудхон. Хўп бўлади, ака. (Уйига кириб кетади.)

Комилжон (Азизга). Шу паҳлавон — бекорчи. Биэ уни сойдан тош ташишга қўйсақ, нима дейсиз?

Азиз. Кўпчилик нима деса — шу!

Комилжон. Мақсудхон бу ишни эплайди. Унга ўзидақа полвон ёшларни қўшиб берамиз.

Маҳмудхон билан Мақсудхон уйдан чиқадилар.

Маҳмудхон. Ассалому алайкум, яхшилар! (Кўришадилар.)

Комилжон. Ёш кўпайиб кетди, ўртоқ Муродхонов.

Маҳмудхон. Ҳа-ҳа! Қани, эшитайлик.

Комилжон. Қурилишни маслаҳатлашиб олдик. Юришиб кетадиганга ўхшайди. Ўғлингизни тош ташувга қўямиз.

Маҳмудхон. Бошқалар борсин.

Комилжон. Мақсудхон боради. Бекорчилик ўзининг ҳам жонига теккандир. (Мақсудхонга.) Ўзингиз нима дейсиз?

Мақсудхон (дадасига қарайди — дадаси «йўқ де-ин» дейди. Баҳорга қарайди: «Хўп денг» — имосини қилади). Мен тайёр, ака!

Комилжон. Раҳмат, оғайни!.. Умриой ҳам анча масалаларни ўртага қўйди. Ўзингиз эшитдингиз. Халққа маъқул. Сиз ҳам ўйлаб кўргандирсиз?

Маҳмудхон. Ўйлаб кўрдим. Бизга тўғри келмайди...

Комилжон. Сабаб?

Маҳмудхон. Сабаб шуки, пахта нозик нарса, отабободан қолган тажриба маъқул. Пахтани машина билан тераман деб, барги дориланса, ҳам кўсақ чирийди, ҳам тошдан ютқизамиз. Ундан кейин, машина пайҳон қилади. Энди, хўжалик ҳисоби деган гапга келсак, бу ҳам қалтис нарса. Биздан пахтани ола беринглару пулни бераверинглар!

Умри. Ахир, олган пулингиз четга, беҳуда сарфларга кетяпти-ку?

Маҳмудхон. Чунончи?

Умри. Чунончи, сизнинг участкангизда бир центнер пахтага, бошқа участкадагига қараганда уч баравар меҳнат

ортиқ сарфланган. Натижада меҳнат кунининг ҳақи уч бара-
вар камайган...

Маҳмудхон. Бу ёғини қўяверинг. Мен ҳам ҳосилот-
ман, сиз ҳам ҳосилотсиз. Мендан кўп пахта беролмайсиз.

Умри. Эҳтимол шундайдир... Кузда маълум бўлади.
Аммо сиз меҳнат кунига беш сўм олсангиз, биз ўн беш
сўм оламиз. Бундан ташқари, хўжалик ҳисобига ўтиб,
фойда ҳисобига янги қишлоқ қура бошлаймиз.

Маҳмудхон (истеҳзо билан). Раис, яна нима хиз-
мат?!

Комилжон. Тракторларни саройдан чиқариб, ишга
солинг.

Маҳмудхон. Тракторлар ремонт қилинмаган. Иш
бермайди.

Умри. Нега ремонт қилинмаган?

Маҳмудхон. Далада бўлиб, қўлимиз тегмади.

Комилжон. Шу бугун умумий мажлис чақирамиз.
Муҳокама қиламиз.

Маҳмудхон (бепарво). Ғўзамиз қийғос гуллаяп-
ти. Камчилик тополмайсизлар...

Комилжон. Қайсарсиз, ўртоқ Муродхонов. Пухта
ўйламайсиз. Қани, ўртоқлар, ишга!

Ҳамма тарқалади. **Маҳмудхон** уйига, **Дилдор** тоға дўконига
кириб кетади. **Азиз** чизмага машғул бўлади, **Умри** унинг ёнига келади.

У м р и ва А з и з дуэти.

А з и з

Кўнглим чамани сенга ватан, ёр бўла қолгил!

У м р и

Кўнглим ватани сенга чаман, дилдор бўла қолгил!

А з и з

Гул бўла қол, булбул тилида гулёр бўла қолгил!

У м р и

Бошимни қўяй кўксингга, ғамхор бўла қолгил!

А з и з

Тунлар узайиб, уйқу қочар, бедор бўла қолгил!

У м р и

Чин ёр бўла қол, менга вафодор бўла қолгил!

А з и з

Гулзор бўла қол!

У м р и

Гулга харидор бўла қолгил!

И к к о в и

Э ёр, кела қол, менга вафодор бўла қолгил!

Умри чизмага эгилади, мароқланиб кузатади.

У м р и. План катта-ку.

А з и з. Катта қишлоқ, катта ҳаёт, катта келажак. Бизнинг уч йилдан бери ўйлаб келган ўйларимиз, режаларимиз энди қоғоздан ҳаётга кўчади. Айниқса, янги уйлар... Янги уйларда янги тўйлар...

К и ч к и н а х ў ж а. Ажаб савдолар!.. Ажаб савдолар!..

У м р и. Дадам...

А з и з (*Кичкинаҳўжага эшиттириб*). Уртоқ Катта-хўжаева, мен билан юринг-чи, участкангиз планини кўриб чиқайлик!.. (*Чизмаларни ўрайди.*)

У м р и (*дадасига эшиттириб*). Уртоқ Саидов, қуриш ҳам анча оғир иш-да, а!.. (*Кетадилар.*)

К и ч к и н а х ў ж а. Ажаб савдолар!.. Ажаб савдолар!.. (*Дўконидан чиқиб келган Дилдор тоғани кўриб.*) Ассалому алайкум, тоға, яхши ётиб турдиларми?

Д и л д о р т о ў а. Ваалайкум ассалом, хўжам. Нучук бугун барвақт йўқладилар?

К и ч к и н а х ў ж а (*супага ўтириб, тизвасига уради*). Бевафо фалак!.. Уҳ!..

Дилдор тоға дуторни қўлига олади.

Қўйинг, тинғиллатманг, шу топда юрагимга қил ҳам сирмайди.

Дилдор тоға. Узи нима гап?

Кичкина хўжа. Одамлар хотини қиз тукқанда бежиз хафа бўлмас экан.

Дилдор тоға. Ҳа, қизингизга нима бўлди?

Кичкина хўжа. Нима бўларди? Тўйни бузди! Муродхоновга келин бўлмас эмиш. Унинг ўғли бекорчи, шилқим эмиш. Энди мен хўжайинга қайси юз билан кўринаман, тоға?

Дилдор тоға. Қани, бундоғ ўтиринг, хўжам, мен сизга йўл-йўриқ ўргатай.

Кичкина хўжа. Раҳмат, тоға. Қани, қулоғим сизда.

Дилдор тоға. Қизингиз мусичадек бегуноҳ, хўжам. Ўртадаги гапга уни аралаштирманг. Айбни Муродхоновнинг ўзига ағдаринг.

Кичкина хўжа. Йўғ-е!.. Мени лақиллатяпсиз, тоға!

Дилдор тоға. Қизингизнинг айтгани тўғрига ўхшайди. Менга ҳам тинчлик йўқ. Мақсудхон деворим тагида тонг отгунча сайрагани-сайраган.

Кичкина хўжа. Тўғри айтасиз, тоға. Мен ҳам шу бугун кўрдим. Нима, у қизингизга илашиб юриптими?

Дилдор тоға. Фашимга тегяпти. Раисга арз қилмоқчиман.

Муродхоновнинг шарпасини сезиб Дилдор тоға ўзини дўкон ичига олади.

Кичкина хўжа. Ассалому алайкум, хўжайин!..

Маҳмудхон (совуқ). Ҳа, нима гап?

Кичкина хўжа. Хўжайин, айб мендамас...

Маҳмудхон (сенсирайди). Қизингга сўзинг ўтмагандан кейин нима қиласан менга рўпара келиб!..

Кичкина хўжа. Сўзим ўтади, хўжайин. Уч-тўрт кун сабр қилинг.

Маҳмудхон. Ўғлимни уйингдан ҳайдатиб, мени ерга қаратдинг, номард!

Кичкина хўжа. Бунчалик экан, чиқимингизни тўлайман, хўжайин.

Маҳмудхон. Сенда пул нима қилади?

Кичкина хўжа. Ҳовлимни сотаман, қарз-ҳасама қиламан, ўзимни гаровга қўяман, тўлайман!

Маҳмудхон (*Кичкинаҳўжанинг ёқасидан бўғади*).
Осон қутулмоқчимисан, жиннихўжа? Менга пул керакмас!
Менга юрт олдида обрўйим, шаън-шавкатим керак! (*Қаттиқроқ бўғади.*) Жонингдан умидинг борми?!

Кичкинаҳўжа. Вой-вой-вой!.. Жоним чиқиб кетади!..

Маҳмудхон. Тўнғиз қўпасан, бетайин хўжа!..

Кичкинаҳўжа. Жон хўжайин, қийнаманг! Қизимни кўндираман, ўғлингизга бераман!

Маҳмудхон. Онт ич, аблаҳ!

Кичкинаҳўжа (*бўғилиб*). Онт ичаман!..

Маҳмудхон Кичкинаҳўжани қўйиб юборади. У шилқ этиб супага тушади.

Кичкинаҳўжа. Астафидулло!.. Одамнинг жони чиқиб кетадям демайсиз-а!

Маҳмудхон. Қизинг ўғлимни жуда беобрў қилибди. Бу гап элга ёйилмасин. Ёигитнинг номуси бамисоли шиша. Синса, чегалаб бўлмайди...

Кичкинаҳўжа (*аччиғланиб*). Ҳа-ҳа!.. Ёигитнинг номуси шиша экан-да... Қизинг номуси-чи?

Маҳмудхон. Нима демоқчисан?

Кичкинаҳўжа (*сенсирашга ўтади*). Сенинг ўғлингга доғ тушмасин. Менинг қизимга доғ тушса бўлаверади — шундайми?

Маҳмудхон (*ҳуркиб*). Бу нима деганингиз, хўжам?

Кичкинаҳўжа. Сенинг ўғлинг тоғанинг эшигида ҳар кун азонгача сайраб чиқса майли эканда-а?! Кўрган билганларнинг сўзини эшитдингми? Сенинг ўғлинг, Абдиқарим туллақнинг кал хўрози, деб ном чиқарибди. Элюрт олдида шарманда қилдинг мени! Кечдим қудачилигиндан!..

Маҳмудхон. Йўғ-е! Мени калака қиялпсиз, хўжам!.. Мабодо, Мақсудхон бебошлик қилган бўлса ҳам, шу гап пинҳоний қолсин.

Кичкинаҳўжа. Пинҳоний қолсин! Ия-ҳа, ҳали Мақсудхоннинг ярамаслиги пинҳоний қолсинми?! Ким ижозат берди сенларга пинҳоний иш қилишга? (*Маҳмудхоннинг ёқасидан бўғади.*) Кимсан сенлар ўзинг? Сенинг савлат тўкадиган ўғлинг қачондан бери бировларнинг қизини йўлдан урадиган бўлиб қолди? Ҳозир Дилдор тоғани чақираман! Йккаламиз правленига арз қиламиз! Умумий мажлисга қўямиз!

Маҳмудхон (бўғилиб). Хўжам, жон хўжам, шафқат қилсинлар!..

Тушки овқатга занг урилади. Ешлар қўшиғи эшитилади.

Кичкина хўжа. Бахтингга одамлар келиб қолди, бўлмаса, масалангни бир ёқли қилиб қўя қолардим...

Деворий газета кўтариб Наима, қизлар, йигитлар, Комилжон, Салима, Баҳор, Мақсудхон кирадилар.

Х о р

Ҳар бирингиз бу ҳаётга жон бўлиб,
Колхозистон боғига боғбон бўлиб,
Номингиз эллар аро дoston бўлиб,
Меҳнат аҳли, пахтакорлар, ҳормангиз,
Юртида мард, бахтиёрлар, ҳормангиз!

Улкамиз, дўстлар, шараф-шон ўлкаси,
Олам ичра эркин инсон ўлкаси,
Ўлкалар ичра гулистон ўлкаси.
Бор бўлинг, донгдор бўлингиз, толмангиз,
Юртида мард бахтиёрлар, ҳормангиз!

Комилжон (Наимага). Газетани шу участкага осинг!

Наима. Шеъримнинг сарлавҳасини нима деб қўяй: «Кетмонга суянганлар» дебми, ёки «Суянчиғи кетмонлар» дебми?

Комилжон. Қани, ўқинг-чи?

Наима. «Бу ерда пахтакорлар катта кетмонларга ҳамдамдир,
Муродхонов ишидан қанча кўнгиллар тўла
ғамдир».

Маҳмудхон. Тавба...

Наима. «У ишни доимо мушкул этиб, дейди: отам кетмон,
Машина бошқаришга қодир инсонга ситам кетмон».

Комилжон. Балли, Наимаой!

Баҳор. Айни муддаони ёзибсан!

Наима. «Қолоқликни омонсиз ҳажв қилдим, элга фoш бўлди.
Менинг ёзган сўзим иллатни ёндирган қуёш бўлди!»

Маҳмудхон. Раҳбарнинг обрўсини туширишга йўл қўймайман!

Наима газетани Муродхонов деворига осадди, Маҳмудхон уни йиртмоқчи бўлади.

Кичкинаҳўжа. Ҳай-ҳай, хўжайин, бола-чақангиз бор-а!

Комилжон. Сарлавҳаси тайёр: «Қолоқликни ёндирамиз!»

Баҳор. Жойида!..

Мақсудхон. А, лаббай?

Баҳор (*Мақсудхонга терс қараб, қизларга сўзлайди*). Ҳай, овқат вақти ўтиб кетаёзди. Юринглар, шийпонга!..

Ҳамма сой этагига тушиб кетади. Газета қаршисида Кичкинаҳўжа билан Маҳмудхон қоладилар.

Кичкинаҳўжа (*ўқийди*). «Колхозда гишт заводи...», «Тошлоқ — бинокорлик хазинаси», «Техникани юз фоиз ишлатайлик», «Қолоқликни ёндирамиз»... ҳм... ҳм... Муродхонов... Бу, хўжайин, дейман, фамилиянгни ашула қилиб айтса ҳам бўларкан, мана: (*Катта ашула йўлида айтади*.)

«Бу ерда пахтакорлар катта кетмонларга ҳамдамдир, Муродхонов ишидан қанча кўнгиللар тўла ғамдир...»

Маҳмудхон. Бас, бас-ей!.. Энди бу ёғи нима бўлади, хўжам? Иложини топинг, иложини!..

Кичкинаҳўжа. Иложиними?.. (*У ёқдан-бу ёққа юриб ўйлайди*.) Иложи йўқ!..

Маҳмудхон. Уша қадрдонлигимиз — қадрдонлик, хўжам. Мен ўғлимни койиб қўяман, иккинчи бебошлик қилмайди. Сиз ҳам қизингизга панд-насиҳат қилинг, мени танқидга нишон қилавермасин. Ахир, мен ҳам қирқ йиллик тажрибакорман. Худо хоҳласа, суюкли келиним бўлади. Келинг, энди, бир иложини топинг!

Кичкинаҳўжа. (*Уйлайди*). Иложи бор!..

Маҳмудхон. А, лаббай?..

Кичкинаҳўжа. Иложи шуки, кўпчиликнинг раъйига қарайсиз. Илмни оёқ ости қилмайсиз. Менинг қизим ҳам агроном, ҳа! Дарвоқе, хўжайин, машиналарнинг занг босиб ётиши чакки. Айниқса, пахта териш машинасини нимага сотиб олдиғу, нимага омборга қамаб қўйибмиз?

Маҳмудхон. Йўқ! Йўқ! Ундан оғиз очманг. Пахта-
ни расво қилади.

Кичкина хўжа. Ундоқ бўлса, иложи йўқ...

Маҳмудхон. Э, худо... Шарманда қилдинг!.. Бош-
қа йўли йўқми-а, хўжам?

Кичкина хўжа. Бор. Ҳосилотликни йиғиштириб,
қоровулик қилиш!

Маҳмудхон. Йўғ-е! Мен ҳали қирқ сентр пахта
бераман! Мен ҳали ёшларга пахтадан дарс бераман. Мени
нима деяпсиз? Комилжон ҳали мендан, минг бор узр сў-
райди, ҳа!

Кичкина хўжа. Қойил! Ана шу дадиллигингиз
менга ёқади, хўжайин. Қурбонингиз бўлгим келади го-
ҳиларда!..

Маҳмудхон (хурсанд). Раҳмат, хўжам, раҳмат!..
Юринг энди, чойхонада бир отамлашайлик!

Кичкина хўжа. Кетдик, хўжайин, кетдик!..

Иккови ашула айтиб, ўйинга тушиб кетади.

Иккови

Иккаламиз қуда бўлсак, хушчақчақ,
Дўстлар билан тўда бўлсак, хушчақчақ.
Набиралар бирин-кетин туғилса,
Ун фарзандга бува бўлсак, хушчақчақ.

Иккаламиз даврон сурсак, хушчақчақ,
Дард кўрмасак, қувнаб юрсак, хушчақчақ,
Мардга муҳтож, номардга зор бўлмасак,
Паловхонни катта урсак, хушчақчақ.
Азаматлар, хушчақчақ!
Валломатлар, хушчақчақ!

УЧИНЧИ ПАРДА

Кеч куз. Янги қишлоқ тип-тинч. Кўприк остидаги сув артилган шишадай ярақлайди. Икки қатор янги уйлар. Бу — қурилаётган янги қишлоқнинг тайёр қисми. Чапда Кичкинаҳўжа уйи. Аввалги тандир ёнига шинамгина ошхона қурилган. Газ плитаси кўриниб турибди. Унга — Муродхонов уйи. Олисда — правленининг янги биноси. Тонг ёришяпти. Дурадгорлик асбоб-ускуналарини кўтариб олган Д и л д о р тоға сой томондан чиқиб, Кичкинаҳўжа эшигига келади, қўнғироқ тугмасини босади. Ҳовлида гулларни кесиб, кўмаётган К и ч к и н а х ў ж а эшикка югуради.

Д и л д о р т о ғ а. Ошхонанинг кам-кўстини тўғрилаб кетай!..

К и ч к и н а х ў ж а. Балли, тоға!.. Аммо, ҳушёр бўласиз, газ бор!.. (Тоғага йўл кўрсатиб, ўзини чеккага олади.)

Д и л д о р т о ғ а. Газ бўлса нима, хўжам? Барака топсин Азизвой, газни ғўзапоя ёққандай ёқяпмиз!

К и ч к и н а х ў ж а. Тўғрику-я тоға, аммо ғўзапоянинг ажойиб хосияти бор-да, газга ўхшаб бирдан лоп этиб кетмайди!

Д и л д о р т о ғ а. Ҳали гап бағда денг! Чумчуқчалик ҳам юрак йўқ, сизда, хўжам. Қани, баққа келинг, мен сизга газни ёқишни ўргатиб қўяй!..

К и ч к и н а х ў ж а. Йўғ-е, тоға, бирор шикаст...

Д и л д о р т о ғ а. Қўрқманг, келаверинг!

Дилдор тоға плита тепасига бориб, қулогини бурайди, гугурт чақади. Газ парр этиб ёнади. К и ч к и н а х ў ж а чўчиб ошхонадан қочиб чиқади.

К и ч к и н а х ў ж а. Қўйинг-е, тоға, ўтакамни ёриб юбордингиз.

Дилдор тоға (тандирни кўздан кечиради). Ия, ҳа, тандирга ҳам газ ўтказилибди-ку!..

Кичкина хўжа. Ким билади дейсиз, ҳалиги, тошкентлик йигитнинг иши-да... уйда, печкага ҳам улади, чамамда...

Дилдор тоға. Бизга унақа қилгани йўқ. Ошхонага ўтказиб кетаверди. (Кулади.) Ия, ҳа, косанинг тагида нимқоса бор денг!..

Кичкина хўжа. Бу нима деганингиз, тоға? Сиз ҳам кейинги пайтда илмоқли гапирадиган бўп қолдингиз.

Дилдор тоға. Ҳай, илмоқсиз гапирай. Бу дейман, хўжам, Азизвойнинг уйингизни бу қадар кўнгила қўйиб бежаши бежиз эмасдир-а?

Кичкина хўжа. Яъни, масалан, тоға?!

Дилдор тоға. Газни бир ёққа қўйиб турайлик. Манов уйингизнинг нақшини қаранг. Азизвой — инженер. Ҳеч кимнинг уйига нақш солгани йўқ. Ана, шохда булбул сайраяпти. Бунинг маъноси нима?

Кичкина хўжа. Нима бўларди, турмушдаги гап-да!

Дилдор тоға. Отангизга раҳмат! Мен ҳам шуни айтяпман. Мен сизнинг ўрнингизда бўлсам, хўжам, Азизвойни ичкуёв қилиб олардим.

Кичкина хўжа. Нима, нима? Ичкуёв қилиб? Эспесингизни еб қўйганмисиз, тоға? Керак бўлса, уни ичкуёв қилиб олаверинг, нима қиласиз менга ёпиштириб?

Дилдор тоға. Ана шу қайсарлигингиз қолмади-да! Узингиз биласизки, қизингиз Маҳмудхонга келин бўлмайди.

Кичкина хўжа. Бўладими, бўлмайдами — худо билади. Аммо у шу кеча-кундузда Маҳмудхон акага ёрдамга кетган.

Дилдор тоға. Ана, холос. Тилни қичитасиз-да, хўжам. Мен сизга қизингиз нимага ўшаққа кетганини айтай. Умриниса планини тўлдирганига, мана, бир ойдан ошди. Даласини шудгор ҳам қилиб қўйди. Барака топсин, машинанинг қадрига етади. Маҳмудхон ёмонотлиқ қилган терим машинасини ўз кўзим билан кўрдим. Пахтани чунонам шипиллатиб тердики, оғзим очилиб қолди. Ерга тўкилган пахталарни қизларимиз шипиллатиб териб олишди. Одамлар ҳам қийналмади, иш ҳам тез битди. Маҳмудхон нима қилди, денг? Даласига машина киритмади. Аммо у киритмаса нима? Халқ киритардику-я... Олт-

мишу олтмиш ўрнига элигу эллик ишнинг белига тепди. Машинага тўғри келмайди-да, хўжам. Натижада ҳамма далада ётиб, эрта-ю кеч қора тер тўкди. Ҳосилини ёмон демайман. Аммо совуқ уриб кетди. Мактаб ҳам ёпилди, нариги участкадаги колхозчилар ҳам ёрдамга келди, шаҳардан ҳам беш юз киши чиқди, Умриниса ҳам ўша ерда. Ана энди ўзингиз айтинг: шу одамлар ҳаммаси текинга ишлайдими, пулгами? Албатта, пулга ишлайди. Пулни Маҳмудхон кармонидан берадими, колхоз тўлайдими? Колхоз тўлайди. Хўш, меҳнат кунига келайлик. Умриниса участкасидаги аъзолар йигирма сўлкавойдан олса, Маҳмудхон участкасидаги аъзоларга йигирма тангадан ҳам тегмайди.

К и ч к и н а х ў ж а. Йўқ, тоға, ҳамма аъзолар бир хил ҳақ олиши керак.

Д и л д о р т о ғ а. У замонлар ўтиб кетган, хўжам. Мен бир кунда ўнта курси ясай, сиз битта курси ясанг. Ким кўп пул олади?

К и ч к и н а х ў ж а. Албатта, сиз кўп оласиз.

Д и л д о р т о ғ а. Гап ана шунда, хўжам. (Ошхона шифти тагига тахта карниз қоқади.) Умриниса шаҳардан келибоқ хўжалик ҳисоби деганда, унча тушунмаган эдик. Ана энди тушундик.

К и ч к и н а х ў ж а. Колхоз иши ҳам бир жумбоқ экан, тоға, ўйлаб тагига етолмайман.

Д и л д о р т о ғ а. Халқ тагига етди. Қани, Маҳмудхон энди: машинани ишлатмайман, десин-чи? Халқ унинг бетига қора суркаб, қишлоқдан ҳайдайди.

К и ч к и н а х ў ж а. Чини биланми?

Д и л д о р т о ғ а. Мана, кўрарсиз... (Ошхонани кўздан кечиради.) Ошхонангиз тўйбоп бўлди, хўжам. Ҳаракатни қила беринг. Энди мен кетдим.

К и ч к и н а х ў ж а. Кетманг, ҳозир чой қўяман.

Д и л д о р т о ғ а. Чойни нча берасиз, мен ишдан қолмай, план тўлишига янги уйлар бекам-кўст тайёр бўлиши керак.

К и ч к и н а х ў ж а. Ҳай, ўзингиз биласиз.

Т о ғ а к е т а д и. К и ч к и н а х ў ж а уйга киради. Коржомада А з и з пайдо бўлади. Қўнғироқ тугмасини босади.

А з и з (кириб). Салом!

К и ч к и н а х ў ж а. Келинг, йигит, келинг, хиэрни йўқласак бўларкан. Дилдор тоға шу топда жанобларини

таърифлаб турган эди. Қани, чойга. Дастурхон устидан чиқдингиз, қайнанангиз суяди шекилли.

А з и з. Қайнанам суйишига шубҳам йўқ-ку-я, аммо қайнатам ҳам суйса эди...

К и ч к и н а х ў ж а. А, лаббай?.. (Бошини чайқайди). Бу, йигит дейман, жаноблари гапни таги-заминидан олар эканлар-да, а?

А з и з (қулиб). Уйнинг озгина чаласи бор эди, шуни тамомлаб кетмоқчи эдим.

К и ч к и н а х ў ж а. Ҳа, майли, майли! (Чойгумга чой дамлайди, қуйиб Азизга узатади). Қалай, Тошкентни соғинмадингизми? Хат-хабар олиб турибсизми? Ота-оналарингиз, ака-укаларингиз яхши юришибдимми?

А з и з. Раҳмат, амаки. Дадам Тоштрамда ишлайдилар, мотор тузатадилар. Онам уйда. Ун бир бола билан ўралашиб қолган.

К и ч к и н а х ў ж а. Шундай денг. Сиз билан ўн икки бола экансизлар-да? Саломат бўлишсин... Хўш, бизнинг қишлоғимиз сизга маъқул бўлдимми?

А з и з. Маъқул бўлганда қандай, амаки. Гўзалликда беқис; бойликда хазина. Одамларини айтмайсизми, бирам хуш табиат, бирам ширин сўз! Қани энди, насиб бўлса-ю, умр бўйи шу ерда яшаб қолсам...

К и ч к и н а х ў ж а. Ажаб эмас, ажаб эмас... Қалай, ўзингизга ҳам уй қуриб олдингизми?

А з и з. Ёлғиз бошимга уйнинг нима кераги бор, амаки? Комилжон аканикида турибмиз. Иккимиз битта қориндан талашиб тушгандай бўлиб қолдик. У киши доим далада.

К и ч к и н а х ў ж а. Комилжон уйланмоқчи эмасми?

А з и з. Уйланмоқчи.

К и ч к и н а х ў ж а. Кимга?

А з и з. Бу сир, амаки.

К и ч к и н а х ў ж а. Оббо, сенлар-ей!.. Ҳа, майли. Мен энди хирмонга борай, пахта ташияпман. Иш тиқилинч. Сиз йигит, ишингизни қилаверинг.

А з и з. Хўп, амаки.

К и ч к и н а х ў ж а кетади. Азиз айвон деворидаги чала суратни ишлайди.

А з и з а р и я с и

Гулшанда кезиб маст бўламан, раъноси бўлакча,
Ҳар бир гулининг ранги, таманноси бўлакча.

Гулзорга нечун талпинади парвома бу кўнглим,
Лола каби қип-қизилу шаҳлоси бўлакча.

Булбул нафаси бир-ла кулиб, гунча ёзар гул,
Ошиқ куйининг завқи бўлак, маъноси бўлакча.

Аёна расмга машғул бўлади. Идора ёнбошидаги йўлдан пахта қизил карвони ўтади. Сўнгги машина товуши тиниши билан саҳнага У м р и, К о м и л ж о н, М а ҳ м у д х о н кириб келадилар.

К о м и л ж о н. Шу бугун туни билан зўр берганимиз яхши бўлди. Халқимизга балли, мижжа қоқмади-я! Ўртоқ Муродхонов, сизнинг кетмонга ёпишиб олишингиз колхозимизга жуда қимматга тушди.

М а ҳ м у д х о н. Планни бажардим-ку, ахир!

К о м и л ж о н. Ҳали ҳам дабдабадан тушмайсиз-а, ўртоқ Муродхонов. Участкангизда планнинг бажарилиши минг-минг кишиларнинг ортиқча меҳнати ҳисобига, четдан келган теримчиларга берилган юз минг сўм пул ҳисобига, мактабимизни уч ой ёпиб қўйиш ҳисобига, шаҳардаги йирик завод ишига путур етказиш ҳисобига бўлди.

М а ҳ м у д х о н. Қандоқ қилай, пахта шунақа мушкул иш...

К о м и л ж о н. Пахта, техникани рад этувчилар, агро-техникани барбод қилувчилар учун мушкул иш. Планни-ку бажардингиз-а, аммо халқ олдида, партия олдида жавобгарлик ҳали зиммангизда турибди.

М а ҳ м у д х о н (бўйинини эгади). Хўш, нима қил дейсиз?

К о м и л ж о н. Умри бир ой давомида икки юз аъзо-си билан, далангизда ётиб ишлади. Сушилкани ҳам шулар қурди. Кўсакни ҳам шулар чувиди. Бир оғиз раҳмат демардингиз-а, ўртоқ Муродхонов?..

У м р и. Менга эмас, колхозчиларга, ишчиларга, ўқувчиларга раҳмат десинлар. Халқнинг ҳимматига, ғайратига раҳмат десинлар.

М а ҳ м у д х о н. Раҳмат...

К о м и л ж о н. Гапингиз оғзингиздан тушиб кетяпти... Чарчабсиз. Дам олинг. Бафуржа гаплашамиз.

М а ҳ м у д х о н. Маъқул... (Уйига кириб кетади.)

К о м и л ж о н. Ҳорманг, Умриой! Халқимиз номидан сизга каттакон раҳмат!

У м р и. Арзимаёйди... Қани, юринг, нонушта қиламиз.

К о м и л ж о н. Мен борай. Райкомга рапорт беришимиз керак. Хайр, яхши дам олинг.

У м р и. Хайр. Азиз ака!

А з и з. Умри!

Янги уйини энди кўраётган Умри завқланиб кўздан кечиради. Айвонда расм солаётган Азизни кўриб, ҳовлига отилиб киради. Иккови қучоқлашиб кўришадилар.

У м р и. Қишлоқни бутунлай янги қилиб юборибсиз-ку, Азиз ака?

А з и з. Сиз пахтада қилган меҳнатнинг томчисига арзимади. Ундан кейин, бу уйларни мен қурганим йўқ, Дилдор тоға бошлиқ бинокорлар бригадаси қурди.

У м р и. Жуда камтаринсиз-да!.. (Расми кўздан кечиради.) Мен сизнинг инженерлигингизни билардим, расм-лигингизни билмасдим...

А з и з. Сизга маъқул бўлса бўпти-да...

У м р и. Маъқул ҳам гапми...

А з и з. Мана, бугун план ҳам тўлди, уй ҳам битди. Газ қозонлар ҳам қурилди. Энди... ҳалигидай... совчи юбораверсак бўлармикин?..

У м р и. Дадам...

А з и з. Дадангиз бугун мен билан биринчи марта очилиб сўйлашдилар. Ота-онамни, ака-укаларимни суриш-тирдилар. Қишлоғингиз менга ёққан-ёқмаганлигини сў-радилар ва ҳатто, «ўзингга уй қурмадингми?» деган савол-ни ҳам бердилар.

У м р и. Эшитиб турган қулоқларимга ишонмайман...

А з и з. Мен ҳам ҳайрон қолдим. Хуллас, дадангизнинг кўнгиллари андак юмшаганга ўхшайди. Хўп десангиз, совчиларни шу бугун юборай. Темирни қизигида босган маъқул. (Асбобларини йиғиштиради.)

У м р и. Дадам, яна, йўқ, деб туриб олсалар-а?

А з и з. Хотиржам бўлинг, шунақа совчиларни юбораманки, дадангиз бисотдаги тўнларини кийгизиб юборадилар! (Югуриб чиқиб кетади.)

У м р и (ёлғиз). Кошки эди...

У м р и а р и я с и

Меҳринг дилимда, кўзим йўлингда,
Азизим, жоним, келгил эртароқ!

Менга ором бер, бағрим қўлингда,
Эй паҳлавоним, келгил эртароқ!

Энди умрбод ёнимда бўлгил,
Хаётимда бўл, жонимда бўлгил,
Муҳаббатимда, шонимда бўлгил,
Шарафим, шоним, келгил эртароқ!

Девордаги гулзор расмига узоқ тикилади, кейин алланарса бирдан
ёсига тушиб ҳовлиқади.

Энди аям келгунча, уйларни йиғиштириб қўяй. (*Уйга
кириб кетади.*)

Сой томондан Мақсудхон чиқиб келади. Эшиги олдидаги супача-
га ўтириб, уйга толади. Баҳор оёқ учидан келиб, Мақсудхон-
нинг ёнида деворга суянади.

Баҳор. Ҳа, намунча хаёл! Маъшуқангиз уйдан чиқ-
маяптиларми?

Мақсудхон (*сапчиб ўрнидан туриб.*) Аччиқ гап-
ларингиз ханжарларини ҳадеб кўкрагимга санчаверманг!..
Ахир, биз ҳам бир мусулмоннинг гуноҳсиз боласи...

Баҳор. Гуноҳсиз эмиш... Бир ойдан бери дом-дараксиз
кетади-да, яна, гуноҳсизман, дейди...

Мақсудхон. Бир ойда икки минг машина тош етка-
зиб бердим. Соё бўйидаги янги уйингизнинг пойдеворига
ҳам бизнинг харсанглар терилган.

Баҳор. Нима бўпти?.. Ҳадеб писанда қилаверманг!
Тошни қўйинг, бағри тош! Тош ташиганингиз билан ме-
нинг ҳасратим тошиб, янги ҳасратларга туташ бўлиб
одош бўлармиди?.. Бағри тош!

Мақсудхон (*қувониб*). Вой, тош-тош-тош,— деган
тилингдан! Чинданми?! Ростми?!

Баҳор. Ҳа!.. Аммо сиз талтайманг!.. Аввал, гуноҳла-
рингизни ювинг!

Мақсудхон. Гуноҳим — сизни севганим, холос!

Баҳор. Ундоғ бўлса... ундоғ бўлса... (*Ерга қараб, со-
чини ййнайди.*) Ундоғ бўлса... Нега совчи юбормайсиз?

Мақсудхон. А, лаббай?.. Раҳмат! Раҳмат-ей!.. Шу
бугуноқ совчи юбораман-да, жонидан!

Мақсудхон ва Баҳор дуэти.

Мақсудхон

Йўл кўрсатдинг менга, ёр, ташаккур,
Мужгон отдинг менга, ёр, ташаккур.

Баҳор

Хижрон ўти сўнди, бахт жилмайди,
Дил сайратдинг менга, ёр, ташаккур.

Иккови

Қўлни қўлга бериб, шод қувнаймиъ.

Баҳор

Кулиб боқдинг менга, ёр, ташаккур!

Мақсудхон

Дарс ўргатдинг менга, ёр, ташаккур.

Иккови

Дил сайратдинг менга, ёр, ташаккур!

Мақсудхон Баҳорнинг қўлларини силайди.

Баҳор. Бўлди! Талтайманг!

Сойдан чиқиб келаётган Кичкинаҳўжа билан Карима уларни кучоқлашиб турган ҳолда кўриб, ҳанг-манг бўлиб қоладилар.

Баҳор. Вой ўлмасам?!

Мақсудхон билан Баҳор уй орқасига қочиб ўтадилар.

Карима. Дадаси, бунга нима дейсиз?

Кичкинаҳўжа. Ажаб савдолар!.. Ажаб савдолар!
Бошидаёқ кўнглим жаз... этмаган эди-я!..

Карима. Қўйинг-е, хўжайинингизга суйкалиб ўлдингиз-ку!

Кичкинаҳўжа. Ким менинг хўжайиним? Маҳмудхон Муродхоновми? Сен нима деяпсан, хотин? Менинг унақа хўжайиним йўқ!..

Карима. Ана энди ўзингизга келдингиз, дадаси.

Кичкинаҳўжа. Мен киму Муродхонов ким!..
(Муродхоновнинг уйига эшиттириб.) Мен сенга кимлигимни кўрсатиб қўяман! Сен ҳали чучварани хом санабсан! (Каримага). Сандиқни оч, хотин, мен унинг латта-пўтталарини шу топдаёқ опчиқиб бераман!

Шовқинга уйдан У м р и югуриб чиқади.

У м р и. Нима гап ўзи?..

К и ч к и н а х ў ж а. Бор, бор! Сен аралашма! Шу топда кўзимга ҳеч нарса кўринмайди!

К а р и м а. Қўявер дадангни, қизим, хайрли иш қилмоқчи...

Булар уйга кириб кетишади. Бир оядан кейин, Кичкинаҳўжа катта тугун орқалаб куйлаганча, Муродхонов эшигига боради.

К и ч к и н а х ў ж а

Эскилик жонни эзди, аттанг,
Юки гарданни эзди, аттанг,
Топширай-ю, қутулай,
Тикан бўстонни эзди, аттанг!

Эсим қаёқда экан, аттанг,
Хаёлим тоғда экан, аттанг,
Чуқурроқ ўйлаб кўрсам,
Жоним қийноқда экан, аттанг!

(Тугунни супачага қўйиб, чақиради.) Ҳо, Муродхонов!..
Бормисиз!.. Чиқинг, кутиб қолдик!..

М а ҳ м у д х о н (чиқиб). Нима шовқин?

К и ч к и н а х ў ж а. Қиёмат қарзни олиб келдим...
(Дудуқланиб.) Хўжайин... (Овозини кўтариб.) Олинг бу ташвишни!

М а ҳ м у д х о н (маъюс). Кераги йўқ! Энди ҳеч нарса керакмас!.. (Бирдан бақириб юборади.) Йўқол, кўзимга кўринма!

К и ч к и н а х ў ж а. Ия-ия, хўжайин, ажаб савдолар!..
Ажаб савдолар!.. Ахир, мен сизга нима гуноҳ қилдим?!

М а ҳ м у д х о н. Нима гуноҳ қилдим, эмиш? Аввал, тўйдан доврўқ солиб, кейин, мени эл-юрт олдида шарманда қилган сенминг, бошқамиди?! Мени «пахтанинг пирисиз» деб қўйнимни пуч ёнғоққа тўлдириб, оқибат, бир тош-нарига қочган ким? Сенми, бошқами?

К и ч к и н а х ў ж а. Хўжайин, ўтган ишга салавот.

М а ҳ м у д х о н. Йўқол, остонамга қадам қўйма, ик-каламининг орамиз оқчи-кўкчи!

Кичкина хўжа (бақиради). Сен мени ким деяпсан? Латта-путтага сотилади деб, ўйлабсан-да мени?! Сенинг берган латта-путталаринг менинг бу йилги даромадимга хамиртуриш ҳам бўлмайди. Ол, лаш-лушингни! (Тугундаги молларни Муродхонов ҳовлисига улоқтира бошлайди.)

Маҳмудхон (Кичкинахўжага мушт кўрсатиб). Ҳап сеними, ҳали кўришамиз!..

Кичкина хўжа. Қўрқитолмайсан мени! Тўғри йўлни топиб олганман!

Муродхонов уйига кириб кетади. Кичкинахўжа, тугунни унинг ҳовлисига отиб, яна ашуласини айтиб, ўйинга тушиб кетади.

Эсим қаёқда экан, аттанг,
Хаёлим тоғда экан, аттанг,
Чуқурроқ ўйлаб кўрсам,
Жоним қийноқда экан, аттанг!

Шу вақт сой томондан Дилдор тоға билан Комилжон яла-си эшитилади. Улар келиб, Кичкинахўжага эгилиб салом берадилар.

Совчилар ашуласи

Сизга салом келтирдик,
Қутлуғ бўлсин, ёр-ёр.
Ширин калом келтирдик,
Улуғ бўлсин, ёр-ёр.

Интизорлик сўнггида
Висол келсин, ёр-ёр.
Ғалабалар тонгида
Иқбол келсин, ёр-ёр.

Йўқ, деманг, жоним акам,
Қабул этинг, ёр-ёр.
Ниятимиз чинакам
Яхши кутинг, ёр-ёр.

Остонаси тиллодан
Уй муборак, ёр-ёр.
Сўзлайлик муддаодан,
Тўй муборак, ёр-ёр.

Кичкина хўжа. Келинг, раис! Келинг, тоға, келинг! Қадамларингизга ҳасанот!

Қучоқлашиб кўришадилар.

Қани, уйга марҳамат! Ҳой, Умри, меҳмонлар келиб қолишди, янги кўрпачалардан, пар болишлардан опчиқ!..

Карима (уйдан чиқиб, совчиларга таъзим қилади, жой солади). Хуш кўрдик, айланайлар. (Уйга югуриб кириб кетади.)

Кичкина хўжа. Қани, раис, тўрга чиқинг! Тоға, юқорироқ ўтиринг!

Дилдор тоға. Омин, тўй устига тўйлар бўлаверсин!

Кичкина хўжа дастурхон ёзади, чой қуяди.

Дилдор тоға. Бир хайрли иш билан келдик.

Кичкина хўжа. Эшитайлик?

Дилдор тоға. Бизда бир булбул бор. Шу боққа қўнмоқчи.

Комилжон. Ўша булбул сизнинг гулингиз ишқида маст. Ҳаммага уй қуриб беряпти-ю, ўзига уй қуролмай доғда.

Кичкина хўжа. Қани, қани, қанақа булбул экан у?

Дилдор тоға. Меҳнаткаш булбул. Эс-ҳушли булбул.

Комилжон. Қисқаси, ўзингизнинг Азизвойингиз.

Кичкина хўжа. Шундоқми? Ҳай, бўлмаса мен, туғиб катта қилган онаси билан бир маслаҳатлашай-чи. Ҳар қалай, оқ сут берган онаизор-да...

Кичкина хўжа уйга кириб кетади ва бир оздан кейин иккита тўн кўтариб, уйдан чиқиб келади.

Кичкина хўжа. Маслаҳатимиз битди. Қани, ўз қўлим билан кийгизай!.. (Совчиларга тўн кийгилади.)

Дилдор тоға (дуо қилади). Қўшақарисин, ували жували бўлсин...

Совчилар кетади. Кичкина хўжа хотинини шошириб, уйни ости-устин қилади.

Кичкина хўжа. Сен энди ҳаракатингни қилавер! Мен дўстларимга хабар қилай. Хотинларни йиғ. Кўрпа-

тўшакларни қавишга тушинглар. Кўпроқ патир ёп. Ошга
унна, ҳадемай уйингни меҳмон босади.

К а р и м а. Хўп, дадаси, хўп!

К и ч к и н а х ў ж а кетади. У м р и уйдан чиқиб, ўзини онасига
отади, унинг бағрига юзини яширади. К о л х о з ч и л а р, қ и з
л а р, й и г и т л а р йиғила бошлайди.

Б а ҳ о р (Умрига). Табриклайман, ўртоқ!

Қ ў н и-қ ў ш н и л а р, қ и з л а р, й и г и т л а р ҳар томондан ке-
лаверади, Наима, Салима, Ҳалималар чопиб келади.
Й и г и т л а р А з и з н и олиб киради. Шодлик, ашула, ўйинлар
бошланади.

У м у м и й а ш у л а

Муборак куёв ўғлон,
Бахтидан камол топсин.
Ошиёни бу бўстон
Ҳуснидан жамол топсин.

Бахти доим йўлдоши,
Ҳар қачон баланд боши,
Эл ҳамиша қўлдоши,
Яшасин, ниҳол топсин.

Йўлида зафар бўлсин,
Меҳнати самар бўлсин,
Айтгани шакар бўлсин,
Мевасидан бол топсин.

Елкасида кетмон М а ҳ м у д х о н уйдан чиқиб, Кичкинаҳўжа эшиги-
дан мўралайди. Ш у вақт гулдаста кўтариб келаётган К и ч к и н а
х ў ж а унга дуч келади.

К и ч к и н а х ў ж а. Кираверсинлар, Муродхонов.
Янги уй қутлуғ келиб, тўй бошлаб юбордик.

М а ҳ м у д х о н. Муборак бўлсин!

К и ч к и н а х ў ж а. Кириг, кириг, ийманманг!

М а ҳ м у д х о н. Раҳмат, дўстим. Ҳозир киролмайман.
Кўпчилик менинг участкамда тер тўкиб, ноҳақ эканимни
исбот қилди. Қайсар эканмиз, хўжам. Кетмон мени
хижолат қилди. Кечдим энди бу дақиюнусдан... (Кетмон-
ни ирғитади.)

К и ч к и н а х ў ж а. Мана энди ўзингизга келдингиз,
яхшиям мен сал илгарироқ ақлимни топган эканман. Эл-
дан хижолат бўлманг... Қани, юринг...

М а ҳ м у д х о н. Йўқ-йўқ, хўжам. Ўзим алоҳида Умри-
ниса билан Азизвойни йўқлаб қўй етаклаб кираман.

К и ч к и н а х ў ж а. Ҳай, ўзлари биладилар...

М а ҳ м у д х о н кетади. К и ч к и н а х ў ж а уйга кириб, қизлар ўр-
тасидаги Умрини чақиради.

К и ч к и н а х ў ж а. Умриниса, бери кел, қизим. Даданг-
ни кечир, опоч. Бахтинг ана шу гулдай очилиб турсин!
(Қизини бағрида эркалайди.) Раҳмат, момо қизим!..

П А Р Д А

1959 йил

ЎҒИЛ УЙЛАНТИРИШ

УЧ ПАРДАЛИ МУЗИКАЛИ КОМЕДИЯ

ИШТИРОК ЭТУВЧИЛАР

- Тош темир. Ўғлини уйлантиролмай бўғилиб юрган ота, 50 ёшда
Трактор заводининг ишчиси.
- Сорахон. Унинг хотини, 45 ёшда. «Шарқ гули» артелининг
чевари.
- Аҳмадали. Уларнинг ўғли. Армия хизматини бажариб келган
гвардиячи солдат, ишчи, 24 ёшда. Кечқурун институтда
ўқийди.
- Норхўжа. Ўнлаб вазифа алмаштирган ўртача ходимлардан. Шу
кунларда «Қизил кетмончи» артелининг раиси. Тоштемирнинг
тенгдоши.
- Хадича. Унинг хотини, Сорахоннинг тенгдоши. Уйда қолиб кет-
ган аёл.
- Нишона. Уларнинг қизи, 22 ёшда. «Шарқ гули» артелининг
чевари.
- Бозорхўжа. Уларнинг ўғли. Аҳмадалининг тенгдоши. Эркатоё.
Салим Салимов. «Қизил кетмончи» артелининг хўжалик муди-
ри, 40 ёшда.
- Нозик. Салимовнинг синглиси. Нишонанинг дугонаси. Чевар.
Ижроқўм ота. Кекса большевиклардан, 65 ёшда. «Коммунизм»
маҳалласининг раиси.
- Воқеа шу кунларда бўлиб ўтади.

БИРИНЧИ ПАРДА

Тошкентнинг обод кўчаларидан бирида катта мевазор ҳовли. Уч томонида учта уй; ўнгдаги Тоштемирники, ўртадаги Норхўжаники, чапдаги Салим Салимовники. Гарчанд ҳовли умумий бўлса ҳам, Норхўжа ўрта саҳнини ўзига қаратиб олган, икки ёнидан ариқ очган, толларини ариқнинг қўшнилар томонига эккан, яъни, уларнинг еридан чегириб қолгани етмай, гулзор, дарахтларига соя ташлаган. Июлнинг жазирама иссиқ кунлари. Эрталаб ҳовли рўяси бўм-бўш. Жимжит. Норхўжа айвонининг ёнбошидаги баланд миззатерак орқасидан қуёш баркаши кўтариляпти. Айвонда Бозорхўжа хуррак отиб ухлаяпти. Бошида китоб, дафтарлар сочилиб ётибди. Уй ичидан Норхўжа билан Хадича чиқиб келишади. Норхўжа оқ тўр майка, калта иштонда, кенг яғринини патакдай қора тук босиб ётибди. Айвон устунига осиглиқ радио қўтичасининг мурватини бўрайди, музика гингиллаб эшитилади, ҳовли бетига, ариқ бўйида бесўнақай бадан тарбия қилади.

Норхўжа

Бир, икки, уч,
Бир, икки, уч,
Бирликдадир куч...

Хадича (қотиб-қотиб кулади). Улсин ўхшаса! Қора айиқнинг худди ўзисиз...

Норхўжа. Айиқ полвон, де, хотин, айиқ полвон!

Хадича самоварга ўт ёқади, Норхўжа бадан тарбияни давом эттиради.

Норхўжа

Бир, икки, уч,
Бир, икки, уч...

Баданимиз саломат,
Турмушимиз аломат.
Ҳай-ҳай, яшаймиз,
Ишларимиз қиёмат.
Бир, икки, уч,
Бирликдадир куч...

Х а д и ч а

Айиқ полвон сакрасин,
Чаққон, чаққон сакрасин,
Ҳай, ҳай балодан
Худо ўзи сақласин.

И к к о в и

Ўғлимиз лочин бўлсин,
Қизимиз Барчин бўлсин.
Ҳай, ҳай, ҳар қачон
Ошиғимиз олчи бўлсин.
Бир, икки, уч,
Бир, икки, уч...

Н о р х ў ж а

Бирликдадир куч...

(Ҳарсиллаб ўтириб қолади.)

Х а д и ч а. Полвоним, «бирликдадир куч» дейсизу, шунча ошна-оғайнингиз бўла туриб, ўғлингизни ўқишга киритиб қўёлмайсиз.

Н о р х ў ж а. Сабр қил, хотин, қирқи кетиб, бири қолди. Учасидан тўрт баҳони қойиллатдим. Бугун охиргиси. Аммо бешдан камига рози эмасман.

Х а д и ч а. Ишқилиб, пухта гаплашдингизми?

Н о р х ў ж а. Гаплашдим... Гаплашдим... (Уйга кириб кета туриб.) Сен ўғлингни уйғот. Мен дарров кийиниб чиқай, акс ҳолда Тоштемирдан яна маломатга қоламан. (Кириб кетади.)

Х а д и ч а. Ҳа, Тоштемир ака ўлсин, тили узун бўмай... (Бозорхўжанинг тепасига боради.) Тура қол, эркатой! (Бозорхўжа ётган ерида ағдарилиб финшийди.) Хўжатой,

тур, соат ўн бўлди. Дарров чойингни ичиб, имтиҳонингни топшириб кела қол.

Бозорхўжа (ёстиқни қучоқлайди, уйқусираб). Оҳ, қуралай кўз... Вой-дод, жамолингдан!

Хадича. Тур деяпман! Тентаквой! Аданг ҳам «дарров турсин!» дедилар.

Бозорхўжа. Сени ўзим бағримга мана шундай...
Лў-лў-лў-лў-лў-лў...

Хадича. Нима деяпти бу ўзидан-ўзи? Тур, ширинтой, тура қол энди! (Унинг устидаги батис чойшабни тортиб.) Болам бечора дарс тайёрлайвериб, чўп-устихон бўлиб кетибди. Улсин, илм шунақа қийин бўлмай!.. Тура қол, бўталоқ!..

Бозорхўжа (кўзини ишқалайди, онасини кўради). Аяжон-чи, аяжон, бирам анвойи туш кўрибманки... Сочи курортида Нозик билан қўлтиқлашиб юрганмишман...

Хадича. Имтиҳонингни топшириб бўлсанг, аданг сени Сочидан ҳам яхшироқ курортга юборадилар.

Бозорхўжа (тантиғланиб). Нозик ҳам бирга борадими?

Хадича. Боради, боради. Тура қол, қўзичоғим!..

Бозорхўжа. Аммо менга ўша фариштани оберманглар, хафа бўламан, оҳ, Нозик!

Хадича. Хўп, хўп, тура қол...

Хадича уйга кириб кетади. Бозорхўжа партўшак-ёстиқларини китобларига қўшиб тепиб, ҳовлига тушади, ариқ бўйидаги тоғлар орасидан Салим Салимов ҳовлисига мўралайди.

Бозорхўжа. Кўринмайди... Ухлаяпти... Биз, аканг-қарагай-да, каллайи саҳарлаб уйғониб, фан чўққиларига интиладиган... Аммо, ўлай агар, кечаси ўқиганларимдан зиғирчаси миямга кирган бўлса... Ҳайронман, менинг ўқишим дадамга нега керак бўлиб қолипти? Уйлантириб қўя қолса бўлмасмикан-а? (Тоғга суюлиб ўйга толади). Нозик... оти ҳам нозик... ўзи ҳам нозик, масала ҳам нозик... Бу Салим Салимов деган, сингисини менга берадими ёки лақиллатиб, ресторанма-ресторан судраб юраверадими? Нозик... Ҳурков кийикдай қочгани-қочган мендан... Нозик, юракни иситмайдиган бир парча ўт... (Қуйлайди).

Сенсан гўзалим, Нозик,
Қанду асалим, Нозик,

Доим кутаман, келмас,
Дарду газалим, Нозик.

Еллар елади сенсиз,
Боғлар сўлади сенсиз,
Ёшлик ўтади, кўнглим
Ғамга тўлади сенсиз.

Севдим, севаман, Нозик,
Ёндим, ёнаман, Нозик
Нозик, юрагим олдинг,
Доим кутаман, Нозик,
Сенсан гўзалим, Нозик.

Жимжит... Шунча нола қилсам ҳам, жимжит. «Лаббай!» деган биттагина сўз кимни ўлдирибди? Бир мартагина кулиб боқиш анқонинг уруғидан ҳам азиз бўпти-да! (*Кўкрагига мушт уради.*) Мана бу деворни ёриб, ичидаги оловни кўрсанг-чи, Нозик!..

Уйдан Норхўжа билан Хадича чиқадилар. Норхўжа кийиниб, портфель қўлтиқлаб олган... Хадича айвонни йиғиштириб, нонушта ҳозирлайди.

Норхўжа. Ҳой, тентак, бери кел. Дарсни яхшилаб тайёрладингми?

Бозорхўжа. Баҳоли-қудрат, дадажон. Аммо дам олиш куни ҳам имтиҳонми?

Норхўжа. Ҳамма ўтиб бўлди. Сен қолдинг. Домлангдан илтимос қилган эдим, шу бугун оладиган бўлди.

Бозорхўжа. Ёлғиз ўзи бўладими ёки тагин комиссия сўрайдими?

Норхўжа. У ёғини билмадим. Лекин, чақирганларида ўша, сенга кўрсатиб қўйган домланинг олдига бор. Билсанг-билмасанг, шартта-шартта жавоб бер. Қулоғингда бўлсин, шартта-шартта гапир. Бўшашсанг, билмас экан, дейди.

Бозорхўжа. Хўп, дадажон.

Норхўжа. Беш қўяди. Имоним комил. Кейин кечқурун домлаларинг уйга келишади. Институтга киришинг шарофатига зиёфат берамиз. Сен ҳам беш-ўнта ўртоқларингни айт.

Бозорхўжа. Хўп. (*Қўл чўзади, пул сўрайди.*) Дадажонгинам!.. (*Даласи пул беради, у ўйнайди.*)

Хадича. Чойга келинлар. (*Ўғлини эркалаб.*) Хўжа-
жон, қаймоғингизга печений тўғраб қўйдим, евала қолинг!

Норхўжа. Халча, сен ўлтиришга қўшниларингни ча-
қир. Сорага айт, патир-матир ёпиб чиқсин.

Хадича. Шундоғам қуруқ чиқмайди.

Норхўжа. Бозорбойваччанинг институтга кириши
ҳазилакам гап эмас. Оиламизда катта воқеа. Тоштемир тўн
ёпса ҳам арзийди.

Хадича. Шама қилиб кўраман.

Норхўжа. Тоштемир кейинги вақтда шамани тушун-
май қўйди. Очиқроқ айтавер. Ахир, ўғлига қизимизни сўраб
юрбди.

Хадича. Айтаман, дадаси...

Норхўжа (*ўғлига*). Қаймоғингни ялаб бўлдингми?
Қани, кетдик. Институтга ўзим элтиб қўяман.

Хадича. Бозортой имтиҳонини топширгунча ўша
ерда турганингиз маъқул.

Норхўжа. Туролмайман. (*Портфелини кўрсатиб.*)
Давлат ишлари қолиб кетади. Дарвоқе, Салим Салимов-
дан илтимос қиламиз. Ана, ҳизрни йўқласак ҳам бўларкан.

Салимов уйдан чиқади.

Қўшни, бугун укангизнинг бир ҳожатини чиқарасиз-да?

Салимов. Яна имтиҳонми?

Норхўжа. Охиргиси... Кечқурун бир пиёла чойга...

Салимов. Оббо сиз-ей, нозик еридан ушлайсиз-да,
хўжайин, Ҳа, бўпти, кетдик.

Учови кетадилар. **Хадича** Тоштемирнинг ҳовлисига ўтиб, Сора-
хонни чақиради.

Хадича. Сорахону... ҳой, Сорахон!

Сорахон. Ҳу, ҳозир. (*Уйдан чиқади.*) Келинг, айла-
най, уйга...

Хадича. Қуллуқ!.. Қалай, Аҳмадалихон келиб, уйин-
гиз тўлиб қолдимиз?

Сорахон. Нимасини айтасиз, айланай. Бағрим исиб,
бошим кўкка етди.

Хадича. Мен сизларни айтгани чиқдим. Бозорхў-
жангиз бугун имтиҳонларини тугатиб, институтга кираркан.
Дадаси сизларни алоҳида тайинладилар. Тўйча бўлма-
са ҳам, ундан кичикроқ бир нима қилмоқчилар шекилли.
Кечикмай чиқинглар-а!

С о р а х о н. Албатга, табриклашга чиқамиз. Кам-
кўстингиз бўлса айтинг.

Х а д и ч а. Зиёфат тўсатдан бўлиб, шошиб қоляпмиз.
Дадаси: патир-сатир ёпиб чиқишармикан, тагин... «Бо-
зорга тўнга тушолмадим» деб андиша қиляптилар.

С о р а х о н. Андиша қилмасинлар. Мана, биз бу ёқда
турибмиз...

Х а д и ч а. Раҳмат, қўшнижон...

С о р а х о н, Х а д и ч а уй-уйларига кириб кетишади. А ҳ м а д а -
ли чиқади. Солдат кийимида, кўкрагида «Гвардия» значоги.

А ҳ м а д а л и а р и я с и

Соғиндим, кўзларим йўлда, соғиндим.
Нишонамни узоқ элда соғиндим.
Ҳар оқшом мактуби қўлда, соғиндим,
Муҳаббат тошди кўнгилда, соғиндим.

Соғинган етмайин қўймас муродга,
Муҳаббат доимо йўлдош саботга,
Умидим — сен билан кирсам ҳаётга,
Ҳамиша суратинг дилда, соғиндим.

Боқарман изларингга ошиқона.
Гўзалдир севгимиздан бу замона,
Садоқатдан топиб, жоним, Нишона,
Муҳаббат тошди кўнгилда, соғиндим.

Аҳмадалининг товушини эшитган Нишона уйдан чопиб чиқади.
Тол тагига келиб, севгани томонга мўралайди.

Н и ш о н а. Аҳмадали ака, салом.
А ҳ м а д а л и. Салом, Нишонахон.
Н и ш о н а. Яхши ётиб турдингизми?
А ҳ м а д а л и. Алламаҳалгача ухлолмадим. Юмшоқ
тўшак, пар ёстиқлар...

Н и ш о н а. Армияда бунақалар йўқми?
А ҳ м а д а л и. Армия ҳаётининг бошқача завқи бор.
Қанча йигитлар битта казармада бирга ётиб, бирга ту-
рамиз. Оқшомлар гурунглашамиз. Ҳар бирининг бир дос-
тони бор...

Н и ш о н а. Демак, бу ерда зерикиб қолар экансиз-да?
А ҳ м а д а л и. Ана холос. Дарров гапни бизнинг

зиёнимизга бурасиз-да! Эҳ, Нишноахон, билсангиз эди қанчалар соғинганимни!.. Сизни ўйласам кунларни санаб, ҳисобига етолмасдим.

Нишона. Биламан! Менга ҳам бир кун — бир узун йил туюларди.

Дуэт

Нишона

Йиллар кутдим, азиз ёрим, хуш келибсиз,
Бахт боғига, интизорим, хуш келибсиз.

Аҳмадали

Соғинчингни кўз устида сақлаганман,
Ишончингни вафо билан оқлаганман.

Нишона

Қашта тикдим, кўз нурымни ипак қилиб,
Хатлар битдим, севгингизни тилак қилиб.

Аҳмадали

Хатларингни ўқиганман ғазал каби,
Ҳар бир сўзинг менга ёқар асал каби.

Иккови

Ҳаёт — чаман, севги — унинг нишонаси,
Мен ёримнинг бўлай мангу парвонаси!

Аҳмадали. Нишноахон!

Нишона. Лаббай!

Аҳмадали. Энди тўйни ҳам тезлаштириб юборамиз-да, а?

Нишона. Уйдагилар билишади...

Аҳмадали. Сизнинг уйдагилар билан бизнинг уйдагилар гаплашаверишсин. Сиз билан бўлса биз гаплашамиз...

Нишона. Майли...

Аҳмадали. Сиздан маслаҳат сўрамоқчи эдим. Кундуз ўз заводимда ишлаб, кечқурун институтда ўқишни давом эттирмоқчиман. Сиз шунга нима дейсиз?

Нишона. Айни муддао. Мен ҳам кечки институтга кирдим.

Аҳмадали. Демак, ишга ҳам, ўқишга ҳам бирга
бориб-келаверамиз экан-да?

Нишона. Албатта.

Аҳмадали Нишонанинг юзидан ўпиб, чопганича уйига кириб
кетди. Нишона айвон пешига ўтириб, кашта тика бошлайди.

Нишона арияси

Соғиниб кутдим, ёшим маржон бўлиб,
Кўзларим йўлида наргистон бўлиб.
Ургилай, бахтим баҳори очди гул,
Келди ёр, боғимга чин боғбон бўлиб.

Қўлларим каштам гулини соз безаб,
Хилма-хил чоклар аро пардоз безаб,
Йўлларига худди пояндоз безаб,
Жилваланди мисли бир бўстон бўлиб.

Қиш кетидан навбаҳор келган каби,
Тун ўтиб, офтоб наҳор келган каби,
Куйдириб ҳажрида, ёр келган каби,
Келди ёрим, бу танимга жон бўлиб.

Салим Салимовнинг уйдаги Нозик чиқиб келади.

Нозик. Ҳа, ўргилай, каллаини-саҳарлаб каштага ки-
ришибсиз?

Нишона. Ҳашарга келинг.

Нозик (куйлайди). «Келди ёрим, бу танимга жон
бўлиб...» (Хахолаб кулади.) Сизга ҳавасим келади, ўрги-
лай. Аҳмадали келдилару кўзларингизга нур, юзингизга
кулги тўлди.

Нишона. Нимасига ҳавасингиз келади? Ё, шундоқ
бўлиши керакмасми?

Нозик. Худди шундоқ бўлиши керак, ўргилай. (Ни-
шонанинг ёнига ўтириб, каштанинг бир томонини тика
бошлайди.) Ҳавасим келишининг боиси шуки, сизнинг бах-
тингизга қувонаману ўзимнинг бахтсизлигимдан куяман.

Нишона. Нега энди бахтсиз бўласиз?

Нозик. Мени ҳеч ким севмайди. Тўғрироғи, мен
ҳеч кимни севолмайман.

Нишона. Бекор айтасиз. Эшикдан оққан сувнинг
қадри йўқ-да.

Нозик. Бозорхўжани айтяписизми? (Аччиқ кулади.)
Вой, сизни қаранг, акангиз ҳали гўдак-ку!

Нишона (ҳайрон). Нега энди? Аҳмадалининг тенги-ку?

Нозик. Фақат ёш-да, ўргилай. Эшитмаганмисиз: «ақл ёшда эмас, бошда» деган мақолни. Аҳмадали ўнинчи синфни битирибоқ заводда ишлади, ога-онасининг ёнига кирди, бунинг устига, кечки институтда ўқий бошлади. Ёши етиши билан армияга кетди. Мана, хизматини ҳам бажариб келди. Энди ишини ҳам, ўқишини ҳам давом эттираверади. Шундайми, ўргилай?

Нишона. Тўғри айтасиз.

Нозик. Энди Бозорхўжанинг дафтарига бир кўз ташланг. Мактабни битирганига мана уч йилдан ошди. Уч йилдан бери на ишлайди, на ўқийди. Армияга чақирдишса, ўзи беркиниб, дадаси жавоб қилади. Унинг бу йил ҳам институтга киришига кўзим етмайди.

Нишона. Қўйинг, совуқ нафас қилманг.

Нозик. Кеча Салим акам билан қаттиқ айтишдим. Улфат қуриб қолгандай, Бозорхўжа билан ҳамтовоқ. Хафа бўлсангиз ҳам айтаман, ўргилай, «пес-песни қоронғида топади» дегани шу.

Нишона. Қўйинг-е, тилингиз заҳар бўпти.

Нозик. Ҳа, тилим заҳар. Оғзимга конфет чайнаб соладиган онам йўқ. Яна нимасига куясан денг? Акангизнинг ҳар куни деразам тагида ашула айтганига куяман:

Сенсан гўзалим, Нозик,
Қанду асалим, Нозик...

Айгиб қўйинг, ўргилай, қулоғим тагида аридай гўн-гиллай бермасин!

Нишона. Нима бало, бугун чап ёнингиз билан турдингизми?

Нозик. Рост-да... Ҳар кун ярим кечада эшик тақиллайди. Уйқумни бузиб чиқаман. Бир-бирига суянган иккита мирзатерак. Иккови ҳам гирт маст. Оғзидан ўранинг ҳиди келади. Оёқда туролмайди-ю, хиргойи қилади:

Қанду асалим, Нозик,
Дарду ғазалим, Нозик...

Нишона (қотиб-қотиб кулади). Вой сизни қаранг!..

Нозик. Дадангизга айтинг, ўғлини тийиб қўйсин, бўлмаса Бозорхўжа билан ўзим гаплашаман.

Нишона. Гаплашинг. Бозорхўжа билан ҳам, Салим Салимов билан ҳам ўзингиз гаплашинг!

Нозик. Маслаҳат бериш осон... (*Кўзига ёш олади.*) Мен шўрликка қийин. Биттаю битта умид қилганим шу акангиз эди, йигирма тўртга кирса ҳам гўдак.

Нишона. Яна бир маслаҳат бераман, юрасизми?

Нозик. Айтинг.

Нишона. Ота-онам сизга маълум. Ақамни бошидан тантиқ қилиб юборишди, энди тарбия қилишолмайди. Уни тўғри йўлга солиб юбориш фақат сизнинг қўлингиздан келади.

Нозик. Қандоқ қилиб, ўргилай?

Нишона. У сизни астойдил севади. Нима шарт қўйсангиз, хўп дейди.

Нозик. Қўйинг-э, ўша эрка — таваругингизни!

Нишона. Пухтароқ ўйлаб кўринг!

Норхўжа портфелини базўр кўтариб, ҳовлиқиб кириб келади.

Норхўжа. Институтдан телефон қилгани йўқми?

Нишона. Йўқ, дада.

Норхўжа. Аянг қани? Ҳо, Халча!

Хадича (*уйдан чиқиб*). Лаббай, дадаси?

Норхўжа. Икковини институтга ташлаб, магазинга кирдим. Ол, манави ташвишларни!

Хадича портфелдан коньяк, ароқ, вино шишаларини олади.

Норхўжа. Мансаб халтага бошқа сиғмади.

Хадича. Шу ҳам бўлади, дадаси.

Норхўжа. Етмаса, қиёматли қўшнимиз Салим Салимов бор. Ҳа, айтгандай, бояги гапларни Тоштемирни-кига тайинладингми?

Хадича. Тайинладим, олиб чиқишади.

Нишона. Нимани, ая?

Хадича. Патир-сатир, тўн-пўн...

Нишона. Уят бўпти, аяжон. Уч йилдан бери ҳар ҳайит, ҳар байрам йўқлашади. Ҳали бирорта зиёфатимиз ўшаларни уринтирмай ўтгани йўқ. Уларга жавр бўлмасин тагин.

Норхўжа. Қиз бола деган қудалар ўртасидаги гапларга аралашмайди. Модомики, ўғлини қизимизга унаш-тирдими, бас, таомилини қилсин.

Нишона. Амаким билан холам сиз ўйлаганча тўй қилишга унамайдилар. Улар — янги фикрли кишилар! Бу ёғини ҳам ўйлаш керак-да, дадажон.

Норхўжа. Ўғил уйлантиришни чидаганга чиқарган. Мен ким, «Қизил кетмончи» артелининг раиси Норхўжа эшон бўламан, қизим. Кўчадан ўтсам, ер гурсиллайди. Тоштемир қудаси кимлигини билиб қўйсин.

Хадича. Ҳали қизингиз бизни қўйиб, эри томонга оғиб кетмаса, дадаси?

Норхўжа (қулади). Ташвиш қилма. Эси бутун. (Айвондаги телефон олдига боради, соатига қарайди.) Уҳ... вақт ҳам алақанча бўлибди. Ер-биродарларга хабар қилайлик. (Тикка турганча телефон қила бошлайди.) Ас-рорхўжа аканинг уйларими? Ие, ие, ўзларими? Ассалому алайкум! Овозларини танимабман, демак, давлатлари бундан минг чандон зиёда бўлади. Худо хоҳласа, қулваччангиз бугун катта даргоҳга қадам қўядилар, яъни институтга кирадилар. Бир пиёлагина аччиқ кўк чойимиз бор. Баҳам кўришамиз. Соат еттида. Кечикмайдилар. А, лаббай? Йўқ, ҳожати йўқ, йўғ-э... Уялтирасиз-ку... Шундоғми? Агар уйда тайёр бўлса, унда бошқа гап. Бирор қулоч тизгин юборайми, ё? Ҳа-ҳа... Машинанинг багажида келаверади денг. Оббо, сиз-ей! Аммо кечикмайсиз. Қуллуқ. (Яна телефон қулади.) Мулла Шарифжонмилар? Вааллайкум ассалом! Қойил-ей, дам олиш куниям уйда ўтирган эканларда? Зерикапман, хотиним билан жомашовда кир ювишяпман, денг. Зериксангиз, зерикмасликнинг йўлини топиб қўйдик. Оқшом марҳамат қиласиз. Улфатларингиз йиғилишади. Йўқ, йўқ, каминанинг туғилган кунлари эмас... Бозорхўжа институтга муваффақиятли имтиҳонлар топширибди. Кичкинагина бир тўйчиқ. Оталик бурчи... Нима буюрадилар, дейсизми? Ҳеч нима... Биттагина яшиқда оқидан бўлса бас. Кутаман, кечикманг. (Тагин телефон қулади.) Нурилла махсум, жиян? Мен дуойи жонингизни қилиб юрган Норхўжа тоғангиз бўламан! Қалай, ошхонада ишлар вангми? Офарин! Оқшом кутаман. Укангиз Бозорхўжа: махсум акамни айтмасангиз, институтга кирганим татимайди, деяпти. Баҳоси дейсизми? Беш-да! Пастига юрмайди шаввоз! Ушанга битта тандирда пармуда ёптирасиз. Кечика кўрманг-а?..

Нишона. Дада, Ижроқўм отани ҳам чақиринг.

Норхўжа (бети буришади). Қўй-е, ўша қони қотишмайдиган чолни!

Нозик. Маҳалламизнинг отасини таклиф қилсангиз ёмон бўлмайди, амаки.

Норхўжа. Ҳа, майли, сўзларинг ерда қолмасин. (Телефон қилади.) Домкомми? Ижроқўм отамисиз? Бу мен, Норхўжаман. Оқшом кичкинагина чақиригимиз бор эди. Эртарақ бораман, дейсизми? Хўш? Тўй масаласида? Хўп... кутаман... (Хотинига.) Эшитдингми, Тоштемир билан келишармиш. Тўйни тезлаштирмоқчи шекилли...

Хадича. Аҳмадали кечагина келди, ҳали бешпул жамлагани йўқ...

Норхўжа (пешанаси тиришади). Мен ҳам шунга ҳайронман.

Нозик. Тўйни шу пишиқчиликда ўтказиб ола қолинг.

Норхўжа. Битта сен кам эдинг, маслаҳат бермаган! (Ушқиради.) Қани, икковинг каштангни кўтар!

Нозик (Нишонага). Юринг, бизникида тикамиз.

Қизлар чиқиб кетади. Телефон жиринглайди.

Норхўжа. Алло? Салим Салимов, сизмисиз? Хўш, бажо бўлдими? Нега, Топширувчилар кўп? Ўзингиз домлага рўпара бўлдингизми? Иложни бўлмаепти? Бўшсиз. Ўлимдан бошқа ҳамма нарсанинг иложи бор. Менга қаранг, домла эшикка ҳам чиқмаяптими? Ҳа, йўлини пойланг. Рўпара келиб, бугунги зиёфатга таклиф қилинг. Қуруқ жўнатмаймиз. Хуллас, умидим сиздан. Телефон қиласизми? Бўпти, кутаман. (Хадичага.) Ҳозирги домлаларга ҳам ҳайронман. Менга: «Ўғлингиз келсин, яхшилаб сўрайман» деб ваъда бериб, энди ўзини овсарликка олаётганга ўхшайди.

Хадича. Ташвишланаверманг, ҳа демай қутулиб келади.

Норхўжа. Кўнглим гаш, хотин! Ке, манови ҳовлига стол ясаб қўййлик.

Хадича. Тўйни қилавераман дейсизми?

Норхўжа. Қизинг айтипти-ку, унақа тўйга унамайди, деб. Аммо мен орзу-ҳаваслик тўй қиламан. Улар мен айтганга унамаса, қизимни бериб бўпман. Балки, Тоштемир қарз-ҳавола қилар...

Эр-хотин ҳовлига стол ясата бошлайди, телефон жиринглайди.
Норхўжа айвонга чопади.

Е, хизр! Ишимизни ўзинг ўнгла! (Эшитади.) Ҳов, лаб-бай, Салим Салимовмилар? Нима? Бозорхўжа имтиҳонга кириб кетди? Сиз-чи? Йўлакда турибсиз? Ана шунингиз кетмайди-да. Э, аттанг.. Менга қаранг, сиз ҳам киринг. Ҳа, киринг. Бу аввало Бозорхўжага далда бўлади, қолаверса, домла билан кўз уриштирасиз. Танимайман, дейсизми? Юзи япалоқроқ, кўзлари қисик, сочи устара билан қирилган, кеча чужун китель кийган эди, бугун билмадим. Шундоғ ҳам дарров танийсиз. Муомалага юради. Бўпти. Телефонингизни кутаман.

Н о р х ў ж а ҳовлига чиқиб у ёқдан-бу ёққа юради. Кўча эшиги тақиллайди.

Чамамда, Асрорхўжа машинасида қўй юборган...

Эшикни очади. И ж р о қ ў м о та билан Т о ш т е м и р сават кўтариб кириб келади.

Т о ш т е м и р в а И ж р о қ ў м о та

Йўлимиз катта кўча,
Толдик етиб келгунча.
Қудалар азиз бўлур,
Қабул айланг, Норхўжа!

Н о р х ў ж а

Қизи борнинг нози бор,
Эшигида този бор.
Шартингиз эштайлик,
Тортишга торози бор.

Т о ш т е м и р в а И ж р о қ ў м о та

Саватда нонимиз бор,
Эл ичра шонимиз бор.
Фарзандларнинг тўйига
Аҳду паймонимиз бор.

Х а д и ч а

Тўй бўлсин, шодлик бўлсин,
Уйда ободлик бўлсин.
Иккови қўша қариб,
Бахтли, зурёдли бўлсин.

Қизингиз соҳибжамол,
Уғлимиз мард, баркамол,
Топсинлар бахту иқбол,
Гўзал давронимиз бор.

Иккови. Ассалому алайкум.
Норхўжа. Ваалайкум ассалом. Келинглаар, келинглаар.

Саватни олиб, хотинига беради.

Кун ҳам қайтиб ҳовли ўтиришли бўлди, қани, столга!

Утиришади.

Ижроқўм ота. Олганлари олтин, кундузлари ёрқин, кечалари ойдин бўлсин, биз ҳам набираларнинг тўйига етайлик.

Фотиҳа қилишади.

Норхўжа (*Тоштемирга*). Оббо қўшни-ей, битта ҳовлида туриб, кўча айланиб келганингизни қаранг-а!

Ижроқўм ота. Қондаси шунақа бўлади, мулла Норхўжа. Шу келишда маҳаллага маълум қилиб келдик-да.

Норхўжа. Биз ҳам ана шу қондасига бормиз. Ижроқўм ота, ахир, юртнинг чойини ичган, ошини еган кишилармиз.

Хадича дастурхонга иссиқ патирлардан қўяди, чой қуйиб узатади

Ижроқўм ота. Биз ҳам шу вайдан келдик. Ора-мизда бегона йўқ, тўй тадоригини ўзаро келишиб оламиз.

Норхўжа. Йўғ-е... (*Манглайи тиришади.*) Маҳалла-кўйдан, ёр-биродарлардан беш-ўн кишини айтмасдан-а?

Ижроқўм ота. Кейин... Аммо ҳозирча Тоштемирнинг сўзини эшитайлик. Элга маълум қилиш қочмас.

Норхўжа (*бўшашиб*). Қани, қани...

Тоштемир. Аҳмадали билан Нишона бир-бирига болалигидан муҳаббат қўйиб келади. Унаштирганимизга ҳам уч йилдан ошди. Тўйга тайёргарлик қилиб қўйганмиз.

Лекин сиз айтадигандай тўй қиладиган бўлсак, сизга, Норхўжа, зўр келса, менга зил кетади. Сиз ҳам мени ўзингизга шундоқ яқин тутасиз деб биламан. Бу даромаддан мақсад шуки, бир-биримизга зўр келадиган ишни қилмайлик. Чунончи, тўйни ҳам янгича усулда жажжигина, ширингина ўтказайлик.

Норхўжа. Яъни, масалан?

Тоштемир. Масалан, сиз менга аввал шарт қилиб қўйгандек қўш карнай-қўш сурнай, ногора базму шаҳарнинг ярмига ош беришнинг ҳожати йўқ. Қиз дугоналари, йигит ўртоқлари, сиз билан биз яқин биродарларимиз билан тўплансак бас. Ҳовлимиз ҳам битта. Уртада чиройли дастурхон ясаймиз. Бинобарин, эски таомилдаги хотин оши, мохора, тўққиз-тўққизлардан обрў тополмаганимиздек, уриниб ҳам қоламиз.

Норхўжа (совуққина). Гапингиз шуми?

Тоштемир. Яна шуни ҳам айтмоқчиманки, Аҳмадалингиз — ёлғиз ўғлим. Қанча орзу-ҳавас қилсам арзийди. Аммо исрофгарчиликдан на фойда? Ахир, у ҳам ўз фарзандингиз...

Норхўжа. Кучингиз етса тўй қилинг-да.

Тоштемир. Ешларнинг шунча йил бир-бирини орзиқиб кутгани етар, оғайни! Уларнинг бошини тезда қовуштириб қўйиш — сиз билан бизнинг бурчимиз.

Норхўжа. Ана холос. Нима, мен «бурчимиз эмас» деяпманми? Албатта, бурчимиз. Бироқ мен тўйнинг енгил-елпи ўтишига асло рози эмасман. Чиқимдан қочмоқчисиз. Мени лақиллатяпсиз. Мен юртдаги казо-казоларнинг тўйини еган кишиман. Мен улардан ҳам ошираман. Бир кун қизлар базми бўлади. Иккинчи кун хотинларга ош бераман. Учинчи кун оқсоқолларни кутаман. Тўртинчи кун ўз жўраларим келишади. Бешинчи кун чимилдиқ тикамиз. Қўш карнай-қўш сурнай, марғилонлик аскиячилардан тортиб Фахриддин Умаровгача... Чиқимни мен билан баробар кўтарасиз. Бинобарин, қизга, ота-онаси, акасига, амма-хола, тоға-амакиларига сарполарни ҳам расо қиласиз. Ҳа, бусиз тўй қилмайман! (Телефон жиринглайди. Норхўжа айвонга чиқади, эшитади.) Ҳа, лаббай? Салим Салимов? Хўш, хўш? Билетни олди. Тайёрланыпти? Хайрият. Домла билан гаплашдингизми? Кўз қиснишдим, дейсизми? Хайрият, бўлди, бўлди, бўлди. Тушунарли. Дарров олдига киринг. Менга қаранг, агар шу ишни бажо қилсангиз, тўнлик бўлмасангиз ҳам дўппилик бўласиз. Тўн дейсизми?

Бор, барака, ана тўн! Аммо Бозорхўжа бешни дўндириши билан дарҳол телефон қилинг. Домлаларини бошлаб келинг. Бўпти. Кутаман. (*Норхўжа кафтларини ишқалаб, талтаяди.*) Ана бизнинг Бозорхўжа ҳам қаторга кириб қолди. Медицина институтининг студенти. Бўлажак врач, профессор, академик, фельдшер!

Ижроқўм ота. Мулла Норхўжа, ўғлингизга жавр қиляпсиз.

Норхўжа. А, лаббай, тушунмадим?

Тоштемир. Қудачилик — минг йилчилик, оғайни. Модомики, қуда бўларканмиз, мен баъзи ножўя ҳаракатларингизни бетингизга солмоқчиман. Ижроқўм отанинг «Ўғлингизга жавр қиляпсиз» дегани — дўстнинг аччиқ гапи. Шу гапни бир ўйлаб кўринг. Бир уядан ҳам булбул, ҳам қарқуноқ чиқибди, деганларидай, қизингиз — давримизнинг гули, аммо ўғлингиз — шу гулнинг тикани. Сиз уни майиб қилиб ўстирдингиз.

Норхўжа (*кўзини чақчайтиради*). Нима деяпсиз? Эсингиз жойидами?

Тоштемир. Меники жойида, сизники жойида эмас. Айниган. Чириган. Бечора болани нобуд қиляпсиз. Армиядан қочириб юрагини майиб қилдингиз. Мен бу гапларни сизга қўшни, оғайни, қолаверса, қуда бўлганим учун рўй-рост айтяпман.

Норхўжа (*ўрнидан туриб кетади*). Дод заҳар қуда дастидан!

Ижроқўм ота. Қани, Норхўжа, бундоғ ўтиринг. Гапни ниҳоясига етказайлик.

Норхўжа. Хўш?

Ижроқўм ота. Гапнинг лўндаси шуки, сиз совет даврида яшаб туриб, Худоёрхон давридаги бекларнинг йўриғидан боряпсиз. Тоштемир боғдан келса, сиз тоғдан келяпсиз. Мен, ука, сиз ўз қизингизнинг бахтини ўзингиз истамаётганингиздан хижолатдаман.

Норхўжа (*бўғилиб.*) Тухмат қилманг!

Ижроқўм ота. Тоштемир сиз айтганча тўй қилмайди.

Норхўжа. Чидамаса, қилмасин!

Ижроқўм ота. Ана кўрдингизми, қизингизнинг бахтини истамайсиз, деганим шу. Аммо, гап ёлғиз чиқимнинг устида ҳам эмас. Гап тўйга турлича қарашда. Тоштемир замонага мос янгича тўй қилмоқчи. Сиз бўлсангиз ҳаром пул топувчи баъзи бировларнинг эски ноғорасига

ўйнаяпсиз. Аммо, мол-бисот сандиқда чириб кетадиган нарсасиз. Келин ҳам, куёв ҳам нимаики топса, ўз меҳнатидан топсин. Мен юртнинг отаси бўла туриб сизга шуни айтаманки, Тоштемир ҳақ, сиз ҳақ эмассиз.

Тоштемир. Ижроқўм ота тўғри айтадилар. Эски тос, эски тоғорани йиғиштирайлик, оғайни!

Норхўжа. Овора бўласиз, қариндош. Мен ўз ниятимдан қайтмайман.

Тоштемир (*аччиғланади*). Қайтмасангиз, қайтманг. Қани, ота, кетдик! (*Этагини қоқиб ўрнидан туради.*) Бу одамга гап уқтиргандан деворга тамбур чертган афзал!

Норхўжа. Аччиғингиз келмасин, қўшни. Машаққатнинг оши ширин бўлади. Дўланани ҳам тоққа чиқиб терадилар.

Тоштемир (*Ижроқўм отага*). Юринг, кетдик.

Ижроқўм ота. Кетсак айб бўлади, қолайлик.

Тоштемир. Сиз кетмасангиз, мен кетдим. (*Чиқиб кетади.*)

Ижроқўм ота. Яхши иш қилмадингиз, Тоштемир-ни хафа қилдингиз.

Эшикдан меҳмонлар кириб келадилар. Музикачилар ҳам пайдо бўлади.

Меҳмонлар. Муборак бўлсин, Норхўжа ака! Уғилча институтга кириши билан табриклаймиз! Доктор ўзларидан чиққани қуллуқ бўлсин! Азамат имтиҳонларни бошлабди, деб эшитдик. Беш баҳолар муборак!

Норхўжа. Қуллуқ, қуллуқ...

Салим Салимовнинг уйдан Нозик, Нишона чиқишади. Тоштемирнинг уйдан Аҳмадали чиқиб, йигитлар билан кўришади. Сорахон чорсига тўн тугиб чиқади.

Хадича. Келинлар, айланайлар! Келинг, Сорахон!

Сорахон (*тўнни бермайди*). Ўзим ёпаман, ўргилай.

Норхўжа (*айвонга чиқиб, телефон қилади*). Институтми? Ким бу гапирётган? Қоровул... Ҳалиги имтиҳон бераётганлар ўша орадами? Кетишди... Қачон кетишди? Ярим соатча бўлди... Биродар, Бозорхўжа деган новчароқ, қотмароқ йигитга кўзингиз тушмадимми? Танимайман... Э... аттанг... (*Трубкани қўяди, меҳмонларга.*) Бемалол ёзилиброқ ўтиринглар. Бозорхўжа домлалари билан ҳозир кириб келади. (*Қадаҳни кўтариб.*) Биродарлар! Қарин-

дошлар! Эгачилар! Қизлар! Йигитлар! Биринчи қадаҳни
Бозорхўжа эшон ҳаётидаги буюк воқеа учун, яъни бўла-
жак Абу Али ибн Сино учун ичайлик!

Норхўжанинг улфатлари, саёқ созандалар уни ўраб олиб ялла
қилишади.

Норхўжака, Норхўжака,
Уғилчангиз шўх така.
Норхўжака, Норхўжака,
Ишингизга барака!

Уйингизда ялла бўлсин,
Ҳамёнингиз пулга тўлеин,
Бозорхўжа ўйнаб кулсин,
Икки қадам асака!

Фарзандлари кўкарсинлар,
Улфатлари кўпайсинлар,
Душманлари ҳурпайсинлар
Доим қочиб кавакка!

Норхўжака, Норхўжака,
Қутлуғ бўлсин маърака.
Норхўжака, Норхўжака,
Ишингизга барака!

Хадича (эрининг қулоғига). Келишяпти.

Норхўжа. Йўл беринглар, йўл беринглар!.. Оғайни-
лар...

Ғирт маст Бозорхўжа билан Салим Салимов бир-бирини
суяб, базўр оёқда туриб кириб келишади. Норхўжанинг гапи
оғзида қолади. Салимов Норхўжага иккита бармоғини кўрсатади.
Нишона уялиб, уйга қочиб киради. Сорахон тўнни қўлтиқлаб
ховлисига ўтади. Бозорхўжа Нозикнинг қаршисига келиб,
хушомад қилади, осилади.

Бозорхўжа.

Сенсан гўзалим, Нозик,
Қанду асалим, Нозик...

Нозик (Бозорхўжани итариб юборади). Эсиз му-
ҳаббатим!

Бозорхўжа Салимовни қучоқлаганича сўррайиб қолади.

ПАРДА

ИККИНЧИ ПАРДА

Кеч куз. Уша ҳовли. Тоштемирнинг уйи. Гира-шира тонг. Ҳаво хомуш. Кўкда булутлар сузади. Аҳмадали кўчадан нон, қанд кўтариб киради, айвонда газ плитага чойгум қўяди. Ҳовлига тушиб, Норхўжа уйининг тагига боради, шу томондан деразани чертади.
Нишона кўринади.

Аҳмадали. Нишонахон, чиқинг, бирга чой ичамиз.
Нишона. Ҳозир...

Аҳмадали ҳовлида қизни кутади, тераклар тепасида паст сузаётган булутларни кузатади. Бир гала турналар шимолдан жануб томонга учиб ўтади.

Аҳмадали арияси

Гала-гала ўтадилар турналар,
Ёзни олиб кетадилар турналар,
Севганлари йўлдош бўлиб, манзилга
Эсон-омон етадилар турналар.

Узоқ-узоқ элатларга, элларга,
Жануб ёқда турфа-турфа гулларга,
Муштоқ бўлган қанча-қанча дилларга
Биздан салом элтадилар турналар.

Куз ўтади, орқасидан қор келур,
Қор кетади, изма-из баҳор келур,
Чаманларга қанча-қанча ёр келур,
Улар сизни кутадилар турналар.

Нишона уйдан чиқиб келади.

Нишона. Намунча саҳар турмасангиз?

Аҳмадали. Шу кунларда уйқумнинг бесаранжом қушлардан фарқи қолмади. Осмонга қаранг: булутлар ҳорғин карвонлардай судралиб қолишди. Бугун-эрта ёмғир-қор бошланади. Биз бўлсак ҳали ҳам тўйимизни қилмаймиз.

Нишона. Айб дадамда, мени кечиринг.

Аҳмадали. «Асал-асал!» деган билан оғиз чучимагандек, «айб дадамда» деган билан ҳам иш битмайди. Биронта конкрет иложини топиш керак.

Нишона. Сиз топинг-да, мен не билай...

Аҳмадали. Агар сиз хўп десангиз, мен топиб қўйдим...

Нишона (қувониб). Қани, айтинг!

Аҳмадали. Иложи шуки, (уйини кўрсатади) мана шу кўримсизгина кулбага карнай-сурнайсиз кўчиб ўта қоласиз.

Нишона (қийқириб кулади). Ҳа, ёқмай кетсин...

Аҳмадали. Нишонахон, ўзингиз бир мундоқ ўйлаб кўринг. Ҳар кун бирга ишга кетамиз, бирга қайтамиз. Кечқурун ўқишга бирга бориб, бирга келамиз. Якшанба кунлари кино-театрга ҳам худди шундай. Фақат кечаси уй-уйимизда бошқа-бошқа мизғиб олганимиз бўлмаса, доим биргамиз. Модомики шундай экан, келинг, кўчиб ўта қолинг.

Нишона (жиддий). Дадам мени уриб, ўлдириб қўйса, нима қиласиз?

Аҳмадали. Аксинча, бўлар иш бўлганидан кейин, дадангиз шилқ этиб тушади.

Нишона (кулади). Боринг-е, уятингизни еб қўйибсиз.

Аҳмадали (жиддий). Наҳотки, бир-биримизни шунча йил севиб, кутиб, дилимизда ардоқлаган ширин орзумизга ета олмасак, Нишонахон? Наҳотки, беҳуда дабдаба, ялтироқ ҳашам, чирик урф-одатлар қули — дадангизнинг сўзи сўз бўлса-ю, сиз билан бизнинг, бутун эл-юртнинг янгича турмуши, давримизнинг чечак отаётган гўзал фазилатлари оёқости қилинса? Сиз шуларни бир ўйлаб кўрдингизми?

Нишона. Мен буларни жуда кўп ўйлайман, азизим. «Айб дадамда» дедим. Аммо менда ҳам айб бор. Мен бахтим учун курашмадим. Мен бахтим гулнинг очилишига ишонаман.

Аҳмадали. Раҳмат. (Севганини бағрига босади, сочларини силаб, эркалайди.)

Дуэт

Нишона

Тўлган ойни тандирдаги кулча деманг,
Бахтингизни енгил-ёлпи ўлжа деманг.
Қуёш бўлиб, гулингизни очинг, жоним.
Очилмаса, у гунчани гунча деманг.

Аҳмадали

Сизни севдим, вафо билан севгим, гўзал,
Ўурмат билан, ҳаё билан севгим, гўзал,
Севгимиз эл, юртимизга зийнат бўлсин,
Жоним, янги дунё билан севгим, гўзал.

Нишона

Янги ҳаёт, янгичадир ёр-ёримиз,
Бахт келтирар аҳду вафо қароримиз.
Кел, жонгинам, севгимизни пок сақлайлик.
Гулга тўлсин, нурга тўлсин баҳоримиз.

Газ плитадаги чойнакнинг шақиллаб қайнашига уйдан Сорахон билан Тоштемир югуриб чиқишади.

Тоштемир. Ҳа, ўзи нима гап?

Сорахон. Аҳмадалининг иши-да, дадаси. (Чойгумнинг ўтини пасайтириб, чой дамлай бошлайди.)

Тоштемир. Хайрият-ей! (Кўкрагига туфлайди.)
Мен ғалвани эшитиб, Норхўжа билан Салим Салимов тагин муштлашяптими, депман.

Нишона (айвон олдида келиб, буларга таъзим қилади). Ассалому алайкум, амакижон. Ассалому алайкум, холажон.

Тоштемир. Ваалайкум ассалом, қизим. Қалай, данг, аянг, аканг шу пайтгача гумдон отиб ухлаб ётишяптими?

Нишона (хахолаб кулади). Ҳа, амакижон, ишлари қоляптими, саҳарлаб туришса?

Тош темир. Даданг — бекорчи хўжанинг қип-қизил ўзгинаси, қизим. «Қизил кетмончи»нинг раисиман деб чиранганига ўлайми? «Қани, қудамнинг савлатини бир кўрай» деб кеча артелига бордим. Юэта дастгоҳ, шунча уста, мишга кетмон кўраман десам, Норхўжанинг худди ўзига ўхшаган тўртта бекорчи, ўтмайдиган кетмонга соп йўниб ўтирибди. Дадангни сўрасам, «Бир ҳафтадан бери қорасини кўрганимиз йўқ, артелимиз фақат қоғозда бор» дейишди. Мен, қизим, даданг билан ҳам қўшничасига, ҳам қудачасига яна бир гаплашиб кўрмоқчиман. Сал пастроқ тушсин, бўлмаса, ўзим тушириб қўяман.

Нишона. Раҳмат, амакижон.

Сорахон. Келинлар, Нишона, Аҳмадали, чой ичиб олинглар. *(Тўрттови айвонда нонушта қилишади. Шамол ғувуллаб ёмғир томчилай бошлайди.)* Ёмғир бошлади. Норхўжа ака кўнганларида тўйни ёруғ ёзда ўтказиволган бўлардик.

Тош темир. Рост айтасан, хотин, бу ёмғир ерга эмас, менинг ичимга ёғяпти.

Аҳмадали. Нишонахон ҳам дадалари билан гаплашмоқчилар.

Тош темир. Ажаб қиласан, қизим. Дадангнинг қайсарлигини кўплашиб синдирмасак бўлмайди.

Аҳмадали *(соатга қарайди)*. Энди биз ишга борайлик.

Нишона билан Аҳмадали туришади. Сорахон халтага нон, мева солиб беради.

Сорахон. Олвол, ўғлим, тушлик қиласизлар. *(Нишонага иссиқ рўмол беради.)* Уравол, қизим, кун совуқ.

Нишона. Раҳмат, холажон.

Улар кетишади.

Тош темир. Қани, мундоқ ўтир, хотин, менга айти, тўйга ўзи ниманг бор?

Сорахон. Ҳамма нарсани тайёр қилувдим, аммо ярми тугаб бўлди.

Тош темир. Нега энди?

Сорахон. Ўзи билан ўғлининг туғилган кунига пишириқ қилдик. Халчaxon отинойини чақириб мушкулкишод ўқитдилар, патир, сомса буюрдилар. Ифтор қилишди, яна топшириқ. Ҳар ҳафта меҳмон келганда бир нима бую-

ришади. Катта-кичик ҳайитларига сарполар чиқардик. Саккизинчи мартдан янги йилгача лозимада қиламиз. Ҳаммаси ҳам майли, бир ҳовлида туриб, «уй кўрар» қилишганига чидай олмайман. Тўйдан оғиз очсам, Халчахон осмондан келади. «Қизимга нима сарпо қиляпсиз? Қудангизнинг оғайниларига нечта тўн ёпасиз? Қариндошларимни қачон чақирасиз? «Оқсолар»га нимангиз бор?», «Сеп ёйди»га нечта хотин айтасиз?»

Тош темир. Бас қил, мени тер босиб кетяпти. Уф...

Сорахон. Барака топкур ўғлимиз келгандан бери рўзгоримиз бут бўлди. Газ ўтказди, кир машина, телевизор оберди. Аммо бисотга тоқати йўқ. «Эндиги моянамдан дадам билан сизга пальто обераман» дейди.

Тош темир (кўзига ёш олади). Омон бўлсин. Уни тарбиялаган ҳукуматга минг раҳмат. Аммо, мен сенга айтсам, хотин, Норхўжанинг кўзини шира босибди. Икки кунлик дабдаба деб болаларга жавр қиляпти, у ноинсоф! (Сотига қарайди.) Ишга борайлик.

Эр-хотин уйга кириб кетишади. Норхўжа елкасига тўн ташлаб айвонга чиқади, бадан тарбия бошламоқчи бўлади-ю, Бозорхўжанинг ўрни бузилмаганини кўриб, ташвиши ортади, уйга бақиради.

Норхўжа. Халча, ҳо Халча!

Хадича уйдан чопиб чиқади.

Хадича. Лаббай, дадаси?

Норхўжа. Ўғлинг қаёқда?

Хадича. Билмадим, кечқурун Салим Салимов билан кинога бораман, деяётгани...

Норхўжа. Кинога? Шу вақтгача кино қоптими? Кеча пул берганмидинг?

Хадича. Ҳа, ўн сўм опкетган эди... Ахир, ўзингиз: «Ўртоқларидан уялмасин, пулсиз юборма» дейсиз-ку.

Норхўжа. Епирай, ёпирай... Қаёқда қолди экан-а? Уни шу Салим Салимов бузяпти... Қани, бир сўра-чи... Салим келдимикан?

Хадича. Хўп, дадаси... (Салим Салимовнинг уйи ёнига боради, чақиради.) Нозикой, ҳо, Нозикой!

Нозик (чиқиб). Лаббай, хола?

Хадича. Акангиз уйдадилар?

Нозик. Ҳа.

Хадича. Амакингизга чақирворинг.
Нозик. Хўп. (Уйга кириб кетади.)
Норхўжа. Ёпирай, ёпирай... (Ташвиши тобора ортади.) Уғлинг ёлғиз қаерда тентираб юрибди экан-а? Ёпирай, милсага тушмаса кошкийди...

Чап кўзи шишган Салим Салимов уйдан чиқиб келади.

Салимов. Чақирибсиз, хўжайин?
Норхўжа. (Салим Салимовнинг ёқасидан олади). Бозорхўжани қаёққа ташлаб келдинг?
Салимов. Қўйворинг-е! Нима, Бозорхўжа ёш бола-ми, мен уни етаклаб юрсам?
Норхўжа. Ё ҳозир топиб берасан, ё ажалингдан беш кун илгари бўғиб қўя қоламан.
Салимов. Қўйворинг, дейман, ҳар қанча зўр бўлсангиз ҳам...

Иккови ёқалашиб кетадилар. Тоштемир келиб, ўртага тушади, ажратади.

Тоштемир. Уятмасми, икки қўшни наҳорда ёқалашиб?

Салимов. Кўрмайсизми, ўғлини мендан даъво қиляпти.

Норхўжа. Ҳа, сендан даъво қиламан. Сен, уни ичкиликка ўргатган. Сен, уни ёмон йўлга бошлаган. Ҳе, саёқларнинг пири бўлган ўша сени!..

Норхўжа яна ҳужумга ўтади. Хадича кўчага чиқиб Ижроқўм отани чақириб келади. Шовқин кучаяди.

Ижроқўм ота (овозини кўтариб). Тўхтанглар! Утиринглар, деяпман, ҳозир ҳамма гапни аниқлаймиз. (Ҳамма айвонга чиқиб ўтиради. Ижроқўм ота қозилик қилади:) Қани, Салим Салимов, айтингиз, кеча Бозорбой билан қаерга бордиларинг?

Салимов. «Баҳор» ресторанига.

Ижроқўм ота. Ҳа, уйда ейишга овқатларинг йўқмиди?

Салимов. Мени Бозорхўжа бошлади.

Норхўжа. Тухмат!

Салимов. Ҳой, хўжайин, мен сиз билан пачакилашсам ҳам, Ижроқўм отага рост гапни айтаман. Аввал эшитинг, кейин жикилланг... Ижроқўм ота, шошманг... гап

шу... Кеча мени ресторанга Бозорхўжа бошлади. «Ака, сиз билан бир отамлашиб, хуморимни ёзмоқчиман» деди. Утиришдик. Ичдик. Бозорхўжанинг кайфи ошиб қолди. «Мастлик-ростлик, ака, дардимни очаман» деди. Очди. Аввало дадасини, яъни сизни, Норхўжа ака, болохонадор қилиб сўқди...

Норхўжа. Бўхтон!

Ижроқўм ота. Хап турсангиз-чи, эшитайлик!

Норхўжа бошини қуйи солади.

Салимов. Бозорхўжа бундоғ деди: «Дадам мени пуф-пуфлаб тантиқ қилиб ўстирмаганда, бошимга бу кулфатлар тушмасди. Мени институтга киради, доктор бўлади, деб ишонманг. Мен чала саводман. Аттестатни ҳам ўзим олганмасман, дадам оберган. Мени пулга ўргатган ҳам дадам. Менинг на илмим, на ҳунарим бор. Армияга борсам, пишиб одам бўлиб келаман деб ўйлардим. Дадам юбормади. Кучимни қаерга қўйишимни билмайману аллақайси доктордан ўтганимда жисмоний яроқсиз бўлиб чиқдим. Энди ҳаммоликка ҳам ярамайман, ака. Ҳаммадан алам қиладигани шуки, тенгдошларим елдида юзим шувит...» Ана, хўжайин, ўғлингиз менга шуларни айтди.

Ижроқўм ота. Ҳали ҳам эси бор экан. Кейин нима бўлди?

Салимов. Кечаси ресторандан чиқдик. Бозорхўжа кўчада менга осилиб йиғлади. «Синглингни яхши кўраман», деди. «Ё, уни менга берасан, ё ўзимни поезднинг тагига ташлайман...»

Норхўжа. А?!

Ўзидан кетади. Ҳадича сув ичиради. Елпийди, ҳушига келтиради.

У ўзини трамвай тагига ташлаган! Вой-дод!!!

Салимов. Мен уни юпатиш учун хўп, синглимни бераман дедим. «Ишонмайман, деди Бозорхўжа. Сен берганинг билан ҳам, у менга тегмайди. Хўш, нимага тегади? Икки газ ёғоч гавдамгами? Мени саржин қилиб ёқса, битта ош ҳам пишмайди. Бошига урадим мени Нозик? У ўз тенгига, балки ақли ўзидан бир баҳя баландроққа тегади. Мен қўшга ҳам ярамайдиган дангаса хўкизман...»

Норхўжа (фигони ошиб). Тўқияпсан, номард!

И ж р о қ ў м о т а. Норхўжа, ўзингизни босинг. Гапки ниҳоясигача эшитайлик.

С а л и м о в. Мен Бозорхўжани уйга етакладим. Лекин у кўнмади. «Ўз ҳолимга қўйиб бер, анҳор бўйига бориб ҳовримни ёзай» деди. Мен унга қаттиқ ёпишиб олган эдим, мана кўзимга мушт уриб, йиқитди. Бир вақт ҳушимга келсам, у аллақачон кетиб бўпти.

Н о р х ў ж а. Дод, вой-дод! Ўзини сувга ташлаган. Сен сабабчисан ҳаммасига!

Х а д и ч а. Вой мен ўлмасам, ўғлимдан айрилиб қолдим.

И ж р о қ ў м о т а. Ҳовлиқманглар, Бозорхўжа келади.

Н о р х ў ж а. Э, ота, уни сиз биласизми, мен биланми?

Т о ш т е м и р. Оғайни, ўғлингизни билганингизда, у шу аҳволга тушмаган бўларди. Хафа бўлсангиз ҳам айтаман, бола ўстиришга нўноқ экансиз.

Н о р х ў ж а. Ҳай, биродар, сиз гапирмай туринг!

И ж р о қ ў м о т а. Нега энди Тоштемир гапирмас экан? Бир қўрада турибсизлар. Яъни, бир оила бўлиб яшайсизлар. Бу оилада ҳамма баробар. Бир-бирингизнинг ишингизга аралашишингиз керак.

Т о ш т е м и р. Балли, ота, тўғри айтдингиз.

И ж р о қ ў м о т а. Гап шу. Ишликлар ишига борсин. Сиз билан биз, Норхўжа, ўғилчангизни қидириб топайлик.

Х а д и ч а. Мен ҳам бораман.

Н о з и к. Мен иккинчи сменадаман, уйда бўлиб турман.

Ҳамма кетади. Н о з и к ёлғиз қолиб, Н и ш о н а н и н г каштасини тика бошлайди.

Н о з и к а р и я с и

Тушундим доимо чеккан азобингни,
Эшитдим дилдаги ўтли хитобингни.

Яширган дардларинг менга аён бўлди,
Бировлар очдилар кўнгил китобингни.

Нечун сен айтмадинг, англар эдим буткул
Ҳисобсиз изтиробинг, мушкул хунобингни.

Саволим айтаман, жоним, қошимга кел,
Кутарман орзиқиб дилдан жавобингни.

Кучди шамол төлларнинг шохладини эгади, ёмғир зўраяди. Нозик ўйга толиб, каштага машғул бўлади. Телефон жиринглайди.

Нозик. Ким бу? Норхўжа амаки, сизми? Йўқ, келгани йўқ. Телефон қилгани ҳам йўқ. Ўзингиз қаердасиз? «Тез ёрдам»да. У ерга опкелишмабди? Ваҳимангиз қурсин, Бозорхўжа «Тез ёрдам»да нима қилади? Лаббай? Хўп, қимирламай ўтираман. *(Трубкани қўяди.)* «Тез ёрдам»да... *(ташвишланади.)* Қаерда қолди экан-а?

«Сенсан гўзалим, Нозик...

Уҳ... Ҳеч нарса юрагимга сигмаяпти...

Яна телефон жиринглайди.

Кимсиз? Ижроқўм ота, сизми? Нима дейсиз? Йўқ, дарағи йўқ. Ўзингиз қаердан гапиряпсиз? Милициядан? Вой, ўлмасам, қайси милициядан? Хўшёрхонадан? У ерда йўқ, дейсизми? Кимни? Норхўжа амакини сўраяпсизми? Ҳа, телефон қилди. «Тез ёрдам»дан. У ерда ҳам йўқ экан, шошманг, шошманг, энди қаёққа бормоқчисиз? Вокзалга?.. Алло... Алло... Ота тушмагур трубкани қўйиб қўйди. Қизиқ, буларга бир нима бўлганми? Борган ерлари ҳаммаси ваҳима... *(Ҳапиниб кетиб, ҳовлига тушади, ёмғир тагида у ёқдан-бу ёққа юради.)* Уҳ, ҳазил-ҳазил билан ҳаммаёқ ташвиш бўлиб кетди. Нима қилсам экан-а? Уйни ташлаб, мен ҳам қидирайми? *(Яна телефон жиринглайди. Нозик айвонга чопиб чиқиб эшитади.)* Алло? Ака, сизми? Топилдими? Анҳордан ўлик чиқмапти дейсизми? Қўйинг-е, ҳаммангиз ваҳимачи бўлиб қолибсиз. *(Трубкани тарақлатиб ташлайди.)* Уҳ... Бу одамларга бир нарса бўлганми? Биттанинг ташвиши оламни бузди-я. Бозорхўжа Аҳмадалига ўхшаб, тинчгина ўқиб, ишлаб юрсанг, олам гулистон эди...

Эшик аста очилиб, юзи оқарган, соқоли ўсган, паришон Бозорхўжа, кириб келади. Нозик азбаройи севинганидан ўзини унутиб, айвондан ҳовлига сакрайди. Бозорхўжанинг қўлларидан маҳкам ушлаб олади.

Нозик. Бормисиз?

Бозорхўжа *(ҳайрон)*. Таажжуб... Нозикмисиз? Бизнинг уйда нима қиляпсиз?

Нозик *(ўзига келиб, уялади.)* Сиз... сиз... ҳаммасига сабабчисиз!

Бозорхўжа. Ҳаммаспа... Ниманинг ҳаммасига?

Нозик. Бутун маҳалла сизни қидиряпти. «Тез ёрдам» дан вокзалгача — ҳеч ер қолмади. Одам деган ҳам шунақа дайди бўладими?

Бозорхўжа. Ҳамма қидиряпти, денг. Сиз-чи? Биргина сиз қидирмаяпсиз, холос.

Нозик. Нима, мен қидирсам топилармидингиз?

Бозорхўжа. Агар сизнинг қидиришингизни билсам, йўқолмаган бўлардим. Афсуски, мен сизга керак эмасман. Умуман, мен ҳеч кимга керак эмасман. Мен тун бўйи шаҳар кўчаларида кезиб, ўзим билан ўзим гаплашдим. Умримда биринчи марта ҳаёт ҳақида жиддий ўйладим. Илгарироқ эсимни йиғиб олмаганимга афсус едим. Ёшлигимнинг энг яхши йиллари бекорга ўтиб кетгани алам қилди. Ҳатто уйга қайтмаслик, бошим оққан томонга кетиш фикрига ҳам бордим. Лекин сиз айтгандек «бутун маҳалланинг қидириши»ни билиб, охириги марта кўриниш бериш, ота-онам билан хайрлашиш учунгина келдим.

Нозик. Вой ўлмасам! Бир ёққа кетмоқчимисиз?

Бозорхўжа. Бошим оққан томонга кетаман. Лекин қаерга борсам ҳам, мақсадим фақат битта: Ўқиш, меҳнат қилиш, бекорга ўтган йилларнинг бўшлигини тўлдиришга уриниб кўриш...

Нозик (*қувониб*). Жуда яхши ўйлабсиз... Мен ҳам сиз билан бирга кетаман.

Бозорхўжа. Шу аҳволимда мен сизга ортиқча юк бўламан, бағри тош қўшни қиз. Аммо яна уч-тўрт йилдан кейин, мен сизни ўзим топиб оламан. Кутасизми?

Нозик. Кутаман!

Д у э т

Бозорхўжа

Йўлим — узоқ йўл,

Балки, тоғу чўл,

Бунда омон бўл,

жонон, яхши қол,

Қора кўзлари

ҳайрони, яхши қол.

Н о з и к

Кўнглимиз яқин,
Йўлларинг ёрқин,
Бўлмагин толгин,
полвон, яхши бор.
Мени енголмас
ҳижрон, яхши бор!

Б о з о р х ў ж а

Нур қуёшдадир,
Мардлик ёшдадир,
Бахт курашдадир,
жонон, яхши қол,
Ширин сўзлари
дармон, яхши қол!

Н о з и к

Севганинг кутар,
Айрилиқ ўтар,
Навбаҳор етар,
арслон, яхши бор,
Бахтим боғига
боғбон, яхши бор.

Б о з о р х ў ж а

Сен жону таним,
Азиз билганим,
Сени севганим —
аён, жонгинам,
Садоқатимга
ишон, жонгинам!

Б о з о р х ў ж а. Нозикхон, мен кетаман.

Н о з и к. Қаёққа?

Б о з о р х ў ж а. Аввал Ҳарбий комиссариатга бораман.
Армияга олишса, армияга кетаман. Агар олишмаса, Мир-
зачўлга бориб, кучимни синаб кўраман.

Н о з и к. Хайрлашгани келасиз-а?

Б о з о р х ў ж а. Албатта, жонгинам! (Куйлаб чиқиб ке-
тади.)

Сенсан гўзалим, Нозик,
Қанду асалим, Нозик...

Н о з и к уни кузатиб қўяди, кейин айвонга чиқади, каштасини тика бошлайди. Телефон жиринглайди.

Н о з и к (эшигади). Алло? (Севиниб.) Топилди!..
Нима? Ҳой, қулоғингиз карми? Топилди!

П А Р Д А

УЧИНЧИ ПАРДА

Ҳовлининг Тоштемир уйига қарашли бўлаги. Оқшом. Эшикдан Сорахон билан Тоштемир иш кийимида кириб келишади.
Тоштемир зил халтани базўр кўтариб киради.

Тоштемир. Ечинмайлик-да, сен дарров савзи арч. Мен бир паловхон тўра ясай, болалар ҳам ҳализамон ишдан келишади.

Сорахон. Хўп.

Тоштемир (эски пальтосини ечиб, айвон қозиғига илади). Бу Аҳмадалинг янги пальто обермоқчи эди, нима, ваъдаси сувга уриб кетдими?

Сорахон (кулади). Қизиқсиз, дадаси, топганини тийинигача ўзингизга беряпти-ку!

Тоштемир. Барака топсин.

Сорахон ошхонага кириб кетади. Тоштемир халтани супрага бўшатиб, гўшт тўғрашга тушади.

Бай-бай, ўзиям, семиз қўзининг сони экан-да. Ўлмасин буни боққан қўйчивон. Аммо лекин ошга урнасам, тўй эсимга тушаверади. Мана шу ҳовли рўяси тўйхонага айланиб қўя қолса-ю... ошнинг савзисини Ижроқўм ота икковимиз ипакдай эшиб тўғрасак. Савзида гап кўп, анави Норхўжага ўхшаш тентаклар фарқига бормайди. Хуллас, тўй авжида, созлар чалинган, ашулалар баралла!

Д у э т

Тўй бўлса янги бўлсин, қизил бўлсин, ёр-ёр,
Уйга келган келининг асл бўлсин, ёр-ёр.

С о р а х о н эрининг рўпарасига келиб, қўшилади.

С о р а х о н.

Ешларнинг бахти кулсин, ота-она қувонсин,
Ордона эскиликлар сабил бўлсин ёр-ёр.

Эшикдан Аҳмадали билан Нишона иккита катта тугун кў-
тариб кирадилар.

Аҳмадали. Ассалому алайкум, дадажон. (*Дадасига тўн кийгизади.*)

Нишона. Қутлуғ бўлсин, дадажон! (*Нишона Сорахонга пальто кийгизади.*)

Нишона. Қутлуғ бўлсин!

Сорахон. Қуллуқ қизим, давлатингиз бундан ҳам зиёда бўлсин.

Тоштемир. Қуллуқ қизим, бахтинг гулдай очилсин.

Аҳмадали. Биз магазинга айланиб, ўқишга кечик-
япмиз. Ошни келиб еймиз.

Нишона. Кўпроқ опқўйинглар, қорнимиз очиб кела-
ди.

Тоштемир. Хўп, хўп, оппоқ қизим!

Ешлар китоб-дафтарларини кўтариб кетишади.

Менга қара, Сора, иккитагина беҳи яшириб қўйганман,
ўшани шу бугун ошга солворайлик. Ахир, келинимиз биз
билан биринчи марта ош ейди.

Сорахон. Хўп, дадаси.

Эр-хотин ошхонага кириб кетишади. Норхўжанинг эшигидан
Норхўжа билан Салим Салимов ҳовлиққанча кириб
келишади.

Норхўжа (*катта оғир портфелини айвонга отади*).
Сиз бамисоли машина ип, ҳар қанақа нинанинг тешигидан
кириб кетаверасиз. Мен нима қиламан?

Салимов. Қаерда бўлсак ҳам, бирга бўламиз, хўжа-
йин.

Норхўжа. Уф... (*Уйга бақиради.*) Халча, ҳо Халча!..

Хадича. Лаббай.

Норхўжа. Тамом! Дов-дастгоҳни йиғиштирдик.
Мана, бор-йўқ сармоямиз! (*Портфелини очиб тўртта кет-
мон чиқариб ташлайди.*)

Кетмон бозори касод бўлди. Қирқ беш йил даври дав-
рон сурган «Қизил кетмончи» артели тугатилди.

Хадича. Тоштемир аканинг трактор заводига кирсангиз бўлмайдими, дадаси?

Норхўжа. Дарвоқе, тўғри айтасан, бир гаплашиб кўраман. Салим Салимов, сиз нима дейсиз?

Салимов. Директорликка олишармикан, хўжайин?

Норхўжа. Э, оғзим бор деб гапираверасиз-да! (Хадичага.) Бозорхўжа уйдаими?

Хадича. Нозикой билан театрга кетишди.

Норхўжа. Иши нима бўпти?

Хадича. Болам бечора келаси ҳафта армияга кетармиш.

Норхўжа. Аҳмоқ! Менинг сўзимдан чиқди, энди тортади тортадиганини!

Хадича. Жон дадаси, ҳали ҳам ўша таниш дўхтирга...

Норхўжа. Юм оғзингни! Ўғлинг комиссарга учраб: «Соғман, бошқатдан комиссияга қўйинг» депти. Соғ чиқбди.

Хадича. Соғлиққа соғку-я...

Норхўжа. Энди билганини қилсин!

Хадича. (йиғлайди.) Ҳеч бўлмаса, Нишонанинг тўйини кўриб кетсин.

Норхўжа (бўғилади.) Астағфирулло... Кечагина Тоштемир ялиниб келган эди, энди мен ялинаман шекилли... Уф... Қизинг қани?

Хадича. Ишидан келди-ю, Аҳмадали билан ўқишига кетди.

Норхўжа. Ҳай, (бақиради) бу уйда мен борманми, йўқманми? Ё, савобга хўроз боқиб қўйинбсанми?.. Икки сўзнинг бирида,— Тоштемир, Аҳмадали... Сен ҳам ўшарга қўшилиб кетганмисан?

Хадича. Вой, дадаси, нима деяпсиз? Нега мен уларга қўшилиб кетарканман? Лекин, ҳар нима бўлганда ҳам мурасага келасизми, дейман-да...

Норхўжа (бошини чангаллаб, у ёқ-бу ёққа юради). Уят! Уят!.. Кимсан, Норхўжа эшон бўла туриб, Тоштемирга бош эгишим уят! Умримда ҳали бунақа паст кетганмасман!

Салимов. Тоштемир аканикига иккаламиз бир кирмайликми?

Норхўжа. А? Энди сиздан ҳам маслаҳат чиқдими? Балки, қизингни икки қўллаб опкириб бера қол, дерсиз?

Салимов. Маҳаллада дув-дув гап... «Кимсан, Норхўжанинг қизи Нишона Аҳмадали билан эртаю кеч бирга... Ҳой, эшитмадим деманглар, Норхўжа ёшларнинг йў-

лини тўнкадай тўсиб ётибди... Ота бўлмай кет, ёшларнинг бошини қовуштириб қўйсанг ўласанми!» Сизнинг устингизда ана шунақа бир қоп маломат...

Норхўжа. Уҳ... Бошқаларнинг мен билан иши нима-я! Ҳар ким ўз аравасини тортиб юраверсин-да!

Салимов. Опам тўғри айтадилар, мурасага келинг. Юринг ишни ҳам маслаҳат қиламиз, тўйни ҳам.

Норхўжа (айвон пешига ўтириб уфлайди). Эвоҳ, бу қанақа кун бўлди-а?

Хадича. Жон дадаси, ўғлимиз тўйни кўрмай кетмасин, армон бўлади...

Норхўжа. Салим Салимов!

Салимов. Лаббай, хўжайин!

Норхўжа. Боринг. Ижроқўм отани айтиб келинг. Тоштемирникига кирсак кирайлик.

Салимов. Хўп бўлади, хўжайин! (Салимов кўчага чиқиб кетади.)

Норхўжа. Янги кийимларим борми?

Хадича. Дазмоллаб қўйибман, дадаси!

Норхўжа. Футболга киядиган костюмимни бер!

Эр-хотин уйга кириб кетишади. Тоштемир билан Сорахон ошхонадан чиқиб келадилар.

Сорахон. Эшиттингизми, Бозорхўжанинг армияга кетишини?

Тоштемир. Эшитдим. Пишиб келади.

Сорахон. Сингисининг тўйини кўролмай кетаётганига ачинаман.

Тоштемир. Норхўжа баттол бўлмаса, тўйни енгил-елпи ўтказиб қўя қолардик.

Сорахон. Қаранг, дадаси, Ижроқўм ота келяптилар. Салим Салимов Ижроқўм отани Норхўжанинг айвони томонга бошлаб ўтади.

Тоштемир. Ия-ҳа, ота, биз томонларга ҳам ўтилинг. Ош дамлаяпман.

Ижроқўм ота. Гуручини кўпроқ босавер!

Салимов блан Ижроқўм ота Норхўжанинг уйига кириб кетишади.

Сорахон. Бу нима деганлари бўлди?

Тоштемир. Таажжуб... Ҳар ҳолда, дастурхонни ёза
берайлик-чи!

Эр-хотин шошиб-пишиб дастурхон тузатадилар. Норхўжанинг
уйдан Ижроқўм ота, Салимов, Норхўжа, Хадича
сават кўтариб чиқиб, Тоштемир уйи томонга юрадилар, тол
тагида тўхтайдилар.

Ансамбль

Норхўжа

Биз уйингиз томонга салом бериб ўтамыз,
Ниятимиз кўп улуғ, кутиб олинг, қудамиз!

Хадича

Агар сиз бормасангиз, биз келамиз бош эгиб,
Дастурхон ёзаверинг, каттагина тўдамыз.

Салимов

Баланд-паст гапларимиз унутингиз, илтимос,
Биз ҳам эски гапларни бутунлай унутамиз.

Ижроқўм ота

Яқинликка не етсин, кўрганлар ҳавас этсин,
Қил ҳам ўта олмасин, яқин бўлсин ўртамыз.

Тоштемир

Келинглар, бош устига, бу кўзу қош устига,
Ҳурматимиз келтириб, палов билан кутамиз.

Ҳаммаси

Тўй устига тўй бўлсин,
ўйин, ялла, куй бўлсин,

Шодлик таронасини баралла янгратамыз!

Ижроқўм ота. Мулла Тоштемир, Норхўжадан ни-
майки ўтган бўлса, маъзур тутасиз.

Тоштемир. Қизиқсиз-а, ота, нима қиласиз эски
гапларни қўзғатиб... Қани, айвонга марҳамат!

Айвонга, ясауғлик хонтахта атрофига ўтиришадилар, Сорахон
чой қуяди.

Сорахон. Зап кепсизлар-да, айланайлар!

Ижроқўм ота. Норхўжа: «Тўйни тезлатмасак бўл-
майди» деб қўярда-қўймай, бизни бошлаб келди.

Тоштемир. Раҳмат-э!

И жроқўм ота. Тўйнинг муддатини, шарт-шаронгларини гаплашиб олсак.

Тоштемир (Ўзини соддаликка олиб). Ихтиёр қудамизда...

Норхўжа. Ўғлимиз нариги ҳафта армияга кетаркан. Тўйни шу якшанба ўтказасмикан?

Тоштемир (Сорахонга). Шошиб қолмасмиканмиз, онаси?

Сорахон. Борига барака, дадаси.

Салимов. Мана бу ёқда биз, қўшнилари, қараб турмаймиз.

Ижроқўм ота. Демак, тўй якшанбага. Ана энди шарт-шаронгига келайлик. Тўй янгича — «қизил тўй» бўлади. Шуздайми, қудалар?

Салимов. Яъни, якшанба кун кечқурун зиёфат бўлади-да?

Тоштемир. Ўлманг, Салим Салимов.

Норхўжа. Тўғрику-я... Аммо мен якшанбагача қизимнинг дугоналарини, қариндош-уруғларимни, ёр-биродарларимни, маҳаллани алоҳида-алоҳида чақириқ қилмасам бўлмайди. Ўғлимнинг улфатлари ҳам бир кун йиғилишди. Ана шуларнинг ҳаммасини тўйнинг ҳаражатиغا қўйиш лозим.

Тоштемир. Э-ҳа, ҳали ҳам осмонда юрибман, денг?

Норхўжа. Ахир, мен қиз узатяпман.

Тоштемир. Мен ҳам ўғил уйлантиряпман.

Ижроқўм ота. Қизишманглар. Босиқроқ гаплашайлик. Укам Норхўжа, якшанба куни битта зиёфат бўлади. Кимнийки истасангиз, айтаверасиз.

Норхўжа. Айтадиганларим мингга боради.

Ижроқўм ота. Сизники-чи, мулла Тоштемир?

Тоштемир. Заводдан ўн киши. Бусоранинг беш-олтита дугонаси. Аҳмадалининг ўн-ўн беш ўртоғи.

Ижроқўм ота. Балли! Қани, мулла Норхўжа, ўша мингни бир таърифланг-чи!

Норхўжа. Ахир йиғилади-да...

Ижроқўм ота. Ана, холос. Ҳавойи гапни қўйинг! Ўзингизнинг беш-олтита жўрангиз, Нишонанинг ўртоқлари, Бухалчанинг қариндошлари, Аҳмадалининг дўстларидан беш-ўн кишини айтсангиз бас-да. Нима дейсиз?

Норхўжа. Уйлаб кўрамиз... Қани энди чиқимдан келайлик...

Ижроқўм ота. Менимча, тахминан юз кишига

дастурхон тузаш керак. Ошни ўзим дамлайман. Созандалар ҳам маҳалламизда старли. Чиқимга келганда, икки томон баробар кўтарасизлар.

Норхўжа. Ахир, «олиқ-солиқ» деган гаплар бор.

Ижроқўм ота. Эсингиз жойидами, мулла Норхўжа? Нима, қизингизни сотмоқчимсиз?

Хадича. Айланай ота, қиз ўстириш осонми?

Сорахон. Ўғил ўстириш-чи?

Норхўжа. Тавба, ахир, юртнинг таомили...

Ижроқўм ота. Қўйинг, ўша кўҳна таомилни! Маҳалламизга «Коммунизм маҳалласи» деб ном бердик. Мажлисда ҳаммангиз қўл кўтардингиз. Хўш, «Коммунизм маҳалласи»да «олиқ-солиқ», қалин, сеп, ҳоказо иллатларга ўрин борми? Бунақа аллақачон чўнтакдан тушиб қолган гапларни битта-яримта чўлтоқ одамлардан кутсам ҳам, сиздан кутмовдим, мулла Норхўжа!

Норхўжа (*ўрнидан туриб этагини қоқади*). Бўпти! Тўйни менсиз қилаверинглар! Қутулдимми?

Тоштемир. Нега ўз оёғингиз билан келиб, яна жиккалайсиз?

Норхўжа. Э, ўша қиз ўстирган мени! Ёнимдан тўй қилиб берармишман-а! Инсоф ҳам керак-да!

Ижроқўм ота. Ўтиринг, укам Норхўжа, ўтиринг! (*Норхўжа ўтиради.*) Ҳа, мундоқ бўпти. Келинг, бир нафас пулни унутиб турайлик. Яъни, пул йўқолган. Пул йўқ. Маҳалламиз коммунизмга кирган. Ер юзида ҳам коммунизм. Ҳамма нарса текин. Ҳар ким қўлидан келганича меҳнат қилиб, керагича олаверади. Ана ўшанда сиз қизингизни Тоштемирнинг ўғлига узатяпсиз. Хўш, «олиқ-солиқ» нима бўлади?

Норхўжа. Албатта, коммунизмда бўлмайди.

Ижроқўм ота. Отангизга раҳмат! Ана энди Тоштемирнинг оиласини олайлик. Ўзи мастер, коммунист. Хотини Сорахон — артелда чевар, коммунист. Ўғли заводда — мастер, коммунист. Келини, яъни сизнинг қизингиз ҳам заводда мастер — комсомол. Ҳаммасининг фикри янгича, ўйи янгича, турмуши янгича, коммунистча. Мана шу коммунизмнинг куртаги бўлади, ука. Хўш, айтинг-чи, шу хонадонда «олиқ-солиқ» бўлиши мумкинми?

Норхўжа (*бўйинини эгиб*). Хўп, хўп дедик-ку! Қани, тўйга нима буюрадилар?

Ижроқўм ота. Киши бошига уч сўмдан. Юз кишининг ўтиришига уч юз сўм. Иккалангиз юз эликдан бера-

сиз. Мана, Салимов кассир бўлади. Аммо тийинигача менга ҳисобини берасиз, мулла Салимов!

Салимов. Хўп бўлади, ота!

Норхўжа. Жуда арзон кетдингиз, оқсоқол.

Ижроқўмота. Пулингиз кўп бўлса, болаларга яхши кийимлар олиб беринг. Халқ маҳаллага клуб қурапти, қарашинг.

Тоштемир. Тилингизга новвот, ота!

Хадича (Сорахонга). Қуда, кўрпа қоплаш, кийим тикиш важдан нелар қилдингиз?

Сорахон. Келин-куёвга битта тўшак, иккита кўрпа, иккита ёстиқ тайёр. Аҳмадали қизингизнинг кийимларини артелга заказ қипти. Яна нима керак бўлса, кейинчалик аста-секин битаверади.

Хадича. Эл-юрт олдида...

Сорахон. Эл-юрт олдида юзимиз ёруғ. Уғлимиз ҳам, келинимиз ҳам ҳавас қилса арзигулик!

Ижроқўмота. Шунақа чиройлик тўй қилайликки, минг-мингларни исроф қилувчилар лабини тишлаб қолсин.

Ҳамма қўзғалмоқчи бўлади, лекин Норхўжанинг бошини эгиб ўтирганини кўриб, иккиланади.

Ҳа, мулла Норхўжа, увиган нондек бўшашяпсиз?

Норхўжа. Мана энди қиёматлик қариндош бўлдик. Бир маслаҳатимиз бор эди...

Тоштемир. Айтаверинг, қуда!

Норхўжа. «Қизил кетмончи» артелим тугатилади. Энди трактор заводига ишга кирсаммикан деган эдим.

Салимов. Менинг ҳам дардим шу...

Тоштемир. Буни қарангки, заводимиз шу бугун газетага эълон юборувди. Бизга токарлар, слесарлар, фрезерчилар, дурадгорлар, фишт терувчилар, шувоқчилар, бўёқчилар керак. Қайсисини хоҳлайсизлар?

Норхўжа. Ҳунардан йўқ-да...

Тоштемир. Сиз-чи, мулла Салим Салимов?

Салимов. Кейингиси маъқул.

Тоштемир. Яъни?

Салимов. Бўёқчилик...

Тоштемир. Аммо кўзбўёқчилик кетмайди.

Салимов. Уялтирмайман, уста.

Тоштемир. Сизинг, қуда, ҳунарингиз бўлмаса, қоровулликка оламиз.

Норхўжа. (ижирганиб.) Ерга урманг-е!
Тоштемир. Ҳазили йўқ. Давлатнинг катта корхонасини қўриқлайсиз. Милтиқ ушлашни биласизми?

Норхўжа. Билмасак, ўрганамиз...

Ижроқўм ота. Мана энди, қуда бўлдинглар, ҳар бир ишни бамаслаҳат қилаверасизлар. Эртадан биз ҳам кунда шунда бўламиз. Азондан келаман, манов толларни кесамиз.

Норхўжа. Йўғ-е, ҳовли очилиб қолади.

Ижроқўм ота. Очилсин. Ҳаммангиз бир оила бўлиб яшанглар. А, лаббай, мулла Тоштемир?

Тоштемир. Биз тайёр!

Ижроқўм ота. Сиз-чи, Салим Салимов?

Салимов. Хўжайин кўнсалар...

Норхўжа. Бўлди, «хўжайин» деманг. Қулоғимга ҳақоратдай эшитиляпти.

Кўчадан ёшлар ашуласи эшитилади. Айвондагилар завқланиб тинглайдилар.

Я л л а

Нишона, Аҳмадали, Нозик, Бозорхўжа

Эртаги кун, нурли саодат куни,
Эртаги кун, севги-шарофат куни.
Интиламиз сенга, фароғат куни,
Интиламиз сенга, муҳаббат куни,
Эртаги кун,
эртаги кун,

бахт куни!

Эртаги кун бизга висол келтирар,
Меҳнатимиз бир-ла камол келтирар,
Эртаги кун, бизга саодат куни,
Эртаги кун,
эртаги кун,
бахт куни!

Ёшлар Норхўжанинг ҳовлисига киришади.

Нишона. Уйда ҳеч ким йўқ...

Нозик. Қизиқ, бизники ҳам жимжит.

Бозорхўжа. Аҳмадалининг айвони машала.
Аҳмадали (айвон олдидаги кетмонларни кўриб).
Манов кетмонлар қаердан келди экан?
Нозик (кулади). Тўйга ўчоқ қазишга олиб келишгандир.
Аҳмадали. Оҳ, ўша кунларга ҳам етармиканмиз-а,
Нишона?
Нишона (эркаланади). Етамиз, азизим!
Сорахон. Ҳой, болалар, келинглар, ошни сузаяпмиз.

Ешлар бир-бирини қисташиб, ҳовлининг Тоштемир бўлагига ўтишади.

Ижроқўмота. Тўй муддатини сизларсиз белгилаб қўйдик. Якшанба куни кечқурун. Нима дейсизлар?
Аҳмадали. Нима дердик, бел боғлаб хизмат қиламиз.

Ҳамма кулади. Ешлар бир-бирини табриклайди.

Ижроқўмота. Яшавор, Аҳмадали, йигит мундоғ бўпти!

Музика

Ҳамма

Эртаги кун — меҳнатимиз меваси,
Эртаги кун — янги ҳаёт нашъаси,
Интиламиз сенга, қуёш шуъласи,
Эртаги кун,
 севги, латофат куни,
Дилга қувонч,
 элга фароғат куни,
Эртаги кун,
 эртаги кун,
 бахт куни!

ПАРДА

1963

ТОШБОЛТА ОШИҚ .

УЧ ПАРДАЛИ МУЗИКАЛИ КОМЕДИЯ

ИШТИРОК ЭТУВЧИЛАР

Тошболта. Эликлардан ошган, кичик жуссали, содда киши.

Бева. Эшак арава судраб эски-туски йиғади.

Тешавой. Унинг ўғли. Йигирма икки ёшдаги қорача йигит, ишчи.

Муҳаммадсолиҳ. Элик беш ёшда, ҳар жиҳатдан Тошболтанинг тескариси. Утакетган қув, хасис.

Рисолат пари. Муҳаммадсолиҳнинг синглиси. Еши қирқларга бориб қолган, шўх табиатли жувон. Бева.

Каромат. Муҳаммадсолиҳнинг қизи. Йигирма ёшда. Ишчи.

Саломат. Кароматнинг дугонаси, Ишчи.

Мирза. Тешавойнинг дўсти. Ишчи.

Салимота. Бидъатга берилган чол.

Афифа хола. Салимотанинг хотини. Олтмиш ёшда.

Суннат. Салимотанинг ўғли. Чайқовчи. Йигирма олти ёшда.

Меливой. Тешавойнинг устаси, маҳалла комиссиясининг раиси.

Полвон ота. Кекса партизан, юрт оқсоқолларидан.

Қурбон ота, Полвон отанинг дўсти, тенгдоши.

Маҳалла кишилари.

Воқеа Тошкентнинг чекка маҳаллаларидан бирида, шу кунларда бўлиб ўтади.

БИРИНЧИ ПАРДА

Муҳаммадсолиҳнинг эшиги. Тол таги. Рисолатнинг кўйида юрган Тошболта шу ерда, бетоқат. Киришга илож топмай турибди.

Тошболта. Бир кўрдиму, тинчим ёввойи кабутардай учди-кетди... Қумридан кейин уйланмасликка аҳд қилганимда бунақа нозанин йўлиқади деб ўйламовдим... (Эшикдан мўралайди, хахолаб кулади.) Айни пайти... Ҳовли рўясида танҳо юрибдилар... Вой-вўй, бақбақаларингдан аканг айлансин!.. (Қийтонглайди, хиргойи қилади.)

Қуралай кўз, қуралай,
Туйнугингдан мўралай.
Сен ялло айтганингда
Оҳангига йўрғалай...

Қароматни йўқлаб келаётган Тешавой дадасини бу аҳволда кўриб ҳайрон бўлади, бир нафас кузатади. Тошболта ўғлини кўриб қолади.

Ия-ҳа, мулла Тешавой... Ўзларими?..

Тешавой. Ҳа, ўзим... Бу ерда нима қилиб юрибсиз, дада?

Тошболта (ўшқиради). Бола деган дадасини суриштирмайди! Сени қара-ю! Ўзинг нима қилиб юрибсан бу даргоҳда?

Тешавой. Мен шундоғ айланиб...

Тошболта. Мен ҳам шундоғ айланиб... (Яна ўшқиради.) Қани, жўна!..

Тешавой (ўсмоқчилаб). Бу уйнинг оҳанрабоси борми дейман-а, дада?

Тошболта. Ҳа, оҳанрабоси бор! Қани, туёгингни шиқиллатиб қол!

Тешавой. Хўп-хўп... Таажжуб... (Кетади.)

Тошболта. «Таажжуб» дейди-я... Тентак!.. (Эшикка яқин боради, чақиради.) Муҳаммадсолиҳ ака, ҳо, Муҳаммадсолиҳ ака!..

Рисолат (товушига жозибали оҳанг бериб). Ким эканлар чақираётган?

Тошболта. Менман... Ҳа, нимаёйди?.. Оббо, шошганда отимни ҳам йўқотиб кўйдим... Мен, ҳалиги Тошболтангиз бўламан... Тақсирим Муҳаммадсолиҳ уйдадилар?

Рисолат (эшикни очиб юборади, Тошболта чўчийди). Тошболта ака?

Тошболта (томоғини қириб, йўталиб кириб келади). Ия-ҳа, Рисолат паримилар? Ассалому алайкум! Ҳай-ҳай, ўзлари эканлар-да, а?! Вой-вў... Сиҳат-саломатликларини?.. Мол-жонларини?.. Ўзи ҳам дейман-а... Қалай зерикмасдан ўтирибдиларми?..

Рисолат (ноз-карашма билан, амиркон кавушининг учида товус юриш қилади). Зерикканим билан нима, сиз келиб хабар олармидингиз?

Тошболта. Ия-ҳа... Гапни таг-заминидан индалло олдингиз-ку!.. (Рисолатни бошдан-оёқ кўздан кечиради.) Бу дейман, Рисолат пари, эрингиз, ҳалиги... оти нимаёйди?..

Рисолат. Ҳайриддин...

Тошболта. Ҳа... Ҳайриддин суюқ, сиздек ҳуснда ягона, фаҳм-фаросатда олижаноб хотинни талоқ қилган эканда-а?

Рисолат. Иложим қанча, Тошболта ака... (Кўзига ёш олади.) Йигирма йиллик умрим бекор ўтди. Бола кўрмадик. Айб Ҳайриддинда. Айб эркакларда бўлади. Мана, сиз... Сиз расо йигитсиз!

Тошболта. А, лаббай?.. (Кифтини кериб, ўзига оро беради.) Бизнинг палагимиз тоза. Ҳайриддиннинг дадаси пияниста бўлган, ўзи ҳам қиттак отса керак?

Рисолат. Улсин, эрта-ю кеч ичади.

Тошболта. Ана, айтмадимми! Мижози совуқ. Ароқ ичавериб меъдаси жавҳар-лимун бўлиб кетган.

Рисолат (хахолоб кулади). Вой, сизни қаранг, шунақа гапларни ҳам билар экансиз-а...

Тошболта. Девор бўлмаса, кўчани ҳам кўравераман. Ҳали мени ким деб юрибсиз, Рисолат пари?..

Рисолат. Вой, ўлмасам, сизга кўрпача ҳам ёзмабман. Тошболта. Ҳожати йўқ, уринманг...

Рисолат янги кўрпача ташлайди, дастурхон ёзади. Самовардан обдастага иссиқ сув олиб дастшўй билан Тошболтанинг қўлига қуяди.

Рисолат. Келинг, қуйворай.

Тошболта (*қўли қуяди*). Вой-вой-вой, иссиқ сув, жон киргизади-я!..

Рисолат. Нечук, уйингизда иссиқ сув йўқми?

Тошболта (*қўлини артиб, айвонга чиқади*). Иссиқ сув қаёқда! Худо раҳмат қилгур Қумримдан кейинги турмушим: ит ётиш, мирза туриш! (*Кўзига ёш олади.*)

Рисолат. Қўйинг, хафа бўлманг! (*Чой қуйиб, Тошболтага узатади.*)

Тошболта (*чоини пуфлаб ичади*). Бирам хушбўй чой бўпти-ю, аммо рўзайи-майрамазонда қандоқ бўларкин-а? (*У ёқ-бу ёққа аланглайди.*)

Рисолат. Домла ҳали келмайдилар, ичаверинг. Айтгандай, мен сизга электр плиткада андаккина қийма мастава қайнатиб қўювдим.

Тошболта. Оббо сиз-ей, бекорга уринибсиз-да!..

Рисолат уйга кириб кетади. Тошболта каравотдан эгилиб, гул узиб ҳидлайди.

Оҳ... Мана бу роҳат, мана бу фароғат!.. Биз ҳам юрибмиз-да, эшак аравада шара-бара йиғиб! Хўрозқанд! Чайнамай шиминг! Машина ип! Тўғноғич, нина! Суннай! Кеп қолинг! Оп қолинг!.. (*Кулади.*)

Рисолат (*чинни косада мастава келтиради*). Ўзингизча нималар деяпсиз, Тошболта ака?

Тошболта. Тирикчилик ташвишлари... Қўяверинг! (*Маставадан ҳўплайди.*) Ҳай-ҳай, бу дунёнинг таоми бўлмапти. Ана мазза-ю мана мазза!.. Қўлингиз дард кўрмасин-ей!..

Рисолат. Жуда мақтаб юбордингиз... Лекин ўзим ҳам домладан яшириб, фақат сизга пиширганман...

Тошболта. А, лаббай? (*Таажжубланади.*) Нега ўзингиз ичмаяпсиз?

Рисолат. Иштаҳам йўқ... Сиз ичсангиз — мен ичгандек...:

Тошболта. Вой-вў, чиниминанми?

Рисолат. Шу вақтгача сезмадингизми?

Тошболта. А, лаббай? Яна бир индалло гапиринг!

Рисолат. Боринг-е, одамни ерга қаратасиз!..

Тошболта. Вой-вў, ана шунақа одобларингизга борман-да! Худди Қумринисамнинг ўзгинасисиз-а! Раҳматлик ҳам менинг бошимда парвона эди... Ишдан толиб қайтсам, ўтқазгани жой тополмасди!.. Тешавойни туғишда қийнаиб ўлди шўрлик... Мана, йигирма икки йил бўлди, беваман. *(Кўзига ёш олади, артмоқчи бўлиб, чўнтагидан рўмолча чиқаради.)*

Рисолат *(ачиниб)*. Намунча исқирт рўмолчангиз?..

Тошболта. Елғизлик қурсин!..

Рисолат. Бу ёққа беринг!

Тошболта *(яширади)*. Мени уялтирманг, пари... Кўчада кета туриб ариқ-париққа чайиб олардим-да!..

Рисолат рўмолчани олиб, жомга солади, самовар жўмрагидан сув оқизиб ювади ва гул шохига илади.

(Уйчан.) Йигирма икки йил ғамда ўтди.

Рисолат *(кулади)*. Қўйинг, ғамдан гапирманг, андак ёзилишайлик!

Рисолат ашула айтади, Тошболта ғамини аста-секин унутиб, қўшилишади, ўйинга тушади.

Қуралай кўз, қуралай,

Туйнугингдан мўралай.

Сен ялло айтганингда

Оҳангига йўрғалай.

Пайваста қош, қалам қош,

Кела қол, битди бардош.

Бегоналар сезмасин,

Фақат сен менга сирдош.

Мен сенга етолмайман,

Баҳрингдан ўтолмайман,

Яқинингга қўймайсан,

Олислаб кетолмайман.

Толингдаги оқ тўрғай

Куйламаса на бўлғай.

Иккаламиз қувнасақ,

Маҳалла-кўйлар тўлғай.

Тошболта. Шунақа денг, иккаламиз қувнасақ, ма-
ҳалла-қўйлар тўлғай, денг?

Рисолат (қийқириб кулади). Ё, ишонмайсизми?

Тошболта (эсини йўқотиб қўйиб, Рисолатнинг би-
лагидан ушлайди). Ишонаман, пари, худо урсин, ишона-
ман!.. Аммо лекин мана бу устингиздаги... Марғилоннинг
саккиз тепкили хонатласи шу бўлса керак-да, а?

Рисолат. (Тошболтанинг қўлига уради). Олинг қў-
лингизни!.. Менинг мақсадим бошқа, Тошболта ака! Мен,
авваламбор, Кароматга она бўлишим керак. Сизни ортиқ-
ча ҳурмат қилишимнинг важи бу ёқда.

Тошболта (ҳайрон). Яъни, масалан?.. Индалло га-
пиринг!

Рисолат. Каромат севимли келинингиз бўлади!..

Кўчадан Муҳаммадсолиҳнинг овози эшитилади.

Вой ўлмасам, акам!..

Дастурхонни шошиб йиғиштиради, уйга қочиб кирган бўлади, Му-
хаммадсолиҳ ясама йўталади.

Тошболта (қўл қовуштиради). Ассалому алайкум,
тақсир!

Муҳаммадсолиҳ. Ваалайкум ассалом, мулла Тош-
болта! Қани, ўтиринг!.. Омин, парвардигори олам жами
мўминларга инсофу диёнат, иқболи шарофат ато этсин,
оллоҳу акбар! (Уйга қичқиради.) Рисол, ҳо, Рисол, чироқ
олиб чиқ!

Рисолат энди тамом бошқа қиёфада: катта дока рўмолга ўра-
либ, ўзини сипо тутиб, чироқ кўтариб чиқади.

Менга бер!.. Ҳа, дарвоқе, Каромат уйдами?

Рисолат. Боши оғриб, ётиб қолди...

Муҳаммадсолиҳ. Бош оғриғининг давоси — уйқу.
Валлоҳи аълам, ором олсин. Сен уйга кир. Бизнинг, мулла
Тошболта билан муҳим маслаҳатимиз бор...

Рисолат оёқ учидан орқаси билан юриб, уйга кириб кетади.

Муҳаммадсолиҳ (гул шоҳидаги рўмолчани кўз-
дан кечиради). Таажжуб, таажжуб...

Тошболта (ўзидан хавфсираб). Нима таажжуб,
тақсир?

Муҳаммадсолиҳ (*устамонлик билан*). Кеча таърих кўрсам, ташқарингиздаги чинорни Муҳаммад Иброҳим Салоҳ эшон ҳазратлари экиб кетган эканлар...

Тошболта. Ёспирай! Чиниминан-а?..

Муҳаммадсолиҳ. Иқболингиз кулиб турибди, мулла Тошболта. Масжидни ташқарингиздаги айвонингизга очамиз.

Тошболта (*ўйланиб қолади*). Йўғ-е... Бўлмайти, тақсир...

Рисолат билан Каромат дарахт орқасидан мўралаб, қулоқ соладилар.

Муҳаммадсолиҳ. Нега?

Тошболта. Уғлим заводда ишлайди. Ёр-дўстлари келиб туради. Уста Меливой эски қадрдоним... Тўғри келмайди, тақсир!..

Муҳаммадсолиҳ. Масжидни қаерда очайлик бўлмаса?

Тошболта. Шу томорқангизда очаверинг, тақсир!..

Муҳаммадсолиҳ. Йўқ, мулла Тошболта, сизникида очамиз. У ерда муборак чинор бор!.. Инчунин биз таъсис қилмоқчи бўлган масжиднинг эътибори ҳазор бора ортади. Ва сиз масжид муаззини бўласиз.

Тошболта. Лаббай, тақсир?

Муҳаммадсолиҳ. Масжид сўфиси бўласиз. Ахир, бизга ҳам ишингиз тушиб қолар (*Рисолатга ишора қилади, кулади*). Сўққабощиз...

Тошболта. Қандоқ бўларкин, тақсир...

Муҳаммадсолиҳ. Ҳа, дарвоқе, кармонни очинг!

Тошболта. Лаббай, тақсир?!

Муҳаммадсолиҳ. Худо йўлига бир нимарса атаворинг шу улуғ айём кунларда!

Тошболта. Тақсир... (*Саросимада.*) Савдодан тушган йирик пулларни шу бугун идорага топширувдим...

Муҳаммадсолиҳ. Қани, майда бўлса ҳам чиқаринг!

Тошболта (*латта халтачасини дастурхонга ағдаради*). Индалло санаганда, тақсир: бир, икки, уч тийин... Трамвайга опқўювдим...

Муҳаммадсолиҳ (*пулни чўнтагига солиб, дуо қилади*). Омин, давлатингиз бисёр бўлсин, оллоҳу акбар!

Тошболта (*ўрнидан қўзғалмоқчи бўлади*). Тақсир...

Муҳаммад солиҳ. Андак сабр, мулла Тошболта. (Бир нафас ўйга чўмади.) Маҳаллада Полвон ота, Қурбон ота, уста Меливой домком деган оғзи бузуқлар бор. Эҳтиёт бўлинг. Уйингиздаги масжидни зинҳор масжид деб атай кўрманг. Бирор киши суриштирса, «ёр-дўстлар келиб туришибди», денг. Яна бир гап шуки, сиз масжид даромадига аралашманг. Пул ҳаром нарса. Аммо ҳар бир намозхондан масжид наъфига бир нимарса ундирмоқ ҳам фарз, ҳам қарз. Айниқса, бугун-эрта питрўзани жон бошига йиғиб олмоқ зарур.

Тошболта. Хўп, тақсир.

Муҳаммад солиҳ. Сиз ҳам питрўзани дарҳол тўланг. Охиратни ўйламоқ керак, мулла Тошболта!

Тошболта қароқчи урган ўғри ҳолига тушиб, лой бўлиб чиқиб кетади. Муҳаммад солиҳ чўнтагидан қорадори чиқариб хаптагани ютади, ўз уйига кириб кетади. Бир неча дақиқадан кейин Рисолат оёқ учида юриб, гулзорга келади, гул шохидан Тошболтанинг рўмолчасини олади, кафтида текислайди, ўйга толади.

Рисолат. Бечора Тошболта... Домла сени шилади энди. Аммо сени домланинг тузоғидан ўзим қутқараман...

Паранжилик Афифа хола кириб келади.

Афифа хола. Бисмиллоҳир раҳмонир раҳим. Қадам етди, бало етмасин.

Рисолат билан елка қоқишиб кўришади.

Эсонмисиз-омонмисиз, эсон-омон юрибсизми? Ёмон кўздан худойим ўзи асрасин, Рисолат пари, бирам етилиб-сизки!

Рисолат. Ҳа, нимасини айтасиз, айланай хола, етилганим билан оллойим бефарзанд яратган экан...

Афифа хола. Нуқсонсиз парвардигор! Бандасининг иши мири кам икки.

Буларни деразадан кузатган Муҳаммад солиҳ йўталиб чиқиб келади.

Муҳаммад солиҳ. Келинг, хола, қаерингиз оғрияпти?

Афифа хола. Ҳар ерим, тақсир... Салим акангиз кеча ифторликдан тоғорага ош босиб келувдилар, нафс ўлсин, ҳалигини саҳарликда паққос туширсам бўладими!

Унинг устига битта чиннида нишолда ҳам еволувдим... кейин чанқаб, токчадаги пиёлани симираманми, яхна чой десам, Суннатиллонинг миноси экан... Лоҳас тортиб, ўзимни эплолмай қолдим. Шу десангиз, кўйним айниб, эрталабгача ўхчиб чиқдим. Салим акангиз «домлага бор, муолажа қилсинлар», деб мана шу биттагина сўмни бердилар.

Муҳаммад солиҳ. Фақат бир сўм бердиларми? Қурумсоқ бўлмай ўсинлар! (Пулни олади, алланималар пичирлаб, холанинг оғзига тупуради.) Уйга бориб, ўралиб ётинг, шифо топасиз!..

А ф и ф а х о л а. Қуллуқ, домлаам...

А ф и ф а х о л а оғир тортиб, базўр чиқиб кетади, Суннат келади.

Муҳаммад солиҳ. Келинг, бойвачча, келинг! Суннат (қўл қовуштиради). Ассалому алайкум, домла амаки!

Муҳаммад солиҳ. Ваалайкум ассалом!

Суннат. Сиздан дуо олай деб келдим, домла амаки!

Муҳаммад солиҳ. Боракалло!

Суннат. Дадам: домла амакинг бир кори хайрга бел боғлабдилар, яъни маҳаллада мачит очмоқчилар, дедилар...

Муҳаммад солиҳ (Суннатнинг юғзини ёпади). Тсс... Деворнинг қулоғи бор-а!.. (Аланглайди.) Нафсиламир тўғри айтасиз, масжид очсакмикин...

Суннат. Шунга биздан арзимас иона... (Чўнтагидан пул чиқаради.) Шу юзта сўмни мачитнинг кам-кўстига ишлатсангиз. Аммо ўзи ҳам қовурғаси синмаган янги червонлар...

Муҳаммад солиҳ (пулни олиб санайди). Ердан топсанг ҳам, санаб ол, деганлар! (Дуо қилади.) Омин, олло-таоло тилагингизни берсин! Қани энди, мулла Суннат, юқорига чиқинг! (Унинг ёнбошига болиш қўяди.) Хўш, бойвачча, қандай хизматдасиз?

Суннат. Бозор омон бўлса, ошиғим олчи, домла амаки!

Муҳаммад солиҳ. Боракалло!..

Сой бўйида булбул сайрайди. Суннат ўша томонга олазарақ қарайди.

Суннат Булбул ҳам бевақт сайрар эжанда-а?

Муҳаммадсолиҳ (қулоқ солади). Таажжуб...

Суннат (туриб, ҳовли этагини кўздан кечиради).

Домла амаки, анҳор бўйидаги булбул — Тошболта утилчининг ўғли Тешавойга ўхшайди. (Муҳаммадсолиҳнинг қулоғига алланималар шивирлайди.)

Муҳаммадсолиҳ. Астағфирулло!.. Безори!.. (Ердан кесак олиб анҳор бўйига отади. Булбул тобора авжга минади. Яна кесак отади.) Астағфирулло!..

Суннат. Домла амаки, мен бир пойлай-чи безорини! (Кесак отади, булбул тинади.) Ана кўрдингизми, овози ўчди! Энди менга ижозат, домла амаки...

Муҳаммадсолиҳ. Шундоғми, ҳай, ихтиёр ўзларида. Аммо бизни фаромуш қилманг. Масжидга келиб туринг. Сиз билан ҳали кўп маслаҳатларимиз бор. (Суннат кетади. Муҳаммадсолиҳ уйга қичқиради.) Рисолат, тўн билан саллани опчиқ!

Рисолат тўн билан саллани олиб чиқади. Муҳаммадсолиҳ кийиниб кетади. Сой бўйида яна булбул сайрайди.

Рисолат. Бечора булбул, сайрай бериб толди. (Ҳовлининг сой томонидаги эшигидан мўралайди.) Ҳозир! Булбулжон, гулингизни ҳозир узатаман! (Уйга киради. Каромат ясашиб чиқади. Анҳор томонга қарайди, энтикади...)

Каромат

(ашула айтади. Қизлар хори саҳна орқасидан жўр бўлади)

Чамандаги булбуллар
Нолиш қиламан дейди,
Боғда очилган гуллар
Совға бўламан дейди.

Мунча куттирдинг, ёрим,
Битди сабру қарорим,
Сен келмасанг, баҳорим —
Буткул сўламан дейди.

Боғим тонг ҳавосидан,
Қушларнинг навосидан,
Гўзаллик жилосидан
Нурга тўламан дейди.

Анҳор бўйидан Тешавой югуриб киради

Тешавой. Шунақа ҳам соғинтирадим қиз бола деган?.. Юз йилдан бери ўзингизни кўрсатмайсиз-а!..

Каромат. Елғончи!.. Кун кеча келган ким эди?

Тешавой. Мен келганим билан, сиз дадангизни баҳона қилиб чиқмадингиз-ку? (Хафаланиб, этик учи билан ер чизади.) Бугун-эрта совчи юбормоқчиман. Майлими?

Каромат. Юрагингиздан сўранг.

Тешавой. Юрагим... Оҳ, юрагимда қандай гўзал орзулар борлигини билсангиз эди!..

Иккови бир-бирларига термилишиб куйлайдилар.

Тешавой

Ишон менга, жондан азиз жононим,
Ишон менга, чиндир аҳду паймоним,
Сени дедим, ҳаётим гули сенсан,
Орзум сенсан, бўлмайди пушаймоним!

Каромат

Баҳор келса, гул қоплайди далани,
Уйғотади қирни чўпон ўлани,
Яна мени тил учида ардоқлаб,
Бошқаларга тута кўрма лолани!

Иккови

Ишон менга, жондан азиз жононим,
Ишон менга, чиндир аҳду паймоним,
Сени дедим, ҳаётим гули сенсан,
Орзум сенсан, бўлмайди пушаймоним!

Тешавой. Қани кетдик!

Каромат. Қаёққа?

Тешавой. Ахир, кеча ўзингиз айтмадингизми «Пушкин боғига тушамиз» деб?..

Каромат. Айтишга айтдимку-я, аммо дадам...

Тешавой. Хўш, дадангиз?

Каромат. Дадам ҳаммамизнинг шаънимизга доғ туширмоқчи. Сизнинг ташқарингиздаги айвонда мачит очармиш... Сизнинг дадангиз сўфи бўлармишлар...

Тешавой. Йўғ-е?!

Каромат. Ўз қулоғим билан эшитдим...

Тешавой (ташвишланиб). Эҳ, афсус... Юзимиз ерга қарайдиган бўпти... Энди заводга қайси бет билан кираман?

Каромат. Мен-чи, мени ўйламайсизми?

Тешавой. Наҳотки, мен сизни ўйламасам!.. Юринг, ташвишнинг олдини олайлик...

Каромат. Қаёққа борамиз?

Тешавой. Устамиз Меливой аканикига!

Каромат. Ердам берармиканлар?

Тешавой. Ердам берганда қандоғ!.. Шаънимизга доғ туширмаймиз!

Улар анҳор бўйлаб чопиб кетишади. Саломат билан Мирза пайдо бўладилар.

Саломат. Тешавой сой бўйида кутиб турмоқчимиди?

Мирза. Ҳа.

Саломат (Мирзанинг қўлига осилиб). Машиначингиз менга ёқмади, какеткани ўхшатолмас экан. Бошқасини топамиз.

Мирза. Хўп.

Саломат. Сиз кўрсатган шерсть ҳам маъқул эмас, тоза бўлгани билан ранги бўғиқ. Бугдой ранг қизларни қора нарса бўғади... (Нозланиб.) Ҳаво рангидан олиб берасизми?

Мирза. Хўп.

Саломат. Магазинга костюмлик кўк швиёт келибди. Сизга олишимиз керак. Уста машиначига тиктиринг. Примеркасига ўзим бораман.

Мирза. Хўп...

Саломат. Уйингиз менга маъқул бўлди. Лекин апстановкаси эски экан. Бозорга чиқариб сотинг. Магазиндан ўзим янги апстановка оламан. Нима дейсиз?

Мирза. Бўлади.

Саломат. Ошхонага водопровод киритганингиз яхши бўпти. Энди газ ўтказиш керак. Утин-кўмирда қўлимни қора қилиб юраманми?

Мирза. Хўп.

Саломат. Ҳай, менга қаранг. Одам бўлиб, мундоғ гапирсангиз-чи?! «Ҳа», «хўп», «бўлади»... шу учта сўздан бошқасига тилингиз келмайдими? Мундоғ очилинг... Ё, оғзингизга талқон тўлдириб олганмисиз?

Мирза (жилмаяди). Ҳа...

Саломат. Яна «ҳа» дейди-я? Ҳеч бўлмаса... (Эр-каланади.) Севишдан, соғинишдан сўзланг. Ахир, мени кўрмаганингизда соғинасизми?

Мирза. Ҳа.

Саломат (бўғилади). Ана, холос! Хўп, соғинар экансиз, қанақа соғинганингизни айтиб беринг. Мени бирор марта тушингизда кўрганмисиз?

Мирза. Ҳа...

Саломат. Боринг-е! Сиз билан гаплашиб ўтирган мени қаранг!

Зарда билан кетмоқчи бўлади, Мирза унинг йўлини тўсади.

Мирза. Саломат!

Иккови шўх қўшиқ айтадилар, ўйнайдилар.

Саломат

Менинг ёрим индамас,
Сўзларимни тингламас,
Наҳотки, юрагимнинг
Орзусини англамас?

Мирза

Сўзларинг шакар, гўзал,
Қимматликда зар, гўзал,
Мунча ҳам мафтун қилдинг,
Кўзи сеҳргар гўзал?!

Иккови

Бахтимиз кушод бўлсин,
Уйимиз обод бўлсин,
Янги ҳаёт қурайлик,
Юрагимиз шод бўлсин!

Саломат. Каромат билан Тешавойни шу ерда ку-тиб турамизми?

Мирза. Ҳа.

Саломат. Боринг-е! Мен Кароматни чақирай.

Мирза. Хўп.

Саломат эшикдан кираётганда шу томонга чиқаётган Рисо-латга дуч келади.

Рисолат. Кароматни кутяпсизларми? У Тешавой билан аллақайёққа кетди...

Саломат. Қаёққа кетди экан-а?

Рисолат. Жуда ташвишланиб чиқиб кетди...

Саломат. Нима гап ўзи, холажон? Тинчликми?

Рисолат. Тинчимиз йўқолди, айланайлар... Акам Солиҳ домла Тошболта акани лақиллатиб, унинг ҳовлисида масжид очмоқчи бўлиб юрибди.

Саломат. Нима, нима?! Мачит?!

Мирза. Масжид?!

Рисолат. Ҳа, масжид очмоқчи...

Саломат. Мирза ака, бирор нима денг!

Мирза. Меливой аканикига кетдик! Уларни ўшадан топамиз.

Саломат. Кетдик!

Рисолат. Тезроқ боринглар...

Улар кетади, Рисолат уйга кириб кетади. Тошболта ҳовлиқиб келиб, эшикдан мўралайди, ҳуркибгина чертади.

Тошболта. Пари, ҳо, пари!..

Рисолат эшик орқасига яшириниб, бирдан кўринади, Тошболтанинг ўтакасини ёради.

(Кулади.) Оббо сиз-ей... Домлам дастрўмолни кўриб қолди деб, роса ташвишландим-да!..

Рисолат (дастрўмолни кўз-кўз қилади). Шартим бор, Тошболта ака, агар кўнсангиз, дастрўмолингизни бераман, кўнмасангиз бермайман.

Тошболта. Хўп, пари!.. Етса — мол, етмаса мана, жон!..

Рисолат. Шартим шуки, уйингизда масжид очмай-сиз!

Тошболта. А, лаббай! Индалло гапиринг: ким айтди сизга?

Рисолат. Масжид очсангиз менинг юзимга қора суртган бўласиз.

Тошболта (ўйланади, ўзича гапиреди). Тўғрику-я, аммо домлам... (Бирдан.) Хўп, парихон, айтганингизни қиламан.

Дастрўмолни беради. Шўх кулади. Тошболта дастрўмолни силкитиб, уйинга тушади.

Толингдаги оқ тўрғай
Куйламаса не бўлғай,
Икқаламиз ўйнасак,
Маҳалла-кўйлар тўлғай!..

ПАРДА

ИККИНЧИ ПАРДА

Тошболтанинг ташқари ҳовлисидаги айвон. Унинг ёнбошида яккатуп чинор. Тошболта айвонни супуради.

Тошболта. Шу бир парча ҳовлим — катта боғ. Гуллар очилган. Булбуллар сайраган. Аллақаерда сивизга чалиниб, танбур унга жўр бўляпти. «Наво»ми, «Баёт»ми, аниқ эсимда йўқ. Мен ҳовуз бўйидаги ўчоқда ош дамлаётган эмишман. Бир вақт жонон пиёланинг жарангига ўхшаш шўх қулги эшитилди. Бундоқ қарасам, қўлида патнис — Рисолат пари... Патнисда тўртта жийда гулли қора ликопча, бирида — қази, бирида — помидор, яна бирида — бодринг, тўртинчисида — патисон, иккита румкачаси ҳам бор. Узунроқ шишада бир бало қизил нарса. Парихоннинг эғнида — қора хонатлас, лозим ҳам шу материёлдан. Оёғида — амиркон кавуш. Боссаммикин, босмасаммикин, деб битта-битта келяпти. Мен бир қўлим билан парихоннинг чумоли белидан ушлаб, *(Тошболта супурғини ташлаб, тушини ҳаракатда кўрсатади)* иккинчи қўлим билан ҳалиги шишадан румкачаларга қўйдим. Уриштирдик. Ичдик... Фу... заҳри қотил. Бошим айналди. У ёғини эслолмайман, ҳушёр тортиб қарасам, баланд сўрида ухлаб қопман. Парихон ёнимда алла айтиб ўтирибди.

Алла болам, аллаё,
Ухлар олам, аллаё,
Ҳамма ёқда қизил гул,
Лола гилам, аллаё.

Кўкда сузар тўлин ой,
Ухлай қолгил, қулун той,
Алламга қўшилади
Тиними йўқ Тентаксой, аллаё!

Қулоғининг юмшоқ ерини аста чимчиладим... Юзимга бир шапати тушса бўладими!.. Кўзимни очсам, тушим экан... Қани энди шу тушим ўнг бўлиб қолса!.. Эркакларнинг туши, индалло, ўнг келади. Аммо ўзи ҳам бир жаҳонда! Ана назокат, ана латофат, ана одоб! (*Чўққайганча ўй суриб кетади.*) Икки ёрти бир бутун бўлиб, ўғилчани уйлаб қўярдик. Кейин набиралар, ҳовлида худди жўжалардай сакраб юради. Жўжаларим, жип-жип-жип... Мен улар билан қувлашаман. Жўжаларим, жип-жип-жип...

С а л и м о т а келиб, унинг ёнига ўтиради. Маст Суннат чайқалиб келиб чинорни калла қилади. Муҳаммадсолиҳ виқор билан кириб келади. Намозхонлар ўринларидан туриб қўлақовуштирадилар. Муҳаммадсолиҳ фотиҳа қилади.

Муҳаммадсолиҳ. Қалай, тинчликми?

Тошболта. Тақсир, шу ташвишни қўйсак...

Муҳаммадсолиҳ. Қўрқманг, муаззин жаноблари... Худо хоҳласа, ҳеч гап бўлмайди... Олло-таоло таборакнинг даргоҳи кенг... Валлоҳи аълам, азонни айтиб юборинг!

Тошболта. Тақсир, азон айтмай ўқийверинг-да!

Муҳаммадсолиҳ. Мунча эзма бўлдингиз? Азонни айтинг, намоз қазо бўлмасин!

Тошболта (*галга солади*). Тақсир, таҳоратим йўқ эди-да!

Муҳаммадсолиҳ (*ўшқиради*). Бошланг!..

Тошболта манқаланиб азон айтади. Муҳаммадсолиҳ имомликка ўтади. Намоз бошланади. Суннат бир-икки марта муккасидан йиқилади. Тошболта ётиб-туришдан адашиб, қоқилади. Намоз бир неча марта бузилади... Паранжилик Афифа хола челақда мошхўрда, эски бўз дастурхонда нон, уч-тўрт сопол товоқ келтириб, чинор тагига қўяди. Алланималарни пичирлаб, шохга латта илиб кетмоқчи бўлганда, Муҳаммадсолиҳ уни тўхтатади.

Эгачи, тўхтанг! (*Афифа хола тўхтаб, сочвонини юзига туширади.*) Қандай мақсад билан Муҳаммад Иброҳим Салоҳ ҳазратларининг чинорига туғ илдингиз?

Афифа хола. Уғлим Суннатиллонинг тўйига етай, қўша-қўша набиралар кўрай, дедим, тақсир.

Муҳаммадсолиҳ. Боракалло! Бир нимарса атанг.

Афифа хола. Суннатиллонинг тўйига келадиган қўйлардан бирини атадим, тақсир.

Муҳаммадсолиҳ. Иншооллоҳ, мақсадингизга етасиз. Бораверинг.

А ф и ф а хола паранжи ичиди туртиниб-суртиниб кетади.

Муҳаммад солиҳ (намозхонларга). Чинори муборакка сизларнинг ҳам бир нимарса атаб, туғ ilmoқларингиз лозим.

Салимота (тараддуланиб). Кампирнинг атагани— бизнинг атаганимиз...

Муҳаммад солиҳ. Худо ҳар бир бандасини алоҳида-алоҳида яратган ва мункарнакирлар алоҳида-алоҳида сўроқ қилади. Алаҳусус, Салим ака, сиздек бир зот...

Салимота. Хўп-хўп... (Чинорга латта илади.) Суннатиллонинг тўйида битта эчки келтириб шу туғни олиб кетаман.

Тошболта. Паст кетдингиз, Салим ака. Эчки ёғ қилмайди. Қўйдан гапираверинг!

Муҳаммад солиҳ. Майли, майли. Эчкининг ҳам серкаси қўй ўрнига ўтади. (Суннатга.) Сиз-чи, бойвачча?

Суннат (гандираклар боғиб, рўмолчасини йиртиб илади). Битта қўчқор атадим. (Йиқилиб, чинорни қучоқлайди.)

Муҳаммад солиҳ. Боракалло! Мулла Тошболта, сиз-чи?

Тошболта (чинорга латта илади). Тақсир, мен битта туллаган даканхўроз атадим.

Салимота (хуноби ошиб). Ўзинг паст кетдинг, баччағар!

Тошболта. Нима, нима! (Салим отанинг ёқасидан олади.) Ким айтди сенга, худонинг уйида оғзингни пештаҳам қил деб?

Салимота. Ҳай, ҳай, ноинсоф, нима қиялсан? (Бўғилиб Муҳаммадсолиҳга.) Айланай домла, бу безорини тартибга чақиринг!

Тошболта (тобора ошади). Ким безори, менми, сенми?!

Муҳаммад солиҳ (уларни ажратади). Бас, бас-ей, уят! (Виқор билан.) Омин, атаганингизни парвардигори олам ўз даргоҳида қабул этсин, оллоҳу акбар! (Тошболтага.) Қани, таомни сузинг!

Тошболта мошхўрдани товоқларга сузиб беради. Индамай ичдилар.

Салимота (мошхўрдани хўриллатиб ичади). Байбай, бирам хушхўр таом бўптики!..

Тошболта. Бай-бай, бирам бемазаки!.. Кампирингиз кечагидан қолган мошкичирига ювинди қўшиб, суюлтириб келганми, дейман, Салим ака, сувда маза бор, бунда маза йўқ!

Суннат (айвон пешига базўр ўтириб олади). Бош оғриғига кетаверади.

Тошболта. Ароқ занғарни эви билан ич-да, симёғоч! Салим ака, ўғлингизга насиҳат қилсангиз бўлмай-дими?

Салим ота. Одам бўлиб қолар...

Тошболта. Улгандами?!

Муҳаммад солиҳ (бир оз ўйга чўмган бўлади). Валлоҳи аълам, жами мусулмонларга аёндирки, питрўза тўламоқ фарздир. Албатта ҳар ким ўз қурбига қараб.

Суннат йигирма беш сўм, Салим ота уч сўм чиқариб беради.

Муаззин жаноблари?..

Тошболта. Тақсир, троллейбусга тўрт тийиним бор эди...

Муҳаммад солиҳ. Бераверинг, ҳазми таом пиёда юрмоқни талаб этади. (Муҳаммад солиҳ пулларни чўнтагига солиб, ўрнидан туради.) Пешинга зинҳор кечикилмасин!

Муҳаммад солиҳ кетади. Салим ота идиш-товоқларини дастурхонга ўрайди, Тошболтага хўмрайиб, ўғли билан бирга йўлга тушади. Тошболта ёлғиз қолиб, аввал уйга кирмоқчи бўлади, кейин тарадудланиб, чинор олдига келади. Унинг шоҳларига илинган латталарни томоша қилади.

Тошболта (латталарни санайди). Қўй, эчки, қўчқор, хўроз!.. (Қийқириб кулади.)

Полвон ота билан Қурбон ота келиб, Тошболтани бир нафас кўздан кечирадилар. Полвон ота йўталади, Тошболта уларни намоз ўқигани келишган деб ўйлаб, менсимасданоқ гапиради.

Бомдод ўқилди, энди қазосини пешинга қўшиб ўқийсизлар.

Полвон ота. Нима, нима?!

Тошболта. Гапнинг индаллоси шу. Бораверинглар.

Қурбон ота. Сен нима деб валдираяпсан, галварс?

Тошболта. Бу ер худонинг уйи. Маккайи мукарраманинг ҳужраси. Бетаҳорат кирманглар, деяпман.

Полвон ота. Ҳали, ўртадан қочган кал хўроздай қичқирган сенмидинг?

Тошболта (*бақариб*). Ҳа, менидим! Индалло билиб қўйингларким, бу айвон — масжид.

Полвон ота Масжид?! (*Кулади.*) Шара-бара ёядиган айвоним десанг-чи!

Тошболта. Масжид дедим, масжид. Мен ана шу масжиднинг муаззини мулла Тошболта бўламан. Мана бу чинорни бўлса, Каъбатиллодан келган Муҳаммад Иброҳим Салоҳ ҳазратлари экиб кетганлар. Қани, биттадан қўй атаб, туғ илинглари!

Қурбон ота (*Полвон отага*). Тошболта жинни бўл қопти. Дарахт эккан бувасини авлиё деб юрипти.

Тошболта. Осий бўлдиларинг, калима келтиринглари!

Полвон ота (*Қурбон отага*). Жиннини ўз ҳолига қўйиб бўлмайди. Қўл-оёғини боғлаш керак. Қурбон!..

Қурбон. Лаббай, командир!

Полвон ота. Боғла, савдойини!

Қурбон ота Тошболтанинг қўлидан ушлайди. Полвон ота белбоғини ечиб, уни боғламоқчи бўлади.

Тошболта (*бақиради*). Қўйвор, қўйвор дейман! Дод, мусулмонлар!

Полвон ота (*Тошболтанинг қўлини қайиради*). Қурбон! Оғзига латта тик!

Қурбон ота Тошболтанинг оғзига латта тикади. Полвон ота унинг қўл-оёғини боғлайди.

Полвон ота. Қани, сувга ташлайлик, шояд ўзига келсал..

Чоллар Тошболтани ариқ бўйига судрайдилар.

Қурбон!..

Қурбон ота. Яхшиси, жиннихонага жўнатиб қутула қолайлик.

Тошболта. Мен жиннимасман, ўзларинг жинни!

Полвон ота. Қурбон, бос!

Тошболта. Гуноҳга ботасан, сассиқ чоллар! Дўзахга равона бўласанлар! Сенларни тақсирим Муҳаммадсолиҳ домлага айтаман, дуойибад қиладилар.

Полвон ота (Тошболтанинг ёқасидан олиб турғизади). Тур, Муҳаммадсолиҳ шириллатоннинг гумаштаси!

Тошболта. Ия... ия... ия... ия...

Полвон ота. Қурбон!..

Қурбон ота. Лаббай, командир!

Полвон ота (Тошболтани кўрсатиб). Бу нодонга Мамасолиҳнинг бедилини ўн тўртинчи моддасидан ўқиб ташла!

Қурбон ота. Мамасолиҳ уруш вақтида заборний сотиб қўлга тушган. Армиядан ҳам қочган. Ун йил қамалиб чиқди. Энди тиниб-тинчирмикан десак, ўғирланган магазин моли уйдан чиқиб, яна қамалиб кетди. Кеча келиб, бугун тагин ҳунар кўрсатибди-да, аблаҳ!

Полвон ота (Тошболтани туртади). Хўш, ҳаром мағзингга сингдими энди? Қурбон, еч қўлини!

Тошболта (қўл-оёғи ечилиб, билакларини, болдирларини уқалайди). Одамни жиннига чиқариб қўйиш ҳам ҳеч гап эмас-а!..

Қурбон ота. Мамасолиҳ билан бунинг кирдикорини Меливойга очиш керак. Маҳалла мажлисига қўйсин. Ундан кейин, молияга айтиб, налук чиқариш керак бу масжидга!

Тошболта (ялинади). Ахир, мусулмонлар, худо хайрингизни берсин, тўй қилмоқчиман...

Полвон ота. Тўй қилишингни юртга айтасан!.. Қурбон!..

Қурбон ота. Лаббай, командир!

Тошболта буйруқни эшитиб қолади.

Полвон ота. Қани кетдик!

Чоллар кетади. Тошболта айвон пешига ўтириб олиб, калласини муштраб инграйди. Уйдан Тешавой қувнаб, ашула айтиб чиқади.

Тешавой

Тонг чоғида булбуллар, ёр-ей,
Қуёшга интилади, ёр-ей.
Кулиб очилса гуллар, ёр-ей,
Юрагим энтикади, ёр-ей.

Қизмисан, қирмизмисан, ёр-ей,
Кўкдаги юлдузмисан, ёр-ей,

Аста кириб борайми, ёр-ей,
Уйингда ёлғизмисан, ёр-ей?

Дада, ташқарида нима шовқин?

Тошболта. Амакиларинг келишувди.

Тешавой. Қайси амакиларим?

Тошболта. Муҳаммадсолиҳ ака, Салим ота, Суннатилла.

Тешавой. Уларнинг қай бири менинг амаким?

Тошболта. Епир-ей, индалло гапни гапириб бўлмайди бу болаларга!.. (Уйга кириб кетмоқчи бўлади.)

Тешавой. Тўхтанг, дада, ўз-ўзингизча нималар деяпсиз?

Тошболта (гапни буради). Нега саҳарлаб турдинг?

Тешавой. Кеча трактор заводига газ олиб бордик. Бугун ёқамиз. Устам Меливой ака монтажни топширишдан аввал бир синаб кўрайлик деган эдилар.

Тошболта. Бор, боравер!

Тешавой чинордаги латталарни йиғиб улоқтиради.

Тешавой. Маҳалла қуйқалари шунга йиғилгандими, дада?

Тошболта. Ёшсан. Тушунмайсан. Жўна!

Тешавой. Уятли иш бўлмасин тагин. Устам бригадамизни Коммунистик меҳнат бригадаси номи олиш даражасига кўтармоқчи. Ишингиз кўпчиликнинг шаънига доғ бўлиб тушмасин яна?!

Тошболта. Ҳой, тентак, мени тинч қўясанми, йўқми?

Тешавой. Дадажон, кўриб туриб, кўрнинг ишини қилманг. Биз коммунистик меҳнатга, яъни пок виждон, соф ахлоқ эгаси бўлишга интиляпмиз. Сиз бўлсангиз, қутлуғ хонадонимизга Муҳаммадсолиҳ балохўр фитначини, Салим маразни, Суннат чайқовчини бошлаб келдингиз. Бу билан сиз менинг коммунистик ахлоқимга лоӣ чаплагингиз. Энди мен заводда бош кўтариб юролмайман. Менинг уятимга қолиб, бизнинг бригадамиз ҳам энди коммунистик бригада бўлолмайди. Бунинг ҳаммасига сабаб — сизнинг бидъат ботқоғига чўкаётганингиз.

Тошболта. Нима қил дейсан, ўлайми?!

Тешавой. Ана холос... Ким сизни ўл деяпти? Ғаламислар билан ошначиликни йиғиштиринг. Ахир, ўзингиз

бир ўйлаб кўринг. Бу қора ишингизга Меливой ака нима дейди? Менинг дўстларим Мирза билан Саломат нима дейишади. Шу уйга келадиган Каромат нима дейди? Маҳалла-кўй нима дейди? Нега ҳаммани уялтирасиз, дадажон?!

Тошболта Мен уялтирган бўлсам, сен уялмай қўя қол. Уртоқларингга: «Дадам ўзи шунақа, қолоқ, лақма», деб қўя қол. Бўптими?

Тешавой. Менинг гапим кор қилмаса, бошқаларнинг гапи, эл-юртнинг гапи кор қилади. Хайр, мен ишга кетдим!

Тошболта. Бор, бор, ҳе, сени қара!

Тешавой кетади. Тошболта айвон пешнада ўйга толади. Эшикдан Рисолат мўралайди.

Рисолат. Тешавой-ҳо, Тешавой!

Тошболта (*кўзларига ишонмай ишқалайди*). Касал тузалгиси келса, табиб ўз оёғи билан келур...

Рисолат (*жиддий*). Тешавой уйдадилар?

Тошболта (*суюниб*). Мана, биз у кишининг дадалари бўламиз. Хизмат, парихон?

Рисолат (*ороланиб. Парвосиз*). Тешавой йўқ бўлсалар, мен кета қолай... (*Кета бошлайди.*)

Тошболта (*ҳайратда*). Бола баҳона, дийдор ғанимат... (*Қийқириб кулади.*) Вой-дод, ноз-истигноларидан!

Рисолат. Суйилманг! (*Аччиқ.*) Мен юзимга қора суйкаган киши билан гаплашмайман!

Тошболта. Ахир, нима гуноҳ қипмиз? Вой-вў... Аммо ўзлари ҳам... (*Рисолатнинг йўлини тўсади.*)

Рисолат (*серзарда*). Иккаламиз нимани гаплашган эдик? Хўш? Унутибсизда-а? Садқан одам! Энди масжидингизнинг захини қучоқлаб ётаверинг!.. (*Буралиб чиқиб кетади.*)

Тошболта. Бир ташвиш келмасин, келса, бошқасини судраб келади... (*Чинор тагида бошига муштлайди.*)

Саҳна айланиб, кўркам хиёбон кўринади. Ишга келаётган бир тўда ёшлар ашула айтиб, ўйинга тушишади.

Чаманим — ҳусну латофат чамани,

Ватаним — бахту саодат ватани.

Ҳаммамиз жам бўлишиб қувнагали,

Завқимизни айтгали, ўйнагали,

Кўнглимиз севганини сўйлагали,
Куйлагали, куйлагали, куйлагали!

Чаманим — ҳусну латофат чамани,
Ватаним — бахту саодат ватани!

К а р о м а т (*югуриб келади*). Дўстлар! Бугун газ ёқилишига трактор заводида митинг бўлармиш. Завод ҳаваскорлари бизга концерт берармиш!

М и р з а. Ишимиз яхши баҳо олди. Айниқса, газ қувурлари монтаж лойиҳасининг автори Тешавой...

Т е ш а в о й гамгин, паришон.

Ҳа, сенга нима бўлди, Теша?

Т е ш а в о й. Мен энди сизларга муносиб эмасман... Дадам уйимизда махфий масжид очди...

К а р о м а т (*лабини тишлайди*). Менинг дадам сабабчи...

С а л о м а т. Бригадамиз шаънини ерга урди бу масжид...

К а р о м а т. Дўстлар, ёрдам беринглар, нима қилайлик?

М е л и в о й ака ҳовлиқиб келади.

Ешлар. Салом, уста!

М е л и в о й. Салом, ёш гвардия! Ҳаммасидан хабарим бор. Сизлар, газ қўйишдан аввал бориб, монтажни яна бир кўздан кечиринглар. Мен Тошболтага учрайман. Кўнгилингинчимагунча, иш юришмайди ўзи... Ҳа, боринглар! (*Ешлар кетади. Саҳна айланади, Меливой Тошболтага рўпар келади.*)

М е л и в о й. Галварс! Ҳо, галварс! (*Латгаларни томга отади.*) Сенга нима бўлди ўзи? Нега сўррайиб турибсан? (*Тошболтага бошдан-ёқ разм солади.*) Узингни анча олдириб қўйибсан. Қани, дафтарингни оч!

Т о ш б о л т а. Бир савоб иш қилай деб, масжид очдим.

М е л и в о й. Сен-а?

Т о ш б о л т а. Ҳа, мен...

М е л и в о й. Савоб иш қиламан деган одам дарахт экади, ариқ очади, ўғил уйлайди, юртга хизмат қилади. Чунончи, ўғлинг Тешавой жуда катта савоб иш қилди. Унинг газ қувурлари монтаж аъло баҳо олди. Завод уни мукофотлади. Мана бу савоб иш. Масжид қай гўрдан чиқди?!

Тошболта. Э, нима даяпсан, калима келтир-ей!..

Меливой (хохолаб кулади). Бас. Сўзни қисқа қилайлик. Соддалигинг орқасида кўп тузоқларга илиндинг. Ҳаммасидан саломат олиб чиқиб кетдик. Бу гал ёмонроқ тузоққа илинибсан. Аммо бу гал ҳам қутқарамиз. Бунинг учун аввало ўзинг маҳкам туришинг, Мамасолиҳнинг динфурушлигини фош этишда маҳаллага ёрдам беришинг керак.

Тошболта. Мамасолиҳнинг динфурушлиги?

Меливой. Ҳа! Мамасолиҳ ўзи ишонмайдиган худога сени ишонтариб, ҳаром пул топяпти. Бўлди, бўлди, оғзингни очма! Аммо орага бир нозик масала аралашибди. У ҳам бўлса Тешавой билан Кароматнинг муҳаббати. Майли, ёшларнинг йўли бошқа. Мен эртага совчиликка бораман. Тўйни бошлаб юборамиз. Нима дейсан?

Тошболта. Раҳмат, оғайни.

Меливой. Лекин шарт шуки, бу бидъат ўчоғини дарҳол бузасан. Нега десанг, сенинг бу лақиллашинг ўзингнинг шаънингга ҳам, Тешавойнинг шаънига ҳам доғ бўлиб тушади. Сенинг бу чирик дов-даскагинг бутун маҳаллани ерга қаратади.

Тошболта. Йўғ-е...

Меливой. Афсуски, Қумри бевақт дунёдан ўтди. Тўйга у ўзи бош бўларди!.. Энди сен ҳам сўққа бошинг билан юраверма. Рисолат билан махфиёна учрашибсан, деб эшитдим. Энди сени ўшанга уйлантириб қўяйлик. А, лаббай?

Тошболта (кўз ёши аралаш кулади). Қани энди, ўша кунларга етсам!..

Полвон, Қурбон оталар келади. Тошболта улар билан энди очилиб кўришади.

Тошболта. Келинлар, мана масжид ҳам йиғиштирилди.

Меливой. Оғайнилар, Тошболтани уйлаб қўйишни айтяпман... Ширингина ўтириш қиламиз. Ешлигим қўзғаб кетса, дуторни ўзим чертаман. Азон айтиб овозингнинг баракаси учмаган бўлса, сен ҳам қўшиласан!..

Тошболта (очилиб). Гапнинг индаллосини айтасан-а, оғайни?

Меливой. Қани, дуторни олиб чиқ, бир ёшликни эслайлик!

Тошболта (кулади). Хўп, хўп. (Уйга киради.)

Полвон ота. Яшанг, Меливой, тилини топибсиз!
Меливой (Тошболтадан дуторни олиб). Оламизми?
Тошболта (қийтонглаб). Оламиз, оғайнижон, ола-
миз! (Ялла айтишади.)

Эй қўнгил, тошиб яйра, гул фасли чаман яхши,
Кўкламни, саодатни ҳаргиз қуйлаган яхши!
Еронлар сафо сурсин, суҳбатлар шарофатли,
Боғларда гурунглашган, дўстлар, қувнаган яхши!

Тошболта (тошиб кетади, бақиради). Камол!
Меливой. Тур, галварс, бир ўйна энди!.. (Тошбол-
та ўйнайди.)

Қўлларни бериб қўлга, дилларни улаб дилга,
Танбуру дутор чертиб, созга ўйнаган яхши.

Меҳнатда топиб иқбол, роҳатда умр хушдир,
Жонимни бағишлайман, шавкатли Ватан яхши!

Тошболта. Бор экану, оғайни, қойил!..
Меливой (кулади). Ашуланинг индаллоси бўлдими?
Тошболта (қийқиради). Индаллосининг индаллоси
бўлди, оғайни! (Уйга чўмади.)

Меливой. Тагин нима гап?

Тошболта (ўнғайсизланади). Энди... ҳалиги Ри-
солатни кўчириб келсак... Тешавойнинг тўйига ўзи бош
бўлса... Уй бесаранжом. Келин бола келган билан, ёш..

Полвон ота (кулади). Ўзинг ҳам ўлиб юрган
экансан-да?..

Тошболта. Гапнинг индаллоси...

Меливой. Маъқул, ҳаракатингни қилавер! Биз эн-
ди борайлик. Сен ҳам тирикчиликдан қолма, Мамасо-
лиҳ пўконнинг гумаштаси!

Тошболта. Бўлди, бўлди. Ҳадеб бетимга сола-
верманглар!

Меливой чоллар билан кетади. Тошболта айвон пешига
ўтириб, ўйга берилади, қулоғига Рисолатнинг ашуласи эшити-
лади. Уша ашуланинг сўнги сўзларини ўзича қуйлайди.

Тошболта

Айланай-ҳо, айланай!
Ургулай-ҳо, ўргулай!

Парда

УЧИНЧИ ПАРДА

Муҳаммадсолиҳнинг ҳовлиси. Каромат гулзорда ашула
айтиб, гул дасталаяпти.

Каромат

Севгилим, тонг чоғи гул уздим сенга,
Дасталаб гўзал ғазал туздим сенга.
Ғунчалар япроқ ёзиб кулган замон,
Мен ўзимни гул қаби сездим нега.
Бу муҳаббатли юрак достонини
Гул қоғозларга нафис ёздим сенга.
Соғиниб, ҳар дам йўлингга термилиб,
Кўз ёшим маржонини тиздим сенга.
Этибор этгил сўзимга, сеvgилим,
Кўнглим айтиб турди, етказдим сенга.

Сой томондан булбул сайрайди. Каромат қулоқ солади.

Йўқ, Тешавой эмас...

Бир нафас гуссаланади. Яна булбул сайрайди. Каромат энтикиб
тинглайди.

Буниси ҳақиқий булбул — Тешавой...

Тешавой ашуласи эшитилади.

Бунда термилиб қолдик, жонажон, қачон келасиз?
Аҳдимиз аён сизга бегумон, қачон келасиз?
Тонг-саҳар шамоллардан биз сўроқ қилиб турдик,
Ҳажр эмиш йигитларга имтиҳон, қачон келасиз?

Қуш экан юрак, ўйнар, сиз томонга учмоқчи,
Йўл топиб боролмайди, сиз қачон, қачон келасиз?
Оташин муҳаббатга илтифот қилиб ногоҳ,
Биз каби қўшиқ айтиб, меҳрибон, қачон келасиз?

Каромат ҳовлининг сой эшигини очади. Тешавой киради.
Иккови қучоқлашиб кўришадилар.

Тешавой. Соғиндим.
Каромат. Мен ҳам...

Иккови қўл ушлашиб куйлайдилар.

Тешавой

Кўзим оқу қароси сен,
халос эт интизорликдан!
Соғинган дил давоси сен,
халос эт интизорликдан!

Каромат

Хаёлим сендадир ҳар дам,
сени кўрганда дил кўклам,
Бу севгим чин вафоси сен,
халос эт интизорликдан!

Тешавой

Садоқатни шиор этгил,
мени сен бахтиёр этгил,
Ҳаётим муддаоси сен,
халос эт интизорликдан!
(гулдаста беради)
Бу гулдаста фақат сенга.
қабул этсанг, қувонч менга,
Кўнгил завқу сафоси сен,
халос эт интизорликдан!

Иккови

Муродимдир сени кўрмак,
ҳамиша ёнма-ён юрмак.
Кўзим оқу қароси сен,
халос эт интизорликдан!

Тешавой. Совчилар келишяпти, жоним. Қуруқ қайтишмайдими?

Каромат (Тешавойнинг юзига енгилгина шапати уради). Хўл қайтишади!..

Тешавой. Хижолатдан қора терга ботиб-а?..

Каромат (жиддий). Кимлар келади?

Тешавой. Устам Меливой ака билан маҳалламиздан яна икки оқсоқол... Ишонсам бўладими, жоним?

Каромат. Ўзингизга ишонгандай!..

Тешавой Кароматнинг юзидан ўпиб, ҳаяжонланиб чиқиб кетади.

Каромат (ўзида йўқ шод). Оҳ нақадар пок экан бу йингитнинг юраги!..

Уйдан Рисолат чиқади. Каромат унинг бўйнидан қучоқлайди.

Каромат. Аммажон, келишяпти!..

Рисолат. Ростданми?

Каромат. Ростдан, аммажон, ҳали-замон эшик қоқишади.

Рисолат. Дадангни кўндиришим керак экан-да!

Каромат. Жон аммажон, умидим сиздан!..

Кўча эшигидан ялла эшитилади. Рисолат билан Каромат уйга бекинишади. Сават кўтарган Меливой, Полвон ота,

Қурбон оталар куйлашиб кириб келишади.

Боғингда юрган шамол атир экан, ёр-ёр,

Кулишларинг оламга татир экан, ёр-ёр.

Совчиларга поёндоз солганларга ташаккур,

Рўмолдаги холва-ю патир экан, ёр-ёр.

Жон ака, жоним ака, эшигингни очавер,

Мард бўлсанг, қўлингни бер, номард бўлсанг қочавер,

Ёшларнинг иқболини ардоқла, қудажоним,

Кун бўлиб, кундуз бўлиб нурларингни сочавер.

Муҳаммад солиҳ ҳовлида оёғи куйган товуқдай у ёқдан-бу ёққа югуради. Нонлож эшикни очади.

Меливой (бутун уйга эшиттириб). Ассалому алайкум, яхшилар!

Қурбон ота (дастурхонни Муҳаммадсолиҳга узатади). Ассалому алайкум, қуда бува!..

Муҳаммадсолиҳ (совуққина). Ваалайкум ассалом... Келинглар...

Меҳмонлар айвонга чиқиб ўтиришади.

Қурбон ота. Омин, севганлар мурод-мақсадига етсин, ували-жували бўлсин, оллоҳу акбар!

Рисолат (шақиллаб қайнаётган рух самоварни кўтариб келади. Меҳмонларга таъзим қилади). Хуш кўрдик!

Муҳаммадсолиҳ (Рисолатга). Самоварни йўқот! Валлоҳи аълам, рўзайи қиёмат...

Меливой (Муҳаммадсолиҳга). Сиз рўза бўлсангиз, биз рўза эмас. Чойни ичаверамиз. (Дамлайди, қуяди.)

Муҳаммадсолиҳ (совуққина). Хўш, хизмат?

Полвон ота. Икки ёш бир аҳднома тузишган экан, биз сиз билан бирга шуни имзолашга келдик.

Муҳаммадсолиҳ. Валлоҳи аълам, хабарим йўқ.

Меливой. Дўстимиз Тошболтанинг ўгли Тешавой қизингиз Каромат билан кўнгил боғлашибди.

Қурбон ота. Оқ гул билан қизил гул бир-бирига қандоқ ярашса, улар ҳам шундоғ муносиб.

Меливой. Сизнинг розилигингизга келдик.

Муҳаммадсолиҳ (бети бужмайиб гапирди). Қизимиз ҳали ёш, тараддудимиз ҳам йўқ...

Меливой. Бу ёғидан хотиржам бўласиз. (Полвон отага.) Ота, патирни ўз қўлингиз билан ушатасиз-да!

Полвон ота (тугунни очмоқчи бўлади). Албатта!

Муҳаммадсолиҳ (тугунни четга тортади). Ҳай-ҳай, аввал тўй тадорикини сўзлашайлик. Мулла Суннатдан ҳам совчи бор, ваъдалари улуғ...

Меливой (кесиб). Қизингиз кимни хоҳлайди?

Муҳаммадсолиҳ. Қиз ихтиёри отада!

Қурбон ота. Иним Солиҳвой-ей!.. Патирни ушатайлик, тўй маслаҳати бўлаверади...

Муҳаммадсолиҳ (саватга ётиб олади). Авваламбор, мен воқиф бўлай.

Полвон ота. Қани, сиздан эшитайлик бўлмаса!

Муҳаммадсолиҳ. Мулла Суннат томондан эшит-

тирилгани тўрт қўй, бир ғунажин, ўн пуд гуруч, шунча ун, сабзи-пиёз, мева-чева ҳам ҳамин қадар. Тўққиз нафар либос: бари ипаклик. Қиз ўстирганга икки минг беш юз сўлкавой...

Қ у р б о н о т а. Йўғ-е, йўғ-е!.. (Еқасини ушлайди.) Инсофдан эмас бу!

М е л и в о й (тиз чўкиб ўтириб олади). Бу мол савдоси эмас-ку, домла?!

М у ҳ а м м а д с о л и ҳ. Ана холос, ана холос. Дарров аччиғингиз чиқади-да.

М е л и в о й. Икки ёш бир-бирини севибди. Қўшақаришсин.

Қ у р б о н о т а. Балли, Меливой!

М у ҳ а м м а д с о л и ҳ (тулкилик қилади). Астағфирулло!..

Қ у р б о н о т а. Патирни ушата берайми?

М у ҳ а м м а д с о л и ҳ. Меливой айтгандек, бу мол савдоси эмас, умр савдоси. Алалхусус, бисотимиздаги ёлғиз қиз... Истаган кишимизга берамиз.

Қ у р б о н о т а. Мулла Мамасолиҳ, биз сизни одам деб эшигингизга келдик.

М у ҳ а м м а д с о л и ҳ. Келган бўлсангиз, худо хайрингизни берсин, эшик очиқ, кетаверасиз!..

Қ у р б о н о т а. Юринглар! Эссиз одам!

М е л и в о й. Яхши қилмадингиз, домла, ўйлаб кўринг!

М у ҳ а м м а д с о л и ҳ. Биздан гинадор бўлманг, Меливой, қиз боқиш осон эмас...

Улар кетади. М у ҳ а м м а д с о л и ҳ қорадори ютади, заҳарханда қилади.

Р и с о л а т. Хўп десангиз бўларди, ака!

М у ҳ а м м а д с о л и ҳ (бақиради). Чақир, қизингни!

Уйдан кўэлари қизарган К а р о м а т чиқади.

Эшиттингизми, таъналарини?! Улар шунақа зўравон одамлар!.. Пастга туш! (Каромат ҳовлига тушади.) Тешавойга ваъда берганмисан? (Каромат оёқ учи билан ер чизади.) Сендан сўраётиман, падарлаънат?!

Р и с о л а т (ўртага тушади). Намунча ўшқирасиз? Каромат ёш болами?.. Тешавойни севади. Тешавой одобли, обрўли йигит. Нима бўпти?

Муҳаммадсолиҳ. Юм оғзингни! (Рисолатни жаҳолат билан уриб йиқитади, Кароматга.) Айт!

Каромат. Ҳа, ваъда берганман!..

Муҳаммадсолиҳ (қизининг сочини чангаллаб бурайди). Мен-чи? Отанг-чи?

Каромат. Отам мени севса, бахтимга хурсанд бўлади!

Муҳаммадсолиҳ (қизини муштлай бошлайди). Мана сенга ваъда! Мана сенга бахт!

Рисолат. Ҳой, ҳой, ака, қиз болани ўлдириб қўясиз!

Рисолат акасига ташланади, Муҳаммадсолиҳ йиқилади. Эшик тақилайди. Рисолат Кароматни суяб, уйга олиб кириб кетади.

Муҳаммадсолиҳ. Ҳозир!.. (Ўзини ўнглаб, эшикни очади). Баҳай, мулла Суннатвой?

Суннат (маст. Домлага пул узатади). Домла, йигирмата юзталиқ. Кечагига қўшимча. (Сенсирайди.) Энди қизингни берасанми, йўқми?!

Муҳаммадсолиҳ (ҳайрон). Шунча пулни қаердан олдингиз?

Суннат (маст қичқиради). Узумини е, боғини сўрама!..

Муҳаммадсолиҳ. Валлоҳи аълам... Қани, бу ёққа юринг-чи!. (Пулни айвондаги кўрпача орасига яширади, Суннатни уйга олиб кириб кетади.)

Саломат бир тўда ёшлар билан келади. Ҳовлида у ёқ-бу ёққа аланглайди.

Саломат. Каромат, Кароматой!..

Уйдан Каромат чиқади. Юз-кўзи кўкарган. Лат еган қўлини уқалайди.

Вой, нима бўлди сенга?

Каромат. Дадам урди... (пиқиллаб йиғлайди.) Суннатнинг ҳаром пулига учиб, Тешавойнинг совчиларини қуруқ жўнатди...

Саломат. Суннатни милиция қидириб юрибдиқ. Магазинга ўрнашиб олган бир оғайниси билан битишиб, алақанча тўп духобани чайқовчига оширганмиш...

К а р о м а т (чўчиб). Вой ўлмасам!.. Суннат дадам билан шерик...

С у н н а т (уйдан Муҳаммадсолиҳга осилиб чиқади). Мени савдонинг пири дейдилар! Қизингни берасанми, йўқми?

М у ҳ а м м а д с о л и ҳ. Валлоҳи аълам, бераман, дедим-ку!

С а л о м а т (Суннатга). Яхши учрадингиз.

С у н н а т (кулади). Хўш, хизмат, ойимча?

С а л о м а т. Сизни милиция қидириб юрибди.

С у н н а т. Нима, милиция?!

С а л о м а т. Магазиндаги дўстингиз қамалибди. Навбат сизга!..

С у н н а т (туллаклик қилади). Бу туҳмат! Менинг магазинда дўстим йўқ. Қоч дейман!.. (Гандираклар йиқилади.)

С а л о м а т. Бу кунингдан ўлганинг яхши!

К а р о м а т (Суннатга). Ўғри! Кет бу уйдан!

М у ҳ а м м а д с о л и ҳ. Ҳай, ҳай бетавфиқ, нима деясан?!

К а р о м а т. Дада, пулпарастлик сизнинг қонингизда. Пул деб имонни сотяпсиз. Кўп марта қамалиб чиқдингиз. Энди етади. Динфурушликни, пулпарастликни ташланг. Бошқа кексаларга ўхшаб тинчгина юринг. Мен бу бадном уйда энди қололмайман. Бу доғ менинг шаънимга, дўстларим шаънига, бригадам шаънига ярашмайди!.. Хайр, кетдим!..

Р и с о л а т (уйдан тугун кўтариб чиқади). Мен ҳам кетаман, ака, бағрим қонга тўлди. Ишга кираман...

М у ҳ а м м а д с о л и ҳ. Йўқол! Йўқол ҳамманг! (Каромат билан Рисолат ёшлар қуршовида чиқиб кетишади.)

С у н н а т (даҳшатга тушади). Пул!.. Даюс пул!.. (Айвон пешига ўтириб, бошини муштлайди. Кейин, ўзини домлага ташлаб, уни бўғади.) Қизинг қани, номард?!

М у ҳ а м м а д с о л и ҳ. Йўқол-ей, валлоҳи аълам!.. (Суннатни уйдан ҳайдаб чиқаради, эшикни занжирлайди, чўнтагидан қорадори чиқариб, хабдагини оғзига солади, шимади.) Асаб...

Уйига кираётганда Т о ш б о л т а н и н г довушини эшитади.

Т о ш б о л т а. Тўхтанг, тақсир!..

М у ҳ а м м а д с о л и ҳ (пўнғиллайди). Дард устига чипқон!.. (Тошболтага совуқ қараб.) Келинг...

Тошболта. Менга ўзингизни ҳалимдай юмшоқ қилиб кўрсатманг, тақсир. Оқни оққа, қорани қорага ажратгани келдим.

Муҳаммадсолиҳ (мазах қилади). Ёспирай, дабдурустдан-а?

Тошболта. Ҳа, дабдурустдан!.. Бизнинг совчиларни қайтарибсиз?!

Муҳаммадсолиҳ. Мол меники, валлоҳи аълам, харидорини танлаб сотаман. Чидайсизми?!

Тошболта. Чидамайман! Орани очди қиламиз!

Муҳаммадсолиҳ. Ҳой, номард, менга қара! Сенинг ўғлинг бошимга битган бало бўлди. Уни деб, мулла Суннатдай хазинадан ажраб, муттаҳам бўлаёздим.

Тошболта. Тўғри, муттаҳамсан!

Муҳаммадсолиҳ. Таги паст! (Тошболтанинг бўғвидан олади.) Қизимни йўлдан урган — сенинг ўғлинг. Отангнинг юзига оёқ қўй, деб ўргатган — сенинг ўғлинг.

Тошболта. Қўйвор дейман!

Муҳаммадсолиҳ (Тошболтани маҳкамроқ бўғади). Ҳаммасини тўла, бўлмаса, жонингга жавр қиласан!

Тошболта (домлани калла қилиб йиқитади). Тўлайман-а!

Муҳаммадсолиҳ. Астағфирулло!

Тошболта (бақиради). Менинг сендан қарзим йўқ! Мен сендақа суллоҳ эмасман! Мен худо йўлига холис хизмат қиляпман!

Муҳаммадсолиҳ. Мен-чи?!

Тошболта. Сен имонингни ҳам сотасан, қизингни ҳам. Сен қўй терисидаги бўрисан, мулла чопонидаги тимсоҳсан!..

Муҳаммадсолиҳ. Ҳай, ҳай, имонсиз, калима келтир!

Тошболта (калла қилади). Мана сенга калима!

Муҳаммадсолиҳ айвонга йиқилади. Кўрпача сурилиб, пуллар сочилиб кетади.

Аҳа, имонфурушликдан топилган ҳаром пуллар!

Муҳаммадсолиҳ. Тавба қилдим, ҳазор марта тавба қилдим...

Тошболта. Тур ўрнингдан! Қизингни ўғлимга берасанми, йўқми?!

Муҳаммадсолиҳ (ўрнидан туриб кўкрагига туфлаб). Бераман, мулла Тошболта, бераман!..

Тошболта. Синглингни ўзимга берасанми?!
Муҳаммадсолиҳ. Бераман, бераман!..
Тошболта. Гап мундоқ бўпти! (Тўйини тузатади.)
Утиринг, маслаҳатни пухта қилайлик!

Иккови айвон пешига ёнма-ён ўтиради.

Муҳаммадсолиҳ. Хўш?..
Тошболта. Тўйини қачон қиламиз?
Муҳаммадсолиҳ (тулкилик қилиб). Қачон десан-
гиз, мулла Тошболта.
Тошболта. Бу бошқа гап.

Иккови қўл беришади, гина-куддратни унутиб, куйлашади.

Тошболта

Мен кичкина, сиз катта,
Сўзимиз шартта-шартта.
Биздай дўст йўқ албатта,
Бахт топамиз меҳнатда.

Муҳаммадсолиҳ

Оллонинг даргоҳи кенг,
Пул топамиз масжидда,
Червонларни туғади
Осилган латта-путта.

Иккови

Қозон ҳам мой, чўмич ҳам,
Иссиқ нонлар саватда,
Кўрайлик, ошнам, баҳам,
Ёнбошлаб калаватда!

Умбала-қиданг,
Умбала-қиданг,
умбала-қиданг!..

Иккови ўйнаб бориб, айвон пешига ўтириб қолишади.

Тошболта (ўсмоқчилаб). Рисолат пари кўринмайди-
лар?

Муҳаммадсолиҳ. Сизникига кетди шекилли...
Тошболта. А?! (*Хайр-маъзурни насия қилиб кўчага
чопади.*)

Муҳаммадсолиҳ. Аҳмоқ!
Салимота (*ҳовлиқиб киради*). Домла, Суннатни мил-
лиса опкетди.

Муҳаммадсолиҳ. А?!
Салимота. Суннат пул сиздалигини милисага
айтди...

Муҳаммадсолиҳ. Нима?! Менда пул йўқ! Пул
ўғлингда! Бор, жўна!

Салимота. Ахир, домла?!

Муҳаммадсолиҳ. Йўқол! (*Ҳовлига кириб эшик-
ни орқасидан тамбалайди.*)

Салимота. Э, худо, домла жинни бўп қопти. Ўғлим-
дан қолмай-а... Болам! Суннат болам!

Салимота кетиши билан, Муҳаммадсолиҳ ҳовлида талваса-
ланади.

Муҳаммадсолиҳ. Нажот! Худо, ўз паноҳингда
асра! Нажот! Нажот Меливойда! (*Тўн, салласини қозиқ-
дан олади. Эшикни қулфлайди. Кўчага отилади.*) Нажот
Меливойда!

Саҳна айланади. Тошболтанинг ташқари ҳовлиси кўринади.
Орадан бир неча кун ўтган. Қизлар айвонни безатишяпти. Уйдан
Рисолат билан Меливой чиқадилар.

Рисолат. Куйиб адо бўлдим, уста. Тошболтангиз
Лайли-Мажнун, Аршин-мол-олонлардан лоф уриб, мени
уйига олиб келди. Тузук, меҳрибон. Артелга ишга киритиб
қўйди. Аммо ўзи йўқолгани йўқолган. Бугун ҳам азонда
кетганча, йўқ..

Меливой. Тўйни шу кунга ўзи тайинлаганмиди?

Рисолат. Ҳа. Кеча Тешавой билан Каромат ЗАГС
дан ўтиб келишганда ҳам шу ердайди. Бугун азонда акам
келди-ю, иккови аллақаяққа даф бўлди..

Меливой. Акангиз уйда... Эртага Суннат билан
бирга суд бўлади. Лекин маҳалла ўртага тушиб, уни ка-
филга олмоқчи. Қоровул қиламиз. Кўз остимизда бўлиши
керак. Кўпчиликнинг таъсири билан шояд тузалса. Кўча-
ларни супурганда, шояд, миясидаги эскилик сарқитларини
ҳам қўшиб супурворса!..

Рисолат. Раҳмат, уста ака!

Меливой. Мен чиқиб, Тошболтани бир қидиртириб кўрай... Сиз ҳаракатни бўшаштирманг!

Рисолат. Раҳмат, уста ака!

Меливой чиқиб кетади.

Қандай улуғ қалбли киши!.. (Севиниб, уйга кириб кетади.)

Тошболта қоп орқалаб келади, айвонга ўтиради. Ҳовлисини танимай ажабланади.

Тошболта. Таажжуб... Уз уйимми, ё адашиб бошқанинг ҳовлисига кириб қолдимми?..

Уй ичидан қизлар кулгиси эшитилади. Музика майин ёйилади.

Бизнинг уйдан ҳам тўйнинг ҳиди келиб қолибди-ку!

Севиниб, кўзига ёш олади. Айвон пештоқига тutilган дорпечни кўздан кечиради.

Бизникида бунақа матолар йўқ эди-ку?.. Ия-ҳа, бу — парининг иши... Чевар-да, чевар!.. (Чақиради.) Тешавой, ҳо, Тешавой!..

Уйдан Рисолат чиқади.

Ия-ҳа, ўзларими? Ассалому алайкум!

Рисолат (таннозланиб). Ваалайкум ассалом... Бу қандоғ бўлди, дадаси? Бизни ишга солиб қўйиб, ўзлари қаёққа қочвордилар?

Тошболта. Ана холос, гинадан қутулмадик-да... Ахир, мен сизга айтмадимми, Тешавойнинг аммаси билан холасини тўйга айтиб келаман, деб? Аммаси Тўйтепада туради, холаси Ачавотда. Холаси бир қоп олма ҳам берворди.

Рисолат. Яхши қиптилар, тўйга ярайди. Қани, сиз дарров эски тўнни ечиб, янгисини кийиб олинг! Ҳали замон келин-куёвлар ҳам келишиб қолади!

Тошболта. Хўп, пари, хўп! (Рисолат унинг тўнини ечмоқчи бўлганда елка оша ўпади.)

Рисолат. Вой ўлмасам!..

Рисолат қопни Тошболтага орқалатади. Кўчадан ёшлар шовқини эшитилади. Тошболта уйга кириб янги тўн, дўппи кийиб чиқади. Ёшлар куйлаб, Каромат билан Тешавойни ўраб келишади.

Ёшлар

Чаманим — ҳусну латофат чамани,
Ватаним — бахту саодат Ватани.

Ҳаммамиз жам бўлишиб қувнагали,
Завқимизни айтгали, ўйнагали,
Кўнглимиз севганини сўйлагали,
Куйлагали, куйлагали, куйлагали!

Юраги тоза йигит соз чалади,
Қўшилиб қанча хушовоз, чалади,
Ҳунари, санъати мумтоз чалади,
Тилаги қилгали парвоз чалади!

Кела қол, чеҳраси хандон, кела қол.
Очилиб мисли гулистон, кела қол,
Сенгадир садқайи бу жон, кела қол,
Кутади дўсту қадрдон, кела қол!

Чаманим — ҳусну латофат чамани,
Ватаним — бахту саодат Ватани!

Рисолат (Каромат билан Тешавойни қучиб севади). Жоним тасаддуқ сизлардан!..

Тошболта (кўзига ёш олиб, ўғли билан келинини дуо қилади). Бахтли бўлинглар!

Меливой, Полвон ота, Қурбон ота, маҳалла кексалари келишади. Уйин-қулги авжига минади. Рисолат уйга таклиф қилади.

Рисолат. Тўйхонага марҳамат!..

Муҳаммадсолиҳ елкаси қисиқ киради. Бошини эгиб, тўйхонадагиларга салом беради. Безатилган «масжид»ни қўриб оғзи очилади. Каромат дадасига таъзим қилади.

Муҳаммадсолиҳ. Иқболнинг баланд бўлсин, қизим! Мени афв этинглар, яхшилар!

Тошболта. Эгилган бўйинни қилич чопмас!

Ҳамма уйга киради. Тошболта ёлғиз қолиб, айвон пешига ўтиради. Шодлигидан кўзлари ёшга тўлади. Рисолат унинг ёнига келиб ўтиради. Тошболта кўз ёшини янги тўйнинг энги билан артмоқчи бўлганда Рисолат бошидаги нафис рўмолини олиб, эрининг кўзларини артади. Иккови бир-бирига кулиб термилишади.

ПАРДА

1965 йил.

АЖАБ САВДОЛАР

УЧ ПАРДАЛИ МУЗИКАЛИ КОМЕДИЯ

ҚАТНАШУВЧИЛАР

Л о л а. Студент, йигирма ёшда.

Маҳмуд. Профессор, Лоланинг дадаси, эллик ёшда.

Сунбул. Врач, Лоланинг онаси, қирқ беш ёшда.

Кашшоф. Мастер, Лоланинг акаси, йигирма беш ёшда.

Нодира. Студент, Лоланинг дугонаси, йигирма икки ёшда.

Камбар. Нодиранинг акаси. Кашшофнинг дўсти, йигирма беш ёшда, мастер.

Парвоз. Асли исми Вали, йигирма олти ёшда. Ошиқ.

Хумор. Асли исми Салима. Парвознинг синглиси, йигирма тўрт ёшда. Маъшуқа.

Озода. Чевар. Парвоз билан Хуморнинг онаси, қирқ беш ёшда.

Вакил. Қассоб. Озоданинг иккинчи зри, олтиш беш ёшда.

Воқеа шу кунларда бўлиб ўлади.

БИРИНЧИ ПАРДА

Мевазор ҳовли. Тонг отяпти. Маҳмуд гуллаган дарахтлар тагидан аста ўтиб, сўри ток тагига келади, ток зангларини тарай бошлайди.

Аллақайси дарахт шохида булбул сайрайди. Маҳмуд завқланиб тинглайди, аввал тақлид этади, кейин хиргойи қилади.

Маҳмуд

Сайра, булбул, сайра, булбул, навбаҳоримда,
Гулга тўлган, нозли кулган мевазоримда.

Сайра, жоним, яйра, жоним, ҳей қадрдоним,
Сенга муштоқ барча гулбоғ бахт диёримда.

Шўх тарона ошиқона айласин парвоз,
Ургилай, ёр, жўр бўлай, ёр, сенга торимда...

Сунбул (айвондан тушиб келади). Ассалому алайкум, домла.

Маҳмуд. Ваалайкум ассалом, табибам. Яхши ётиб турдиларми?

Сунбул. Ухлаёлмадим.

Маҳмуд. Йўғ-е?

Сунбул. Ҳа! Ҳар хил тушлар қўриб чиқдим.

Маҳмуд. Тушунарли.

Сунбул. Нимаси тушунарли?

Маҳмуд. Баҳор, табибам. Ёшларнинг-ку йўриғи бошқа. Сиз билан бизнинг ёшимиздагиларни ҳам жинн қилади.

Сунбул. Қўйинг-е!

Маҳмуд. Мен сизни қўйиш учун олган эмасман, табибам. Қани, ўзингиз айтинг-чи, бундан чорак аср муқаддам, иккимиз биринчи марта қайси фаслда учрашувдик?

Сунбул. Баҳорда...

Маҳмуд. Ҳа, табибам, баҳорда... Комсомол кўлининг мажнун толлар сув ичиб ётган соҳилида узоқ кездик. Кейин қайиққа тушдик. Ой тўлишган, юлдузлар чақнаган оромбахш тун... Сиз оқ шоҳи кўйлақда бошингизда чаман дўппи, сочингизнинг бир толими кўкрагингизда беозсргина сирғаларди... Эсингиздами, айтган қўшиғингиз?

Сунбул

Эсимда...

Муҳаббатга макон кўлимсан,
Нур порлаган бўстон кўлимсан,
Юлдуз тўла осмон кўлимсан,
Гўзал кўлим, дoston кўлимсан.

Маҳмуд

Жоним олди нозик ҳилолинг,
Хаёлимдир доим висолинг,
Менга тутгил лабингда болинг,
Чаманларда танҳо гулимсан.

Иккови

Ой ботади, тонг отади шод,
Қучоғига олади ҳаёт,
Ҳаёт, ҳаёт, севдим умрбод,
Сен нақадар зебо, сўлимсан!

Маҳмуд. Ана энди навбат ёшларга...

Сунбул. Домла, кеча совчиларни қайтариб юборганингиз яхши бўлмади.

Маҳмуд. Бир ишки, кўнглингга ўтиришмагандан кейин қилмаслик керак. Ҳалиги совчи юборган бола... отинимайди?

Сунбул. Парвоз.

Маҳмуд. Ҳа, Парвоз... Уша баландпарвозни бир кўрдиму феълим айниди. Сал шилқимроқ чамамда.

Сунбул. Куёвлар баъзи оталарга шунақа, сал шилқимроқ кўринади.

Маҳмуд. Киноями, табибам?

С у н б у л. Йўқ, ҳақ гап. Бирдан-бир севимли қизингизни иссиқ бағрингиздан олиб кетмоқчи бўлган йигит...

М а ҳ м у д. Демак, табибам, мен ҳам отангизга шилқим кўринган эканман-да?

С у н б у л. Сиз, домлажон, энг севимли, энг ардоқли куёв бўлгансиз!

М а ҳ м у д. Балли, табибам! Мен ҳам куёвимнинг менга энг севимли, энг ардоқли ўғил бўлишини истайман. Чунончи, ўғлимизнинг ўртоғи бор-а, мастер йигит, Қамбаржон, ана ўша бизга куёвбоп.

С у н б у л. Қизингизнинг кўнглига қарамас экансиз-да?

М а ҳ м у д. Қарайман, табибам, қарайман. Аммо одамнинг ёши элликка борганда унча-мунча нарсага ақли етадиган авлиё бўлиб қолар экан. Мен ҳалиги... Парвозни бир марта кўрдиму усти ялтироқ, ичи қалтироқ эмасмикан, деган шубҳага бордим.

С у н б у л. Домла, одамни бир кўрганда билиш қийин.

М а ҳ м у д. Тўғри, табибам. Шундай одамлар борки, ўн марта кўрганингда ҳам жумбоқлигича қола беради. Аммо шундайлар борки, бир мартада ичак-чавоғи кўрилади-қолади. Ҳалиги... оти нимаиди?

С у н б у л. Склероз бўп қопсиз, домла! Оти Парвоз...

М а ҳ м у д. Ҳа... Ўша Парвознинг шу кунгача қаерларда парвоз қилиб юрганини ким билади? Халқимизнинг ақлли одати бор: тўй қилишдан олдин қиз ёки йигитнинг ота-онасини, уй-жойини суриштиришади.

С у н б у л. Муҳаббат...

М а ҳ м у д. Э, қизингиз нимани билади, энди йигирмага кирди!

С у н б у л (қизишади). Сизга турмушга чиққанимда мен ҳам йигирмага эдим!

М а ҳ м у д. Сиз, табибам, мени тўғри танлагансиз. Қизингиз бўлса...

С у н б у л (кўзига ёш олади). Мен сизни бунақа бағри тош ота деб ўйламовдим...

М а ҳ м у д. Бағрим тошлиги нимада? Яхшини ёмондан, оқни қорадан ажрата билишимдами?

С у н б у л. Қизингизнинг кўнгли чил-чил синди.

М а ҳ м у д. Синган бўлса, ямайсиз, табибам! Докторсиз! Медицина фанлари кандидати, хизмат кўрсатган врач! Яхшиси, анави садоқатли қушнинг хонишига қулоқ солинг! (Булбул сайрайди.) Орзум шуки, куёвимиз қарга бўлмасин, булбул бўлсин... Энг муҳими, шошмаслик ке-

рак. Уғлимиз ҳам бугун-эрта Қизилқумдан келиб қолади. Халиги... Парвоз билан кўришсин, танишсин. Қуш тилини қуш билади. Шундай эмасми? Юринг, табибам, нонушта қилайлик.

Э р - х о т и н уйга кириб кетадилар. Бир оздан кейин айвонда Л о л а пайдо бўлади. У гамгин, паришон. Айвон устунига суяниб ўйга толади.

Л о л а

Ҳеч қанча замон ўтмади-ю, мен зор соғиндим,
Сенсиз юрагим парчаланиб абгор, соғиндим.

Ёнимда севиб билмас эдим севги ғанимат,
Кундуз эзилиб, тунлари бедор, соғиндим.

Ой тутилиб, гўёки жаҳон менга қоронғи,
Сен кетдинг у бўлди уйим тор, соғиндим.

Шубҳа нима-ю, рашк нимадир, ўйламаганман,
Кўнглимда илон ўрмалади, ёр, соғиндим.

Тезроқ кела қол, биргина он йилларга баробар,
Ҳамхона бўлиб қолди фақат озор, соғиндим.

Ҳижронзадалик жонимни эзиб ташлади, эвоҳ,
Ҳеч қанча замон ўтмади-ю, мен зор соғиндим...

Куйнинг ярмида ҳовлига ҳовлиқиб кирган Н о д и р а Л о л а н и н г аҳволини кўриб тўхтади, дарахт орқасига яшириниб, ҳаяжонини босади, қулоқ солади.

Л о л а. Кетаман бу уйдан! Парвоз билан қочаман. Севганимдан жудо бўлганимдан кўра, у билан қовушиб дашт-саҳроларга чиқиб кетганим минг марта яхши! Оҳ, Парвоз! Мени «Лолита!», «Лолита!» деб эркалаган ширин тилингга жоним фидо!

Н о д и р а (дарахт панасидан чиқиб келади, ўзини босишга ҳаракат қилади). Салом, Лола.

Л о л а. Салом, Нодира. Нега саҳарлаб келдинг, тинчликми?

Н о д и р а. Қовоқларинг шишиб кетибди?

Л о л а. Азонгача кўз юмганим йўқ. Дунё кўзимга қоронғи. Қачон севги йўлидаги ғовлар йўқолади-ю: биз, эркин қизлар, танлаган йигитимизга бемалол турмушга чи-

қамиз! Ҳайронман; дадам профессор, аям врач — тушунган одамлар бўлсалару, Парвоздай танти йигитнинг совчиларини қайтариб юборсалар! Бу қандай нодонлик! Бу қандай зулм! Бу кунимдан ўлганим яхши!

Лола айвондан тушиб келиб, Нодирани қучоқлайди, пиқ-пиқ йиғлайди.

Нодира. Ҳа, сенга қийин...

Лола. Бунча юрагинг кенг! Ёрилсанг-чи! Азонлаб нега келдинг? Ёки, Парвоз...

Нодира. Узингни бос! Қара, гуллар чунонам очи-либдики! Лола! Акамдан хат олдим. Сенга ҳам хат ёзган экан. Олдингми?

Лола. Олдим. Раҳмат. Лекин Қамбар мени кутма-син. Тақдирим ҳал бўлган. Парвозни танладим.

Нодира (маъюс). Бечора Қамбар... Лола!

Лола. Нима дейсан?

Нодира. Сен Парвоз билан қачон танишувдинг?

Лола. Бир ҳафта бўлди.

Нодира. Севасанми?

Лола. Жонимдан ортиқ!

Нодира. У ҳам севадимн?

Лола. Оҳ, унинг ширин сўзлари, чўғдай қора кўзлари!

Нодира. Қаерда учрашувдинглар?

Лола. Аввал фонтан ёнида, кейин шу ерда...

Нодира. Шу ерда?

Лола. Ҳа... Худди шу ерда...

Чироқ ўчиб ёнади. Ҳовлида гуллаб ётган олма тагидаги стол ёнида Лола дарс тайёрлаб ўтирибди.

Лола (китобдан бошини кўтаради). Эсимда ҳеч нарса қолмаяпти. Эҳ, Парвоз, Парвоз! Хаёлимни ўғир-ладинг-қўйдинг. У оқшом... фонтан қайнарди, юрагим ўй-нарди қаршингда... Нималар дединг ўшанда менга? Ҳа: «Муҳаббат камдан-кам кишиларга насиб бўладиган нодир туйғу...» «Бошқалар тупроқ ялаб ўтиб кета берадилар, фақат биз, чин ошиқ-маъшуқлар ҳаёт лаззатига тушуна-миз...», «Севаман, севаман, севаман!»— дединг... Оҳ, бил-сайдинг, ўша ширин сўзларингга, ёниқ кўзларингга нақа-дар муштоқлигимни!

Хаёлимни олган ёр, келгил,
Қилмай ортиқ интизор, келгил,

Соғинади дилим, гулларим,
Қўлдан кетди ихтиёр, келгил.

На чаманнинг зиёси қолди,
На китобнинг маъноси қолди,
Фақат ишқнинг савдоси қолди,
Сенсиз кўнглим бемадор, келгил.

Кундуз тунга айланган чоғи,
Завқ бермайди навбахор боғи,
Порла, порла, севгим чароғи,
Дунё бўлсин шуъладор, келгил!

Эшик аста очилиб, ясанган-тусанган Хумор бош суқади.

Хумор. Лоланинг уйлари шуми?

Лола. Ҳа.

Хумор (товушини пасайтириб, муғамбирона). Лола сизмисиз?

Лола. Ҳа.

Хумор. Мен Парвознинг синглиси Хуморман.

Лола (сапчиб ўрнидан туради). Парвоз! Ўзи қани?

Хумор (синашта). Парвоз келсинми?

Лола (ўпкаланиб). У келмайди. Уялади... Номусли йигит!

Хумор (уйни, ҳовлини, гаражни кўздан кечиради). Жойида... (Лолага.) Ёлғизмисиз?

Лола. Вой ўлмасам! Сизни таклиф ҳам қилмабман! Келинг, Хумор опа! (Бош эгиб таъзим қилади.)

Хумор (Лоланинг елкасига қоқади). Эсонмисиз, омонмисиз, эсон-омон юрибсизми? Парвоз жинни бўп қопти, тилидан «Лолита» тушмайди: «Лолита! Лолита! Лолита!» (Лолага бошдан-оёқ разм солади.) Айтганича бор экансиз, жонидан!

Лола (уялиб, ерга қарайди). Утиринг...

Хумор. Мерси, Лолечка! Бу кошонага ҳали кўп келамиз. Парвоз машинада кутяпти, айтворай, қаршимасмисиз? (Лолага қаттиқ тикилади.) Сукут — аломати ривоз. Хайр, жонидан, мен кетдим.

Хумор чопиб чиқиб кетади. Лола туш кўриб уйғонган кишидай, кўзларини ишқалайди, ҳовлиқади, бир айвонга чиқади, бир ҳовлига тушади, стол устини йиғиштиради, тоқатсизланиб кўчага қулоқ солади.

П а р в о з

(кўчада)

Соғиндим, дилбарим, бир марта кўрмакка ижозат бер,
Ёнингда соядек ҳар лаҳза юрмакка ижозат бер!

Қаён мен бормаин, ўю хаёлим биргина сенсан,
Тополсам изларинг, кўзимга сурмакка ижозат бер!

Муродим—хизматинг, фармонларинг ижро этиш доим,
Имо қилсанг кифоя, тез югурмакка ижозат бер!

Муҳаббат бошлади, келдим, кирарга журъатим йўқдир,
Ўпиб остонани, боғингга кирмакка ижозат бер!

(Киради).

Келганимга хафа эмасмисиз, Лолитам?

Л о л а. Келинг... Хуш кўрдик!

П а р в о з. Ташаккур, Лолитам! (Лолани бағрига босиб, кўзларидан ўпади.) Мен хонадонингиз билан астойдил танишишга келдим. Адалари, аялари, акалари...

Л о л а. Ҳаммалари ишда. Ўтиринг.

П а р в о з. Сиз турган жойда мен қандай ўтирай? (Ҳовлини кўздан кечиради.) Вой-вў, ҳамма ёқ гул. Неча сотих?

Л о л а (ҳайрон). Нима?

П а р в о з. Ҳовли. (Ҳовлининг бўйи, энини қадамлаб ўлчайди.) Беш юз квадрат метр. Кам. Ҳа, профессор Маҳмуд Носиров оиласига кам. (Уй-айвонни томоша қилади.) Саккизта хона бўлса керак-а?

Л о л а. Тўртта.

П а р в о з. Э, афсус... Ёнига қуриш керак. Дадангизга айтинг, мана бу томонига яна иккита хона, катта зал қурсинлар. «Во!» бўлади! Аммо, бу ёғи жойида! (Гаражнинг эшигини очади, «Волга» машинасини кўздан кечиради.) Қойил! Ранги ҳам беш: «Ойдин кеча»... Дадангиз бунни сеvimли куёвларига атаб олиб қўйган бўлсалар керак-а, Лолитам?

Л о л а. Акам...

П а р в о з. Нима? Акангиз Қизилқумда катта инженер—газ қувурлари ётқизяпти. Унга машина олиш чўт эмас. Дадангизга айтинг, жонгинам, бу қўғирчоқни тўйи-

мизгача гараждан чиқармасинлар — уриниб қолади. (Лоланинг маъюс торганини кўриб.) Тагин кўнглингизга олманг, Лолитам, шундай айтдим-қўйдим-да. Ҳозирги тўйларда қайнаталар куёвларининг кўрманасига машина миндиришяпти.

Л о л а. Машина топиладиган нарса.

П а р в о з. Браво! (Стулга ўтириб, оёқларини чалиштиради.) Бир ҳисобда, сизни ёлғиз кўрганам яхши бўлди. Гаплашиб олишимиз керак. Ота-оналар фақат фотиҳа беришади. Биз яшаймиз! Янги замон, янгича муносабатлар... Мен, Лолитам, истиқболимизни шундай тасаввур қиламан: уй уч хоналик бўлсин: ишхона, меҳмонхона ва... ётоқхона. Ҳаммасига хорижий тўқ қизил мебеллар қўйилмоғи лозим. Аммо ванна билан ошхонада ҳамма жиҳоз оппоқ, оппоқ, оппоқ... Ҳовлига мева экмаймиз — бозорда тўлиб ётипти. Сарвлар, арчалар, кактуслар, лилиялар... Ҳовли ўртасида — мрамор фонтан. Сув — бўйнини кўкка чўзган лайлакнинг тумшугидан отилади... Нима дейсиз, Лолитам?

Л о л а. Гўзал...

П а р в о з. Гаражда — «Ойдин кеча...»

Л о л а (қўлларини қовуштириб тик турганча қулоқ солади). Давом этинг!

П а р в о з. Одам дунёга бир марта келади. Тўйиб яшамоқ керак. Дурлар, маржонлар ипга қандай тизилса, кайфу сафолар ҳам ҳаёт ипига шундай тизилмоғи даркор. Ғам, ташвиш, заҳмат, етишмовчилик одамни тез қаритади. Мен, Лолитам, сизнинг умрбод ёш бўлишингизни, кўзларингиз тонг юлдузидай чақнашини, антиқа таомлар еб, анвойи либослар кийишингизни истайман. Нодонлар ҳали ҳам нейлон, жерси, болонья кийиб юришибди. Кулгим қистайди. Терелон, перелон, серелон — мана фасон, мана мода!

Л о л а (шубҳаланиб). Сиз буларни қаёқдан биласиз?

П а р в о з. Мен ишлаётган бошқармада шунақа жонлар борки...

Л о л а. Бошқармада ишлайсизми?

П а р в о з. Ҳа, Лолитам! Тўғри, на бошлиқман, на ўринбосар! Ёрдамчи! Биласизми, ёрдамчи ким? Ҳамма ишни ёрдамчи қилади-ю, жавобгар бўлмайди. Келган одамни бошлиқнинг олдига истасам киритаман, истамасам киритмайман. Истасам кулиб боқаман, истамасам қовоғимни соламан. Эртадан кечгача телефонлар жиринг-жиринг. Оқ телефон, қора телефон, кўк телефон, қизил телефон...

Саккизта телефон! Истасам оламан, истамасам олмайман. Истасам бошлиққа улайман, истамасам уламайман. Ҳа, ҳа, Лолитам, бошқармадаги иш менинг кайфиятимга қараб, ё юришади, ё тўхтаб қолади. Секретарлар, бўлимлар ... ҳаммаси менинг қовоғимга қарашади. Оёқ учида кириб, салом беришади, маслаҳат сўрашади. Мен бўлсам, креслога сўялганча ўтириб ўйлайман, ўйлайман, ўйлайман... Сизни. Лолитам, фақат сизни ўйлайман. (*Урнидан сапчиб туриб Лоланинг олдига келади, унинг қўлларини олади.*) Тўйимизни ўйлайман... Карнай-сурнайларнинг кераги йўқ. Дадангизга айтинг, эскиликка мук тушиб, ҳофизларни таклиф қилмасинлар. Джаз-оркестр, модний ашулачи чақирамиз. Ресторанда танишим бор — Жорж. Микрофонни ўпиб туриб айтади. Биласизми, мана бундай. (*Бўғиқ товуш билан хиргойи қилиб, Лолани рақсга тортади.*)

Ойдин тунлар, ойдин тунлар,
Юлдузлар имлар.
Майин унлар, нозик унлар.
Ошиқлар тинглар.
Шаҳло кўзлар, ширин сўзлар,
Тотли ўпишлар.
Майсаларда сирли излар,
Севиб қучишлар.
Ой ботмасин, тонг отмасин,
Қичқирма, хўроз.
Бағримга кел, дам ўтмасин,
Жоним, илтимос.

Л о л а. Рақсга уста экансиз.

П а р в о з. Фақат сиз билан, Лолитам!

Л о л а. Қайдам...

П а р в о з. Беқиёс ҳусн-жамолингиз ҳақи, онт ичаманки, шу ёшга кириб бирорта қизнинг қўлини ушламаганман. Кўнглим тиниқ чашма сувидай пок. Тўғри, не-не онаси ўпмаган қизлар орқамдан эргашиб юришади. Машинам жишлиши билан орқамдан гулдаста силкиб қолган оқ-сарик, қора-мағиз, минг хил турланган жононларни кўраман. Парво қилмайман, чунки уларга юрагим муз. Фақат сизга, Лолитам, қалбим тўла олов.

Л о л а. Ишонсам бўладими?

П а р в о з. Онт ичаман...

Л о л а. Керакмас!

П а р в о з. Аммо сиз... сиз севасизми?
Л о л а. Севги... мен учун энг муқаддас туйғу!

Айтинг, гуллар, муҳаббатимни,
Ёрга вафо, садоқатимни,
Умидларим, орзуларимни,
Мақсадларим, жасоратимни!
Айтинг, гуллар!
Ойдин йўллар, бошланг иқболга,
Бошланг өзгу нур, истиқболга,
Ойдин йўллар, чарогон йўллар,
Омон етай бахту камолга!
Ойдин йўллар!..

П а р в о з. Лолитам! Эртага уйингизга совчилар келишади.

Л о л а. Мунча тез!..

П а р в о з. Ишни қил иссиғида, темирни бос қизигида... Дадангиз билан аянгизни ўзингиз кўндирасиз-а?

Л о л а. Ҳа.

П а р в о з. Демак, тўй бўлади.

Л о л а. Ҳа! Ҳа-Ҳа!

П а р в о з. Браво! (Тақлидан.) Тўйлар муборак, эй ёри жоним!.. (Иккови қўл ушлашиб ўйинга тушиб кетишади.)

Жамолингга жоним фидо, ёр-ёр,
Бир кўрдиму бўлдим шайдо, ёр-ёр,
Дўстлар кулсин, ёвлар куйсин, ёр-ёр,
Биз сурайлик кайфу сафо, ёр-ёр!

Л о л а

Сен ёр бўлсанг, содиқ ёр бўл, ёр-ёр,
Севганингга вафодор бўл, ёр-ёр,
Муродига мард стади, ёр-ёр,
Бахт йўлида фидокор бўл, ёр-ёр!

И к к о в и

Севган яхши, севишайлик, ёр-ёр,
Аҳду паймон қилишайлик, ёр-ёр,
Тўй-тўйлашиб, куй-куйлашиб, ёр-ёр,
Чимилдиқда қовушайлик, ёр-ёр!

Булар ўйнаётган вақтда Маҳмуд билан Сунбул ҳовлига кирадилар, ҳанг-манг бўлиб кузатадилар.

Лола (кўриб қолади). Вой!.. (Юзини қўллари билан яширади.)

Парвоз (қўл қовуштиради). Салому алайкум.

Маҳмуд. Ваалайк?! (Лолага.) Ҳа, қизим, тинчликми?!

Лола. Бу киши Парвоз... танишинглар! (Чопганча уйга кириб кетади.)

Маҳмуд. Парвоз... Қани, ўтиринг. (Сунбулга имо қилади, у Лоланинг олдига кириб кетади.)

Парвоз. Раҳмат, профессор. (Муллаваччалардай, одоб билан тик туради, Маҳмуд ўтиргандан кейингина ўтиради.) Ўзингиздан қолар гап йўқ, профессор, севги камдан-кам кишиларга насиб бўладирган нодир туйғу...

Маҳмуд. Албатта, албатта... (Қалтираган бармоқларини қовуштиради.) Хўш?

Парвоз. Лолита билан биз бир-биримизни севишдик. Энди, профессор, бу ёғи шахсан сизга қараб қолди.

Маҳмуд. Ҳа-ҳа... Нозик масала..

Парвоз. Шубҳасиз, профессор, масала нозик.

Маҳмуд. Кўпдан бери... ҳалигидай... учрашиб турасизларми?

Парвоз. Ҳа. Бир ҳафтадан бери.

Маҳмуд. У-ҳў?!.

Парвоз (беихтиёр оёқларини чалиштиради). Навоий театрининг гўзал майдонида... Фонтан бўйида... Юлдузлар чақнаган сўлим оқшом... Биласизми, профессор, қалб — орзулар булоғи... Бир шоир, эсимда йўқ: нечанчи аср ва фамилияси нима, айтган экан:

Ишқ дардининг давоси тўйдир,
Оиланинг асоси тўйдир.

Маҳмуд. Менинг эсимда: йнгирманчи аср шоири Парвоз айтган.

Парвоз (қийқириб кулади). Сизга тараф йўқ, профессор!

Маҳмуд. Хўш, мақсадга ўтайлик.

Парвоз. Эртага совчилар келади.

Маҳмуд. Дабдурустдан-а?

Парвоз. Профессор, пишган ошни сузмоқ керак, таги қирмоч олмасин.

Маҳмуд (тиришган пешанасини эзгилайди). Тааж-жуб... Томдан тараша тушгандай... Ахир, бу умр савдоси... Ҳай... (Ўзини босиб олади.) Аввал ўзларини бир танитсалар!

Парвоз (жавоб беришдан қочиб, ўрнидан туради, қўл қовуштиради). Справкани Лолитадан оласиз. Энди, профессор, менга жавоб. Бошқармада кутишяпти. (Чопиб чиқиб кетади.)

Маҳмуд. Ҳой, тўхтанг! Ҳой, қайтинг! (Эшикка боради, лекин Парвозга ета олмай, орқасига қайтади, стулга ўтириб, бошини ҳовучлайди.) Ажаб савдолар!..

Чироқ ўчиб ёнади. Ҳовлида Лола билан Нодира.

Нодира. Совчилар кеча келишдими?

Лола. Ҳа, кеча келишди. (Йиғлайди.) Умидим, бахтим парчаланди.

Нодира. Совчилар кимлар экан?

Лола. Савлатли, фасон кишилар. Қора «Волга»да келишди.

Нодира. Қизиқ...

Лола (тутақади). Сенга қизиқ! Менга ўлим! Ё ўзимни ўлдираман, ё у билан қочаман!

Нодира. Лола! Азиз дугонам! Дунёда шундай ишлар бўладики, уларга ҳали сен билан менинг ақлимиз етмайди. Сендан илтимосим шуки, ўзингни ўлдиришни ҳам, у билан қочишни ҳам бошингдан чиқариб ташла. Агар шунга кўнсанг, мен бахтингнинг, ҳа, дугонажон, чинакам бахтингнинг очилишига йўл топиб бераман.

Лола (ишонинқирамай). Қандай қилиб?

Нодира. Бу ёғини менга қўй. Хўш, сўз берасанми?

Лола (кўз ёш аралаш жилмаяди). Майли...

Нодира

Яхши қол, дугонажон,
Сўзи бол, дугонажон,
Ўзингни, дугонажон,
Қўлга ол, дугонажон!
Ҳаёт ўйинчоқ эмас,
Ҳар бир тош мунчоқ эмас,
Қадрингни бил, қақажон,
Қизлар қўғирчоқ эмас!

Лола

Дил муштоқ, дугонажон,
Тоқат тоқ, дугонажон,
Бир соат бир йил менга,
Кел тезроқ, дугонажон!

Иккови

Дугона, дугонажон,
Парвона, дугонажон,
Бахтимизга етамиз
Мардона, дугонажон!

Нодира кетади. Лола столдан китоб олиб, паришон бир аҳволда варақлайди. Кўча эшиги аста очилиб, Хумор ҳовлиқиб кириб келади.

Хумор. Лоличка! Шўримиз қуриб қолди! Парвоз ўзини отиб қўйди!

Лола. Нима?! Дод!!!

Китоб қўлидан тушади, ҳушидан кетиб йиқилади. Хумор ҳовлидан чиқиб кетади. Лоланинг додини эшитган Маҳмуд билан Сунбул айвонда пайдо бўладилар.

Сунбул. Вой ўлмасам. Қизингизга нима бўлди?

Маҳмуд (айвондан ҳовлига сакраб тушади, Лолани бағрига олади). Лолажон! Оппоқ қизим! Сенга нима бўлди? Кўзингни оч!

Сунбул (Лоланинг томирини ушлайди, дори ҳидлатади). Қўрққан. Қаранг-чи, домлажон, ҳовлига ит-пит кирмаганми?

Маҳмуд. Йўғ-е... (У ёқ-бу ёққа аланглайди.) Ҳеч нарса кўринмайди. Нима фалокат содир бўлди экан-а?

Лола (кўзини очади. Ожизгина инграйди). Ана... Мақсадингизга етдингизлар... Мени ҳам қўшиб кўминглар...

Маҳмуд (Сунбулга). Нима деб алжираяпти?

Сунбул. Жим туринг!.. (Лолага укол қилади.)

Лола. Ўзини отибди...

Маҳмуд. Ким? Ким ўзини отади?

Лола. Парвоз...

Маҳмуд. Ким айтди бунни сенга?

Л о л а (ўзига келиб, ўрнидан туради). Хумор. Унинг синглиси.

Ма ҳ м у д. Хумор? Қани у Хумор? Туш кўргансан, қизим. Одам қўрқанда тушига ҳар нарсалар киради.

Л о л а (кўчага интилади). Мен ҳозир бориб уни топаман. Балки, жон бераётгандир. Балки, кўзлари йўлимга тўрт бўлиб ётгандир.

Ма ҳ м у д (Лоланинг йўлини тўсади). Бормайсан!

Л о л а. Қўйворинг, дада! Бораман дедим, бораман!

Ма ҳ м у д. Епирай! Епирай! (Сунбулга.) Табибам, қизингиз билан ўзингиз гаплашинг!

С у н б у л. Лола! Парвознинг уйини биласанми?

Л о л а. Топаман!

С у н б у л. Ишхонасини-чи? Телефонини-чи?

Л о л а. Топаман!

Ма ҳ м у д. Ҳаммасини биледи бу қизинг! Фақат сен билан биз билмаймиз, холос.

Л о л а кўчага чопиб чиқиб кетади. Маҳмуд юрагини чангаллаганча беҳушланади. Сунбул эрини суяб стулга ўтқизади. Бошини силайди.

С у н б у л. Эҳ, домлажон, домлажон! Ёшларнинг раъйига қарамаган кексаларнинг аҳволи шу.

Маҳмуд ожизгина бош чайқайди.

П А Р Д А

ИККИНЧИ ПАРДА

Мўъжазгина айвон. Унг ва чапдаги хоналарга кирадиган эшиклар ёпиқ. Айвон олди — ҳовли саҳни тап-тақир; на дарахт бор, на гул.

Елғиз водопровод крани қаққайиб турибди.

Айвонда ёскигина шкаф; тоқчаларда чиннилар, китоблар тартибсиз; столда — мода журналлари. **О з о д а** айвонда машина тикиб ўтирибди. У гоҳ журналга қарайди, гоҳ чок тикади, гоҳ кўча эшигига олазарак тикилади.

О з о д а. Уҳ, сиқилиб кетяпман. Хумор ҳам кела қолмади. (Уйлайди.) Сассиқ чолнинг пулига учиб тегдиму панд едим. Гўрсўхтанинг бир оёғи гўрда десам, мендака нозаниндан ўнтасини қаритиб чуритади ер юткур! Деви Аҳраманнинг худди ўзгинаси, соқолинг тўкилгур! Нуқул жигар қовуриб ейди, илик ютади. Уйланмаган йигитдай пишқиради яшшамагур! Отмиш беш ёшда-я! Уҳ, силлам қуриди...

Кўча эшиги орқасида ҳаракат сезилади. Озода ишини йиғиштириб шкафга тикади. Ҳовлига тушиб, эшик тирқишидан мўралайди.

Ҳеч ким йўқ... Молия инспектори ўлгур на қистирганингни олади, на тинч қўяди. Солиғ тўлашим шартмиш. Тўлатиб бўпсан! (Чапдаги уй деразасига яқинлашади, қулоқ солади.) Пешин бўлди, ҳали ҳам ухлайди. (Дераза ойнасини чертади.) Парвоз! Парвозжон! Турсанг-чи! Тур, тойчоқ! (Айвонга чиқиб, шкафдан ишини олади, машина ёнига ўтиради.) Бир ташвиш келмасин, келса, қўшалоқ келади. Совчиларини қайтаришгани етмагандай, ишидан ҳам ҳайдашди. Э, худойим-ей, уйлана қолса иши юришиб кетармиди... Энди бутун умидим Хумордан. Ишни қизим дўн-

диради! (Иши бир четда қолиб, пардозга тушади; оёқ машина устига кўзгу қўйиб, киприкларига сурма тортади, юзига уна суртади, лабига бўёқ суради.) Чолим келсин, ўлгудай ялинтираман, ҳамёнини очмасин-чи!

Чолгинамни эъвоз билан кутаман,
Минг таманно, минг ноз билан кутаман,
Оёғимга йиқилмаса ҳисобмас,
Кўзи тинсин, пардоз билан кутаман.

Карашмага қул бўлади имони,
Етармикан менга чидам, дармони,
Агар бу гал очилмаса ҳамёни,
Дод соламан, уввос билан кутаман.

Эшик беш марта тиқиллайди. Озода қулоқ солиб санайди.

Хумор! (Чопиб бориб эшикни очади. Ясан-тусан Хумор ҳовлига киради.)

Олчими?

Х у м о р. Олчи! Лола ҳовлисида бир ўзи дарс тайёрлаб ўтирган экан. «Парвоз узини отиб қўйди», дейишим билан дод солди-ю, ҳушидан кетди.

О з о д а. Боплабсан! Ана энди ота-онасининг ялинишини кўрасан! Ҳа! Ялинтирамиз! Улар менинг совунимга ҳали кирини ювиб кўрмаган! Тўйни ўзлари тезлаштиради! Энди биз галга соламиз!

Х у м о р. Парвоз уйдами?

О з о д а. Кечаси маст бўлиб келганча хуррак отиб ётипти.

Х у м о р. Мен бошини бинтлаб қўяй, тағин...

О з о д а. Бинтла! Қаттиқроқ бинтла! (Хумор уйга кириб кетади.) Энди биз совчи юбормаймиз, улар совчи юборади. Қизини икки қўлида опкелиб топширади. Парвозга ҳовли оберади, машина миндиради, катта ишга қўяди. Ана ўшанда мен ҳам сассиқ чолимнинг жавобини бераман, ўғлимнинг давлатида маза қилиб яшайман.

Х у м о р (уйдан чиқади). Турди. Соқолини оляпти.

Озода. Бошини боғладингми?

Хумор. Боғладим.

Озода. Лола қалай? Нодирадан чиройлироқми?

Х у м о р. Ўлса ўлиги ортиқ. Ёши йигирмада. Хипча бел. Қош-кўзи попуқдай. Юзи сутга чайиб олгандай оппоқ.

Озода. Кийиниши қанақа? Фасонми?

Хумор. Кўйлаги одмигина.

Озода. Ҳа, ўзимиз кейин фасон қилиб оламиз... Уйига кирдингми? Молини кўрдингми?

Хумор. Йўқ.

Озода. Кирмайсанми! Сепини мундоғ чўтга солмайсанми! Дадаси бой бўлса керак-а?

Хумор. Профессор.

Озода. Уҳў! Ойига камида минг сўлкавой олади! (Эшик гурсиллайди.) Чолим келди. Қўпол бўлмай ўл! (Хуморга.) Парвознинг олдига кириб тур.

Хумор уйга кириб кетади. Озода ўзига оро беради. Эшикни очади.

Вакил (ҳовлига киради. Озодага халта беради). Биқин гўшти билан оқ шолғом. Тушликка қайнат!

Озода. Қўйни сўйиб сотдингизми?

Вакил. Ҳа.

Озода. Қанча фойда қилдингиз?

Вакил. Э, фойда қаёқда, Пашмак! Магазин тўла гўшт.

Озода. Отим Озода.

Вакил. Бошқаларга Озода, манга Пашмак. Фойдага қўлингдаги биқин қолди.

Озода. Ҳо-о! (Вакилга яқин келиб, хумор тикилади.) Териси-чи? Калла-почаси-чи? Муғамбир!

Вакил. Ия-ҳа, бугун ноз-карашма бўлакча?

Озода (тантиғланади). Ҳа, ёқмайдимми?

Вакил. Оббо, Пашмаг-ей! (Озоданинг иягини силайди.) Шўрвани қайнат, қолган гап кейин бўлади.

Озода (халтани ерга қўяди, Вакилнинг бўйнидан қучоқлаб, соқолини силаб ўпади.) Кейин эмас, ҳозир!

Вакил. Ҳозир бўлса ҳозир. Йўтал, нима гап?

Озода (суюлади). Мени яхши кўрасизми?

Вакил. Вой, Пашмаг-ей! (Озодани қаттиқ қучоқлаб ўпади.)

Озода. Секинроқ! Соқолингиз чағир тиканакдай ботмай тўкилсин! (Вакилни итаради.) Айиққа ўхшайсиз-а!

Иккови ўйинга тушиб айтади.

В а к и л

Айиқ дема, арслонман,
Мен Рустами давронман.
Майдонда соврун олган,
От йиқитган полвонман.

О з о д а

Соқоли халта чолим,
Сенга қурбон жамолим,
Ҳам қувватим, ҳам молим,
Бир нарсага ҳайронман.

В а к и л

Сўзла, сўзла, Пашмакжон,
Нимага бўлдинг ҳайрон?
Етса — мол, етмаса — жон,
Мен толиби фармонман.

О з о д а

Бас қил энди эртакни,
Чўнтакни оч, чўнтакни,
Ростламагил жуфтакни,
Қочиб бўпсан, посбонман.

В а к и л

Қочмайман, ой жамолим!

О з о д а

Соқоли халта чолим!

В а к и л

Айиқ дема, арслонман!

О з о д а

Бир нарсага ҳайронман....

В а к и л (*Озоданинг билакларидан маҳкам ушлайди*).
Пашмак! Пашмакхон!

О з о д а. Қўйворинг! Елим бўлманг, бағри тош!..

В а к и л. Лаббай?

О з о д а. Уғлимиз уйланмоқчи... Сиз бўлсангиз... (кўзига ясама ёш олади). Қачон оталик қиласиз?

В а к и л. Уғил уйлантириш — ҳам қарз, ҳам фарз. Нима хизмат бўлса, биз тайёр.

О з о д а (айвонга чиқади, шкаф очади, турли-туман матоларни айвон олдига тап, тап ташлайди). Келиннинг кўйлакликлари. Пальто, костюм, туфли, ич кийимларини алоҳида оласиз.

В а к и л (материалларни бир-бир кўздан кечиради).

Жуда соз. Келин бола ким?

О з о д а. Профессорнинг қизи!

В а к и л. Уҳў, Валибой катта дорга осилибди-ку!

О з о д а. Вали эмас, Парвоз!

В а к и л. Хўп-хўп, Парвоз. Салима қани?

О з о д а. Салима эмас, Хумор.

В а к и л. Хумор... Бай-бай! Заб отларни топасан-да.

Пашмак!

О з о д а. Минг марта айтдим: Пашмак эмас, Озода!

В а к и л. Хўп, хўп. Совчи юборайлик, бўлмаса.

О з о д а. Парвоз ўзи гаплашган, қиз кўнган.

В а к и л. Ота-онаси-чи?

О з о д а. Ҳозирги одат шу: ота-онасини қизнинг ўзи кўндиради.

В а к и л. Йўғ-е! (Соқолини тутамлаб, йўга чўмади.)

Бўлгуси қудаларимиз билан танишайлик, борди-келди қилайлик. Тўй тадориқини кейин кўрамиз.

О з о д а. Кейин эмиш... Буларни нимамага, битимга оламанми?

В а к и л. Ундай дема, Пашмак! Шириллатиб машина тикиб турибсан. Топишинг мендан кам эмас: казо-казо хонимлар қовурғаси синмаган червонларни санаб беришади.

О з о д а. Ия, манов чолни қаранг! Ҳозир қассобларнинг бозори чаққон, туёғидан калласигача палон пул. Мени лақиллатманг. Канкрет айтинг: бу молларни олиб берасизми, йўқми?

В а к и л. Олиб бераман.

О з о д а. Чўзинг!

В а к и л. Лаббай?

О з о д а. Мулла жирингни чўзинг!

В а к и л. Хўп. Эгаларига айт, келишсин. Узим савдолашиб оламан.

О з о д а. Нима, нима? «Ўзим савдолашиб оламан?»
Менга ишонмайсизми?

В а к и л. Гўлсан, Пашмак! Бирни ўнга сотишади.

О з о д а. Ҳо, мижозларимни сизга кўрсатиб бўпман!
Ҳар бири бир малак... Ҳа, муғомбир, биламан мақсадингизни!
Чолгинам! (Вакилнинг ияк-бўйинини силайди.) Йигитим!
Паҳлавоним! Ростини айтнинг, қанча пулингиз бор?

В а к и л. Унча-мунча бор, Пашмакка етади.

О з о д а. Боринг-е! (Силтанади, ер тепади.) Бошқа менга
яқинлашманг. Ора очик. Тагин бу одамдан: болаларимга
ота бўлади, тўйларига бош бўлади, деб умид қилиб юрибман.
Ҳалиям машиначилигимдан қолмай.

В а к и л (бепарво). Қани, қозонни освор!

О з о д а. Нима, нима? «Қозонни освор!» Буйруқ қилганига ўлайми!

В а к и л. Гап шу, Пашмак: мен эр, сен хотин. Никоҳимга
кираётиб қанақа режалар тузганинг менга қоронғи. Меҳнат қилиб
рўзгорингни тебратиб турибман. Болаларинг — болаларим.
Икки ёрти бир бутун бўлиб, тўйларини юрт қатори ўтказамиз.
Ҳа, Пашмак, қочган номард. Аммо найрангбозликни ташла.
(Кийимликларни кўрсатади.) Бу матоларнинг эгалари бор,
тикиб топшир. Гап тамом. Сен қозонга унна, мен Валибой билан
бир суҳбатлашай.

О з о д а. Валибой эмас, Парвоз.

В а к и л. Бор ўчоқбошингга, ғашимга тегма!

О з о д а (ҳайрон). Нега менга дўқ урасиз? Нима ҳақингиз бор?!

В а к и л. Хотинимсанки, ҳаққим бор. Бас, Пашмак!
Қайнатмага пиёзни кўпроқ тўғра! Тезроқ бўл, биласанку
жаҳлимни!

О з о д а лабини тишлайди, халтани ердан олиб уй орқасидаги ўчоқ-
бошига ўтиб кетади. Вакил айвонга чиқади, чапдаги уй эшигини
итариб очади.

В а к и л. Вали, бу ёққа чиқ!

П а р в о з. (Уйдан чиқади). Хўш?

В а к и л. Салом қани?

П а р в о з (менсимай, кулади). Нима? Салом? Ха-
ха-ха!

Дўқни қаранг, қаранг-а!
Асаблари таранг-а!
Парво қилмайди бу чол
Бошимдаги ярамга!

Кўнглим қилдан ҳам нозик,
Севганим кўзи сузик,
Чидасанг, тақиб олдим
Қўлимга олтин узук.

Эркин қушман, учаман,
Булутларни қучаман,
Чидасанг шу, чолгинам,
Ичаман, оқ ичаман.

Вакил (*Парвознинг биллагидан маҳкам ушлаб, стулга ўтқизади*). Утир, жибилажибон! Кечаси қаёқда ичдинг?

Парвоз (*билагини силайди*). Вой қўлим! Бу нима зўрлик?

Парвознинг шовқинига уйдан Хумор чиқади, акасининг ёнига келиб туради. Вакилга ёвқариш қилади.

Вакил. (*Парвознинг қаршисига ўтиради, соқол-мўйловини бамайлихотир силайди*). Уйланмоқчимишсан. Келин ким, қудаларимиз ким, биз ҳам билиб қўяйлик.

Парвоз. Қиз кўп. Бири Ширин, бири Лайло, бири Зухро, бири Узро... Танлай олмай, бошим қотган.

Вакил. Ия-ҳа, бошингни боғлаб олганинг шундан экан-да?

Хумор. Парвоз ҳозир икки ўт ўртасида: бири — Лола, бири — Нодира.

Вакил. Хўш, хўш, эшитайлик.

Парвоз. Лола... Баҳор лоласи... Қип-қизил, тип-тиниқ. Қалби тўла ишқ олови. Отаси профессор, онаси дўхтир, акаси инженер. Ички-ташқи данғиллама ҳовли. Гаражда куёвга аталган янги «Волга».

Вакил. Уҳў! Нодира-чи?

Парвоз. Нодира — Лоланинг акси, кони ақл. Сепи-селони ҳам ўртамеёна.

Хумор. Нодира Парвозга тенг эмас, машинаси йўқ. Иннайкейин, Лоланинг ўзи рози, ота-онаси қарши, Нодиранинг ота-онаси рози, ўзи қарши.

Вакил. Ҳа-ҳа! Бундан чиқдики, иккала ош ҳам хом экан.

Парвоз. Пиширамиз!

Вакил (*Парвозга тикилади*). Кечаси қай аҳволда келдинг?

П а р в о з (*довдирайди*). Нима... Мен... кечаси...

В а к и л. Кўчадаги ариқдан тортиб олдим.

Х у м о р. Нима бўпти? Аламидан ичган. Ишдан ноҳақ бўшатишипти.

В а к и л. Йўғ-е? Жавр қилишибди сен бечорага. Дарвоқе, ҳунарсиз қийин. Дўхтир бўл, машшоқ бўл, дурадгор бўл, қассоб бўл. Югурдаклик ҳунар эмас!

П а р в о з. Боринг-е! Сиз борми менга ақл ўргатмаган! (*Оёқларини чалиштириб, сигарета тутатади*). Бошкармадан ўзим кетдим! Энди министрликка ўтаман! Мендай содиқ ёрдамчилар бошлиқларга сув билан ҳаводай зарур. Буйруқларни ёзаман, телефонларни улайман, машиналарни тўғрилайман, гўзал котибаларга фармон бераман, ҳамма оғзимга қарайди, ҳамма кайфиятим билан ҳисоблашади, ҳа, ҳа! (*Ўрнидан туриб, айвонда юра бошлайди.*) Ҳунар эмас эмиш! Суф-эй! Ҳунар! Маҳорат! Талант!

В а к и л (*мийғида кулади*). Хўш, кимникига совчиликка борамиз?

П а р в о з (*бармоғини Вакилга ниқтайди*). Сизми? Улай агар, кулгим қистаяпти. Сиз, қассоб, совчиликка борасизми? Ха-ха-ха!

Х у м о р. Парвоз кеча Лоланикига совчи юборди... (*Бу гапни беихтиёр айтиб юборганидан лабини тишлайди.*)

В а к и л. Э, тўнни бошқалар кийиб кетишибди-да!

П а р в о з (*жазаваси тутади*). Йўқ, менинг кимлигимни улар ҳали билмайдилар! Профессорнинг ҳам, хотинининг ҳам ҳали кўзи очилгани йўқ! Мен... мен... мен шундай қиламанки, ўзлари ялиниб келадилар!

В а к и л. Э, совчиларни қайтаришибди-да. (*Узича.*) Эслик одамлар экан...

Х у м о р (*йўқбошидан келаётган Озоданинг қаршисига чопади*). Ойи! Чолингизни йўқотинг, Лола кеп қолса ишни бузади.

О з о д а. Қандай йўқотаман елимни?

Х у м о р. Нега тегдингиз-а?

О з о д а. Тсс... Пули кўп.

В а к и л (*сезиб қолади*). Нима пичир-пичир?

О з о д а. Қизингиз, «дадам гастрономдан битта шампанский опкелсинлар», деяпти.

В а к и л (*ёнидан пул чиқаради. Хуморга*). Ма, ўзинг опкела қол.

Х у м о р (*Озодага*). Ўлгудай муғомбир. (*Вакилдан*

пулни олиб, кўчага чиқади. Ёскин дарҳол ҳовлиқиб киради.) Ойи! Нодира келяпти!

О з о д а (Вакилга). Қочинг! Ешларга халал берманг!

В а к и л (ҳайрон). Қаяққа қочай?

О з о д а. Уйга! Тезроқ!

В а к и л ўнгдаги, Х у м о р чапдаги уйга кирадилар. О з о д а ўчоқ-бошига кетади. П а р в о з ўзига оро бера бошлайди. Н о д и р а киради.

Н о д и р а. Ишхонангизга борсам, йўқсиз. Уйингизни зўрға қидириб топдим.

П а р в о з. Келинг.

Н о д и р а (сумкасидан хат олади). Буни нега ёздингиз?

П а р в о з. Ҳаққим йўқми? Севаман-ку?

Н о д и р а (хатни йиртиб, Парвозга отади). Мана! Мана сизга севги!

П а р в о з. Надиричка! Бу нима қилганингиз? Хатимни эмас, юрагимни парчаладингиз! (Хат парчаларини ердан олиб, кўзларига суради.)

Аччиқ жавоб хатимга,
Бир марта журъатимга!
Заҳрингни сочма, жоним,
Севгимга, ҳурматимга!

Жоним, ишон, қулингман,
Ушлаб сенинг қўлингдан,
Доим борай йўлингдан,
Йўл бер муҳаббатимга!

Бошимда бор савдойинг,
Жоним, бўлиб фидойинг,
Парвоз сенинг адойинг,
Ол энди хизматингга!

Н о д и р а

Ёлғон! Ёлғон! Ёлғон!
Ёлғон сўзинг! Муҳаббатинг ёлғон!
Айёр ўзинг! Садоқатинг ёлғон!
Ҳар бир сўзинг, ёзган хатинг ёлғон!
Алдар кўзинг! Латофатинг ёлғон!

Ошиқ эмиш! Ҳар бир ишинг фириб,
Бўш келса ким, сен қўйнига кириб,
Олмоқчисан қиз бахтини юлиб,
Сен тулкисан! Диёнатинг ёлгон!

Хатнинг ерда қолган парчаларини тепади.

П а р в о з. Надира! Надиричка! Сизга нима бўлди?

Н о д и р а. Менга ҳеч нарса бўлгани йўқ. Эс-ҳушим жойида. Аммо, шуни яхши билингки, эшигимга тагин бир марта яқин борсангиз, энди сиз билан отамнинг ўзи гап-лашади. Мен унга сизнинг кимлигингизни айтиб бердим. Болта чархлаб ўтирибди! (Бурилиб чиқиб кета бошлайди.)

П а р в о з (қизнинг орқасидан югуради). Надиричка! Тўхта! Илтимос!

Н о д и р а (эшикда тўхтади). Хўш?

П а р в о з. Жоним! Ҳаётим!

Н о д и р а. Лолита-чи. У кимингиз?!

П а р в о з. Ҳа, гап бу ёқда денг... Э, ҳайрият-ей! Рашкингиз шунақа зўрми? Йўқ, Надиричка, мен Лолитани эмас, сизни севаман!

Н о д и р а. Мунофиқ! (Эшикни тарақлатиб ёпиб чиқиб кетади.)

В а к и л (уйдан чиқади). Хўш, Валибой, бу ёғи неча пулдан тушди?

П а р в о з. Э, кетса-кетавермайдим, нимасига уйланман: бошида сочи-ю, оғзида тиши.

Х у м о р (уйдан чиқади). Акам тўғри айтади, келин бўлгандан кейин сепи билан бўлсин.

О з о д а (ўчоқбошидан косаларда шўрва кўтариб келади). Ажаб қилдинг, Парвозжон, Нодира сенга муносиб эмас.

В а к и л (столга дастурхон ёзади, Озоданинг қўлидан косаларни олади). Тўхта! Тўхта, Пашмак! Сен нима деб валдираянсан? Вали Нодирани эмас, Нодира Валини ташлаб кетди-ку, фарқига борасанми?

О з о д а. Лола турганда Нодирага йўл бўлсин?

В а к и л. Унча-мунча нарсага етадиган ақлим, Пашмак, сенга уйландиму, ўтмасланиб қолди. Ҳай, аввал таом баъдаз калом. (Хуморга.) Шампанский қани?

Х у м о р. Нодира иштаҳани бўғди.

В а к и л. Иштаҳани Нодира бўғмади, сенларнинг хулқинг бўғди.

О з о д а лаганда гўшт олиб келади. Хаммалари ўтирадилар.

Пашмак! Кечагидан қолганми?

О з о д а. Ана.

В а к и л тоқчадан шиша олади, пиёлага қуйиб симиради, шўрвадан ҳўплайди, соқол-мўйловини силаб ўйга толади.

П а р в о з. Тешиб чиқсин!

В а к и л. Лаббай? Бир нима дедиларми?

П а р в о з. Йўқ, шундай...

В а к и л. Ҳа, тушунарли... (Бирдан уйқудан уйғонгандай.) Мана, бир йилдан бери уйларингиздаман. Остонангизга яши ниёт билан қадам қўйдим. Биз энди содда одам... Чала савод бир қассобмиз... Меҳнатдан бошқа таянчимиз йўқ... Ҳар қалай, рўзғор тебратишга қурбимиз етади... Аммо лекин, гапнинг рости: тулкининг уясига тушиб қолган одамга ўшайман, наинки, бу даргоҳда эрта-ю кеч найрангбозликдан бошқа гап йўқ.

О з о д а. Қўйинг, сасиманг!

В а к и л (овозини кўтаради). Қулоқ сол! (Ўзини босади.) Хуллас, биродарлар, бу уйдаги тартиб менга маъқул эмас.

О з о д а. Маъқул бўлмаса, катта кўча.

Х у м о р. Яшанг, ойи! Ўн сакиз яшар қиздан қаерингиз кам! Ҳайданг қассоб чолни?!

П а р в о з. Шундай йигитлар борки, бошингиздан сув ўгириб ичади!

О з о д а (ясама йиғлайди). Эссиз умрим! Бир йилда ўн ёш қаридим! (Вакилга.) Сиздан нима яхшлик кўрдим? Нуқул пулингизни яширасиз...

Х у м о р. Нега пулингизни хотинингиздан яширасиз? Қанақа эрсиз?

П а р в о з. Шишанинг тагидагини ҳам бир ўзи ичди! Зиқна. Лолитага уйланай, сизни «Волгам»га туширмайман!

В а к и л. Бас! Бас-ей! Пулдан бошқа ҳам ташвишларинг борми?!

Х у м о р. Йўқ! Чидайсизми?

В а к и л. Ёпирай! Ёпирай! Овқат ҳам заҳар бўлди.

Вакил қўлини артиб ҳовлига тушади. Бошқалар ҳам ҳовлига тушадилар.

О з о д а

Турмуш лаззати пулдан, қассоб!
Одам иззати пулдан, қассоб!
Жоним бераман ҳамён очсанг,
Сенга тутаман гулдан, қассоб!

П а р в о з

Пулсиз бу ҳаёт нурсиз, қассоб,
Гўзал на гўзал дурсиз, қассоб?
Кўзларни очиб катта қаранг,
Пул бўлмаса, сиз кўрсиз, қассоб!

Х у м о р

Пул бўмаса, хушқмас қассоб,
Ёр сизга кулиб боқмас, қассоб.
Пулсиз қора ҳам қора бўлмас,
Пул бўлмаса, оқ — оқмас қассоб!

В а к и л

Қопқонда ишинг душвор қассоб,
Бор бўлса пулинг, сочвор, қассоб,
Бу учта наҳанг ютмай, тезроқ
Обрў борида қочвор, қассоб!

(Чўнтагидан ҳамён чиқариб Озодага беради.)

Мана, Пашмакхон, қолганига қарздормиз! Хайр, маликайи дилозор! *(Хуморга.)* Хайр, читтак! *(Парвозга.)* Хайр, жибилажибон! *(Кетади.)*

О з о д а *(Ҳамённи очиб, пулни олади.)* Бори шугинами? Йўқ, мендан осон қутулмайсан! Яширганларингни кавак-кавагидан тортиб оламан! *(Вакилнинг орқасидан чопади.)* Хўжайин! Ҳо, хўжайин! Узим ўргулай! Тўхтанг! *(Кетади.)*

П а р в о з. Лолита келмади-ку?

Х у м о р. Келади. Менга қара, Лола келса... менга нима олиб берасан?

П а р в о з. Атир.

Х у м о р. Керакмас!

П а р в о з. Пайпоқ.
Х у м о р. Керакмас!
П а р в о з. Шампанский.
Х у м о р. Керакмас.
П а р в о з. Ўзинг айт, бўлмаса...
Х у м о р. Доланинг акаси бор-ку... Кашшоф...
П а р в о з. Ҳалиги... чўлдагимми? Хўш, хўш?
Х у м о р. Ўша билан таништириб қўясан!
П а р в о з. Қойил! (Бармоқларини қайчи қилади.) Де-
мак, қайчи қуда!
Х у м о р. Ҳа-ҳа-ҳа!

Иккови чир-чир айланиб ўйнайди, куйлайди.

Х у м о р

Кўнглим ўшанда, ўшанда,
Мен унга банда,
Ҳижрон кушанда, кушанда,
Бир ўт баданда...

П а р в о з

Ёнма аламда, аламда,
Ҳеч қилма парво.
Мен бор оламда, оламда,
Ёринг муҳайё.

И к к о в и

Парвоз этармиз, этармиз,
Гуллар тутармиз,
Оқшом кутармиз, кутармиз,
Ёрга етармиз!

Эшик аста чертилади.

Х у м о р. Келди! Айвонга чиқ! Чўзил!

Парвоз айвонга чиқиб диванга чўзилади. Хумор эшик тирқишидан қарайди. Парвозга кўз қисади, эшикни очади. Лола ҳовлиқиб киради.

Л о л а. Қани у? Тирикми? Уйдами?

Хумор. Бахтингизга, соғ. Лекин аҳволи оғир..

Лола (айвонда ётган Парвозни кўриб қолади). Парвоз! Азизим! (Айвонга чиқади, кўзларини юмиб ётган Парвознинг ёнига тиз чўкади, бошидаги бинтни, кўз-қошларини авайлаб силайди.) Нима қилиб қўйдингиз? Мени ўйламадингизми?! (Парвоз ихрайди.) Бечора! Бошингиз оғрияптими? Мени деб, мен бахти қарони деб ширин жонингизга қасд қилдингизми-я?

Кошки жоним бўлса малҳам жонингизга,
Кошки қоним бўлса дармон қонингизга!
Мингга жоним бўлса қурбон, меҳрибоним,
Умрингизга, шавкатингиз, шонингизга!

Бошингизда мен паришон Лолангизман,
Ишқингизда зору полон Лолангизман,
Қоп-қорайган мисли ҳижрон Лолангизман,
Минг пушаймон бир-ла келдим ёнингизга!

Парвоз (кўзини сал очади). Лолита!..

Лола. Жонгинам!..

Парвоз (Лоланинг қўлларини силайди). Агар ўлсам, рози бўлинг.

Лола. Йўқ! Йўқ! Улмайсиз! Улмайсиз! Бирга ўламиз, бир гўрга кўмсинлар иккимизни!.. (Соқларини ёйиб уввос солиб йиғлайди.) Дод, бу не кўргулик!..

Хумор. Лола! Лолахон! Узингизни қўлга олиш!
Парвоз тузалади! Уни сиз тузатасиз!

Лола. Ҳа! Парвозни мен тузатаман! Уни уйимга олиб кетаман. Ойим врач, даволайди. (Кўчада машина сигнали эшитилади.) Хумор! Кўчадаги машинани тўхтатинг!
(Хумор кўчага чиқиб кетади.) Парвоз! Кўзингизни очинг!
Менга суялинг! (Парвознинг қўлтиғидан суяб, ўрнидан турғизади.) Оёғингизни босинг, қўрқманг, мен — Лолангизман! (Уни суяб ҳовлига тушади.)

Хумор (киради). Такси экан, тўхтатдим.

Лола. Раҳмат. Менга ёрдамлашворинг.

Хумор (Парвозни бир ёнида суяб бораётиб, унинг қулогига). Кашшофни унутма!

Парвоз кўз қисиб, тасдиқ ишорасини беради.

Лола билан Хумор Парвозни суяб, кўчага олиб чиқадилар. Машина шовқини, сигнали эшитилади. Хумор ҳовлига ёлғиз киради.

Хумор. Фишт қолипдан кўчди. (Ҳовлида чир-чир айланиб ўйинга тушади).

Кўнглим ўшанда, ўшанда,
Мен унга банда,
Ҳижрон кушанда, кушанда,
Бир ўт баданда...

Озода (ҳовлиқиб киради). Машинада ким кетди?
Хумор (хурсанд). Лола Парвозни уйига олиб кетди!
Озода. Вой ўлмасам! Эсинг жойидами? Бошидаги
бинтни ечишса шарманда бўлади-ку!

Хумор. Ҳа-я... (Бўшашиб ўтириб қолади.) Нима
хламиз?

Озода. Югур! Таксига ўтир! Бошини ўзинг ечиб
богла, дори беришса ўзинг сур! Яхшиси, уч-тўрт кун ёни-
дан қимирлама!

Хумор. Ойижоним! (Озоданинг бўйнидан қучоқлаб,
ҳовлида чир айлантиради.)

Озода. Нимага қувонасан? (Маъюс тортади.) Қас-
соб кетиб қолди. (Кўчага). Ҳу, соқолинг тўкилгур, шош-
майтур, сени шунақа нўхталаб олайки!

Хумор. Лоланинг акаси бор... Кашшоф... Инженер...
Мени яхши кўриб қолса... Тегсам... Розимисиз?

Озода. Розиман! Тезроқ чоп!

Хумор кўчага чиқиб кетади. Озода айвон пешига беҳол ўтириб
қолади. Хуморнинг кетидан қичқиради.

Минг марта розиман!

ПАРДА

УЧИНЧИ ПАРДА

Биринчи пардадаги манзара. Чаманзор ҳовли. Ола байроқ тонг
отган палла.

Чорбурчак зангори сўри устида, атлас кўрпа, парқу болишларда
П а р в о з, худди тахти-равонда ётгандек, талтайиб ётибди. Унинг
ҳамон боши боғлиқ. М а ҳ м у д билан С у н б у л уйдан айвонга
чиқиб, ҳовлига оёқ учида аста тушадилар. Сўри ёнидан ўта туриб,
Сунбул уйқудаги ошиққа маъюс кўз ташлайди, Маҳмуднинг энсаси
қотиб, елка учиради. У кўча эшигини очаётганда ошиқ-мошини ги-
жирлайди, Сунбул Парвоз томонга ишора қилиб лаб тишлайди.
Эр-хотин эшикни авайлаб ёпиб кетадилар. Парвоз ётган ерида бу
ҳаракатларнинг ҳаммасини зимдан кузатади.

Уйдан Лола чиқади. У ҳам айвондан оёқ учида аста тушади, сўри
ёнига келади, кўзалари юмуқ Парвозга, унинг чиройли юзига, бурни
тагидаги қўнғиздай мўйловига ҳавас билан термилади. Парвоз худди
туш кўраётгандай ихрайди.

П а р в о з. Уҳ... жоним... Лолитам... Чеҳраси гулгун...
Сочлари тун... Кўзлари қуралай... Деразангдан фақат
ўзим мўралай... Лолита!

Л о л а. Бечора тушида ҳам мени кўряпти!.. (Парвоз-
нинг бошини секин силайди.) Лочин! Севгиси чин! Жоним,
севгим, сизга ҳаётимни беришга тайёрман.

Бахтим бор, жон, бахтим бор,
Севганимга аҳдим бор,
Гуллардан, лолалардан
Бир умрга тахтим бор,
жон, бахтим бор.

Сўнмас умид шуъласи,
Кўнглимда ёр нашъаси,
Тилимда мудом янграр

Муҳаббат ашуласи,

жон, бахтим бор.

Сочларим толим-толим.

Ёр, сендадир хаёлим.

Сендан бошқа бегона,

Фақат ўзинг иқболим,

жон, бахтим бор.

Булбуллар, қулоқ солинг,

Эрка еллар, қўзғолинг,

Баҳор, дунё, инсонлар,

Мендан андоза олинг!

Жон, бахтим бор!

Хумор. (Уйдан бинт кўтариб чиқади. Конфет чайнаб туриб гапиради.) Лолчка!..

Лола. Тсс... Секинроқ... уйғотиб юборасиз!..

Хумор (ҳовлига тушади). Мунча қизғонасиз?.. Ўз акам-ку!..

Лола. Боши оғриётганга ўхшайди... ихраяпти... (Бинтини силайди.)

Хумор. Тегманг! Ўзим боғлайман!

Лола. Мен қарашворай.

Хумор. Сиз нонушта тайёрланг. Қорни очгандир шўрликнинг...

Лола. Хўп.

Лола уйга кириб кетади. Хумор Парвозни туртади.

Парвоз. Ҳа, нега туртасан?

Хумор. Тур, иш чатоқ.

Парвоз (туриб ўтиради, кўзлари олаланади). Нима гап? Йўтал!

Хумор (кўзлари олазарақ. Эски бинтни ечади, янги-сини боғлайди). Бугун акаси келармиш. Нима қиламиз?

Парвоз. Акаси сенга тан, синглиси менга...

Хумор (Парвознинг қулоғини чимчилайди). Ҳа, ёқмай ўлсин!

Парвоз. Энди мени бу жаннатдан тўп отиб ҳам чиқариб бўптилар!

Хумор (секин). Режани пухта ўйлаш керак.

Парвоз. Режа тайёр! (Сўри устида ўйинга тушиб куйлайди, Хумор қўшилишади.)

Сингилжон, сингилжон, қулоқ сол!
Режалар режаси, режаси:
Сингилжон, сингилжон, уқиб ол,
Пиширдим кечаси, кечаси.

Х у м о р

Акажон, акажон, айта қол,
Сабримни тоширма, тоширма.
Акажон, акажон, айта қол,
Сирингни яширма, яширма!

П а р в о з

Сингилжон, сингилжон, қулоқ сол:
Бахтинг бор, кўнглингни чоғлагил.
Сингилжон, сингилжон, уқиб ол:
Кашшофни ўзингга боғлагил.

И к к о в и

Акажон, қойилман!
Сингилжон, қойилман!
Дунёда сен бору мен борман!
Акажон, хизматга тайёрман!
Сингилжон, бахтингга мен борман!
Акажон, қойилман!
Сингилжон, қойилман!

Х у м о р (Парвозга). Тсс!..

Л о л а (уйдан чиқади). Нонушта тайёр!

Х у м о р (Лолага). Суюнчи беринг, Лолочка, Парвоз анча тузалиб қолди.

Л о л а. Суюнчисига бугун Марино Марини концертига борамиз.

Х у м о р. Малина Малини ким?

Л о л а. Марино Марини...

П а р в о з (Хуморга). Э, каллаварам-ей, Маррино Марринини ҳам билмайсанми? Машҳур француз ашулачини-я?

Л о л а (ҳайрон). Маррино Марини — итальян ашулачи...

П а р в о з. Маррино! Аввал Франция фуқароси бўлган, кейин Италияга бир миллион долларга антракт тузган. Мен Маррино билан аввалги келганида Москвада танишганман. «Метрополь»да ёнма-ён хонада турганмиз

Марринога нуқул қизлар телефон қилишарди. Нуқул бландинкалар... Маррино мени чақириб: «Синьор Парвозо! Узингиз даф қилинг, жонимга тегди!»—деб илтимоқ қиларди. Мен уларга кофе, коньяк ичириб жўнатиб юборардим. Эҳ, ўша тотли оқшомлар!..

Л о л а (*ҳайратланади*). Менингча, Марино Маррининг биринчи келиши...

П а р в о з. Тўғри, Лолита, мутлақо тўғри айтдингиз: Маррино Маррининг биринчи келиши. Лекин Маррино Маррини илгари ҳам келган. Ана овоз! Ана электик гитарлар! Ана саксонполлар!..

— Л о л а (*хижолатда*). Саксофонлар...

П а р в о з. Саксофон бошқа, саксонпол бошқа. Саксонпол ҳўкизнинг шохига ўхшайди.

Л о л а. Кўрмаганман...

П а р в о з. Энди кўрасиз, жонгинам, мен билан кўрасиз! Айтди дерсиз, Марино Маррини билан танаффус вақтидаёқ танишиб оламан. Тўйимизда хизмат қилмай туриб, Франциясига кетиб кўрсин-чи!

Л о л а. Италияга...

П а р в о з. Барибир Италияга Франция орқали боради. Париж! Гўзал Париж! Кут, бораман! Маррино Марринига ҳамроҳ бўлиб бораман! Сенанинг сўлим қирғоқлари!.. Булон ўрмони!.. Эйфель миносаси!.. Мен умрбод сизники, гўзал даргоҳлар!..

Л о л а. (*Бир нафас ағрайиб қолади, кейин ҳуркибгина сўрайди*). Мен-чи? Мени олиб бормайсизми?

П а р в о з. Нега олиб бормас эканман? Тўй саёхатимиз ўша ерда ўтади. Дадангизга айтинг, иккита путёвка олиб берсин. (*Гаражга ишора қилади*). «Волга»мизда автотурист бўлиб борамиз. Французлар... французенкалар бизни гулдасталар билан кутиб олишади. «Мосье... мосье Парвозо ўз маликаси Лолита билан келди!» деган сарлавҳалар газеталарнинг биринчи саҳифаларини безайди. Фотографиялар... Банкетлар... Кабарэлар...

Айвондаги телефон аппарати жиринглайди. Л о л а бориб, трубкани олади.

Л о л а. Салом, жонгинам! Қаёқларда қолиб кетдилар?

П а р в о з билан Х у м о р бир-бирларига кўз қисишиб, олазарак бўлишади, тоқатсизланиб қулоқ солишади.

Нима янгиликлар, дейсанми? Янгиликлар бир дунё — келсанг биласан. Йўқ, йўқ, телефонда айтмайман. Кечқурун келаман, дейсанми? Э, аттанг, биз Марино Марини концертида бўламиз. Менга қара, ҳозир кел! Келолмайсанми? Э, аттанг... Ундай бўлса, ҳали кел, бирга овқатланамиз, кейин концертга ҳам бирга борамиз. Хўп, хўп таништириб қўяман. Исми, дейсанми? Ҳаммасини келганингда билиб оласан. Кутаман. Кечикма! (*Трубкани қўяди.*)

Хумор. Ким экан, жуда қуюқ сўзлашдингиз?

Лола. Энг яхши дугонам.

Хумор. Исмлари нима?

Лола. Исми... Қизиқ, у сизларнинг исмингизни сўрайди, сиз унинг исмини...

Парвоз (*тоқатсизланади*). Билишимиз керак-да...

Лола. Исми Нодира!

Парвоз. Нодира?!

Лола. Ҳа. Танийсизми?

Хумор (*лабини тишлайди*). Ҳм...

Парвоз. Битта Нодирани танирдим. Ўлгудай шилқим. Менга севги изҳор қилиб хат ҳам ёзган. Ҳайдаб юборганман. Йўқ, у сиздай олижаноб қизнинг дугонаси бўлиши мумкин эмас!

Хумор. Бо! Дунёда ким кўп — Нодира кўп. Келинлар, нонуштани очиқ ҳавода қилайлик. Мен ҳозир олиб чиқаман. (*Уйга кириб кетади.*)

Парвоз (*ўйга чўмган Лолага*). Нимани ўйлаяпсиз. Лолитам?

Лола. Шундай... Ўзим...

Парвоз. Сиздан бир илтимосим бор?

Лола. Эшитаман.

Парвоз. Бундан буён сизнинг ҳам, менинг ҳам кўнглим гап бўлмаслиги учун шартлашайлик, яъни сиз ҳам, мен ҳам бошқа биров билан гаплашсак, таклиф қилмоқчи, кўришмоқчи бўлсак, аввал иккаламиз маслаҳатлашиб олайлик. Ахир, умид билан бир ёстиққа бош қўймоқчимиз-ку. Нима дейсиз?

Лола (*чеҳраси ёришади*). Албатта... Парвоз ака!

Парвоз. Лаббай, Лолитам?

Лола. Мени чиндан севасизми?

Парвоз (*сўридан сакраб тушади, Лоланинг билакларидан ушлайди*).

Кошкийди, дилим кўрсата олсам,
Кўнглим сирини англата олсам,
Шубҳангни, гулим, тарқата олсам,
Ишқ дарсини мен ўргата олсам!

Л о л а

Кошкийди, бўлиб сенга мададкор,
Енингда мудом ёру вафодор,
Бахтингга ўзим бўлиб сабабкор,
Бахтим-ла кўзинг қувната олсам!

И к к о в и

Дунёни менга очар муҳаббат!
Бошимга қуёш сочар муҳаббат!
Кўнглимда булоқ, тошар муҳаббат!
То мен яшасам, яшар муҳаббат!

Х у м о р (уйдан неъмат тўла дастурхон кўтариб чиқади). Ҳой, Лайли-Мажнунлар! Қумри-ю саъвалардай сайрай бериб, қоринларингиз чапак чалаётгандир-а?

П а р в о з. Яшавор, сингил! (Патнисни ола туриб, унинг қулоғига шивирлайди). Кўнглим ғаш... Ҳали замон Нодира келиб қолади... Нима қиламиз-а?

Х у м о р. Қорин тўйсин, нодир фикрлар кейин туғилди.

П а р в о з. Браво!

Л о л а (содадиллик билан ҳавасланади). Бунақа иноқ ака-сингилни биринчи кўришим Сирларингизга бизни ҳам шерик қилинглари!

П а р в о з. Унда... сир бўлмай қолади-да!

Л о л а (ўпкаланади). Ҳали... шунақами?

П а р в о з. Йўқ! Йўқ, Лолитам! Хумор... ҳалигидай... менга жуда эрка. Магазинга худди сизникидай нозик итальян кофта келган экан. Шунини олиб берасиз деб қистаяпти...

Л о л а (кофтасини ечиб, Хуморга узатади). Манг, олинг. Мендан сизга арзимас совға.

Х у м о р (кофтани дарҳол олиб кияди). Худди ўзимга тўқилгандай. (Парвозга.) Ярашдимми?

П а р в о з. Браво! Лолита сенга бунақаларни ҳали кўп совға қилади. Тўғрими, Лолита?

Л о л а. Албатта! Қани, нонуштага марҳамат!

Учовлара нонушта қила бошлайдилар.

П а р в о з. Жон дилим қаймоқ, қуймоқ ва қайноқ қора кофе.

Х у м о р. Қора кофега арман коньяги ҳам истарсиз?

Л о л а. Ҳозир олиб чиқаман. *(Уйга кириб кетади.)*

Х у м о р. Жаннат... Боғ жаннат... Қиз жаннат...

П а р в о з. Браво!

Х у м о р. Энди бу ёғи ҳам «браво» бўлиши керак. Тезроқ йўталинг, нима қиламиз?

П а р в о з. Аввало, Нодирани бу ҳовлига киритмаслик керак. Бунинг учун, эшик тиқирлаши билан сен чиқасан, уйда ҳеч ким йўқ, деб қайтариб юборасан. Мабодо, у шилқимлик қилиб кирса, ўзимга қўйиб берасан — ўлимдан бошқа ҳар бир нарсанинг иложи бор. Хўш, қалай?

Х у м о р. *(кулади)*. Браво-ю... лекин...

П а р в о з. Нима «лекин?»

Х у м о р. Лола ёниб турганда ЗАГС дан ўтиб қўйинг! Шу бугуноқ!

П а р в о з. Браво! Кейин на ота-онаси, на акаси, на Нодира...

Х у м о р. Тсс...

Л о л а. *(уйдан шишада коньяк, иккита жажжи биллур рюмка кўтариб чиқади)*. Мана, Парвоз ака, сиз истаган арман коньяги.

П а р в о з. Браво, Лолитам! *(Шишани олиб, кун нурига солиб томоша қилади.)* Ошиқлар қонидай лоларанг!.. Э, нега рюмкамиз иккита?

Л о л а. Мен ичмайман... Умримда ичганмасман...

П а р в о з. Аммо мен билан ичасиз, яъни сиз лабингизга теккизиб ширин қилиб берасиз, мен кўтараман. Келишдикми?

Л о л а. Майли...

Кўчада ҳаракат сезилади. Кашшоф билан Қамбарнинг шўх қўшиги янграйди. Парвоз билан Хумор бир-бирларига маъноли тикиладилар, ранглари оқаради.

Л о л а. *(шод)*. Акажоним келди!

К а ш ш о ф в а Қ а м б а р

Қабул этгил, азиз даргоҳ, садоқатли саломимни,
Отам, жоним онам, синглим, юракдан эҳтиромимни!
Ватан бурчин бажарган яхши ўғлон келди қошинга,
Эшит, эй меҳрибонлар, дил соғинчимни — каломимни!
Келинг, улфатларим, созу навозиш бирла яйрайлик,
Тамоман тўлдириб қуй, соқиё, энг катта жомимни.
Баҳор бўстони гуллар ҳусини кўз-кўз қилиб порлар,
Саҳар булбуллари, куйла, қўшиб оҳангга номимни!

Рюкзак, чамадон кўтарган йигитлар ҳовлига тасира-тусур кирадилар.
Икковнинг ҳам оёғида — кирза этиклар, эғинда — коржома; бошлар
рида соябон сават шляпалар. соколлари ўсган.
Лола Кашшофнинг бўйнидан қучоқлаб, ҳовлида чир айланиб суюди,
эркаланади, Қамбар билан қўл учидагина саломлашади.

Л о л а. Акажоним! Яхши келдингизми? Адам, аям ҳар
кун кутадилар, эшик тиқ этса, мўралайдилар...

К а ш ш о ф. Сен-чи? Сен соғинмадингми?

Л о л а. Акажоним!

К а ш ш о ф (*Парвоз билан Хуморга ишора қилади*).
Булар... Уйни ижарага қўйибсизлар шекилли... Нима ба-
ло — дадамга пул керак бўп қолдимиз? Ёки...

Л о л а (*қўли билан Кашшофнинг оғзини ёпади*). Бо-
ринг-е! Танишинглар: бу — Парвоз, бу — сингиллари Ху-
мор...

Х у м о р (*Кашшофга тикилади*). Таърифингизни кўп
эшитдик. Ҳали... шунақа экансиз-да?

К а ш ш о ф (*ҳайрон*). Қанақа эканман?

Х у м о р (*туфлисининг учи билан ер чизиб, кўзларини
сузади*). Чўл шер... Афсонавий оловкор... Олов йигит!

П а р в о з (*Кашшоф кўришганда сиққан қўлининг оғри-
ғини ёзаётиб*). Синглим сизга ғойибона ошиқ...

К а ш ш о ф. Ҳа-ҳа! (*Қамбарга.*) Иш катта-ку, дўстим!
(*Парвозга.*) Қарс икки қўлдан... Шундайми? Сизнинг
синглингиз менга ошиқ, менинг синглим сизга... Зўр режа!

Л о л а. Ака!..

К а ш ш о ф. Хўп, хўп! Тушундим! (*Қамбарга.*) Дўс-
тим, дастурхон ҳам тайёр экан. (*Лолага.*) Йўлдан ўлгудай
оқчаб келдик... Уҳў, арман коньяги! Ичмабсизлар-ку?

П а р в о з. Қайнанангиз суяр экан...

К а ш ш о ф. Қайнанам, яъни сизнинг онангиз? Хў-
ҳў-хў!..

Л о л а. Ака!

К а ш ш о ф. Бўлди! Бўлди! Бечка гапирмайман. (Лоланинг бошини силайди.) Оппоқ синглим! Чиндан ҳам соғиндим. Қалай, ўқишларинг бажоми?

Л о л а. Раҳмат.

К а ш ш о ф. Нодира яхши юрибдими?

Л о л а. Бугун келмоқчи. Маррино Маррини концертига бормоқчимиз.

К а ш ш о ф. Узим олиб бораман. Дадамни, аямни, сени, Нодирани, агар майллари бўлса, квартирантларни ҳам олиб борамиз.

Л о л а. Ака!

К а ш ш о ф. Узр! (Гаражга бориб, машинани кўздан кечиради.) Жийроним! Бугун иш беради бизга!

П а р в о з (инграйди). Бошим зирқираяпти. Мен ётай...

Л о л а. Ётинг! Дам олинг!

Қ а м б а р. Ҳа, бошга нима қилди?

К а ш ш о ф. Кайфчиликда бўлади бунақа ишлар... Пичоқ уришдими?

Х у м о р. Акам бечора... ўзини-ўзи отган...

К а ш ш о ф. А?

Х у м о р. Ҳа! Парвоз — муҳаббат қурбони...

К а ш ш о ф. Ё, раббий! Шундай бахтли замонда-я?

Х у м о р. Ота-онангиз акамнинг совчиларини қайтаришди... Аламига чидаёлмай ўзини-ўзи отди... (Кўзига ясама ёш олади.) Бечора акам...

К а ш ш о ф (Қамбарга). Дўстим! Ақлим ўтмай қолди. Ёрдамга кел! (Хуморга.) Ҳайрон бўлманг, биз Қамбар билан шунақа дўстлармиз: биримизнинг ақлимиз етмай қолса, иккинчимиз ақлимизни улаб еткизамиз.

Қ а м б а р. Бу оддий аксиома, дўстим, яъни икки карра икки — тўрт. Сенинг ота-онанг Парвознинг совчиларини қайтаришган. Парвоз бу номусга чидай олмаган. Ўзини ўзи отиб, кулфатли ҳаётига осонликча яқун ясамоқчи бўлган. Лекин отган ўқи ё пахтавонлик бўлган ёки тепкини босаётганда қўли қалтираган. Натижада ўқ мияни тешиб, қатигини титиш ўрнига терисини шилиб ўтган, холос.

К а ш ш о ф. Таҳлилингдан қоникмадим, дўстим. Хўп, ўқ мия косасини ялаб ўтган бўлсин. У тақдирда... нега шўрли ошиқ ўз уйида эмас-ку, бизнинг уйимизда?

Л о л а. Парвозни мен олиб келдим!

К а ш ш о ф. А?!

Х у м о р. Муҳаббат сизлар ўйлаганча жўн нарса эмас.

Қамбар. Хўш, хўш? Нақлинг давомини файласуф қиздан эшитайлик.

Кашшоф (Лолага ҳамон таажжубланиб тикилади). Синглим... Жоним синглим... Ўзи тинчликми?

Лола (бошини Кашшофнинг бағрига қўйиб, ўкраб йўғлайди). Акажон... Севиб қолдим!

Кашшоф. Ажаб савдолар!..

Хумор. Муҳаббат — ҳаёт зийнати, дил хазинаси...

Қамбар. Гапиринг! Гапира беринг!

Хумор. Севиш... Севилиш... Севги йўлида ширин жон бериш... Бу мардлик! Акам мард!

Қамбар. Кўриниб турибди... (Парвозга.) Оғайни, инженер бўлсам ҳам; медицинадан унча-мунча хабарим бор. Қани, жанобларини бир кўриб қўяй!

Хумор (Қамбарнинг йўлини тўсади). Кераги йўқ!

Қамбар. Нега?

Хумор. Бинтини яқиндагина янгиладим.

Вакил (кўча эшигини қия очади, йўталади). Ҳой яхшилар!

Кашшоф. Келинг ота, хизмат?

Вакил. Вали, Салима деган болалар шу даргоҳга қўнишганми?

Хумор (Парвозга). Кўрпага буркан! Бир камимиз шу кўргилик эди.

Кашшоф. Вали? Салима? Йўқ, бизникида бунақа болалар йўқ... Парвоз, Хумор керак бўлса, ана, улар!

Вакил. Лақабларини айтяпсиз, хўроз! Асл исмлари — Вали, Салима. Оналари Пашмакхон. Мен ўгай оталари бўламан. Эшитганмисиз қассоб Вакил отани? Бутун Қаллахона билади. Аммо лекин... оналарини талоқ қилган бўлсам ҳам, машойихлар айтганлар: «бир кун туз ялаган ерингга минг кун салом бер», деб... Жибилажибондан хабар ола кетай дедим.

Кашшоф. Жибилажибон?!

Вакил. Ҳа, ҳалиги... Вали бола...

Хумор. Ҳой, амаки, нималар деб валдираяпсиз?

Вакил (Хуморга бурнини қийшайтиради, куйлаб йўғнайди).

Қопқонда ишинг душвор, қассоб,
Бор бўлса пулинг, сочвор, қассоб.
Бу учта наҳанг ютмай, тезроқ
Обрў борида қочвор, қассоб!

П а р в о з (ёстиқдан бошини кўтаради). Ишонманглар унга! Жинни чол! Жиннихонага қамаш керак уни!

К а ш ш о ф. Қани, ота, бундоғ ўтиринг! (Нон ушатади, чой қуйиб узатади.) Коньякка қалайсиз?

В а к и л. Эсим расо, ўғлим, эрталабдан ичиб ўлибманми?

К а ш ш о ф. Аммо ўғлингиз... Вали... яъни, Парвоз эрталабдан ичар экан.

В а к и л. Қип-қизил жинни-да!

О з о д а (кўча эшигини қарсиллатиб очиб кириб келади). Қани болам? Қани Парвозжоним?.. (Валини кўриб.) Хў, зиқна чол! Сиз ҳам пашшахўрда бўлибсиз-да? Хумор, қизгинам, қалай, аканг тузалиб қолдимиз?

В а к и л. Ҳар қалай, ўлмапти.

О з о д а. Хў, нафасинг совуқ бўлмай, яшшамагур!

В а к и л (чўнтагидан ҳамён чиқариб, Озодага кўз-кўз қилади).

«Турмуш лаззати пулдан, қассоб,
Одам иззати пулдан, қассоб,
Жоним бераман ҳамён очсанг,
Сенга тутаман гулдан, қассоб!»

О з о д а ҳамёнга чанг солади, В а к и л олиб қочади.

О з о д а

Пул бўлмаса, хушёқмас қассоб,
Ёр сизга кулиб боқмас, қассоб,
Пулсиз қора ҳам қора бўлмас,
Пул бўлмаса, оқ — оқмас, қассоб!

Ҳамённи кўчага отади. О з о д а чопиб чиқиб кетади.

В а к и л. Пашмак даф бўлди... (Кашшофга.) Ака-сингилларга қалайсиз, хўроз?

К а ш ш о ф (Қамбарга). Дўстим, сен нима дейсан?

Қ а м б а р. Кечқурунги концертдан воз кечсак... Бу ердаги томоша ҳам ёмон бўлмапти.

К а ш ш о ф. Қозимиз — Лола... Хўш, сингилжон, нима дейсан?

Л о л а. Дод!.. (Юзини кафтларига яшириб, уйга қочиб кираётганда, чақирган товушни эшитиб тўхтади.)

Н о д и р а (ҳовлига ҳаяжонланиб кириб). Лола! Қайт! Гап бор!..

К а ш ш о ф. Нодира! Жоним!
Н о д и р а. Кашшоф ака!

Иккови кучоқлашиб кўришадилар. Л о л а беихтиёр изига қайтиб,
Н о д и р а н и н г қаршисида тўхтайди.

Л о л а. Нима гапинг бор?

О з о д а (кириб, Вакилга). Шунча пулни яшириб юриб-
сиз-а, бетавфиқ! (Вакилнинг елкасига қўлларини қўяди,
кейин соқолини силайди.) Уятсиз!

В а к и л. Оббо, Пашмаг-ей! Тошдай қотишингга ҳам,
ҳалимдай юмшашингга ҳам тараф йўқ.

Н о д и р а. Лола! Дугонажон! Сенга биттагина саво-
лим бор. Шу саволга жавобингга кўп нарса боғлиқ, ай-
ниқса сенинг тақдиринг...

Л о л а. Сўра!

Н о д и р а. Уйингга опкелиб парвариш қилаётган ки-
шинг кимлигини биласанми?

Л о л а. Биладан: Парвоз.

Н о д и р а. Парвоз ким?

Л о л а (қизаради). Биласан-ку...

Н о д и р а. Ҳа, биладан. Сен-чи? Сен ҳам биласанми?

Л о л а. Ҳа.

Н о д и р а. Елғон! Билмайсан!

Л о л а (тажанг). Ё, тавба... Билмасам, билдир!

Н о д и р а. Иблис!

Л о л а. Тухмат қилма!

Х у м о р (Нодирага човут солади). Ҳой, нима де-
япсан?

О з о д а. Уялмайсанми, ноппа-нозандай йигитни иблис
дейишга?

В а к и л. Ҳо, яхшилар! Сабр қилинглар! (Нодирага.)
Қани, қизим, жибилажибоннинг иблислигини исбот қил!

Н о д и р а. Бошини ечинглар!

Қ а м б а р. А?!

К а ш ш о ф (Парвозга.) Меҳмон, саллангизни ё ўзин-
гиз ечинг. ё биз ечамиз!

Х у м о р. Яраси оғир... Ечтирмайман!

О з о д а. Нима, бировнинг боласига зўрликми?

В а к и л. Ҳой, жибилажибон, мард бўлсанг — еч!

Н о д и р а. Еч, номард!

П а р в о з (Кашшоф билан Қамбарнинг икки томондан
келаётганини кўриб, бошини чангаллайди, қочиш учун

эшикни мўлжаллаб шайланади. Лолага). Менга ҳурматингиз шуми, Лолита? Ваъдага вафо қани?

Л о л а (тетикланади). Уша ваъда — ўша ваъда... Бошингизни ечинг. Мени деб ўзингизни отганингизни исбот қилинг. Тўй қиламиз. Уй ҳам, бахт ҳам, «Волга» ҳам сизники. Дадам путёвка олиб берадилар, Парижга борамиз... Умуман, орзуларингизнинг ҳаммасига етасиз. Ҳа, нега иккиланяпсиз! Йигитсиз-ку!

П а р в о з. Бошимни ечмасам-чи?

Л о л а. Унда... унда... шўрим қуриydi!

П а р в о з ўзини эшикка уради. Кашшоф билан Қамбар уни ушлайдилар. Кашшоф бинтни олиб ташлайди. Парвознинг чаккасига тарсаки уриб орқасига тепади. П а р в о з кўчага учиб йўқолади.

Л о л а. Вой шўрим! (Ҳушидан кетиб йиқилади.)

В а к и л (Озодага). Ҳамённи чўз!

О з о д а. Бермайман!

В а к и л (қалтирайди). Чўз! Қонимга ташна қилма!

О з о д а (ҳамённи ношлож беради). Зиқна чол!

В а к и л. Энди бизники узр. Одам ёшлигида қоқилса — ўзини ўнглаб олади, аммо кексайганда қоқилса... Шайтонга ҳай бермай иложимиз йўқ. (Кетади.)

О з о д а (унинг кетидан). Сени қўлимдан чиқариб бўпман! (Кетади.)

Қ а м б а р (Хуморга). Хўш, ойимча, «муҳаббат — ҳаёт зийнати, дил хазинаси... Севги йўлида ширин жон бериш...» Йўқол, маккора!

Х у м о р. Кетаман. Ҳайдамасангиз ҳам кетаман... лекин бир кун ўзингиз ялиниб борасиз. Ҳусним, ноз-карашмам сиздайларнинг кўпини куйдиради! (Кетади.)

Кашшоф билан Қамбар Лолани суйайдилар. Нодира унга сув сепиб ўзига келтиради.

Н о д и р а. Лола! Дугонажон! Кўзингни оч! Иблис даф бўлди!

Л о л а (кўзини очади). Вой жоним... Акажон, мени кечиринг!

К а ш ш о ф. Опоқ синглим! Ҳаёт шунақа: кенг текис йўллар чеккасида эгри сўқмоқлар ҳам бор.

Қ а м б а р. Лолахон, бир имтиҳондан ўтдингиз.

Нодира. Кашшоф ака! Марино Марини концертига
борамиз, а?

Кашшоф. Албатта!

Қамбар (Лолага). Тузукмисиз?

Лола. Раҳмат... (Кашшофга.) Акажон! Дадамга, аям-
га нима дейман?

Кашшоф. Қамбар тўғри айтди: «бир имтиҳондан
ўтдим», дейсан.

Битгувси паришонлик,
Ўтгувси пушаймонлик,
Гард қўнса-да, бир онлик,
Гангитмаса сарсонлик,
Енгувси чин инсонлик!

Нодира

Отгувси чаман тонглар,
Оламда қўшиқ янграр,
Яшайди фикр, онглар,
Ёр қалбини ёр тинглар,
Пок севги шараф-шонлик!

Қамбар

Ишқингда гўзал дилдир,
Ёр, энди дилинг билдир,
Жилванг менга бир гулдир,
Бахтимни ўзинг кулдир,
Кетгувси бу ҳайронлик!

Лола

Найлай, бу кўнгил гирён,
Ёлғонга учиб вайрон,
Синдирди уни армон.
Излаб топаман дармон,
Битгувси паришонлик!

Тўрттови

Зулматни зиё енгар,
Чин аҳду вафо енгар,

Бир нурки, ҳаё енгар,
Жон бўлса фидо — енгар,
Пок севги шараф-шонлик!

Маҳмуд билан Сунбул ҳовлига оёқ учида аста кириб келадилар.

Маҳмуд. Табибам! Қорлар эриб, излар босилибдими? Э, Кашшоф билан Қамбаржон ҳам кеп қолишибди-ку!
Сунбул. Ҳақ бўлиб чиқдингиз, домлажон!

Ота-она Кашшофни қучадилар, Қамбарни суюдилар. Маҳмуд Лолани бағрига босади.

Маҳмуд. Уйқудан уйғондингми, қизим?
Лола. Дадажоним!.. Адашган қизингизни кечиринг!..

П А Р Д А

1968 йил.

ДИЛ КЎЗГУСИ

УЧ ПАРДА, ОЛТИ КЎРИНИШЛИ МУЗИКАЛИ КОМЕДИЯ

ИШТИРОК ЭТУВЧИЛАР

Аъзам Самарзода. Эллик ёшда.
Укпархон. Унинг хотини, қирқ беш ёшда.
Акрам. Буларнинг ўғли, йигирма тўрт ёшда.
Темир Бадинов. Эллик ёшда.
Санъатхон. Унинг хотини, қирқ беш ёшда.
Интизор. Буларнинг қизи, йигирма ёшда.
Тоштемир. Йигирма беш ёшда.
Гўзалхон. Қирқ ёшда.
Камтарин. Қирқ беш ёшда.
Маҳалла аҳли.

’

Воқеа шу кунларда Халқобод маҳалласида бўлиб ўтади.

БИРИНЧИ ПАРДА

Халқобод маҳалласининг гузари. Идора. Клуб. Шинам сўрилар: Гулзор. Атиргуллар қийғос очилган.
Тонг отяпти. Тоштемир сўрилар устига сим тортяпти, катта чироқлар қўйяпти.

Тоштемир

Гул, лола зор нурсиз,
Дил беқарор нурсиз,
Севгим қуёши кулмас,
Мен интизор нурсиз.

Чексиз қувонч — зиёда,
Нурдан ривож гиёда,
Ёнса чироқ йўлида,
Ёрим ўтар пиёда.

Нурсиз ҳаёт шуурсиз,
Нурсиз юрак ғурурсиз,
Нурга кўмай жаҳонни,
Мен интизор нурсиз...

Камтарин идорадан эълон олиб чиқади, деворга қоқади. Эълон одам бўйи картонга турли рангларда чиройли ёзилган, айниқса ўртароқдаги «Дил кўзгуси», «Ростлик кечаси» деган сўзлар кўзга яққол ташланади.

Камтарин. Ҳа, мулла Тоштемир, саҳарлаб сайраб қолдингиз?

Тоштемир Ҳа, энди, амаки, кўклам... мушуклар мов бўлган фасл...

Камтарин. Гапни чалғитяпсиз, савлатингдан. Ашунлангизда Интизор деган сўз қулогимга чалингандай бўлди?

Тоштемир. Интизорлик — кутиш, соғиниш... Шунга ўхшаган бир тоқатсизлик... (Чироқларни ёқади.) Мана, олам гулистон... Қабул қилиб олинг. Мен борай... Байрам арафасида заявқалар кўп. Мана бу қоғозга қўл қўйинг.

Камтарин (қўл қўяди). Хайр, савлатингдан. Оқшом ҳаваскорларингиз йиғилишади-я. Кечикманг!

Тоштемир. Хўп бўлади. (Монтёрлик сумкасини кўтариб кетади.)

Камтарин (эълонни товуш чиқариб ўқийди). «Шу йил 30 апрель кеч соат 8 да Халқобод маҳалла клубида.

Дил кўзгуси деган мавзуда Ростлик кечаси ўтказилади.

Кечада қуйидаги масалалар ўртага ташланади:

1. Дилинг покми? Дилингда ножўя хатти-ҳаракатларингнинг доғлари йўқми, яъни:

- а) элга содиқмисан?
- б) оилангга вафодормисан?

2. Яширин сирларинг, доғларинг бўлса, оч, токи:

- а) виждон азобидан қутул,
- б) истиқболга ёруғ юз билан кир.

Кечага жами маҳалла аҳолиси таклиф этилади.

ХАЛҚОБОД МАҲАЛЛА КОМИТЕТИ.

Камтарин (сўрига келиб, эълонга юзма-юз ўтиради, дўпписини гиламга қўяди). Ана холос! (Ўзи билан ўзи сўзлашади.) Қани, дўстим Камтарин, эълондаги саволларга аввал ўзимиз бир жавоб бериб кўрайлик-чи! «Дилинг покми?» — пок! — «Дилингда ножўя хатти-ҳаракатларингнинг доғлари йўқми?» — Худо сақласин, йўқ! — «Элга содиқмисан?» — Юз процент! — «Оилангга вафодормисан?» — Ўғил бола савол. — Аммо, афсуски, оилам йўқ... Бироқ ҳеч кимга айтмаган, «гавҳар қутича» тубида яширин битта сирим бор. Хўп, ўша биттагина сиримни то мажлисгача мана шу гулларга, ҳўв анави терак орқасидаги олтин баркашга сўзлаб берай...

Бир вақтлар биз ҳам ёш эдик. Боботоғ бағридаги Сумбулсой деган қишлоқда турардик. Дарахтларнинг сирли шарпалари булбуллар чаҳ-чаҳи... (Қулоқ солади.) Чаҳ-чаҳ, чаҳ-чаҳ, чуҳ-чуҳ-чуҳ, чаҳа-чаҳ, чаҳа-чаҳ, чаҳа-чаҳ... (Мамнун жилмаяди.) Оқизоқ нон еб, булоқ сувидан закуска қилиб, баъзи боғлар ёнидан ўтганимизда оғизга дўппи тутиб ашула кўтарардик.

Термиларман, севгилимни ёд этиб,
Орзулардан дилим обод этиб,
Кошки, бир боқса бизга у гўзал,
Ой жамоли кўнглимизни шод этиб.

Ғунчани булбул навоси уйғотур,
Ул тиниқ кўзлар қаросини ўйнатур,
Индамас, бизни сукути ўйлатур,
Термиларман боғига, фарёд этиб...

Ё тавба, ўша вақтда шотутлар бўларди. Йирик-йирик доналари қип-қизил, қоп-қора пишарди. Шотутлик ҳовлидаги Назокатнинг лабларидай қип-қизил, кўзларидай қоп-қора. Кейин, уруш... Бизга насиб бўлмади ўша боғнинг шотути... Э, нега эслаб кетдим ўша кунларни, эски ярани янгилаб! Ҳа, саволга жавоб... Хуллас, шу сир, шу доғ «гавҳар қутича»да урушнинг битта осколкасидай ётибди. Бошқаларни билмадигу, аммо бизнинг шундан бошқа гапимиз йўқ, ростлик кечасида айтадиган...

Водопровод жўмрагидан бакка сув тўлдириб, газ ёқади. Қўлтиғига туфли қутисини қисиб Акрамхон пайдо бўлади, йўлга аланглайди.

Камтарин. Келинг, кичкина Самарзода. Нечун бугун маҳалла ҳўрозлари билан баббаравар турвордилар?

Акрамхон. Уйқу харом. Чой дамланг! (Сўрига ўтиради.)

Камтарин. Ҳозир қайнайди, дамлаймиз, савлатингдан. Нохуш кўринасиз?

Акрамхон. Чибин чақиб ухлатмади. Ишқ деган чибин.

Камтарин. Ия-ҳа, тағин янгисига мубтало бўлдиларми? Қани-қани, дафтарни очинг!

Акрамхон. Бошқа чибинлар танингни чақса, буниси жонингни чақади, Камтар ака.

Камтарин. Мулла йигитсиз, талаффузда хато қилманг, Камтар ака эмас, Камтарин ака.

Акрамхон. Камтарин ака... Анқо ҳам биз «га!» деганда «ака!» деган.

Камтарин. Йўғ-е? Катта кетдингиз! Шаҳарнинг дарвозаси, дарвозасининг посбонлари бор, кичкина Самарзода!

Акрамхон. Ёмон маталчи бўпсиз-да!

Камтарин. Сиздақа заршунослар билан жўн гаплашиб бўлмайди, савлатингдан. Ҳай, чивинни қўйинг, ишдан келайлик. Хўш, қўлтигингиздаги нима?

Акрамхон (нописанд). Вайваякнинг боласи. (Туфлини кўз-кўз қилади.) Силлиқ, нозик... Арчилган тухумдай-а...

Камтарин (ўсмоқчилаб). Уруғи кўпми?

Акрамхон. Топилади. Мулла жирингга жон ҳам топилади, жонон ҳам... (Талтайиб куйлайди.)

Вайваякжон, вайваяк,
Қирра бурун, тик пошна.
Туфлисизлар жонсарак,
Олиб қолинг, жон ошна.

Нархи эллик сўлкавой,
Англизча маркаси.
Буни кияр эркавой —
Дадасининг эркаси.

Вой-вой ака, вой ака,
Савлат тўкиб кийгайсиз.
Пулни чўзинг, бой ака,
Кейин топмай, куйгайсиз,
Вайваякжон, вайваяк...

Камтарин. Чайқовни йиғиштиринг, хўроз! Уйингиздаги резинка ичакни опчиқинг, мен йўлга бир сув сепворай, ҳадемай ўзингиз машина чангитиб ўтасиз.

Акрамхон. Бизда шланг йўқ.

Камтарин. Ёлғон гапирдингиз. Ҳа, иложимиз қанча? Мен нариги ҳовлидан шланг опчиқай, сиз манов эълонни ҳазм қилиб туринг.

Камтарин кетади. Акрамхон бир эълонга, бир соатига қарайди.

«Акрамхон. Етти ярим. Ҳозир уйдан чиқади: «га!» деймиз, «ака!» дейди. Оқшом боғда сайр. Йўлагиди биринчи бўса... (Ғинғиллайди.)

Қарасам — қарамайсан,
Қарамасам — қарайсан...

(Эълонни парвосизгина ўқийди). Ҳмм... «Дил кўзгуси...», «Дилинг покми?» Ҳмм... «Яширин сирларинг, доғларинг...» Қизиқ! Менинг дилимдаги билан бошқаларнинг нима иши бор? (Тобора ҳушёр торта бошлайди.) ...«Виждон азобидан қутул...»

Интизор келади, эълонга тикилади.

«Дил кўзгуси...» Бу нима ўзи? Ойнами? Машинами? Интизор (парвосизгина). Дил кўзгуси — бу, дил кўзгуси! Шунини ҳам тушунмайсизми?

Акрамхон (ҳайрон). Тушимми, ўнгимми? «Дил кўзгуси» чин экан. Сизни ҳозир ўйлаб турувдим...

Интизор (ўқийди). «Элга содиқмисан?...»

Акрамхон (саросимада). Мендан сўраяпсизми? (Қизга суйкалиб келади.)

Интизор. Йўқ, ўқияпман... Нарин туринг! (Ўқийди.) «Истиқболга ёруғ юз билан кир...»

Акрамхон. Ҳўп, ёруғ юз билан кирай... Сиз ҳам снгинамда бирга кирасиз-да, а?.. (Интизорга ҳаёсизларчи тикилади, билганини ушлайди.)

Интизор. Қўйворинг, қўлимни!

Шланг тортиб келаётган Камтарин Акрамхоннинг қулоғи тагида ҳуштак чалиб юборади. Интизор Акрамхоннинг қўлидан қутулиб кочади.

Камтарин (Интизорга). Бор, қизим, ўқишингдан қолма! (Акрамхонга.) Одамнинг ҳар нарса бўлгани яхши! Уят!

Акрамхон. Боринг-е! (Интизорнинг кетидан чопади.)

Камтарин. Тўхта! (Шлангни тўғрилайди.) Қайт! (Сув отади.) Қайт дейман!

Акрамхон (уст-боши шалаббо, ноиллож қайтади). Э, ҳазилингиз қурсин!

Камтарин. Садқайи одам! Эшитган қулоқ нима дейди?

Акрамхон (шимининг почасини сиқади). Деб кўрсин!

Камтарин. Зўравонликнинг падарига лаънат! Кучинг мусичадай қиз болага етдими?!

Акрамхон. Нима, севиш гуноҳми?

Камтарин. Севиш... Тулки кабутарни севибди, десалар ишонаман, аммо... (шлангни тўғрилайди.) Қани, жуфтакни ростла!

Акрамхон сувдан қочиб, уйи томонга кетади. Камтарин йўлга, гулзорга сув сепа бошлайди. Ишга ошиққан йўловчилар пайдо бўлади.

I-йўловчи. Салом, Камтарин ака!

Камтарин. Ваалайкум ассалом! Эълонни ўқиб кетинг!

II-йўловчи. Нима гап? Тинчликми?

Камтарин. Айни муддао, савлатингдан. Яна уч кундан кейин ростлик кечаси бўлади.

III-йўловчи (эълонни ўқийди). Қайси доно ўйлаб чиқарди буни?

Камтарин. Маҳалла активлари-да... Қалай, тузукми?

IV-йўловчи. Қойил!

Бир қиз (эълонни ўқиб чиққач). Маҳалламиздан ёмонлар йўқоладиган бўпти.

Камтарин (гул узиб қизга узатади). Иқболнинг гулдай очилсин, қизим!

Қиз. Ташаккур, амаки!

Ҳамма кегадди. Қалин чарм папка қўлтиқлаган Аъзамхон пайдо бўлади, эълон олдида тўхтайдди.

Камтарин (атайлаб зарб билан). Ассалому алайкум!

Аъзамхон (нописанд). Ваалай...

Камтарин. Гапнинг қоқ ярми ичингизда қолади-я, катта Самарзода.

Аъзамхон. Торт ичагингни! (Эълондан ижиргани, зарда билан.) Ким ўйлаб чиқарди бу бемаъни гапни?

Камтарин. Узумини енг, боғини сўраманг, савлатингдан.

Аъзамхон. Ҳмм... Кўп бемаъни гап.

К а м т а р и н. Йўғ-е?
А ь з а м х о н. Бачканалик!

Папкасини сўрига қўяди, ёълонни яна ўқийди.

К а м т а р и н. Утиринг, чой дамлайман.

А ь з а м х о н (ўтиради). Чойни қўйинг. Бошқа гап бор.

К а м т а р и н. Қани, эшитайлик.

А ь з а м х о н. Иккаламизнинг ўртамизда қолади-да, а?

К а м т а р и н (эълонга ишора қилади). «Агар доғларинг, сирларинг бўлса...» А, лаббай, савлатингдан?

А ь з а м х о н. Тавба... Шу галча савлатни ўртага тикманг!

К а м т а р и н. Нега энди? Одам савлатли бўлиши керак. Аммо сир, доғ...

А ь з а м х о н (ясама кулади). Файласўфсиз, биродар, файласўфсиз. Ҳа, майли... (Яна эълон олдига боради.) Ҳой, биродар, байрам арафасида бу ташвиш кимдан чиқди?

К а м т а р и н. Ташвиш эмас, кори хайр.

А ь з а м х о н. Кори хайр... кимдан чиқди?

К а м т а р и н. Кўпчиликдан...

А ь з а м х о н. Кўпчилик... Ҳм... Келинг, биродар, сиз ҳам биз билан мундоғ... очилиб гаплашинг.

К а м т а р и н. Қарс икки қўлдан чиқади-да.

А ь з а м х о н. Яъни?

К а м т а р и н. Сиз ҳам очилиб гаплашсангиз?

А ь з а м х о н (овозини пасайтириб). Сир ўртамизда қоладими?

К а м т а р и н (эълонга қош қоқади). Бунини қиламиз?

А ь з а м х о н. Бу нима? Ҳамма гап ҳов анави ҳовлида...

К а м т а р и н. Қайси? Бадиновнинг ҳовлисидами?

А ь з а м х о н. Балли! Дил кўзгусини ўша ўйлаб чиқарган.

К а м т а р и н. Кимдан эшиттингиз?

А ь з а м х о н. Бировдан эшитишнинг кераги йўқ. Домком ранси, инженер...

К а м т а р и н. Йй-ҳа... Шубҳангизда жон бор.

А ь з а м х о н. Хусуматнинг олди олинмаса... (Хўрсинади.) Э, бевафо фалак! (Уйга толади.)

К а м т а р и н (мийиғида кулиб, атайлаб ҳиргойи қилади).

«Ҳасратим дафтарга сизмас ёзганим бир-ла, ука,
Ўт экан, куйди оёғим босганим бир-ла, ука...»

Аъзамхон. Ашулага қирон келсин, шунақа пайтда...

Камтарин. Ҳадеб дим бўлаверманг, Самарзода.

Аъзамхон. Ҳайрон қоласан киши: Бадинов бошқаларнинг ишига аралашиб нима қилади?

Камтарин. Беилмоқроқ гапиринг!

Аъзамхон. Манави гурбатни айтаман. Агар Бадинов хусуматчи бўлмаса, «Дил кўзгуси» ни ўйлаб топармиди!

Камтарин. Табиатнинг нозик ери жанобларини яратганда савиядан ҳам зиғирча қўшиб бермаган экан-да, а?

Аъзамхон. Менинг гапим бир илмоғлик бўлса, сизники қўш илмоғлик. Хўш, менинг савиям билан нима ишингиз бор?

Камтарин. Савиянгиз жинчалоқча юқори бўлганда, мен билан ади-бади айтишиб ўтирмай, Бадиновга ёрилиб қўя қолардингиз.

Аъзамхон. Сал гапга оқ шўрванинг кўпигидай тошасиз-а!

Камтарин. Тагига чўкиб ётгандан тошиб юзага чиққани маъқул. Ҳали ҳам Бадиновнинг олдига боринг. Дардингизни ўшанга айтинг.

Аъзамхон. Бу маслаҳатингизда жон бор. Хафа бўлмайсиз, биродар, маҳаллачилик... (Кетади.)

Камтарин. «Ичимдагини топ» тоифасидаги шунақа одамларни кўрсам бўғилиб кетаман. (Сигарет тутатади, чека олмайди, ташлайди, этигининг товонида эзади, гулзорга киради, гул узиб томоша қилади.) Гул.. Мана бу чиндан ҳам гўзаллик самараси... Ҳай, майли... Ҳализамон котибамиз Гўзалхон келадилар. (Стулни кафти билан артиб, силайди.) Мана шу стулга ўтириб, маҳаллани сўрайдилар, одамларнинг ҳожатини чиқарадилар. Қуралай кўзларида нур порлаб, ширин сўзлари яхшиликка чорлайди.

Термиларман севгилимни ёд этиб,
Орзулардан дилим обод этиб,
Кошки эрди боқса бизга у гўзал,
Ой жамоли кўнглимизни шод этиб...

Оҳ, ўша шотутли ҳовли... Гўзалхонни кўриб эски яра янгиланди.

Гўзалхон пайдо бўлади, жилмайиб қулоқ солади.

Гўзалхон. Ҳай, Камтарин ака, ўзингиздан-ўзингиз нималар деяпсиз?

Камтарин (хижолатда). Э, келинг, Гўзалхон, яхши ором олдингизми, гўзал тушлар кўриб? Мана, гул.

Гўзалхон. Раҳмат. (Гулни ҳидлайди.) Хўш, нима гаплар?

Камтарин. Табиат гўзал, тонг гўзал, гуллар ундан ҳам гўзал. Мана, сиз келиб гузаримизнинг гўзаллиги ўн чандон ошди.

Гўзалхон. Шоир бўлиб кетинг-е! Мен сиздан маҳаллада нима гаплар?— деб сўраяпман.

Камтарин. Янги гап шуки, «Ростлик кечаси»га тайёргарлик кўряпмиз. Баъзи бировлар ташвишда...

Гўзалхон. Кимлар ташвишда?

Камтарин. Самарзодалар ташвишда.

Гўзалхон. Ҳа... Ташвишлари асосли... «Дил кўз-гуси...» Хўш, Камтарин ака, сиз ўзингиз ташвишга тушиб қолганингиз йўқми?

Камтарин. Ия-ия, бу нима деганингиз?

Гўзалхон. Бу, ростлик кечасида ҳов... шотутли ҳовли ҳикоясини эшитамиз деганим.

Камтарин (манглайини артади). Қўйинг-е, одамни тер босиб кетди...

Гўзалхон. Демак, ўзингиздан шубҳангиз бор экан-да?

Камтарин. Шубҳам йўқку-я, андак хавотирим бор...

Гўзалхон. Хавотирингиз бор?

Камтарин. Ҳа, дил кўзгусига рўпара бўлганимда туйқусдан... сирим очилиб, бировларни севишим фош бўлиб қолса...

Гўзалхон (қийқириб кулади). Вой, сизни қаранг... Вой Камтарин ака-ей!..

Камтарин. Гўзалхон... Майли, писанд қилмасангиз ҳам... аммо мабодо дейман-да, ўша кўзгу дилимдаги сизга булоқдай тиниқ, нурдай пок муҳаббатимни очворса...

К а м т а р и н

Банд этди ой жамолинг,
Меҳру вафо, камолинг,
Ороми йўқ кўнгилинг,
Соғинтириб висолинг.

Г ў з а л х о н

Ешлик баҳори ўтди,
Ҳижрон мени қуритди,
Қўнглим ҳавас унутди,
Тарк эт, ака, хаёлинг.

К а м т а р и н

Қиш сўнгги навбаҳордир,
Қўкламга севги ёрдир,
Қисматда балки бордир,
Лаб узра инжу холинг.

И к к о в и

Қилди адо муҳаббат,
Берди садо муҳаббат.
Жоним фидо, муҳаббат,
Менга қийин саволинг.

К а м т а р и н. Ўтган ўтиб кетди... Чорақ аср муқаддам уруш менинг ҳам, сизнинг ҳам ишқимизни балодай ютди. Лекин ҳаёт давом этяпти-ку?.. Ёнингизда соядай юрсам, шу бас. Бу рост гап. Бу — ростлик кечасида айтса бўладиган гап.

Г ў з а л х о н. Бу мушкул савдо, Камтарин ака... (Гулзорга эгилиб, юзини гулларга яширади.)

И К К И Н Ч И К У Р И Н И Ш

Б а д и н о в н и н г ҳ о в л и с и. Дам олиш кун. Тонг. Гулзор бўйидаги сўрида И н т и з о р дарс тайёрлаб ўтирибди.

И н т и з о р. Медицина... Нақадар мураккаб, мушкул фан! Юрак... Бутун бир китоб. Аслида у, Қуванинг аноридай бир нарса... Аммо сонсиз ҳужайра, ҳисобсиз ҳаёт томирларидан ташкил топган. Юрак... Масалан, менинг юрагим... Оҳ, ундаги сир-асрорни билса эди юраги тош Тоштемир!..

Олмадинг, эй бағри тош, бу интизорингдан хабар,
Сенда йўқдир севгидан, ҳижрон, жафолардан асар.

Тош, темирлардан ясалган, исмига мос Тоштемир,
Сенга ёринг қалби бегона, фақат иш муўтабар.

Бошқаларга нур бериб, зулматда қолдирдинг мени,
Тобақай сен менга тунсан, ўзгаларга жилвагар.

Бир қарашда билмасанг,
 икки қарашда билмасанг,
Уч қарашда билмасанг,
 бизга қийин, бечоралар...

(Китобни зарда билан ёпади.)

Битди тоқат! Келма! Келсанг ҳам кўролмайсан мени,
Энди қилгайман сени кўйимда минг оворалар!

Уйга толади. Булбуллар сайрайди. Олисдан Тоштемирнинг
ашуласи эшитилади.

Тоштемир

Тонг отди, лола ранг нурга бўялиб,
Интизор, уйингдан чиққил уялиб.

Интизор

Ҳо!.. *(Зарда билан лабини буради.)*

Тоштемир

Тонг отди, табиат тўлди зиёга,
Борайлик ям-яшил соҳил-дарёга!

Интизор

Ҳо!..

Тоштемир

Тонг отди, гунчалар очилди аста,
Чиқ тезроқ, кўлимда сенга гулдаста.

Интизор

Ҳо!..

Тоштемир

Тонг отди булбуллар навоси билан.
Гўзалдир муҳаббат вафоси билан.

Интизор эшикка яқинлашади. Тоштемир кўчада булбул бўлиб сайрайди. Қиз эшикни очади, йигит отилиб киради.

Тоштемир. Хайрият... (Қизнинг қўлларидан маҳкам ушлаб олади. У ёқ-бу ёққа аланглайди.) Хайрият... Холам, амаким, ҳалиги... сигир-бузоқ, қўй-қўзилар, хўроз-товуқлар... (Қиз қийқириб кулади.) Хайрият...

Интизор (кесатади). Хайрият! Хайрият!.. Нима, гуноҳ қилиб қўйганмисиз, қўрқасиз?

Тоштемир. Биргина гуноҳим — сизни севишим.

Интизор. Ёлгон! Севган киши бир йиллаб йўқолиб кетмайди.

Тоштемир. Ё, тухматингдан ўзинг асра! Кеча эмасмиди келганим?

Интизор (ҳамон араз). Менга бир кун — бир йил.

Тоштемир. Хайрият... (Этигининг учи билан ер чизади.) Ҳалиги... Ростлик кечасига борасизми?

Интизор. Бораман. Сиз-чи?

Тоштемир ҳамон ер чизади.

А-ҳа! Сирингиз очилишидан қўрқасиз! (Эркаланади.) Кетинг! Кўзимга кўринманг!

Тоштемир. Сирим битта — сизга муҳаббатим...

Сирим — севгим, ўзинг сирдошим,
Синаб билдинг сабру бардошим.
Сирим ошкор қилар элимга
Тўйда катта қозонда ошим.

Созандалар айтар соз билан,
Хонандалар хушовоз билан.
Чимилдиқни шоҳидан тикай,
Кириб келгил, ёрим, ноз билан.

Интизор

Чорси тикдим, гули бурама,
Сеҳринг билан мени ўрама,
Қиз боланинг савдоси қийин,
Тил учида алдаб сўрама.

Тентаксойга ўхшайди кўнгил,
Телбаликни хушлайди кўнгил.

Аммо катта дарёга тушиб,
Ишқни қаттиқ ушлайди кўнгил.

И к к о в и

Бевафолар доим адашар,
Севмай туриб бетоқат, шошар.
Садоқатли юраклар яшар,
Муҳаббатга вафо ярашар.

Тоштемир. Қани, кетдик!

Интизор. Қасққа?

Тоштемир. Ҳаваскорлик тўғарагига. Ростлик кечасига концерт тайёрлаймиз.

Интизор. Қаллайи саҳарлаб-а?

Тоштемир. Аввал дарё бўйига борамиз, сайр қиламиз.

Интизор. Ҳозир эмас. Ҳалироқ.

Тоштемир. Сойда кутаман.

Тоштемир лотереядан «Запорожец» ютгандай шодланиб чиқиб кетади. Интизор айвонда дазмолга уннайди. Бадинов билан Санъатхон уйдан чиқадилар.

Интизор. Ассалому алайкум, дадажон, ассалому алайкум, аяжон!

Бадинов. Яша, қизим.

Санъатхон. Саҳарлаб дазмолга уннаб қопсан?

Интизор. Бугун ҳаваскорлик тўғарагининг машғулотли. Ростлик кечасига тайёргарлик кўряпмиз.

Бадинов. Кулгили номерлар ҳам бўладими?

Интизор. Билмадим. Тоштемир...

Бадинов. Тоштемир ишга киришган бўлса, боплайди. Монтёр бўлса ҳам, бир инженерчалик билими бор. Кечки институтга кирдимиз?

Интизор. Ҳа. Сизга шогирд бўлмоқчи.

Бадинов. Ҳа-ҳа! Арзийди.

Интизор фахрланиб жилмаяди. Бадинов ҳовлидаги столга чизмасини ёзади. Санъатхон журнал варақлайди.

Санъатхон. Ҳай, дадаси, дам олиш куни ҳам тинмайси.

Бадинов. Ўзингиз-чи?

Санъатхон. Медицина журналида ажойиб мақола босилибди. Ракнинг сабаби очилибди. Совет олимларининг бу масалани қондаги ўзгаришга боғлашини америка, немис, француз олимлари тасдиқлашибди.

Бадинов. Ҳа-ҳа...

Эшик қўнғироғи жиринглайди. Интизор бориб очади. Почталъон телеграмма бериб кетади. Интизор телеграммадаги адресга кўз ташлайди.

Интизор. Дада, сизга.

Бадинов. Раҳмат, қизим (Телеграммани кўздан кечиради.) Тошкентдан. Таажжуб... (Ўқийди). «Туғилган кунингиз билан табриклайман. Дўстлигимизнинг эътиқод даражасига кўтарилишини орзу қиламан. Қучоқлайман. Умрбод сизнинг: Аъзамхон Самарзодангиз». (Елкасини қисади). Таажжуб... Хоним, менга қаранг.

Санъатхон. Қараб турибман.

Бадинов. Бу табрикномадан ҳеч нарса тушундингизми?

Санъатхон. Ҳа.

Бадинов. Нима тушундингиз?

Санъатхон. Ишга ўраллашиб қолиб, сизнинг туғилган кунингизни унутиб қўйганимни тушундим. Яхшиям, озгина ҳозирлигимиз бор.

Бадинов. Мен бошқа нарсани айтяпман. Телеграмма берган Самарзода туғилган кунимни қаёқдан билади? Ҳай, билди ҳам дейлик. Нега амалда йўқ «дўстлик». яъни «дўстлигимиз»ни даъво қилади? Таажжуб...

Санъатхон. Нимаси таажжуб, дадаси? Самарзода сиз билан бирга ишлайди. Туғилган кунингизни билиши мумкин. Табриклабди, дўст бўлишни орзу қилибди, бунинг нимаси чакки?

Бадинов. Тўғрику-я... Аммо мендан бир тош нарида қочиб юрадиган одам...

Интизор. Қизиқ-да, ая. Телеграммасининг тагида бир гап бўлса керақ.

Бадинов. Ҳар ҳолда, ғоятда таажжуб...

Айвондаги телефон жиринглайди. Интизор эшитади.

Интизор. Хўп, ҳозир чақираман. (Санъатхонга.) Ая, сизни сўрашяпти.

Санъатхон. Ким экан?

Интизор. Укпархон опа.

Бадинов (кулади). Навбат сизга, хоним.

Санъатхон (трубкага қулоқ солади). Эшитаман. Ҳа, мен. Эшитаман, Укпархон, нучук эсингизга тушиб қолдик? Телеграммани дейсизми, ҳа, олдик. Раҳмат. Табриклагани киремиз дейсизми? (Эрига қарайди, у бош чайқайди.) Майлику-я... аммо нишонлаётганимиз йўқ. Нега, дейсизми: Темир ака тантанани ёқтирмайдилар. Аъзамхон ака, борамиз, деяптилар? Келсангиз, эшигимиз очиқ. (Бадинов тагин «Келмасин» ишорасини қилади). Балки бошқа бир гал... Яхшиси, ўзимиз бир кун чақирайлик. Аъзамхон ака «Беш минутга бўлса ҳам киремиз» деяптилар...

Бадинов (бўғилади). Епирай... Айт, келмасин.

Санъатхон (трубкани ёпиб, эрига). Қандай айтаман, маҳаллачилик... (Трубкага, бўшашиб). Ҳа, майли... (Трубкани қўяди.) Қиёматлик қўшни эмишимиз, бир-биримизни йўқлашимиз керак эмиш. Самарзода бордикелдини биринчи бўлиб бошлаб бермоқчимизлар...

Бадинов. Майлику-я... Лекин қизиги шундаки, Укпархон эрининг қистови билан телефон қилганга ўхшайди... Тавба... Биз уларга нега керак бўлиб қолдик-а?

Санъатхон. Одам одамга керак-да, дадаси.

Бадинов. Ҳа-я... ва лекин... Ҳай, келсинлар, суҳбатлашайлик, шояд ҳақиқат бетидан парда кўтарилса!

Яна телефон жиринглайди. Санъатхон қулоқ солади.

Санъатхон. Лаббай? Хўп, ҳозир. Интизор, сенга!

Интизор (эштади). Ким сўраётган? «Дўсти ғойибона...» Кимсиз, ахир? Мен сизни танимайман... (Дадасига.) Номаълум бир йигит сизнинг туғилган кунингиз билан мени табрикляпти. (Трубкага.) Ташаккур. Аммо кимлигингизни ҳам айтинг-да. «Сир». Бас, нотаниш одам билан гаплашмайман! (Трубкани қўяди, аммо телефон тагин жиринглайди. Уни олиб, бир нафас индамай қулоқ солади, ранги оқаради, магнитофонни телефонга улайди, йигитнинг сўзларини плёнкага ёзади, кейин трубкани секин қўяди.) Овозини кимгаям ўхшатайман, таажжуб...

Бадинов. Ҳа, қизим, ҳаммамиз таажжубда қолдик. Охири бахайр бўлсин. (Чизмасининг устига ғилоф тортади.) Иш чала қолди...

Интизор. Дадажон, нега туғилган кунингизни нишонламайсиз?

Бадинов. Саволинг ажойиб, қизим. Ахир, аянг билан, сен билан ҳар гал биргаликда ширин таом есак, ширин суҳбат қурсак, кинога, театрга борсак — шу байрам эмасми?

Санъатхон. Дадаси... Ғўзалхоннинг айтишига қараганда, ростлик кечаси ўтказилишини эшитиб, маҳалладаги баъзи бировлар ташвишга тушиб қолганмиш...

Бадинов. Эшитдим. Дил кўзгусини телевизорга ўхшаган аппарат деб гумон қилишаётганмиш. Аппаратни мен ишлаб чиқарганмишман. Кимки, унинг рўпарасига келса, юраги кўринармиш, сирлари очилармиш. Аппаратнинг тугмаси босилса, унинг кўзгусида кўринган юрак тилга кирармиш, сир у асрорини сўзлаб берармиш...

Интизор (кулади). Кеча Акрамхонни учратган эдим, у ҳам дил кўзгусини машина деб юрибди.

Бадинов. Ўғрилар!

Санъатхон (ҳайрон). Кимни айтяпсиз, дадаси?

Бадинов. Самарзодаларни... Базага ўрнашган ўғрилар... Ушлаш қийин бўлган замонавий ўғирлик... Чунончи, Аъзамхон база мудир. Ноёб молларни дўконларга чиқармайди, чайқовчиларга оширади. Касса жойида, ҳисоб тўғри, текширсангиз чатоғи йўқ.

Интизор. Ўғри «Волга»сида мол ташигани ташиган...

Бадинов. Хавотирлари бежиз эмас ҳарқалай...

Учови дастурхон тузатишга машғул бўлишади. Эшик қўнғироғи устма-уст жириглайди. Тугун, сават, гулдаста кўтарган ота-бола Самарзода, Укпархон кириб келишади. Санъатхон уларни кутиб олади.

Аъзамхон

Қутлуғ бўлсин, фахримиз бениҳоя
Саватда нон, билакда тўн сармоя,
Қўй-қўзисиз кириб келдик, афв этинг,
Елкангизни тутинг бизга, ҳамсоя.

Аъзамхон Бадиновга тўн ёпади.

Укпархон

Эгачижон, хотинсиз эр шумшукдир,
Бамисоли, селда қолган мушукдир.

Сизга раҳмат, бахт бошига тушибдир,
Хотин эрга тарбияда чин доя.

Укпархон Санъатхонга атлас тутади.

А к р а м х о н

Дадасининг эркасига саломлар,
Йўлингизда биз бўлайлик гуломлар,
Бу гулларнинг умри қисқа, олингиз,
Иқболингиз минг йил этсин давомлар.

Акрамхон Интизорга гулдаста беради.

У ч о в и

Яшайверинг токи дунё тургунча,
Насибангиз туэларини тергунча!

Бадинов бир аҳволда тўнни елкасидан олиб, айвон қозигига илади,
кўришади. Интизор Акрамхонни шубҳаланиб кўздан кечиради.
Санъатхон атлас кўлини куйдиргандек, ўнғайсиз бир аҳволда.

Бадинов (бўшашиб). Келинглар...

Аъзамхон. Табриклаймиз, қутлуғ бўлсин! Айтмай-
сиз ҳам, қўшни. (Бадиновни елкаси билан туртиб суя-
лади.)

Бадинов (столга таклиф қилади). Қани, марҳа-
мат.

Ҳамма ўтиради. Уртада совуқлик, жимлик.

Санъатхон. Овора бўпсизлар...

Аъзамхон (Бадиновга ўғлини кўрсатиб). Зурё-
димиз...

Бадинов. Маҳалламизнинг доим бедор хўрозла-
ридан...

Аъзамхон. Ия-ия... Жуда мақтаб юбордингиз.

Акрамхон. Ҳа, дада, арзимабмизми?

Аъзамхон. Нима чизяптилар, агар сир бўлмаса?

Бадинов. Иш, иш, иш...

Акрамхон (дадасининг қулоғига). Дил кўзгусини
чизяпти. Мақсадга ўтинг, дада. (Бадиновга.) Амаки,
«Дил кўзгуси»ни бизга бир тушунтириб берсангиз.

Бадинов. Хўп (Интизорга). Дуторни ол, қизим.

Интизор айвондаги қозикдан дутор олиб келади.

Бадинов. Эшитинглар. (Дуторни узоқ созлайди, ўйлайди, Самарзодалар безовта.)

Эл аро бор кўнгли кирлар, сийқалар
Эгри қўллар яхшиларга суйкалар,
Тоза дил бир-ла яшанг, ёронлар,
Йўқ этинг, гар бўлса доғлар, қуйқалар.

Дилни элга кўрсатур дил кўзгуси,
Ўйламасни ўйлатур дил кўзгуси,
Ким адашган бўлса, виждон олдида,
Пок яшашни ўргатур дил кўзгуси.
Тил билан дил бошқа-бошқа бўлмасин,
Эгри қўллар бизни алдаб юрмасин.
Ҳамма билсин тўғри турмуш нормасин,
Тулкиларни ўйнатур дил кўзгуси.

Аъзамхон. Муболағанинг пири бўлкетинг-е, қўшни!
Бадинов. Сўзимда муболаға йўқ. Ё, исбот керакми?
Аъзамхон (безрайиб). Керак!

Бадинов. Мана, сиз...

Аъзамхон (саросимада). Мен?!

Бадинов. Ҳа, сиз. Сизнинг дилингиз бошқа-ю,
тилингиз бошқа.

Аъзамхон. Бўхтон!

Бадинов. Бўхтон эмас. Сиз давлат базасига келган
асил моллардан ҳар куни бир қанчасини чайқовчиларга
ошириб келасиз... Ё, тўғри эмасми?

Аъзамхон. Астағфурулло...

Бадинов. Ҳойнаҳой, биров сизга «Дил кўзгуси»ни
Бадинов ўйлаб чиқарган, сендақаларни фош қилмоқчи»
деган бўлса керак. Сизни бу ерга менинг туғилган куним
эмас, балки хавотир, ҳа, ўзингиздан хавотирингиз етаклаб
келган. Анов сават, манов тўн баҳона, сиз мендан сир
олишга келгансиз. Хулласи калом, тилингизда бир гапу,
дилингизда бошқа ташвиш. Ё, шундоғ эмасми, қўшни?

Аъзамхон. Яхшиликка ёмонлик...

Акрамхон. Ҳой амаки, нега дадамга туҳмат қиласиз?

Интизор (Акрамхонга). Сиз ҳам дадангиздан қо-
лишмайсиз.

Акрамхон. Исбот қилинг, яхши қиз!

Интизор. Бундан ярим соат илгари менга телефон қилдингизми?

Акрамхон (*безрайганча*). Йўқ!

Интизор. Исбот қилсам, нима бўласиз?

Акрамхон (*қизишиб*). Ит бўламан, эшак бўламан!

Интизор. Катта кетдингиз.

Интизор айвонга чиқади, магнитофон кнопокасини босади, Акрамхоннинг овози эшитилади.

Акрамхон (*плёнкада*). «Нега индамайсиз? Гапиринг, кўзидан! Дадангизнинг туғилган куни баҳона, бир отамлашайлик. Анҳор бўйига чиқинг. Оҳ, оппоқ томоғингдан аканг айлансин! Вой-дод...» (*Иргиб ўрнидан туради, ота-онасини судрайди*). Юринглар, кетдик бу даргоҳдан!

Интизор (*Акрамхонга маъноли тикилади*). Хўш, нима бўлдингиз?

Акрамхон (*муштини кўрсатади*). Ҳаҳ, шошмай тур!

Укпархон (*хижолатда*). Бизни афв этинглар, қўшниллар, безовта қилдик. (*Эрини кўрсатиб*.) Айб бу кишида.

Санъатхон. Тугунларингизни ола кетинглар!

Аъзамхон, Акрамхон, Укпархон сават, тугун, тўн, атлас, гулдастани кўтариб олишади.

Аъзамхон

Бу ишингиз унутманг,
Ҳамсоя, катта кетманг!

Акрамхон

Яхшилиқни билмади,
Қўшнимиз, дада, аттанг!

Укпархон

Санъатхон, маъзур кўринг
Юзимга қора суртманг!

Санъатхон

Жон қўшнижон, эрингиз
Йўлини асло тутманг!

И н т и з о р

Ростлик кечаси — шодлик,
Ундан ёмонлик кутманг!

Меҳмонлар кетишади.

Б а д и н о в (уларнинг орқасидан). Кептуринглар..
гуғилган кунимизга!

П А Р Д А

ИККИНЧИ ПАРДА УЧИНЧИ КУРИНИШ

Оқшом. Маҳалла гузарида бадий ҳаваскорлар машғулот. Созандалар майин куй чалишяпти, Тоштемир дирижёрлик қиялпти. Интизор қорозга қараб шеър ёдлаяпти. Камтарин гоҳ идорага кириб, гоҳ гузарда кезиб, тимискиланиб юрибди.

Тоштемир. Навбат — Интизорга, Афгон халқ қўшиғи — «Шаҳлоларинг...»

Интизор «Шаҳлоларинг» ашуласини ижро этади.

Ҳой, Камтарин ака, бери келинг!

Камтарин. Мана, биз тайёр.

Тоштемир. Ҳажвий қўшигингизни такрорлаб оламиз.

Камтарин. Хўп, савлатингдан.

Созандалар чалади, у образга кириб айтади.

Бир бор экан,
Бир йўқ экан,
Бир фирибгар бор экан,
Кўзи доим лўқ экан,
Тулкидай айёр экан.

Гўшт-ёғни ютар экан,
Суякни сотар экан.
Нинанинг тешигидан
Ип каби ўтар экан.

Одам қиёфасига
У кириб кетар экан,

Эгри топган «Волга»си
Йўлни чангитар экан.

Бир бор экан,
Бир йўқ экан,
Дил кўзгуси бор экан.
Шу сабабдан тулқивойини
Турмуши хатар экан,
Титроғи тутар экан.

Тоштемир. Дуруст. Ростлик кечасида орқангизга
дум боғлаб оласиз.

Камтарин. А, лаббай?

Тоштемир. Тулкининг думи бўлади.

Камтарин. Хўп, савлатингдан.

Тоштемир. Энди ялла — «Халқобод». Бошладик.

Ҳ а м м а

Ажойиб боғимиз бор, янграсин куй, созу шодликлар,
Муҳаббат ялласига жўр бўлинг дўст халқободликлар.

Т о ш т е м и р

Ниҳоллар барқ уриб, гуллар очилсин тоза диллардек,
Ҳалоллик, турмушу ишқда, ширин тилларда тотликлар.

И н т и з о р

Вафо булбуллари гулларга куйлар бахт-саодатдан,
Фидойи меҳнатидан топди шуҳрат яхши отликлар.

Г ў з а л х о н

Ер узра сурғалиб, бир кун завол топгай тубан махлуқ,
Ҳамиша бахтиёр обод яшар маҳкам қанотликлар.

К а м т а р и н

Гўзалсан, беғуборсан, шавкатинг-шонинг-ла дилдорсан,
Етар бир кун муродга чарчамас, тоғдек саботликлар.

Ҳ а м м а

Ажойиб боғимиз бор, янграсин куй, созу шодликлар,
Муҳаббат ялласига жўр бўлинг дўст халқободликлар.

Т о ш т е м и р. Дуруст. Машгулот тамом. Энди,
дўстлар, ростлик кечасида учрашамиз.

Ҳамма тарқалади. Елкасига тўн ташлаган паришон Аъзамхон
пайдо бўлади. У ёқ-бу ёққа аланглайди. Эълон қаршиенга
келади.

Аъзамхон. Ҳм... Юрак ўйноғининг сабаби! Мана
бундоқ (*қўлини эълонга олиб боради*) ғижимлаб йир-
тиб ташлайману, қутуламан. Йўқ, (*қўлини тортади*)
буни йиртсам, бошқасини осадилар. Астағфурулло,
шунақа пайтда калима келтиргинг кепқолади. (*Ўқийди.*)
«Дилинг покми?» (*Аллакимга пўписа қилади.*) Ҳў, ўша
сен, «Дил кўзгуси»ни ўйлаб чиқарганни!.. Дунё сув
сепгандай жимжит эди, бирдан тўфон қўзғалди. Бу
тўфон кимларни ютади-ю, кимлар жон сақлаб қолади!
(*Ўқийди.*) «Яширин сирларинг, доғларинг бўлса, оч...»
Оббо, айёрлар-ей, тагин бир ёғини нишаб қилиб қўйиш-
ган, йиқилсанг — оёгинг синмасин, деб. Лақиллаб бўпман!
Биламан, қўлга туширгандан кейин нима қилишларингни!

К а м т а р и н (*кириб*). Ҳа, савлатингдан, бевақт юриб-
дилар?

Аъзамхон (*кўрагини ушлайди*). Юрак...

К а м т а р и н. Дил ҳақида эълон осилгандан бери
юрагингиз бежо?

Аъзамхон. Э, сиз нимани биласиз?

К а м т а р и н. Қани, келинг, мундоғ ўтириб, бафур-
жа гаплашамиз.

Аъзамхон. Қўйинг, ўша эски гапни!

К а м т а р и н. Янги гап бор, ўтиринг.

Иккови сўрида анча жим ўтиришади.

Аъзамхон. Қани, йўталинг.

К а м т а р и н. Янги гап шуки, дардингизга даво
бор.

Аъзамхон (*жонланиб*). А?! Қанақа даво?

К а м т а р и н. Аввал қанақа дардлигини айтинг.

Аъзамхон (*бўшашиб*). Нима қиласиз, ўсмоқчилаб?

К а м т а р и н. Сиз-чи! Сиз нима қиласиз, яшириб?

А ъ з а м х о н. Нимани яширибман?

К а м т а р и н. Дардни! Иситмалашингиз бежиз эмас-дир, ахир? Юрак ҳар нарсага бежо бўлавермайди. Ичида қурт қимирласа иситма чиқаради. Уша қурт нима: зулукми, чаёнми, бошқа бир дардисарми? Сиз менга ўшани кўрсатинг, мен малҳамини берай.

А ъ з а м х о н (кесатади). Раҳмат, малҳамини ўзимиз ҳам топамиз.

К а м т а р и н. Ихтиёрлари!

Иккови тагин бир муддат жим қолишади.

А ъ з а м х о н. Менга қаранг, рости билан яхшилик қилмоқчимисиз?

К а м т а р и н. Онт ичсам ишонасизми?

А ъ з а м х о н. Кераги йўқ. Ишондим. (Овозини пасайтириброқ.) Агар менга яхшилик қилмоқчи бўлсангиз, Бадиновга айтинг, шу «Дил кўзгуси»ни ўртага қўймасин.

К а м т а р и н. Э, савлатингдан-эй, Бадинов ҳалимдай юмшоқ одам, ўзингиз гаплашаверинг.

А ъ з а м х о н. Ҳалимдай юмшоқми, суякдай қаттиқми — буни бир четга қўйиб турайлик.

К а м т а р и н. Э, ана, ўзлари ҳам келиб қолдилар.

Б а д и н о в (йўлда пайдо бўлиб). Бадантарбия қилиб юрибман. Ҳавони қаранглар, тиниқ зангори. Осмон тўла юлдуз. Енгилгина шабада-ю, ҳамма ёқ гул ҳиди. Ҳар нафас олганингда дил бир яйрайди.

Аллақаерда булбул сайрайди. Бадинов мароқланиб қулоқ солади.

К а м т а р и н (Аъзамхоннинг қулогига). Домланинг кайфи чоғ пайтига дуч келдингиз. Сизни у билан ёлғиз қолдираман. (Кетади.)

Б а д и н о в. Ажойиб куй. Ишқ таронаси. Бу йилги баҳорнинг илк булбули нағмасоз. Эшитинг-а? (Тинглайди, ўзи булбулга жўровоз бўлади.)

Очмағай эрдинг жамолинг олам оро кошки,
Солмағай эрдинг бари оламга ғавғо кошки.
Чун жамолинг жилваси оламга солди рухтаhez,
Қилмағай эрди кўзум они томошо кошки...

Аъзамхон. Балли, домла! Оламга гавго солишнинг ҳеч бир зарурати йўқ эди.

Бадинов. Яъни?

Аъзамхон. Яъни, мана бу эълонни томоша қилгунча кўзим чиқса кошки эди... Ўртага тушиб, ҳаммага кулги бўлиб...

Бадинов. Шошманг, шошманг... Шунақа чуқур гапиряпсизки, ақлим ўтмаяпти. Хўш, ким ўртага тушадую, ким ҳаммага кулги бўлади?

Аъзамхон. Масалан, мен...

Бадинов. Ўртага тушишдан қўрқасизми?

Аъзамхон. Ундоғмас-ку... Ёшимиз ҳам анча жойга бориб қолди. Болаларга масхара бўлиб нима қиламиз? Нима, бошқа мавзу қуриб қолганми? «Халқаро аҳвол», «Шаҳар озодалиги», «Суд сайловлари...» сон мингта. (Эълондан йқийди.) «Агар доғларинг, сирларинг бўлса..» Бачканалик!

Бадинов (Аъзамхоннинг кўзларига тикилади). Ростини айтинг: давлат молларини чайқовчиларга оширмайман деб онт ичишга тайёرمىсиз?

Аъзамхон (орқага тисарилиб). Илмоқли гапиряпсиз...

Бадинов. Мен сизни одам ўлдирган, демоқчимасман. Аммо чайқовчилигингизга гумоним йўқ эмас. Ростлик кечасида шуни айтиб берасиз. (Кетади.)

Аъзамхон. (Пешана терини тўнининг енгига артади.) Ёмон терлатди! Йўқ, булар билан тил топиш қийин. Бошқа чорасини кўрамиз.

Маст Акрамхон ашула айтиб келади.

Акрамхон (гандираклайди).

Ёрим бору ёрим бор,
Боғимда анорим бор,

жон болажон,

Ёноғида қора хөл,
Кўзлари хуморим бор,
ой болахон.

Ёноқчасида қора хол...

Аъзамхон. Бери кел, эшон!

Акрамхон (кўкрагига уради). Лаббай, дадажон!

Аъзамхон. Домла Бадиновнинг қизи Интизор... танийсанми?

Акрамхон. Таниганда қандоғ!

Аъзамхон. Сенга ўшани олиб бераман.

Акрамхон (*суюлади*). Дадажоним!..

Аъзамхон. Тўй мендан, кўндириш сендан... Агар кўнмаса...

Акрамхон (*кўкрагига уради*). Кўнади! «Волга»га тушади... Тамом!

Аъзамхон. Қани, бир разведкага бориб кел.

Акрамхон. Есть, ўртоқ командир! (*Кетади.*)

ТУРТИНЧИ КУРИНИШ

Самарзоданинг уйи. Оқшом. Ҳовли бўм-бўш. Якка туп олмада чумчуқлар чуғурлайди. Уй ичида телефон босим жиринглайди, тўхтайди, тагин жиринглайди.

Укпархон кўчадан бир аҳволда кириб келади, иш кийимини ечиб, айвон пешинга ўтиради.

Укпархон. Улсам ўлиб бўлдим, ота-боланинг дастидан. Кўчада эшитмаган гапим қолмади. «Эрингни йўлга солсанг бўлмайдимми? Уғлингни тийиб олиш қўлингдан келмайдимми?» На юраримда, на ётаримда халоват бор. Кун уззуккун ташвиш. Э, ташвишларинг бошларингда қолсин!

Инсон юраги чашма каби соф бўлса,
Оламини чароғон этувчи офтоб бўлса!

Шубҳа, надомат йўқолиб буткул дилдан,
Мисли ҳаводек очилиб шаффоф бўлса!

Ташвиш тугаса, битса хижолат асари,
Кўнгил тилаги бахт, ҳаётбоп бўлса!

Ростлик йўлида эгри, хиёнат йўқолиб,
Инсон юраги чашма каби соф бўлса!

Айвонга чиқиб, чироқ ёқади, уйга, телефонга югуради, аммо етолмай қайтиб чиқади.

Ким бўлди экан? Кейинги кунларда бизникига ҳеч ким телефон қилмай қўювди. Ота-бола қора қозондай,

ҳамма яқин келишга қўрқадн. Ғўзалхонга бир телефон қилай, шояд маслаҳат берса.

Уйга кираётганида Аъзамхон билан Акрамхон пайдо бўладилар. Укпархон ўзини панага олиб, уларнинг гапига қулоқ солади.

Аъзамхон. Хўш, разведка қандай хушxabар келтирди.

Акрамхон. Қалъанинг дарвозаси доим берк. Йўлага олапар.

Соқчилар хушёр. Яқин боришнинг иложи йўқ.

Аъзамхон. Э, афсус. Сигаретдан ол!

Ота-бола чекишади.

Қани, ўзинг бир холисанилло айт-чи. Интизорга учрашсанг, севги изҳор қилсанг, кўнармикан? Бадинов билан қудачилик бошлаб фалокатнинг олдини олсак.

Акрамхон. Қайдам... Қизи тушмагур, ёввойироқ, ҳеч яқинига бориб бўлмапти...

Аъзамхон. Ихтиёримизда (соатига қарайди) салкам бир сутка ғанимат вақт бор. Ҳар бир дақиқа олтинга баравар. Нима қилдик энди, Акрам эшон?

Акрамхон. Кечаси, улар ухлаганда...

Аъзамхон. Хўш, хўш?

Акрамхон. Девордан ошиб уйга кираман. кизини...

Аъзамхон. Қалтис, жуда қалтис, худо кўсатмасин!.. (Ташвиши тобора ортади.) Маҳалладагилар нима дейишяпти?

Акрамхон. Одамларга тушуниб бўлмайди. Ҳамма хурсанд. Эртага томоша кўришадигандай...

Аъзамхон. Ҳа-ҳа! Томоша! Аммо, кимнинг томошаси?! Епирай, бу қандай кўргилик бўлдики, дил кўзгуси келиб-келиб шу кунда бизга рўпара бўлса! Э, парвардигор!

Акрамхон. Ташвишланманг, дада, иложини қиламан. Хайр, кетдим.

Аъзамхон Бор! Йўқ, тўхта, борма! Епирай, епирай! (Ҳовлида бетоқат юради, ўйлайди, эвилади.) Шундоғ нозик масалаки, бировга маслаҳат солиб бўлмайди. Майли, бор. Тўхта. Кўлингни оч. Омин, ишинг ўнгидан келсин.

Акрамхон

Кетдим, дадажон, йўлга,
Қизни оламан қўлга,

Тулпор минаман ҳозир,
Тулпорки, яшил «Волга».
Тезлик, дадажон, юз ўн
Ё кўнма, гўзал, ё кўн,
Лочин каби илсам,
Дарҳол битади иш жўн

Ростлик кечаси битгай,
Мақсад юришиб кетгай
Ташвиш йўқолиб, элни
Тўй доврўғи тутгай!

Чиқиб кетади. Кўчада машина мотори гуриллайди. У к п а р х о н
панадан чиқиб, эрининг қаршисига тик келади.

У к п а р х о н

Қайтаринг Акрамни дарҳол!

А ъ з а м х о н

Босиб ол ўпкангни дарҳол!

У к п а р х о н

Номус-ор борми зигирча,
Қайтаринг Акрамни дарҳол!

А ъ з а м х о н

У — йигит, уйланса арзир,
Тўй қилиш бизларга қарзир

У к п а р х о н

Шунча ташвиш энди басдир,
Қайтаринг Акрамни дарҳол!

Укпархон ашикка интилади, Аъзамхон унинг йўлини тўсади.

Қочинг йўлимдан.

У к п а р х о н эрини четлаб, кўчага отилади, аммо бир оздан кейин
бўшашиб қайтиб келади, эрига истеҳзоли тикилади.

Эсиз одам!

А ъ з а м х о н (ўзига келиб). Нима, нима?!

У к п а р х о н. Ўғлингизни ҳали ҳам қайтаринг, оқибати ёмон бўлади.

А ь з а м х о н. Ҳой, сен нима деб вақиллаяпсан?

У к п а р х о н (*эрига тобора қаттиқ тикилади, у беихтиёр чекиниб бориб, айвон пешига ўтириб қолади*). Аъзамхон, гап шу. Мен бу кунгача индамадим, энди бас. Дилим ёнди, ақлим уйғонди, тилимга жон кирди. Кўзларимга бир қаранг, қарайверинг, қўрқманг. Бу кўзларда анчагина фикр, ўй, изтироб бор. Қаранг-а. Йўқ, қараёлмайсиэ. Бу кўзлардаги ҳақиқатга боқиш учун тоғдай юрак керак.

А ь з а м х о н (*саросимада*). Нима демоқчисан? Мақсадингни айт!

У к п а р х о н. Ўзингиз ҳам, ўғлингиз ҳам эртага эл олдида шарманда бўлишингизни биласизми?

А ь з а м х о н. Ҳой хотин, ҳой ноинсоф...

У к п а р х о н. Мендан, юртдан яшириб келган кирди-корларингизни эртага «Дил кўзгуси»да кўрасиз.

А ь з а м х о н (*ранги оқаради, қалтирайди*). Ёпирай, ёпирай, сен ўша Укпармисан, ё битта-яримта ялмоғиз сенинг кўйлагингда кўриняптими?

У к п а р х о н. Мен ўзгармаганман, сиз ўзгаргансиэ. Мен ўша, «эрим палончи» деб лақиллаб юрган Укпархонман. Аммо энди кеч бўлса ҳам эсим кирди. Бугун биринчи марта заводда ишлаб келдим. Қорним, уст-бошим ташвишдан қутулдингиз. Ана энди иккита тенг ҳуқуқли граждандан бўлдик. (*Овозини кўтаради*.) Утиринг!

А ь з а м х о н. Ёпирай... (*Бемажол ўтиради*.) Ўзимдан чиққан балога...

У к п а р х о н. ...қайга борай давога? Шундайми? Дардингизнинг давосини бошқа ёқдан изламанг. Сизга балодай кўринган ҳалол хотинингиз ҳали ҳам кунингизга ярайди.

А ь з а м х о н. Кечир... Асаб... Шу кунларда инфарт бўлиш ҳам ҳеч гапмас.

У к п а р х о н. Агар сўзимга кирсангиз, асабингиз ҳам тинчийди, инфарт ҳам бўлмайсиэ.

А ь з а м х о н. Гапир, бўғилиб кетдим!

У к п а р х о н. Қани, сирни очинг!

А ь з а м х о н. Қанақа сирни?

У к п а р х о н. Сизни қийнаётган сирни.

А ь з а м х о н. Сир йўқ!

У к п а р х о н. Бор! Мендан, элдан яширган сирингиз бор. Дилингизда чақадай бўлса ҳам яра, доғ бор. Сизга

ўша азоб беришти. Яширсангиз газак олаверади. Ҳшани очиб, кесиб ташлаш керак.

Аъзамхон (*ўрнидан туриб кетади*). Ҳеч қанақа сир йўқ! (*Четга.*) Ҳаммасининг тили бир. Менга қарши фитнага хотиним ҳам шерик! Сотилган! (*Укпархонга.*) Ке, қўй, бўладиган гапдан гаплашайлик! (*Эркаламоқчи бўлади.*)

Укпархон (*босиқ*). Чалғитманг, Аъзамхон! Эндиги турмушимиз сизга боғлиқ. Эл олдида рост гапни айтинг, кечирим сўранг. Ахир, эркаксиз-ку!

Аъзамхон (*қизишади*). Ҳўп, хўп дедим-ку! Нимаки қилган бўлсам, сен учун, болам учун қилдим. Лекин менинг қилганларим на жиноят ва на хиёнат!

Укпархон. Нега? Айтаверинг!

Аъзамхон. Базамни текширтир, учма-уч келмаса, оттириб юбор!

Укпархон. Қизишманг. Қаршингиздаги — на терговчи, на суд. Ташвишингиздан сочи оқарган вафоли хотинингиз сиздан фақат бир нарсани — рост гапиришни сўраяпти. Айтинг, сизни илондай чақаётган сир нима?

Аъзамхон. Сир йўқ, дедим-ку!

Укпархон. Агар айтмасангиз, шу бугуноқ кетаман.

Аъзамхон. Йўғ-е!

Укпархон. Ҳа! Е кетаман...

Аъзамхон. Ёки...

Укпархон. Ёки шартимга кўнасиз.

Аъзамхон. Қанақа шарт?

Укпархон. Шартим шуки, сирингизни очасиз.

Аъзамхон. Унта терговчига дарс беради бу.

Укпархон. Юрт олдида сирингизни очиб, доғингизни ювасиз. Чайқовчиликни йиғиштирасиз. Айёрлик қилмайсиз. Ана шундан кейин сиз ҳам, ўғлингиз ҳам мен чизган чизиқдан юрасизлар!

Аъзамхон (*заҳарханда*). Сен чизган чизиқдан?!

Укпархон. Ҳа, ўқдай, тўппа-тўғри чизиқдан! Бу чизиқдан юрганлар эгри ишдан ор қилади, манманликни билмайди, бировга озор бермайди, дили тўғри бўлади.

Аъзамхон. Ҳа-ҳа...

Укпархон. Ҳа! Тилнинг тўғри бўлиши учун аввало дил тўғри бўлиши керак. Хуллас, ишни ота-боланинг бузуқ дилини ремонт қилишдан бошлаймиз!

Аъзамхон. Бошлаймиз?! Демак, бир ўзинг эмас, кўпчилик... Ёпирай.

У к п а р х о н. Ё шундай қиламиз, ёки бу ғурбатхонадан кетаман-да, эртага маҳаллага чиқиб сизларни томоша қиламан.

А ъ з а м х о н (*кўпиради*). Бор, томоша қил! Қўрқмайман!

У к п а р х о н. Отдан тушсангиз ҳам эгардан тушмай-сиз-а!

Айвонда кийимларини туга бошлайди, Аъзамхон ҳовлида бегоҳат кезади. Кўчадан А к р а м х о н н и н г додлагани эшитилади.

А к р а м х о н. Дод! Ким бор! Зўравонлар итга талатди!

А ъ з а м х о н. Епирай!

А ъ з а м х о н кўчага чиқади. Бир оздан кейин кийими йиртилган, оғзи-бурни қон А к р а м х о н н и судраб киради.

А к р а м х о н. Зўравонлар! Итга талатди!

А ъ з а м х о н. (*Укпархонга ўшқиради*). Ҳой, нега сўррайиб турибсан?! «Тез ёрдам»ни чақирсанг-чи!!!

У к п а р х о н (*пинагини бузмайди*). Чакки юрган дакки ейди! (*Тугунини кўтариб чиқиб кетади*.)

А ъ з а м х о н. Ана, онангни кўрдингми, ўшалар томонга ўтиб кетди! Машина қани? «Волга» қани, лапашанг?!

А к р а м х о н (*кўкрагига муштлайди*). Кўрсин, ўша «Дил кўзгуси»да кўрсин! Кўраверсин!

А ъ з а м х о н. «Волга» қани деяпман, сўтак эшон?

А к р а м х о н. «ГАИ» да... Тоштемир мендан тортиб олиб ҳайдаб кетди...

А ъ з а м х о н. «Қайси ГАИ» да? Милисанинг отинима? Ҳалиги, ўзимизнинг мўйловми?

А к р а м х о н (*ўкраб йиғлайди*). Зўравонлар...

А ъ з а м х о н. Бос ўзингни! (*Уйдан телефон аппаратурини кўтариб чиқади, номер тиради*.) «Тез ёрдам»ми? Халқобод маҳалла, биринчи уй. Акрамхон Аъзамхонов. Йигирма тўрт ёшда. Ит қопган. Йўқ, итга қоптирилган. Ҳа, қастдан итга талатилган. Жиноий иш. Тезда келинлар, акт тузинглар! (*Ишшаяди*.) Ана, чораси топилди. «Дил кўзгуси» ни ўзларига бураемиз!

А к р а м х о н (*ҳамон телбаланади*). Кўрсин! Қўрқмайман!

А ъ з а м х о н. Товушингни кўтар! Баландроқ додла!

А к р а м х о н. Дод, зўравонлар! Мени итга талатдилар! «Волга»ни тортиб олдилар!

И к к о в и. Вой-дод!..

П А Р Д А

УЧИНЧИ ПАРДА

БЕШИНЧИ КУРИНИШ

Бадинов билан Самарзода уйлари олдидаги дарахтзор, орқаси — анҳор. Мевалар қийғос гуллаган. Самарзоданинг уйи ваҳимадор, кўчадан ажратиб олинган саҳнда баланд сўри, эшик тагида скамейка.

Бадиновнинг уйи мўъжазгина.

Чироқлар ёнган оқшом. Аъзамхон Самарзода бетоқат кезинади. У кимнидир кутмоқда. Лекин анҳор бўйида шарпа сезиб, ўзини панага олади. Соҳилдан Тоштемир чиқиб келади, Бадинов эшигига яқинлашади.

Тоштемир

Мен кутарман, чиқ уйингдан, Интизор,
Бош кўтар ғамли ўйингдан, Интизор.
Ям-яшил бўстонда сайр эт, дил ёзиб,
Сайрасин қушлар куйингдан, Интизор.

Бахту иқболингни этдим ихтиёр,
Менга, жоним, бир нафас бер эътибор,
Ҳасратингни сўзлагил, кўнгил ёзиб,
Ўргилай шамшод бўйингдан, Интизор.

Бадиновнинг эшиги очилиб, Интизор кўринади. У ғамгин, кўзлари ёшли.

Интизор

Битди ором, эзди бағримни алам,
Тоштемир, хавфу хатарли ҳар қадам.
Буздилар тинчимни, шум безорилар,
Отдилар ғийбат чошини дам-бадам.

Севгимиз пок сақлагил, жон Тоштемир,
Чин вафони оқлагил, жон Тоштемир
Интизоринг ёқлагил, жон Тоштемир,
Ҳар нафас ардоқлагил, жон Тоштемир.

Тоштемир

Йиғлама, менга азиз ишқу вафо,
Йиғлама, безорига бергум жазо!
(Кетмоқчи бўлади.)

Интизор

Кетма, жоним, бунда ёлғиз қўрқаман
Уйда ёлғиз, тунда ёлғиз қўрқаман.

Тоштемир. Қўрқма! Акрам қуёнга ўхшаган бир нарса. Девордан ошишга журъат этганига ҳали ҳам ҳайронман. Мана шу чап қўлим билан билагидан шундоғ ушласам... жони чиқиб кетаёзди... Тиззалари қалтирайди-ю, оғзидан кўпик сочади. «Волга»сини «ГАИ»га топширдим.

Интизор (кўз ёши орасидан жилмаяди). Паҳлавоним!

Тоштемир. Биз у безорини ҳам, чайқовчи дадасини ҳам ростлик кечасида, юрт олдида тавба қилдирамиз!

Аъзамхон (дарахт орқасидан). Ҳа-ҳа! Тавба қилдириб бўпсан! (Муштини қисади.) Сен «ГАИ»га топширган «Волга» аллақачон гаражимга қайтиб келган. (Ғазабнок.) Ҳали шошмай тур, мен сенларни!..

Интизор билан Тоштемир уйга кириб кетадилар.

Аъзамхон. Ҳм... Ростлик кечаси... Дил кўзгуси... Ҳм... (Соатига қарайди.) Нега у ҳаяллади? Ё, Укпархон: бормайман!— деб туриб олдимикан? Йў-ў-ўқ... Жон деб келади. (Бадиновнинг эшигида олапаф кўринади.) Ҳрр... аҳмоқ!

Акрамхон бўшашиб кириб келади.

Қани?

Акрамхон. Иккинчи сменага кетибди.

Аъзамхон. Жазосини тортсин! Утир бундоғ!

Эшик олдидаги скамейкага ёнма-ён ўтирадилар.

А к р а м х о н

(бспарво гингиллайди)

Қарасам — қарамайсан,
Қарамасам — қарайсан...

Аъзамхон. «Волга»нг гаражда. Эртадан мижозларга мол ташийсан. Ҳар ишнинг отаси — пул.

А к р а м х о н (суюлади). Узгинамнинг дадажонгинам!

Аъзамхон. Тўшакни опчиқ, шу ерда ётаман.

А к р а м х о н. Бу ер салқин, шамоллаб қоласиз.

Аъзамхон. Ичимдан олов ўрлаб чиқяпти. Бамисоли, гулхан ўртасида тўнкада ўтирибман. Бор, тўшакни опчиқ!

А к р а м х о н уйга киради, Аъзамхон водопровод кранини бураб сув ичади.

Э, дунёйи қўтир!

А к р а м х о н уйдан тўшак-кўрпа опчиқади, сўрига ёзади.

А к р а м х о н. Мана, ётинг.

Аъзамхон. Менга қара, заводини сўрамадингми?

А к р а м х о н. Сўрадим, «Ташсельмаш» экан.

Аъзамхон. Машинага мин, заводига бор, тўғри шу ерга опкел!

А к р а м х о н. Хўп.

Аъзамхон сўрига ёнбошлайди. А к р а м х о н гараждан машина чиқара бошлайди.

Аъзамхон. Йўлда битта-яримтани босиб кетма!

А к р а м х о н. Номерига латта ўрадим.

Аъзамхон. Қайт! Керакмас!

А к р а м х о н уйга киради. Аъзамхон сўрига чиқиб ўтиради, ўйга толади.

Э, хотин! Мен ёняпман. Ундан тиқ этган хабар йўқ. Дарс ўқиди-ю, кетди. Аммо феъли бирдан айниди-қолди. Қарашида бир бало бор. «Дил кўзгуси» эмиш! «Дил кўзгуси» — Укпархоннинг кўзлари. Тик қараса — ич-ичингдагини суғуриб олаётгандай. Епирай, ёпирай! Ҳай, келсин, авраймиз, юмшатамиз. Шундоғ қиламизки, гағимларимиз панд ейди.

К а м т а р и н

(ашула айтиб киради)

Маҳалламиз Халқобод, омон ёр,
Иқболидан ҳамма шод, омон ёр.
Яхшилардан элида, омон ёр,
Қолар фақат яхши от, омон ёр,
Емонлардан элида, омон ёр,
Қолар фақат алам, дод, омон ёр.

Аъзамхон (ёнбошлаб ётган ерида ижирғанади).
Ким у?

К а м т а р и н. Қалай, тинчликми, савлатингдан?

Аъзамхон. Тинчлик. Хизмат?

К а м т а р и н. Уғил тузукми?

Аъзамхон. Тузук.

К а м т а р и н. Хайрият. Опамни опкелдингизми?

Аъзамхон. Йў-ў-йўқ...

К а м т а р и н. Чакки бўпти. Опкелинг. Ахир, бир умр-
ли қадрдонингиз.

Аъзамхон. Хў-ў-ўп... Тағин нима хизмат буюради-
лар?

К а м т а р и н. Маҳалла тинчлигини сўраш — вазифа-
миз. Саломат бўладилар! (Кетади.)

Аъзамхон. Бор-е!

Аъзамхон чироқни ўчиради, ётади. Салдан кейин ўрнидан ту-
риб, чироқни яна ёқади.

Нега келди айғоқчи? Разведкага келдимикан? «Самар-
зоданинг уйида қирғин, эр-хотин, ота-бола бир-бирининг
ғўштини еяпти» деб ўйлаган. Қуруқ кетди. Зап бўлди!

Чироқ тўсатдан ўчади. Аъзамхон ҳайрон. Уйдан Акрамхон
сарпойчанг чиқади.

А к р а м х о н. Дада, чироқни ким ўчирди?

Аъзамхон. Анавларнинг иши. Атайлаб ўчиришган.

Монтёр шу ерда.

А к р а м х о н. Монтёр? Тоштемирми? Ҳозир боппай-
ман!

Бадиновнинг эшигига боради, ит вовуллайди, эшик тавақасини базўр
ёпиб, муштайди. Тоштемир чиқади, сарпойчанг Акрамхонни
кўриб, унга яқин келади.

Тоштемир. Ким бу арвоҳ?
Акрамхон. Нима дединг?

Тоштемирнинг ёқасидан олади, Тоштемир унинг қўлини
бураб, ерга ёпиштириб қўяди.

Дод! Бировнинг уйига бостириб кирасан, чироқни ўчи-
расан, қўлимни қайирасан! Дод!

Аъзамхон. Нима гап? (Келади.) Ким у ўғлимни
ураётган? Ҳа, сен зўрми? Дод! Войдод!

Қўни-қўшнилари йиғилади. Бадинов, Камтарин, Гўзалхон
келишади.

Бадинов. Нима шовқин?
Гўзалхон (Акрамхонга). Уялмайсиэми, кўчада сар-
пойчанг юргани?

Акрамхон атайлаб ерга чўзилиб ётиб олади.

Аъзамхон

Энди кўриб қўйинглар,
Томошага тўйинглар.
Етар шунча ўйинлар!

Акрамхон

Жонга тегди бу қўшни,
Босмаймиз тишга тишни,
Билиб қилинглари ишни!

Бадинов

Садқайи одам, уят,
Борми сизда ҳамият,
Заррача самимият?

Тоштемир

Ота-бола шум экан,
Ишлари машъум экан,
Элга ҳам маълум экан!

Чироқ ёқиш учун симёғочга чиқиб кетади.

И н т и з о р

Қутқаринг маломатдан,
Зўравонлик одатдан,
Кулфатдан, фалокатдан!

К а м т а р и н

Ҳаммаси юртга аён,
Айб кимда, ким зўравон
Эҳ, аттанг, эсиз инсон!

Чироқ ёнади. Т о ш т е м и р симёғочдан тушади.

Г ў з а л х о н

Биз ростлик кечасида
Бу жанжални кўрамиз
Тўғри баҳо берамиз.

Ҳамма тарқалади.

Аъзамхон (ўғлига). Машинага мин, онангни ер тагидан бўлса ҳам топиб кел! Нажот эшигини фақат ўша очиб беради!

Акрамхон сарпойчанг ҳолда машинага миниб жўнайди. Аъзамхон тўнни елкасига ташлаб, дарахтзорда тоқатсиз кезади, соатига қарайди.

Чоракам уч... Укпархон кўнармикан, кўнамасмикан? Кўнади. Келади. Эртага бўладиган машмашани, айтадиган гапларини ҳижжалаб қулоғига қуяман. Уни пинҳоний ишлайман. Ўзим ҳам мажлисда бамисоли булбул, шундоғ сайрайманки, ўта ҳалол, оилапараст, хотинининг вафодор ити экан деб офарин айтадилар. Шундан кейин мени юзта «Дил кўзгуси»га рўпара қилсинлар, тиниқ чиқавераман. (Яна соатига қарайди, ташвишланади.) Унтакам уч... Тиқ этган товуш йўқ... Укпархон ҳозир қаерда экан? Онасиникидадир... Ҳай, келса-ку, ишимиз беш. Келмаса-чи? Унда на чора? Чора йўқ... Э, мени қаранг, шайтон васвасасига учиб... (Сўрига чиқади.) Маликаи ҳурилиқонинг келишларига ҳозирлик кўрай. (Ўрнини йиғади, кўрпачалар ёзиб, лўлаболишлар қўяди.) Мана бундоғ, атлас кўрпачага ўтқазиб, аста

авраймиз... Ҳозирча (қалам-қоғоз олади) тегишли идора-
га юмалоқ хат ёзамиз...

Машина сигнали эшитилади. Акрамхон пайдо бўлади, даласига
юзма-юз келишга ботинолмай, орқасига тисарилади.

Аъзамхон. Қани?

Акрамхон. Келмади.

Аъзамхон. Нега?

Акрамхон. «Эртага маҳаллада, халқ олдида учраша-
миз» деди.

Аъзамхон. А?! (Бемажол ўтириб қолади.)

ОЛТИНЧИ КЎРИНИШ

Халқобод гузари. Камтарин пайванд қияпти. Оқшом. Ҳамма ёқ
машъала. Одамлар йиғилишяпти. Эълон: «Ростгўйлик кечаси. Дил
кўзгуси».

Ҳаваскорлар дилбар куй чалишяпти, рақсга тушишяпти.

Ёшлар

Бахтиёрликдан чарогон юртимиз,
Яшнаган тоза гулистон юртимиз.
Тонг-саҳарлаб уйғонур булбуллари,
Завқини куйлайди хушхон юртимиз...

Тоштемир

Кўнглимизда қайнаган илҳомимиз,
Меҳнату ижодда тонгу, шомимиз,
Элда дoston бўлди яхши номимиз,
Биз туфайли боғу бўстон юртимиз.

Интизор

Боғ шамолдан кўнгил роҳат топар,
Яхши куйдан яхшилар лаззат топар,
Ҳар киши ўз меҳридан иззат топар,
Бизга бахш этди шараф-шон юртимиз.

Ёшлар

Хуш наволик, яхши созлик кечамиз,
Чин самимий, бегаразлик кечамиз,

Яхши ўтсин энди ростлик кечамиз,
Яшнасин мангу фаровон юртимиз.

Гўзалхон (*Камтариннинг ёнига келади*). Нима қиляпсиз?

Камтарин. Тутга шотут пайванд қиляпман.

Гўзалхон. Қаламчасини ҳў ўша... ёшлигингиздаги боғ кўчадан опкелдингизми?

Камтарин. Топдингиз.

Гўзалхон. Тутадими?

Камтарин. Тутади. Келаси йил шу маҳалда нишона қилади. Қип-қизил... Коп-қора... Нордонгина пишади.

Гўзалхон. Нордонгина?

Камтарин. Балли! Энг нозик дардларга даво шу!

Гўзалхон (*кулади*). Шотут жинниси бўпсиз.

Камтарин. Ҳа. Шундай шотутки, энг мазали, энг гўзал...

Гўзалхон. Боринг-е! (*Камтаринни суйиб, юзига беозоргина шаппати уради.*)

Камтарин... энг севимли...

Гўзалхон. Ишонсам бўладими?

Камтарин. Ана, холос (*Эълонга қарайди.*) «Ростлик кечаси»да ишонмасангиз, қачон ишонасиз?

Гўзалхон. Нозик еридан ушлайсиз-а?

Камтарин. Ростгўйлик оқшомида чин мақсад билан пайванд қилдим. Бу, албатта, кўкаради, мева беради. Эҳ, ёшлик! Қани энди қайтиб келсангу, ёлғизликда ўтказган йилларимни шу шотут соясида бошқатдан яшасам.

Гўзалхон. Ёшлик қайтмайди. Аммо кўнгил ҳам қаримайди.

К а м т а р и н

Кўнгил боғида гул очади ишқ,
Гулзор ора кўнгил очади, ишқ.
Ойдин кечалар кўзда уйқу йўқ,
Оламга ажиб нур сочади ишқ.

Г ў з а л х о н

Булбул куйида соз тарона ишқ,
Дарё бўйида, мен, мастона ишқ,

Ўтди у баҳор, умр отилган ўқ,
Эслашга уни бир баҳона ишқ..

И к к о в и

Кўнгил қаримас, ҳеч қаримас ишқ,
Ошиқ дилидан ҳеч аримас ишқ.
Кетмас нарига, ҳеч наримас ишқ,
Мангу яшарар ҳур замона ишқ.

Г ў з а л х о н (*гапни буради*). Ана, келдилар...

А ъ з а м х о н. Асса... кўм.

К а м т а р и н. Ҳали ҳам гапнинг ярми ичингизда қо-
лади-я, савлатингдан!

А ъ з а м х о н. Ассалому алайкум.

К а м т а р и н. Бу бошқа гап. Ваалайкум ассалом.

А ъ з а м х о н. Эрдан бурун кепмиз шекилли.

Г ў з а л х о н. Шундай бўлиши керак. Ахир, сиз ҳам
маҳалла оқсоқолларидансиз.

А ъ з а м х о н (*мужмал*). Ҳа... энди... (*Эълонни ўқий-
ди.*) «Ростгўйлик кечаси...» (*Афти буришади.*) ... астойдил
ўтказилмоқчимиз?

Г ў з а л х о н. Ҳа, бугун — дил кечаси.

А ъ з а м х о н. Тўғрику-я... Бироқ бизнинг даъвомиз
бор.

К а м т а р и н. Қанақа даъво, савлатингдан?

А ъ з а м х о н. Бу суҳбатнинг дарагини эшитиб, хоти-
нимиз кетиб қолди, бунга «Дил кўзгуси» эмас, «Оила бу-
зар» деб от қўйиш керак... (*У ёқ-бу ёққа аланглайди.*)

Аmmo... умидимиз ҳам катта.

К а м т а р и н. Хўш?

А ъ з а м х о н. Уғлимизни итга қоптирганларнинг таъ-
зири берилишидан умидвормиз.

Г ў з а л х о н. Сабр қилинг, ҳамма чигил ечилади.

А ъ з а м х о н бир четга ўтиради, сигарет тутатади. С а н ъ а т х о н
билан У к п а р х о н келдилар.

С а н ъ а т х о н. Йўлда учрашганимиз яхши бўлди. Ги-
на-кудуратни ёзиб олдик.

У к п а р х о н (*эрини кўрмайди*). Айб эримда, шар-
манда қилди.

С а н ъ а т х о н. Ҳа, шунақа эркаклар ҳам бор.

Укпархон. У мени хотин ўрнида кўргану, лекин одам ўрнида кўрганмас. Шунча йил чидаб келганимга ўзим хайронман.

Санъатхон. Ишга кирибсиз-а?

Укпархон. Заводимизда шунақа эркалар борки, ана дўстлик, ана меҳрибонлик, ана — хотинга ҳурмат!

Аъзамхон (*базўр ўзини босади*). Епирай, ёпирай!.. Тагин бирортасини топиб олган бўлмасин?

Укпархон. Уша эркаларнинг олдида менинг эрим тўнғиздай бир гап экан.

Санъатхон (*кулади*). Пастга урманг!

Укпархон. Ҳа-да! Ейиш, ичиш, ётиш, савлат тўкишдан бошқани билмайди! Хўкиз нима-ю, у нима?

Аъзамхон (*четга*). Ҳм... Ҳм...

Укпархон. Баъзи қора айиқлар бўлади, қуруқ ва жоҳат!

Аъзамхон. Ҳой! Мен шу ердман! Оғзинга қараб гапир!

Укпархон. Мен бугун «Ростгўйлик кечаси»га таклиф қилинганман, Аъзамхон. Тилимнинг сиз чандиб боғлаган боғичи ечилган, дилимдагини айтавераман.

Аъзамхон. Хотин кишига гап тегмасин...

Укпархон. Мен ҳали гапирганим йўқ, энди гапираман. (*Бурилиб кетади.*)

Аъзамхон. Астаффурулло...

Одамлар йиғила бошлайди. Акрамхон шовқин солиб келади.

Акрамхон. Қани, ўша, мени итга талатганлар?

Камтарин. Ҳой, бола, шангиллама!

Акрамхон. Дод дейман! Маҳаллани бошимга кўтараман!

Интизор келади. Акрамхоннинг қаршисида тўхтайти, унга тикилади. Акрамхоннинг товуши ўчиб, ранги оқаради.

Укпархон (*Интизорга*). Беандиша, бетавфиқ ўғлим учун мени кечир. У сенинг тирноғинга ҳам арзимайди.

Аъзамхон. Уғлингни ерга урма!

Укпархон. Жим, кўча хандон!

Аъзамхон. Э, қудратингдан!..

Одамлар тобора кўпаяди. Бадинов келади. Аъзамхон уни кузатибди. Бадинов одамлар билан иссиқ кўришади. Аъзамхонга дуч келади. Аъзамхон юзини буради.

Бадинов

Юзингизни бурмангиз,
Узни алдаб юрмангиз,
Обрўнинг қолганини
Ҳавога совурмангиз!

Аъзамхон

Мени ўйламанг латта,
Шошмай туринг, иш катта,
Зўравонлик қилдингиз,
Фош бўласиз албатта.

Бадинов

Дарёнинг ҳам таги бор,
Тухматнинг ҳам чеги бор.

Аъзамхон

Унутманг, Аъзамхоннинг
Юрагида кеки бор!

Камтарин (ёқасини ушлайди). Епирай, ёпирай...
Шу ёшга кириб, бунақасини кўрмаганман! (Аъзамхонга)
Хап туринг, савлатингдан, кеча бошланяпти.

Бадинов. Азизлар! Мен маҳалла раиси бўлсам ҳам,
жанжалга беихтиёр аралашиб қолдим. Шу сабабдан раис-
лик қилишни Гўзалхонга топшираман.

Ҳамма ҳайрон.

Гўзалхон (раислик ўрнига ўтади). Азизлар! Ма-
ҳалладошлар! Сизнинг истагингиз билан бугун «Ростгўй-
лик кечаси» ўтказамиз. Бу «Коммунизм қурувчисининг
ахлоқ кодекси» мавзуйдаги суҳбатларимизнинг навбатда-
гиси — «Дил кўзгуси». Қалай, мавзу маъқулми?

Одамлар. Маъқул!
— Жуда соз!
— Айни муддао!

Гўзалхон. Қани, ўтиринглар. Маҳалла комитети-
нинг аъзолари, президиумга марҳамат! Бошлаймиз!

Х а м м а

Ростлик кечаси, дил кечаси,
кўнгилни очар кун,
Кўнгил, бу чаман атр нафасин
ҳар ёнга сочар кун.
Ҳар ким ёзилиб шод бўлади,
эл обод бўлади.
Яхшига яқин, лек ёмондан
юз тошга қочар кун.

Ростлик олови куйдиради
ғийбату ситамни,
Ким эгри экан, эл тифига,
албатта дучор кун.
Дўстлик кечаси, завқ кечаси,
яхши кечар кун,
Диллар чигилни юрт кўзида
ошкора ечар кун.

Г ў з а л х о н. Суҳбат қуруқ бўлмаслиги учун шу маҳаллалик «Холис» таҳаллусли бир кишининг районимиз прокурорига юборган шикоятини ўртага қўямиз.

Мажлисда ола-говур.

О д а м л а р. Ким экан у «Холис?»
Биринчи марта эшитишимиз!
Анонимкага ишонилмасин!
— «Холис» ўртага чиқсин!

А ў з а м х о н тоқатсизланади, аммо ўзини босишга уринади.

Г ў з а л х о н. Азизлар, тинчланинглар! Прокурор текшириш ўтказиб, Холис кимлигини, ариза ёзишдан мақсади нималигини аниқлаши мумкин. Лекин «Ростгўйлик кечаси» ўтказишдан мақсад — ҳар қандай масалани жамоатчиликка ҳавола қилишдир. Мен ўйлайманки, ариза ўқиб эшиттирилгандан кейин «Холис» ўртага чиқади, ўзини танитади, мақсадини сўзлаб беради. Ахир, камчиликларимизни «Дил кўзгуси»да, яъни, халқ кўзида ўзимиз кўриб олмоқчимиз. Шундай эмасми?

О д а м л а р.— Шундай!
— Ҳақ гап!

Г ў з а л х о н. Қани, Камтарин ака, «Холис»нинг аризасини ўқинг.

К а м т а р и н (ўқийди). «Район прокурорига. Шикоят аризаси. Мен ким, адолатли совет қонунчилигининг содиқ мухлиси, ҳозирча ўзимни «Холис» деб аташга, яъни исми-шарифимни пардалашга мажбур бўлган Халқобод маҳалла фуқароси, сизга ёзиб маълум қиламанки, маҳалламизда шахс эркинлигига суиқасд қилувчи ғаламуслар пайдо бўлди. Темир Бадинов деган катта оғиз бир фитначи «Дил кўзгуси» деган машина ишлаб чиқариб, кўпчиликнинг бошини айлантирди. Бунинг оқибатида одамлар бир-бирини титкилай бошлади, ҳатто баобрў фуқароларимиздан Аъзамхон Самарзоданинг уйи бузилди, унинг хотини Укпархоннинг кўзи очилиб, эрининг юзига тик қарайдиган, гап қайтарадиган бўлиб қолди ва ниҳоят, юқорида номи зикр этилган Аъзамхон Самарзода исми, элик ёшли бир муҳтарам зотни, яъни ўз эрини қайта тарбиялашни даъво қилди. Самарзода, албатта, бунга розилик бера олмади. Қайсар Укпархон «Дил кўзгуси»нинг сеҳрида эрини ташлаб кетди. Бу кўргулик етмагандай, Самарзоданинг мўмин-қобил ўғлини қутурган итга қоптирдилар. Ким қоптирди денг? «Дил кўзгуси»нинг ташаббускорлари ва кашфиётчиларидан Темир Бадинов. Зотан қутурган ит ҳам шу кейинги фитначининг олапаридир.

Афсуски, бу кўнгилсиз ишларга бош-қош Бадинов — шу маҳалла комиссиясининг раиси.

Утиниб сўрайман;

1) Ростлик кечаси бекор қилинсин, бинобарин «Дил кўзгуси» синдириб ташлансин;

2) Бадинов жазога тортилсин;

3) Хотиним уйимга мажбуран қайтарилсин. Маъзур адолатли талаб илтижосида

«Холис».

Укпархон. Ариза қачон ёзилган?

Камтарин. Кеча.

Аъзамхон (бармоқлари қалтирайди, йўталади, луқма ташлайди). Ҳақиқат ёзилибди.

Акрамхон (безбетларча). Масала жиддий.

Ўзалхон. Чиндан ҳам, масала жуда муҳим.

Камтарин. Бадинов домланинг ҳам хати бор.

Ўзалхон. Уқинг.

Камтарин (ўқийди). «Халқобод маҳалла комитетига. Йигирма тўққизинчи апрель кеч соат тўққизда Интизор ёлғиз вақтида бир шахс ҳовлимизга деворданшиб

тушади. Ариқ бўйида ётган олапар итимиз ўғрининг по-
часидан олади. Номаълум шахс билан олапар ўртасида
жанг бошланади. Шовқинга уйдан қизим чиққанда олапар
ўғрини ариққа босиб, хириллаб ётган бўлади. Интизор ола-
парни тартибга чақириб, йигитни қутқаради-ю, уни таниб
ҳанг-манг бўлиб қолади, чунки ўғри Акрамхон Самарзода
бўлиб чиқади. Интизор қўшничиликни риоя қилиб, безо-
рини қўйиб юборади.

Баён этилган ҳодисанинг тўғрилигига имзо чекдим:

Темир Бадинов».

Гўзалхон. Итни текширттирдик, қутурмаган экан.

Камтарин. Ҳайрият...

Олағовур.— Ишониш қийин...

— Наҳотки, одамлар шу даражада тубан кетади!

— Э, аттанг!

— Эсиз савлат!

— «Холис» ўртага чиқадими, йўқми?

Говур аста-секин тинади. Ўртага жимлик, ўнғайсизлик чўқади.

Акрамхон (*дадасининг қулоғига*). Дод солайми?

Аъзамхон. Жим-эй!

Гўзалхон. Қани, азизлар, ким нима дейди?

Аъзамхон. Савол! Бадиновнинг ит сақлашдан мақ-
сади нима?

Бадинов. Ўғриларни қоптириш.

Ҳамма кулади.

Аъзамхон. Чалғитманглар, биродарлар, яна бир
савол. Нима, Бадинов менинг ўғлимни ўғри демоқчими?

Бадинов. Ҳа, кечаси девор ошиб тушган одам ўғри
бўлади. Аммо мол ўғрисими, жон ўғрисими?— Буни рост-
лик кечаси аниқлаб беради. Хўш, тагин саволлари борми?

Аъзамхон. Йўқ, кейинроқ...

Гўзалхон. Ихтиёрингиз. (*Кўпчиликка*.) Азизлар,
мабодо «Холис» шу ерда, ўртамизда бўлса, илтимос, мин-
барга чиқсин.

Ҳамма бир-бирига қарайди, кейин ҳамма кўзлар беихтиёр Аъзам-
конга оғади. Аъзамхон сир бой бермасликка тиришади, ерга қарайди,
терлайди.

У к п а р х о н. Менга сўз беринглар!
А к р а м х о н. Ҳой, ойи, бу ерда донолар ўтиришибди,
сизга йўл бўлсин?

Г ў з а л х о н. Сўзланг, Укпархон!

У к п а р х о н (ўғлига). Тур, ўрнингдан!

А к р а м х о н. Э... э... э...

У к п а р х о н. Э-элама! Тур ўрнингдан, шумтака! (Ак-
рамхон ноилож туради.) Қийшайма, қаддингни кўтар, юр-
дан кўзингни яширма! (Акрамхон ерга қарайди.)

А ў з а м х о н. Ҳой, галча, нима қиялсан?

У к п а р х о н. Ҳозир сенинг ҳам, дадангинг ҳам авра-
астарингни ағдараман, бетларингни тиржайтириб кўрсата-
ётган ниқобларингни йиртиб ташлайман.

А ў з а м х о н. Ҳой, ношукур, ҳой ноинсоф! Халойиқ,
бу жинни бўқопти, дўхтирга кўрсатиш, жиннихонага қа-
маш керак.

У к п а р х о н. Гап шу. Эшитинглар.

Эгри қўл, эгри юрак, эсиз одам,
Пул топишдан бошқа йўқдир унда ғам.

Элга ҳурматдан асар ҳам қолмаган,
Кимки тўғри сўз деса, айлар ситам.

Унга рост гап айтдим у бўлдим ёмон,
Кимки ўғри, тўғридан айлар гумон,
Бир қаранг, у турланур мисли илон,
Макру ҳийла ишлатур у дам-бадам.

А ў з а м х о н (бошини чангаллайди). Дод! Бевафо-
нинг дастидан дод!

У к п а р х о н

(Аўзамхонга)

Қанча ғавго бошладинг ёлғиз ўзинг,
Дод дема, найранг пири иблис ўзинг,
Арза ёзган ҳийлагар «Холис» ўзинг,
Сен ўзинг солдинг бошимга шунча ғам!

Ўғлини ўғри бўлишга ундаган,
Пок юракларга маломат тўнкаган,
Яхши йўлга бошласам, ҳеч кўнмаган
Сен эмасми? Сўзла, эй, эсиз одам!

Аъзамхон тўлганади. Акрамхон суратдек котиб қолади. Созандалар «Жазав» куйини чаладилар. Кейин Камтарин дум боғлаб, образга кириб «Бир бор экан..» қўшиғини бошлайди, халқ чапак чалиб қўшилади.

К а м т а р и н

Бир бор экан,
Бир йўқ экан,
Бир фирибгар бор экан,
Кўзи доим лўқ экан,
Тулкидай айёр экан...

(Ва ҳоказо)

Акрамхон. Дада, индамайсизми, шарманда бўл-дик-ку!

Аъзамхон. Юм оғзингни!

Укпархон (ўғлига). Гапир. Агар илон ёғини яла-маган бўлсанг, рост гапни гапир.

Акрамхон. Дадам гапирсинлар.

Укпархон. Узинг гапир. Даданг эски қирриқ. Бор гапни айт, элдан кечирим сўра.

Акрамхон. Ойим тўғри айтдилар. Ёмон ният би-лан Бадинов домланинг деворидан ошдим.

Тоштемир (Акрамхонга юзма-юз келади). Қандай ният билан?

Акрамхон. Интизорни опқочиш, менга турмушга чиқишга мажбур қилиш ниятида...

Интизор. Вой шўрим...

Тоштемир (ўзини базўр босади). Аблаҳ!

Камтарин (Аъзамхонга). Тушунарли, савлатинг-дан. «Бадинов менга мажбуран қуда бўлса, сиримни оч-майди», дегансан. А, лаббай?

Аъзамхон (ноилож). Ҳа...

Бадинов. «Холис» таҳаллуслик шикоятномадан ҳам мақсад шудир?

Аъзамхон. Ҳа... Тавба қилдим. Эгилган бошни қи-лич кесмайди.

Укпархон. Бекор айтибсиз!

Гузарда ғала-ғовур.

Бадинов. Энди мenden эшитинглар. Аъзамхоннинг қўли эгрилиги, базага келган молларни чайқовчиларга ошириб келганлиги бизга маълум эди. Аммо биз шу пайт-гача индамай келдик. Демак, айб бизда ҳам. Аммо шундай савол туғилади: нечун Аъзамхон шу даражада тубан кет-

ди? Нечун игво, тухмат йўлига кирди? Не сабабдан ўзини зўравон ҳисоблайди? Нега ўғлининг тарбияси расво? Нечун, биз, маҳалла аҳли бунга йўл қўйиб бердик?

К а м т а р и н. Жуда тўғри!

А ь з а м х о н. Тавба қилдим, дедим-ку!

А к р а м х о н. Мен ҳам тавба қилдим.

О д а м л а р. — Осон қутулмоқчи!

— Суд қилиш керак ота-болани!

— Қамаш керак!

Г ў з а л х о н. Азизлар! Ота-бола Самарзодалар ҳар қанча жазога лойиқ. Лекин бугунги ростгўйлик кечамизда — «Дил кўзгуси»дан мақсад — одамлардаги нуқсонларни виждон ойнасида, уларнинг ўзларига кўрсатиш. Шояд кўрсалар, тушунсалар, афсус-надомат қилсалар, тузалсалар! — Мақсад шу! Агар тушунишни истамасалар, ўкинмасалар, тузалмасалар, унда ўзларидан кўрадилар.

А ь з а м х о н. Ҳай, ўзимиздан кўрдик...

Б а д и н о в. Э, афсус... Аризамни халқ судига беришга мажбурман.

А к р а м х о н. Беринг! Қаматинг!

К а м т а р и н (аламли). Э, савлатингдан-эй...

У к п а р х о н (ўғлининг олдига келади). Мен сенга оқ сут берганман, бола! Тавба қил!

А к р а м х о н (дадасига қарайди, довдирайди). Дада, ё... ахир...

У к п а р х о н. Тиз чўк! Сени оқ қилиб, кейин доғингда куйиб ўлмай!

Акрамхон тиз чўкади. Укпархон ўпкаси тўлиб йиғлайди. Даврадан чопиб чиқиб кетади.

А ь з а м х о н. Укпар! Қайт! Оёғингга йиқиламан, тавба қиламан! (Тиз чўкади.)

Я л л а

Ер узра сурғалиб, бир кун завол топгай тубан махлуқ,
Ҳамиша бахтиёр, озод яшар маҳкам қанотликлар,
Ажойиб боғимиз бор, янграсин куй, созу шодликлар,
Муҳаббат яласига жўр бўлинг, дўст халқободликлар!

Г ў з а л х о н. Азизлар! «Ростгўйлик кечаси» давом этади...

П А Р Д А

1967 йил.

ДРАМА

МУҲАББАТ ТАНТАНАСИ

УЧ ПАРДА, ЕТТИ КЎРИНИШЛИ ДРАМА

ИШТИРОК ЭТУВЧИЛАР

- Уктам Замонов. Қурилиш бошлиғи, валик ёшда.
- Вовор Ҳаққулов. Бош инженер ва партбюро секретари, валик ёшда.
- Салим Соҳиев. Қурилиш бошлиғининг таъминот бўйича ўринбосари, қирқ ёшда.
- Уста Мустақим. Бинокор, етмиш ёшда.
- Раъно Иброҳимова. Замоновнинг иккинчи хотини, ўттиз беш ёшда.
- Санъатой. Иброҳимованинг биринчи эридан қизи, ўн беш ёшда.
- Роҳат. Замоновнинг биринчи хотини, қирқ беш ёшда.
- Рустам. Замоновнинг Роҳатдан ўғли, йигирма беш ёшда.
- Мушарраф Каримова. Қурилиш трестида идора мудираси, йигирма етти ёшда.
- Умид. Инженер-бинокор, ўттиз ёшда.
- Дали. Экспедитор.
- Воқеа шу кунларда бўлиб ўтади.

БИРИНЧИ ПАРДА

БИРИНЧИ КУРИНИШ

Ҳали бўёқдан чиқмаган янги бино. Биринчи қаватда кенггина хона. Унгадаги эшикка: «Директор», чапдаги эшикка: «Партбюро» сўзлари ёзилган.

Хонада икки стол. Тўрдаги столда С а л и м С о қ и е в, пастроқдаги столда М у ш а р р а ф К а р и м о в а ўтирибдилар. Хона деворларига харита, схемалар осилган. Деразага кучли шамол урилади, ойналар зириллайди, кўкда булут қарвони сузади. Кеч кузнинг одамларни шоширувчи ноҳуш манзарасини кузатиб ўтирган Мушарраф, стулга суялганча папирос тутатаётган Соқиевни зимдан кузатади.

Мустақим ота киради.

М у с т а қ и м. Бай-бай-бай, изгирин турди... (Брезент ёпқичининг ёқасини туширади.) Салимбой, биз сени қурилишда кутиб ўтирибмиз; ана келади, мана келади деб, тунука қани?

С о қ и е в. Тунука келяпти.

М у с т а қ и м. Тунуканг бир ойдан бери «келяпти». Э, биз сени уддабурон деб адашиб юрган эканмиз.

С о қ и е в. Келяпти, ота.

М у с т а қ и м. Э, садқайи гап сенга! (Мушаррафга.) Қизим, Замонов қаёқда?

М у ш а р р а ф. Станцияга кетдилар.

М у с т а қ и м. Ана ундан бир иш чиқади. Ҳай, мен борай, Замоновга айтиб қўй, усталар кутишяпти.

М у ш а р р а ф. Ўктам ака келишлари билан дарҳол айтаман.

М у с т а қ и м. Балли, қизим! (Кетади.)

М у ш а р р а ф (Соқиевга). Сизга хат!

С о қ и е в (хатни олиб). Раҳмаг!

М у ш а р р а ф. Мустақим отанинг ташвиши ўринли.

Соқиев. Қўйинг шу гапни! Томлар ҳам ёпилади, ёмғир-қорлар ҳам ўтади, ҳадемай чучумалар, бинафшалар яшнаб қолади, қип-қизил лола гиламлари қирларни қоплайди... Менга қаранг, турмушга чиққанмисиз?

Мушарраф. Йўқ, гапни чалғитманг!

Соқиев. Мушаррафхон, менга қаранг, агар турмушга чиқмоқчи бўлсангиз, оғзидан она сути кетмаган болалардан танламанг, қадрингизга етмайди. Мана биз, турмушнинг ачиқ-чучугини татиб чиниққан басавлат кишилар... Бизлар ардоқлаб сева оламиз. Қўлимизга дуо кетган, ёноқларингизни шундоқ силаганда ҳуснингиз ўн чандон очилади.

Мушарраф. Вайсаманг! Мен Замоновга ҳайронман, ишни орқага сураётганингизни кўра туриб, индамайди.

Соқиев. Ҳа, бошлигимиз ландавурроқ... Аммо, бир нарсада ундан ибрат олса бўлади. Яъни, муҳаббатда... Замонов ва Раъно... Хўш, улар бахтлими?

Мушарраф. Ҳа!

Соқиев. Отангизга раҳмат! Фараз қилинг: Сиз — Раъно, мен — Замонов.

Мушарраф. Сиз уларга тенг келолмайсиз. Улар тамом бошқа одамлар.

Соқиев. Биз тупроқдан яралганмиз. Улар нурдан пайдо бўлганлар. Шундайми?

Мушарраф. Балки, шундайдир. *(Телефон жиринлайди, трубкани олиб қулоқ солади, ранги ўзгаради.)* Ҳа, мен... Раҳмат... йўқ, йўқ, истамайман... Мумкин эмас. Кейин... Билмайман... Яхшиси бошқа телефон қилманг... Айтдим-ку... истамайман! *(Трубкани қўяди, ўйга толади.)*

Соқиев. Навбатдаги ошиқи беқарорми? Она сути оғзидан кетмаганларданми, демоқчиман.

Мушарраф хатларни тартибга солиш билан машғул бўлади.

Ия, ҳа, тилингиз ҳам боғланиб қолди. *(Хатни очади. Мушаррафга синашга тикилади.)* Мумкинми телефон қилган хўрознинг исм-шарифларини билсак?

Мушарраф. Ремонтни тезлатинг, ўвингизга алоҳида кабинет қилиб олинг.

Соқиев. Биз камтарин раҳбарларданмиз... Хўш, ким бўлди у ошиқи бечора?

Мушарраф. Келин оғим билан болаларингизни қачон кўчириб келасиз?

Соқиев. Э, нима деяпсиз, аллақачон талоқ хатини берганман...

Мушарраф. Тилнинг суяги йўқ, гапирaveraди.

Соқиев. Нима?

Мушарраф. Тилни ёлғонга увол қилманг, деяпман.

Дали (киради). Ассалому алайкум. Мумкинми, хўжайин?

Соқиев. Э, кел! (Мушаррафни кўрсатиб кўз қисади.) Яхши бориб келдингми? Ёғоч келадими?

Дали. Келади. (Бармоғини ўпадади.) Во! Минг куб — раққосаларнинг қадди-қоматидай силлиқ қарагайлар.

Соқиев. Келиши билан оմборга тушир!

Дали. Хўп, хўжайин.

Мушарраф бир даста қоғоз кўтариб, партбюрога кириб кетади

Соқиев. Топдингми?

Дали. Ҳа.

Соқиев. Хайрият... Нима деди?

Дали. «Салимжонимни соғинганман, эртагаёқ бораман», деди.

Соқиев. Яхши... Уғли-чи? Уғли қаёқда экан? Суриштирддингми?

Дали. Уғли ҳам келармиш.

Соқиев. Яхши... Бор, ишингдан қолма!

Дали. Хўп, хўжайин. (Кетади.)

Мушарраф (киради). Экспедиторингиз зўр.

Соқиев. Ҳа, энди ит эгасига ўхшамаса ҳаром ўлади...

Мушарраф. Ит? (Кулади.)

Соқиев. Хўш, бизнинг савол жавобсиз қолаверадими?

Мушарраф. Қайси савол?

Соқиев. Кўнғироқ эгаси...

Мушарраф. Э, ҳали ҳам ўша гапми?

Соқиев. Эҳтиёт бўлинг, рашким ёмон.

Мушарраф. Жаҳлингиз ҳам, қаҳрингиз ҳам, заҳрингиз ҳам ёмон... (Кулади.) Мен билан «Мушук-сичқон» ўйнаб ўтириб ишдан қоляпсиз. (Ҳаққулов киради.) Бозор ака, сизга хат.

Ҳаққулов. Раҳмат, қизим. (Конвертни очади, хатга бир зум кўз югуртиради-ю, ижирғаниб қоғозни гижим-

лайди-да, ахлат саватиға отади.) Ёмон кўрган нарсам — имзосиз хат!

Соқиев (ўсмоқчилаб). Кимдан экан?

Ҳаққулов. Айтдим-ку, имзосиз хат деб. Имзосиз хатнинг тагида албатта иғво бўлади.

Соқиев. Фикрингизга қўшиламан, Бозор ака. Аммо лекин... гоҳо... имзосиз хатда ҳам ҳақиқат учқуни ялт этиб қолади...

Ҳаққулов. Йўқ, биродар! Имзосиз хат одамни чалғитади, кўнгилга шубҳа илонини ташлайди, ишончни гумон остига қўяди, дўстликка раҳна солади, иттифоқликни бузади. Ана, ёғимлаб ташладим, ҳеч қачон бош кўтармасин.

Замонов (киради). Табиатнинг авзойи бузуқ. Метеостанция ёмғирнинг қорға айланишини каромат қиляпти. (Календарни йиртади.) Биринчи ноябрь... қиш эрта тушди... (Хатларни кўздан кечиради.) Байрам табриклари... Бозор ака, сиз Маданият саройи билан шуғулландинг.

Ҳаққулов. Мен ҳам шуни ўйлаб турувдим. (Кетади.)

Замонов (Соқиевга). Нега станцияга бормадингиз?

Соқиев. Мен югурдак эмасман.

Замонов. Муҳим ишнинг орқасидан қувган одам югурдак бўладими? Бир вақтлардаги ғайрат-шижоатингиз қани? Тўра бўлиб қолибсиз!

Соқиев. Ўртоқ Замонов, ҳақорат қилманг!

Бошиқлар орасида гап қочганини сезган Мушарраф хонадан чиқиб кетади.

Замонов. Ҳа, тўрачилик бу! Ишни пайсалга солиш, ўзибўларлик, ниҳоят қасддан саботаж!..

Соқиев. Адоватингиз қолмади-қолмади!

Замонов. Адоват?!

Соқиев. Шунча йил ўтиб кетган бўлса ҳам оилангизнинг бузилишини ҳамон мендан кўрасиз! Худо ҳаққи, айб ўзингизда: қўрслигингиз билан Роҳатни бездириб юборгансиз!

Замонов. Эски ярага туз сепа берманг, Соқиев! Мен сиздан иш талаб қиляпман... Сиз бўлсангиз...

Соқиев. Икки қўчқорнинг боши бир қозонга сифма-япти шекилли!

Замонов. Нега мен боғдан келсам, сиз тоғдан келасиз. Мен сиздан тунукани сўраяпман!

Соқиев. Мен сиздан, Замонов, ахлоқни, коммунистик ахлоқни сўраяпман!

Замонов (даҳшатда). Сиз-а! Соқиев-а? Роҳатни йўлдан уриб бахтсиз қилган Соқиев-а?

Соқиев (сурбетларча). Ана энди ўзингизга келдингиз, тулука фақат баҳона! Э, омон бўлинг!

Замонов. Соқиев, гап шу: Мен бултур сизни қаттиқ ҳимоя қилдим. Сиз қурилишни айни долзарб пайтда тахтаёғоч билан таъминлаб бермадингиз. Сиз ўзингизга топширилган вазифани қасддан барбод қилдингиз. Бу билан мени ноқулай аҳволга қўйдингиз. Ушанда ҳам сиз учун биз елиб-югурдик. Хўш, айтинг-чи, қачонгача шундай қиласиз? Ахир коммунистсиз, вазифадор кишисиз, қачонгача мен сизга кафил бўлишим керак?

Соқиев. Кафил бўлманг! Писанда ҳам қилманг!

Замонов. Мен сизни, Салим Соқиевич, охирги марта огоҳлантираман. Ишга астойдил киришинг, жон куйдиринг, ўзингизни ўтга, сувга ташланг. Мабодо, шундай қилмасангиз ишни яна пайсалга солсангиз, унда уришиб қоламиз.

Соқиев. Уришиб қоламиз?! Дўқни қаранг-а! Э, қўлингиздан келса остирворинг!

Замонов (ўйга чўмади. Кейин оғир уйқудан уйғонган кишидай, Соқиевга тикилади, сўнг Мушаррафга қараб). Мен шаҳар партия комитетида бўламан. Машина шу ердами?

Мушарраф. Ҳа.

Замонов (Соқиевга). Станцияга тез боринг!

Аввал Мушарраф, унинг кетидан Замонов хонадан чиқиб кетадилар.

Соқиев (саватдан ғижимланган хатни олади, дераза ёруғига тутиб кўради). Хайрият, Бозор ака йиртиб ташламади.

Шошиб кўзойнак тақиб, кўздан кечиради. Мушаррафнинг кирганини ҳам сезмай қолади. Мушарраф уни бир неча дақиқа зимдан кузатиб туради. Соқиев чўчиб тушади, қўлларини беихтиёр орқасига яширади.

Соқиев. Э, сизмисиз? Бошим зирқираб оғрияпти... Иш шу қадар кўпки... Бошлиқнинг вазоҳатини кўрдингизку! Мени ҳалокатдан сақлаб қолган эмиш... Хўш, телефон қилган Мажнун ким эди?

Мушарраф. Лайлининг ошиғи...
Соқиев. Овқатланамизми?
Мушарраф. Раҳмат, мен овқатландим. (Кетади.)
Соқиев (хатни текислаб буклайди, тоқатсизланади).
Бу гал сени қўлдан чиқариб бўпман, омад!

ИККИНЧИ КУРИНИШ

Замоновнинг уйи — тўрт қаватлик янги уйда квартира. Оқшом. Чироқлар ёнган. Хона ўртасидаги катта столда дастурхон тузатишган, радиоприёмникдан майин куй оқяпти. Дераза енида Раъно билан Санъат гул саралаб гулдонга теришяпти.

Санъат. Ая, Уктам амаки неча ёшга кирдилар?
Раъно (ўпкаланиб). Ҳали ҳам дада демайсан-а?
Санъат. Уктам амаки... Дадам... Неча ёшга кирдилар?

Раъно. Ҳамон ўрганолмаяпсан, қизим. Ҳа, майли. Бир кун эмас, бир кун ўрганиб кетарсан.

Санъат. Хафа бўлдингизми, аяжон? (Раънонинг баррига кириб эркаланади.) Ахир, мен... Менинг ўз дадам бор-ку!

Раъно (қизининг сочини силайди, ўйга толади). Уктам Замонович бугун эллик ёшга тўлдилар.

Санъат (содаллик билан). Қариб қоптилар, а?

Раъно. Ҳа... (Кўзлари ғилтиллайди.) Одамни меҳнат қаритмайди, кулфат қаритади.

Санъат. Биламан.

Раъно. Сен энди катта қиз бўлиб қолдинг, ҳамма нарсани билишинг мумкин. (Гулдонни столга қўяди.) Дастурхон тайёр. (Девордаги соатга қарайди.) Даданг келишига бир оз бор. Кел, мен сенга баъзи гапларни билдириб қўяй. (Қизини диванга ўтқазади, ёнига ўтиради.) Мен турмушга чиққанамда энди ўн саккизга тўлган эдим. Политехника институтининг биринчи курсида ўқирдим. Эрим Нуъмонжон гўшт комбинатида экспедитор бўлиб ишларди. У пулни кўп топар, кўп ичар, гоҳо ярим кечада улфатлари судраб келишар, на ота-онасининг насиҳатига, на менинг ёлворишимга қулоқ солар эди. Уч ой ҳам тотув яшамадик. Ёмон юрадиган бўлиб кетди. Тўйимизнинг бешинчи оини қамоққа тушди. Олти ойда базўр қутулиб чиқди. Шундан кейин бир ой жимгина юрди. Тузалибди, энди турмушимизга маза киради деб умид қилдим. Гўрдами! Яна пул топди, яна ичди, яна бузуқ йўлга юрди. Сен туғилганингда

Нуъмонжон иккинчи марта қамоқда ётар, бу гал беш йилга кесилган эди.

Санъат. Бечора аям...

Раъно. Институтнинг иккинчи курсида ўқишдан қолиб кетдим. Бир йил қайнанам қўлида турдим, кейин оғирлигим тушмасин деб, Лойиҳа институтига чизмачи бўлиб ишга кирдим. Уктам Замонович директоримиз эдилар. У киши ҳаммага баробар меҳрибон, ҳар биримизнинг ишимиз, турмушимиздан хабардор, чин маънода мададкор эдилар. У киши менинг ҳам турмушимни суриштирдилар, ўқишдан қолиб кетишим сабабини билдилар-да, институтимга сиртдан ўқишга жойлаб қўйдилар. Тўрт йил ўқиб инженерлик дипломини олдим. Лойиҳа институтида энди инженер бўлиб ишлай бошладим. Ўша йили Нуъмонжон қамоқдан чиқиб келди. Ёши ўттиздан ошган, соч-соқолига оқ оралаган. Лекин хулқ-атвори ўша-ўша. Биринчи кунидек эски улфатларини топиб ичиб келди. Эртаси кун Уктам Замонович мени ишда маъюс кўриб ҳол-аҳвол сўради. Мен унга бор гапни айтиб бердим, маслаҳат сўрадим. Уктам Замонович бўлса, менга маслаҳат бериш ўрнига ўз дардини очди. Унинг хотини Роҳат бошқа билан топишиб кетган экан...

Санъат. Бечора Уктам амаки...

Раъно. Уктам Замоновичнинг шундан кейинги умри азобда ўтган. Роҳат эридан расмий ажралган бўлса ҳам Уктам Замоновичга туҳмат қилиб устидан аризалар ёзди, ифволар тарқатди, гўё айб ўзида эмас, эрида...

Санъат. Аяжон, ёмон одамлар қачон йўқоларкин, а?

Раъно (дсраза олдига келиб, шаҳар чироқларига тикилади). Нуъмонжон эгри йўлдан қайтмагандан кейин, мен ундан ажралиб сени тирик етим қилишга мажбур бўлдим. Саккизда эдинг, ўн олтига қадам қўйдинг. Дунёда бирдан-бир қувончим сенсан, Санъат!

Санъат. Уктам амаки-чи?

Раъно. Дунёда бирдан-бир таянчим у олижаноб инсон!

Санъат. Севасизми?

Раъно. Ҳақиқий севги, қизим, сен тушунгандан чуқувроқ, улуғроқ...

Санъат. Сезяпман...

Раъно. Уктам Замоновичга турмушга чиққанымга олти йил бўлди. Сен ўз отангдан кўрмаган яхшилиқни ундан кўряпсан. Е, шундай эмасми?

Санъат. Шундай.
Раъно. Дадам дейсанми?
Санъат. Аяжоним!

Иккови кучоқлашиб йнглашади. Эшик қўнғироғи чалинади.

Дадам келдилар! (Эшикка югуради, очади.)
Раъно. Дадам деди!.. (Ҳаяжонланади.) Ким экан?
Санъат. Почтальон бўлса керак. Мана, хат.
Раъно (хатни кўздан кечиради). Дадангга. (Сервант устига қўяди.)

Санъат. Аяжон, дадам нега кечикиптилар?
Раъно. Иши кўп, қизим. Бир тоифа кишиларни она-
лари фақат иш учун туғадилар. Даданг ҳам шу тоифадан...
Юр, овқатга қарайлик!

Раъно билан Санъат ошхонага ўтадилар. Гулдаста кўтарган
Соқиев, яшик кўтарган Дали кирадилар.

Соқиев. Ҳеч ким йўқ... О, дастурхон зўр-ку, Даливой!
Дали. Нуқул беш юлдузликлар. Бизнинг келтир-
ганимиз бунинг олдида ип эшолмайди, хўжайин! Бу...
хўжайин дейман... бир қармоқ ташлаб кўрмайсизми?

Соқиев. Тсс! (Далининг оғзини ёпади.) Жим-эй!
Деворнинг қулоғи бор, ука!

Дали. Хўп, хўжайин, хўп! (Девордаги катта расма
ишора қилади.) Қаранг-а!

Деворда — Замонов, Раъно, Санъат сурати.

Соқиев. Илгари кўзимга бунақа ширин кўринмасди.
Бай-бай-бай!

Ошхонадан Раъно чиқиб келади.

Табриклаймиз! (Гулдаста беради.)
Раъно. Раҳмат. (Гулдастани олиб гулдондаги гул-
ларга қўшади.)

Дали (қўлтиғидаги яшикни кўрсатиб). Буни қаерга
қўяй?

Раъно. Ҳожати йўқ. Чакки қипсиз!
Соқиев. Нега? Бошлиқнинг юбилейларида муовин-
ларидан арзимас тўёна.

Раъно. Уктам Замонович бунақа нарсаларни ёмон кўрадилар. Юбилейга рухсат бермадилар. Бу шунчаки оила дастурхони...

Соқиев. Бошлиқ камтаринлар. Аммо у кишидай бахтиёр инсон дунёда йўқ. Сиз... Сиздай фаришта васлига муяссар бўлмоқ... Ҳа... Биз шўринг қурғурлар дунёдан тупроқ ялаб ўтиб кетяпмиз!

Раъно (ҳайрон. Сениқ товуш билан). Утиринглар!

Дали яшиқни полга қўяди. Утирадилар.

Соқиев. Кеча бошлиқ билан озгина айтишиб қолдик. Қизишганда шунақа бўлади ўзи... Иккаламизнинг ҳам асабимиз таранг эди... Ҳа, энди... ишда бўлиб туради... Аммо, дўстлик бузилмасин. Менинг Уктам Замоновичга ҳурматим самимий... (Раънога қаттиқ тикилади.) Бир оғиз айтиб қўясиз-а?

Раъно. Узларингиз гаплашиб олганларингиз маъқул. (Бурчақдаги курсида телефон жиринглайди. Раъно бориб эшитади.) Меҳмонлар келишди. Ўзингиз қаердасиз? Станцияда... Соқиевни кутиб ўтирибман, дейсизми? У киши шу ерда... Хўп, трубкини бераман. (Соқиевга.) Уктам Замонович сизни сўраяптилар.

Соқиев (трубкини олади). Эшитаман... ҳа, автоколлоннага қўнғироқ қилдим, машина беришмади... Байрам арафаси... Ҳой, нега бақирасиз?.. Ахир, мен нодон эмасман-ку! Нима? Хўп, ҳозир етиб бораман... (Раънога.) Эрингизга айтиб қўйинг, ҳадеб зуғум қилавермасинлар. (Далига.) Қани, кетдик.

Дали. Хўп, хўжайин!

Раъно. Гул учун раҳмат. Яшиқни олиб кетинглар (Соқиевнинг имоси билан Дали яшиқни кўтаради.)

Соқиев. Эрингизга айтинг, нуқсонсиз парвардигор. (Раъно индамайди.) Мансабнинг умри боқий эмас!

Улар чиқиб кетгандан кейин Раъно сервантнинг олдига келади, хатни қўлига олади, конвертдаги ёзувни ўқийди, жойига қўяди, ўйга толади.

Раъно. Орқа адреси йўқ, кимдан бўлди экан бу хат? Санъат (ошхонадан чиқади). Аяжон, ким келди?

Раъно. Соқиев, Далиси билан...

Мустақим (нақшин курси кўтариб киради). Ҳо, яхшилар, ким бор?

Раъно. Келинг, уста бува, келинг.

Мустақим. Сенга, опоч, битта курси ясаб келдим. Нақшини қарал! Ўлиб кетсам, эслаб юрарсанлар!

Раъно. Қўйинг, уста бува, унақа гапларни гапирманг, ҳали узоқ яшайсиз.

Мустақим. Яшашим шарт. Қураётган шахримиз жамолига тўйишим даркор, опоч. (*Курсини Санъатга беради.*) Ма, пучуқ, катта бобонгдан.

Санъат (*олади*). Раҳмат, буважон!

Мустақим. Ҳа, дарвоқе, станцияга тунука тушибди. Усталар ҳаммаси пешиндан буён кутишади, ана келади, мана келади деб, қани келса, Салим сўпоқ ишни пайсалга солганов, деб ўйладик. Шу топда тагин хабар келди: эринг тунукаларни машиналарга орттираётганимиш... то машиналар етиб келгунча табриклар чиқай дедим.

Раъно. Раҳмат, уста бува.

Мустақим. Ҳайрият, ёмғир сал пасайди, аммо булут қалин, томларни тезда ёпиб олмасак, иморатлардан путур кетади.

Раъно. Уста бува, дастурхонга қаранг.

Мустақим. Қани, опоч, қизилингдан бир истикон қуй, вақтим зиқ.

Раъно вино қуйиб, уста Мустақимга узатади. Мустақим қадаҳни чироққа тутаяди.

Товланишини қара-я! Қани, сенлар ҳам иримига оз-оз қуйинглар.

Раъно жажжи рюмкаларга қуяди.

Гап шу, опоч: эринг Уктамвой ҳаётини халқ ишига бағишлаган инсон. Қўша қаринглар! (*Оқ ичади, оғзига бир тўғрам қазини солиб талшанади.*) Шу йил қиш чилласида етмишга кираман, тиш тўкилади...

Раъно. Тишни янгилаш осон, уста бува.

Мустақим. Кўнгила ёш, яшаган сарияшагинг келади. Қура берсанг, қура берсанг, янги шаҳарларнинг чироқларини ёқа берсанг, янги авлодлар камолини кўра берсанг.

Раъно. Ниятингизга етасиз, уста бува!

Мустақим. Иншоолло! (*Ўрнидан туради.*) Энди менга жавоб.

Раъно. Раҳмат, уста бува!

Мустақим (*Санъатнинг бошини силайди*). Дадангни ҳурмат қил, пучуқ!

Санъат. Хўп, буважон!

Уста Мустақим кетади.

Раъно. Ана, қизим, дунёда шунақа яхши одамлар ҳам бор. (*Машина сигнали эшитилади.*) Даданг келдилар, юр кутиб олайлик.

Уктам Замонов, Бозор Ҳаққулов кириб келадилар.

Ҳаққулов (*Раънога*). Салом, лойиҳалар сеҳргари! (*Қўл бериб кўришади.*) Эрингиз мени зўрлаб олиб келди, бир пиёла чой ичамиз, деб. Э-э, зиёфат бажо-ку! Мумкинми, бу муҳташам дастурхоннинг сабабини билсак?

Раъно. Туғилган кунлари...

Ҳаққулов (*пешанасига уради*). Э, хомкалла! Иш-иш-иш, деймиз, шахсий ҳаёт, бир-биримизга оқибат, мана бунақа ўтиришлар ёдимиздан буткул кўтарилади. (*Замоновга.*) Сен ҳам ўлгидай камтарсан. Тўхта, тўхта, неча ёшга кирдинг? Тенгдошмиз... Йўқ, мен сендан бир ёш каттаман. Демак, роппа-расо элликка кирибсан. Эй, дўстимей, бир оғиз айтмайсанми?

Раъно. Яқинларимизга хабар қилмоқчи эдим, рухсат бермадилар.

Ҳаққулов. Одам ўзини юз тубан қилиши керак эмас. Ишлашни билган одам яшашни ҳам билмоғи даркор!

Замонов. Қани, дастурхонга марҳамат!

Ҳаққулов. Тоза уялтирдинг-ку! Ҳа, майли, тантанали мажлисда нишонлаймиз.

Замонов. Йўқ, йўқ! Керакмас! Шаҳарни қурайлик, комбинатни ишга туширайлик, ҳали тагин беш-ўн йил ўтсин.

Ҳаққулов. У ёғини бизга қўйиб бер! (*Утиради.*) Қани қуядиган бўлсанг қуй! (*Раъно билан Санъатга.*) Сизлар ҳам ўтиринглар.

Замонов (*май қуяди*). Қани, олайлик!

Ҳаққулов. Уктам Замонович, азиз дўстим, эллик ёшинг қутлуғ бўлсин! (*Бир оз ўйланади.*) Сен билан биз каттакон ҳаёт йўлини босиб ўтдик. Эсингдами бундан қирқ йил бурун Тошкентнинг Эски шаҳаридаги интернатда бир хонада ёнма-ён ётиб, бир партада ёнма-ён ўтириб ўқир эдик. Етим эдик иккаламиз ҳам. Уруш арафасида институт-

нинг қурилиш факультетини бирга битирдик. Фронгда битта сапёр ротасида хизмат қилдик. Прагага қадар бордик. Кейин ишга, қурилишга шўнғидик. Йигирма уч йилдан бери тинимсиз қурамыз. Мана, янги қурилишда — чўлда социалистик саноат шаҳари қурилишида яна биргамиз. Ол, дўстим, шу биргалик, дўстлик учун ичайлик!

З а м о н о в. Ташаккур. (Ичадилар.)

Ҳ а қ қ у л о в. Агар соҳиби хона нархи зарга баробар тансиқ коньягини қизғанмаса яна бир гап айтмоқчиман.

З а м о н о в. Марҳамат!

Ҳ а қ қ у л о в. Илгариги турмушинг менга маълум, дўстим. Чамамда дўзахдам қутулиб жаннатга кирдинг. Раънохон, таклиф бор; шу ажойиб коммунист инженерлар оиласи, унинг бахти учун ичсак!

Р а ъ н о. Қуллуқ, Бозор ака.

Ичадилар, овқат ея бошлайдилар, телефон жиринглайди, Раъно трубкини олади. Бир неча дақиқа эшитади, ранги оқариб ҳаяжонланади.

З а м о н о в. Ҳа, ким экан?

Р а ъ н о (трубкини қўяди). Кейинги кунларда шунақа бемаза қўнғироқлар кўпайиб қолди. Номмаълум бир киши пўписа қилади: кўчиб кетмасаларинг, уйингга ўт қўяман, дейди... Ҳайронман... (Сервант устидаги конвертни олади, Замоновга беради.) Сизга хат.

З а м о н о в. Кимдан экан?

Р а ъ н о. Билмадим. Адреси йўқ...

З а м о н о в (конвертни очади). Имзосиз хат... Таажжуб... (Хатни ичида ўқиб чиқади, ранги оқаради.) Уф, ғаламуслар тинчимади-тинчимади... (Ҳаққуловга.) Ўқиб кўринг-чи, Бозор ака.

Ҳ а қ қ у л о в (ичида ўқийди). Ҳа, қип-қизил бўҳтон. Уҳў, дўқини қара-а! Агар сен қурилишдан ўз ихтиёринг билан кетмасанг, сирмингни фош қилармиш! Роҳатни ҳам билар экан бу ғаламус... Дарвоқе, Роҳат турмушга чиққанми?

З а м о н о в. Билмадим, орадан шунча йил ўтди.

Ҳ а қ қ у л о в. Ўғлинг қаёқда?

З а м о н о в. Ўғлим институтни тамомлади. Ҳозир шаҳар коммунал газ бошқармасида ишляпти. Хат ёздим, балки келиб қолар. Аммо Роҳат ҳамон тинчимапти.

Ҳ а қ қ у л о в. Мушкул савдо... Майли, суриштирамиз. (Қўлини артиб ўрнидан туради.) Чиндан ҳам мушкул сав-

до... Менга қара, сен Соқиевни нега хадеб ҳимоя қилаве-
расан? У ишни қасддан барбод қиляпти... Баҳридан ўтиб
қўя қолмайликми-а?

З а м о н о в. Тажрибали, ташкилотчи ходим.

Ҳ а қ қ у л о в. Ташкилотчи? Ахир ишни сенга қарши
ташкил қиляпти-ку?

З а м о н о в. Кўрармиз.

Ҳ а қ қ у л о в (*Раънога*). Хафа бўлманг, синглим,
дунё ўзи шунақа, серташвиш, серғалва. Ишдан кўнглингиз
совумасин, микрорайон лойиҳасини тезлатинг.

Р а ъ н о. Хўп, Бозор ака.

Ҳ а қ қ у л о в. Қани, дўстлар, сўнги қадаҳ тўлдирил-
син.

Замонов қуяди, Ҳаққулов қўлга олиб, Раънога мурожаат қилади.

Бун сиз учун, сиз орқали вафоли рафиқаларимиз учун
ичамиз. Соғ бўлинглар! (*Ичадилар.*)

З а м о н о в. Оббо, яна ёмғир қуя бошлади.

Ҳ а қ қ у л о в. Кетдик.

З а м о н о в билан Ҳ а қ қ у л о в шошиб чиқиб кетадилар. Р а ъ н о
дераза тавақаларини кенг очиб юборади, чироқлар шуъласида шовил-
лаб ёғаётган ёмғир кўринади.

Р а ъ н о (*ёнига келган қизининг елкасини қучади*). Да-
данг энди тонггача ишлайди, қизим.

С а н ъ а т (*машина фаралари ёритган кўчага тикила-
ди*). Дадажоним!..

П А Р Д А

ИККИНЧИ ПАРДА

УЧИНЧИ КҮРИНИШ

Биринчи кўринишдаги сахна. Мушарраф машинкада ёзиб ўтирибди.

Мушарраф (қулоқ солади). Ҳамма ёқ тарақа-туруқ. Эртага байрам. Бугун беш юз онла янги уйларга кўчиб киради. Биргина менинг оилам йўқ (ўқиниб). Агар оилам бўлса мен ҳам бугун янги уйга кўчиб кирган бўлардим. (Телефон жиринглайди.) Алло? (Мушарраф трубкадаги говушни таниб жим қолади. Трубкани кафти билан беркитади). Яна ўша... (Бир нафас қулоқ солади.) Ким бўлди экан? Овози... овози... йўқ, у эмас, бошқа! (Трубкага.) Илтимос қиламан, мени ўз ҳолимга қўйинг! (Ҳайрон.) «Қўймайман» дейсизми? Нега? «Кўришишимиз зарур...» Йўқ, мен сиз билан кўриша олмайман!.. Кимсиз, ахир? Ақалли отингизни айтинг! Йўқ, дедим, йўқ! Бошқа телефон қилманг! «Ҳозир кираман!» дейсизми? Майли, мард бўлсангиз киринг! (Трубкани қўяди.) Тавба... (Бехтиёр ҳаяжонлана бошлайди.) Тағин... ўша бўлса-я.. Овози ўшаники... Умиджон... Кўзлари маъюс, камгап инженер. Наҳотки, ўша? (Бехтиёр кўзгуга қараб, ўзига оро беради.)

Эшик аста очилиб У м и д киради.

(Шошиб кўзгунини яширади. Гўё ҳеч нарса билмаган кишидай, парвосизгина.) Келинг, хизмат?

У м и д (Мушаррафга умидвор тикилади). Келдик... Биз, ўша қўнғироқлари билан оромингизни бузган жазманингиз...

Мушарраф (хандон отиб кулади). Вой, сизни қаранг; ишингиз нариги хонада-ю, бу хонага телефон қиласиз нуқул...

Умид. Байрам кечасида, мажлис тугаши билан Бинкорлар майдонига чиқ! Гап бор! Кечикма, жаҳлим ёмон! (Хонадан шитоб билан чиқиб кетади.)

Мушарраф. Бунча қўпол! Нега сенсирайди? Вой, тавба!..

Роҳат (Рустамни қўлидан сулраб киради). Юр, дедимми, юр!

Рустам. Уятга қўйяпсиз, ойи! Мен бу ерда нима қиламан?

Роҳат. Дадангдан ҳақингни талаб қиласан.

Рустам. Қанақа ҳақимни?

Роҳат (бақиради). «Қанақа ҳақим» эмиш?! Фарзандлик ҳақингни, меросингни!

Мушарраф. Опа, секинроқ гапиринг. Сизга ким керак?

Роҳат. Замонов! Уктам Замонов! Менинг эрим! Мана бунинг дадаси! Уқтингизми, хонимча!

Мушарраф. Уқтим. Уктам Замонович томда.

Роҳат. Томда?!

Мушарраф. Ҳа, томда. Шаҳар томида. Янги уйларнинг томини ёпишяпти.

Роҳат. Қачон келади?

Мушарраф. Томлар ёпилиб бўлгандан кейин.

Рустам. Ойижон, жаҳлингиздан тўрт энлик тушинг. Дадамда ҳақим қолгани йўқ. Нафақасини бериб бўлган. Уй-жойларини ҳам таг-туғи билан хат қилиб берган.

Роҳат. У сени тарбиялашга мажбур!

Рустам. Вақтида яшилаб тарбиялаган. Йигирма бешга кирдим, ойижон. Энди мен бошқаларни тарбиялашим керак.

Роҳат. Бекор гап! Оталик бурчи умрбод. Даданг айшишратда юрсин, еен билан биз бир четда қолиб кетайлик! Йўқ, мен бунга йўл қўймайман!

Мушарраф. Жон опа, сал жазавадан тушинг. Бу ер бозор эмас.

Роҳат. Ҳа, хонимча, сиз ҳам хўжайинингизнинг ёни оласизда-а? Биладан сендақа котибаларни! Эрларимизни йўлдан урадиган олифталар — сенлар!

Рустам. Ойи! Ҳой, ойи! Ойишсиз, тилим боғлиқ...

Роҳат. Бор, бор! Сен бормидинг менга ақл ўргатмаган!

Рустам. Ойи, гап шу: дадамга даъвойим йўқ. Кўргим келса сизсиз ҳам келиб кўравераман. Аммо шармандаликка тоқатим йўқ. Хайр, мен кетдим.

Роҳат. Йўқол! Дадангдан нима фойда кўрдим, сандан нима фойда кўраман! Йўқол, йўқол!

Рустам юзини қўллари билан яширганча чопиб чиқиб кетади

Мушарраф. Ўғлингизни чакки хафа қилдингиз.

Роҳат энсаси қотиб жавоб бермайди. Сумкасидан кўзгу чиқариб, юзига упа суртади, лабини бўяйди. Овозини ўзгартириб таманно билан:

Роҳат. Хонимча, Соқиевни кўрсак бўладими? Салимжон шу ерда бўлсалар керак?

Мушарраф. Салим Соқиевични танийсизми?

Роҳат (қаҳ-қаҳ отиб кулади). Рашкингиз зўр экан-а? Қўрқманг, хонимча, Салимжонни еб қўймайман.

Мушарраф қаттиқ газабланади, ўзини босиш учун ишга берилади. Хонага Соқиев билан Дали кирадилар. Соқиев Роҳатни Мушаррафнинг ёнида кўриб саросимага тушади-ю, бироқ, дарров ўзини ўнглаб олади.

Соқиев. А... Э... Ҳм... келинг?

Роҳат (атайлаб чертиб). Ассалому алайкум! Яхши юрибсизми?

Соқиев. Салом, салом... Яхши... (Мушаррафга.) Бошлиқнинг кабинетида ким бор?

Мушарраф. Ҳеч ким.

Соқиев (Роҳатга). Киригиз. (Роҳат бедана юриш қилиб киради. Унинг кетидан эшикни қаттиқ ёпади. Мушаррафга.) Ҳеч ким кирмасин, тушундингизми? (Мушарраф индамайди. Соқиев ичкарига кириб кетади.)

Дали. Хўжайинга тараф йўқ. Раҳбар деган ана шунақа хўроз бўлса! Одамнинг латтасига тоқатим йўқ. (Эшик тирқишидан қулоқ солади.) Қойил, хўжайин жононни шунақа авраептики! Худойи таоло хотин кишини лақиллашга яратган.

Мушарраф. Вайсаманг!

Дали. Вой-вў, важоҳатингиздан ит ҳуркади-я! Э, яхши ниятлар амалга ошгандан кейин у ёғи нима бўлади?

Мушарраф. Қанақа «яхши ниятлар?»

Д а л и. Мушаррафхон! Умидсиз — шайтон. Мана, икки йилдирки, босган изингизни ўпиб, тупроғини кўзимга суртиб юрибман.

Мушарраф (*ўсмоқчилайди*). Нима, менга уйланмоқчимисиз?

Д а л и. Оҳ, тилингизга новвот! Саволингизни яна бир қайтаринг, қулоғим оғирроқ...

Мушарраф. Одамнинг суюғига тоқатим йўқ!

Д а л и. Янги квартирага ариза бериб қўйганман. Хўп десангиз — олам гулистон.

Мушарраф (*аччиқ*). Битта қиз нечта эрга тегиши мумкин?

Д а л и. Биттага.

Мушарраф. Яшанг! Менинг эрим бор!

Д а л и. А?! Елғон! Елғон-а?

Мушарраф. Бас!

Д а л и. Хўп, хўп...

Мушарраф. Роҳат опани танир экансиз-а?

Д а л и. Ҳа... Э, йўқ...

Мушарраф (*синашта оҳангда*). Йигитмисиз? Нимага иккита гапирасиз?

Д а л и. Хўш, танисам нима бўпти?

Мушарраф. Ҳеч нима... (*Ишга машғул бўлади.*)

Д а л и (*ташвишланиб*). Бу ишнинг орқасидан ишкали чиқмасмикан-а? Ҳой, Мушаррафхон, бир нима десангизчи! Ахир, янги квартирага ариза берганман...

Мушарраф. Бошқа ишларингиз беишкалми?

Д а л и (*ҳушёр тортиб*). Яъни? Масалан?

Мушарраф. Қурилиш материалларидан қанча ўмаргансиз?

Д а л и. Э, нима деяпсиз? Сизни фаришта десам, қипқизил туҳматчи экансиз-ку!

Мушарраф. Дали ака! (*Эшик очилишдан хавфсираб шивирлаб гапиреди.*) Байрам мажлисидан кейин ҳеч кимга билдирмай Бинокорлар майдонига чиқинг. Уша ерда, маданият саройи эшигида учрашамиз.

Д а л и. Оҳ, тилингиздан!

Мушарраф. Суюлманг! Ҳаёт-мамотингизни ҳал қиладиган гап бор.

Д а л и. Ҳаёт-мамотимни оёғингизга ташлайман!

Мушарраф. Боринг энди!

Д а л и. Хўп, фармонингга жоним тасаддуқ!

Д а л и кетади. Мушарраф ишга машғул бўлади-ю, кўз-қулоғи кабинет эшигида. Эшик очилади. Анча юмшаган Р о ҳ а т ва унинг орқасидан қўлида калит ўйнаб С о қ и е в чиқиб келадилар.

С о қ и е в. Мана калит. Баҳор кўчаси, ўн уч.
Р о ҳ а т (калитни олади). Баҳор... Чиройли ном!
С о қ и е в. Уғлинг қани?
Р о ҳ а т У қайсар кетиб колди.
С о қ и е в. Аҳмоқ (Мушаррафга шубҳаланиб тикилади.) Сиз бу опангизга кваргирамни кўрсатиб қўйинг.

М у ш а р р а ф индамай ўрнидан туриб хонадан чиқади.

Р о ҳ а т. Намунча терс?
С о қ и е в. Ишинг бўлмасин. Бунақаларни ўнг қилиб олиш осон.
Р о ҳ а т. Уша-ўша тулқисиз?
С о қ и е в. Мени қўй. Узингни ўйла.
Р о ҳ а т. Иккаламизни ўйласам-чи?
С о қ и е в. Уйда масаллиғ бўлса керак, ул-бул қовуриб тур, бораман.
Р о ҳ а т. Сира ўзгармагансиз, ўша Салимжонимсиз!

М у ш а р р а ф н и н г қораси кўринади.

С о қ и е в. Тсс!..

Р о ҳ а т бош қимирлатиб чиқиб кетади. Соқиев кафтларини ишқалайди.

Ғишт қолипдан кўчди... Уртоқ Замонов билан замонавий тилда гаплашадиган пайт келди, чамамда!

М у ш а р р а ф (киради). Квартирангизни кўрсатиб қўйдим. Энди бу ёғи нима бўлади?

С о қ и е в. Бу нима деганингиз?

М у ш а р р а ф. Уктам Замонович бу сирдан хабар топсалар, нима жавоб қиласиз?

С о қ и е в. Қўрқадиган жойим йўқ!

М у ш а р р а ф. Эшитиб турган қулоқларимга ишонмайман. Мен сизларни ёшлиқдан бирга ўсган қадрдонлар деб юрардим... Токи...

С о қ и е в (Мушаррафга яқин келиб беҳаё тикилади). Токи?

М у ш а р р а ф. ...Токи шу дақиқагача, сизнинг кимлигингизни билиб олгунимча!

Соқиев. Ким эканман?

Мушарраф. Айтишга қўрқаман. Тилим айланмайди.

Соқиев. Ухў. (Заҳарханда.) Хўш, қандай ҳукм чиқарадилар?

Мушарраф. Ҳозирча, ҳеч қандай... Кўриб турганларим шу қадар чигал нарсаларки, ақлим етмаяпти.

Соқиев (папирос тутатади, хонада у ёқдан-бу ёққа бетоқат юради). Мушаррафхон! Азизам! Сиз ҳали кўп нарсани тушунмайсиз. Ҳаёт сиз ўйлаганча жўн, осон эмас. Мен Замоновни кўпдан бери танисам ҳам бунақа худбинлиги, мансабпарастлигини билмас эканман.

Мушарраф. Қизиқ. Нимаси худбин, нимаси мансабпараст? Кеча-кундуз ишни ўйлайди, бошқалардан ҳам иш талаб қилади. Қурилишимиз муҳим, оғир. Унинг ўрнида бошқа раҳбар ҳам қаттиққўл бўлиши турган гап!

Соқиев. Йўқ, азизам, бу гаплар сиз ўйлагандан мураккаброқ. Замонов мени қасддан таъқиб остига оляпти. Йўқ-йўқ, сўзимни бўлманг, ҳали кўп нарсаларга ақлингиз етмайди, дедим-ку. Келинг, яхши гаплардан гаплашайлик. Мен, Мушаррафхон, омади юришмаган бир бечораман. Машаққатли йўлимда биргина нурли юлдуз кўрдим. У юлдуз — сиз.

Мушарраф. Бас!

Соқиев. Жеркиманг! Ниятим холис, севгим чин. Агар кўнглимдаги олов сизга эриш туюлса, келинг, ақалли дўст бўлайлик. Мен сизга умр дафтаримни очай. Ана ўшанда, балки, сўзларимга ниҳоят ишонарсиз!

Мушарраф. Фикрингиз қалавасини тагин ҳам чигаллаштириб юбордингиз... Мақсадга кўчайлик.

Соқиев. Офарин!

Мушарраф. Агар тўғри тушунган бўлсам, сиз қишлоқдаги хотинингиз билан ажралишгансиз. Энди менга уйланмоқчисиз. Шундайми?

Соқиев. Офарин!

Мушарраф. У ҳолда... Роҳат опани нима қиласиз?

Соқиев. Э, бу бошқа масала... Роҳат... Эридан жабр кўрган муштинпар аёл...

Мушарраф. Нега уни чақиртириб келдингиз?

Соқиев. Менми? Йўғ-э!.. У Замоновни йўқлаб келган. Мен бошлиқнинг обрўсини сақлаш учун Роҳатни четга тортиб, ўз уйимдан жой бердим. Ахир, кўчада ётмайди-ку!

Мушарраф. Ақлим етмаяпти. Келинг. қўйинг, ишдан қолмайлик.

Соқиев. Уйлаб кўринг. Муҳаббатимнинг уволига қолманг тагин! *(Кетади.)*

Мушарраф. Муҳаббат... Бу муқаддас сўзни ҳар ким ҳар хил тушунар экан. Муҳаббат... *(Уйга толади.)* Умид... Муҳаббат ва Умид... Бу икки сўз эгиз бўлса керак.

Раъно *(киради. Қўлида чизма)*. Мумкинми?

Мушарраф. Келинг, Раъно опа.

Раъно. Уктам Замонович шу ердамилар?

Мушарраф. Қурилишдалар.

Раъно. Лойиҳани кўрсатиб олмоқчи эдим. Маънос кўринасиз?

Мушарраф. Иш кўп.

Раъно. Ҳа, ҳаммамизнинг ҳам ишимиз кўп. *(Синаш-та тикилади.)* Бизникига бормаганингизга яраша, тўйингизга айтишни унутманг!

Мушарраф. Вой, ўлмасам!.. Бу нима деганингиз?

Раъно. Умиджон Уктам Замоновичга ариза опкепти, тезда квартира берасиз деб.

Мушарраф. Қизиқ. Менинг хабарим йўқ.

Раъно. Уктам Замонович келганларида кираман. *(Кета туриб.)* Тўйингизда хизмат қиламиз. *(Кетади.)*

Мушарраф. Вой тавба... Мендан ижозатсиз-а... Ҳозир боплайман! *(Телефон қилади.)* Менга Умид керак эдилар. «Йўқ»... Қаердалар?.. «Магазинга мебель олишга кетдилар...» *(Трубкани қўяди.)* Одам ҳам шунақа шошқалоқ бўладими?

ТҲРТИНЧИ КҲРИНИШ

Маданият саройи олдида бинокорлар майдони. Оқшом. Ҳамма тантанали мажлисда. Майдон бўш. Емғирдан кейин ҳаво сал очилган. Булутлар орасида тўлин ой сузиб юрибди. Машина келиб тўхтагани шовқинидан билинади. Чарм тужурка кийган Умид майдондан Маданият саройининг эшиги томонга чопиб ўтаётганда уни алақим чақиради. Умид йўлида тўхтаб аланглайди.

Рустам *(Умидга яқин келиб)*. Салом, ака.

Умид. Салом.

Рустам. Машина сизникими?

Умид. Ҳа.

Рустам. Аэродромга обориб қўяёлмайсизми, самолётга кечикяпман.

Умид *(Рустамга бошдан-оёқ разм солади)*. Бу ерлик бўлмасангиз керак-а?

Р у с т а м. Аэродромга обориб қўйинг, хурсанд қиламан.
У м и д. Аэродром узоқ эмас. Қани, аввал танишиб
қўйайлик. (*Қўл беради.*) Умид — инженер.

Р у с т а м. Рустам — инженер.

У м и д. Уҳў, ҳамкасб чиқиб қолдик. Аммо лекин,
оғайни, бу шаҳарга инженерлар келадилару, кетмайдилар.
Сиз бўлсангиз кетяпсиз. (*Эслайди.*) Тўхтанг, тўхтанг, Ру-
стам. ...Сиз Уктам аканинг ўғли Рустамжон эмасмисиз?

Р у с т а м (*ҳайрон*). Ҳа. Сиз қаёқдан биласиз?

У м и д. Уктам ака инженер ўғлим бор, деб кўп гапи-
радилар. (*Синашта тикилади.*) Дадангизга учрадингизми?

Р у с т а м. Йўқ...

У м и д. Омон бўлинг-э! Келиб-кетганингизни дадангиз
ёшитсалар, нима дейдилар?

Р у с т а м (*соатига қарайди*). Самолёт учишига ярим
соат қолди.

У м и д. Қизиқ. (*Бошини чайқайди.*) Дадангизга ўх-
шамабсиз. Менга қаранг, дадангиз кимлигини биласизми
ўзингиз?

Р у с т а м. Қурилиш бошлиғи.

У м и д. Бугун қурилиш бошлиғи. Эртага — министр
ёки оддий инженер. Мен буни айтаётганим йўқ. Мен да-
дангизнинг инсонлигини айтяпман. Мен унинг тантилиги,
одамлигини айтяпман.

Р у с т а м. Билаган.

У м и д. Билсангиз, нега дадангизни кўрмай кетиб қол-
япсиз?

Р у с т а м. Бу мушкул масала.

У м и д. Дунёда мушкул масала йўқ, Рустамжон. Маса-
лани осонлаштирадиганлар ҳам, мушкуллаштирадиганлар
ҳам — одамларнинг ўзлари. Сизга дўстона маслаҳатим
шуки, дадангизга учрамасдан кетманг. Юринг, билетин-
гизни топшириб келамиз. Кейин байрамни бирга ўтка-
замиз.

Р у с т а м. Қандоқ бўларкин...

У м и д. Аъло бўлади, оғайни! (*Рустамнинг қўлидан суд-
раб олиб кетади.*)

Маданият саройидан Д а л и чиқиб келади. У шинам кийинган. Сим-
ёғоч тагида галстугини тузатади. Соатга қарайди.

Д а л и. Чиқармикан-а? Ахир, ўзи тайинлади-ку, чиқа-
ди! (*Ёнида шарпа сезгандай бир чўчийди. Олазарак
аланглайди.*) Шамол экан... Маликан дилозор келдилар-

ми, депман... Аммо ўзи ҳам кўп сулув нарса-да... Бел деган чинчилоқдай, хумор кўзлар тиниқ шамчироқдай, юзи кулча, лаблари гунча... Фақат сўзи аччиқ... Ҳақиқат аччиқ бўлади, аммо тагидан ширини чиқади. (*Бино эшигида Мушарраф кўринади.*) Ана ўзи...

Мушарраф (*Далининг олдига келади*). Нега мажлис тугамасдан чиқиб кетдингиз?

Дали. Елкамдан ўсиб чиққан қанотлар кўтариб кетди.

Мушарраф. Дали ака, мен сиздан бир нарсани сўрамоқчиман. Майлими?

Дали. «Майли» бўлганда қандоқ! Сўранг! (*Мушаррафга яқин келиб хумор тикилади.*)

Мушарраф. Бу жуда жиддий гап. Сизни қурилишга Соқиев опкелган-а?

Дали. Ҳа, биз у киши билан ҳамқишлоқ, қадрдонмиз.

Мушарраф. Э, шунақами? Бўлмаса, у кишининг ҳамма ишларидан хабардор экансиз-да?

Дали. Ҳа, нимайди?

Мушарраф. Қишлоқда Соқиевнинг кимлари бор?

Дали. Хотини. Тўртта қизчаси.

Мушарраф. Хотини билан ажралишганми?

Дали. Йўғ-э, жинни бўптими? Сухсурдай нарса-я, келин ойимиз! Аммо сал соддароқ.

Мушарраф. Шунақа денг?

Дали. Ҳа-да, хўжайин бахти кулган йигитлардан. Кошки.. Бизнинг бахтимиз ҳам шунақа очилиб кетса!

Мушарраф. Бу ўзингизга боғлиқ.

Дали (*тантқиғланади*). Сизга ҳам!.. Бир оғиз сўзингизга, шаҳло кўзларингизнинг биттагина имосига...

Мушарраф. Мен сизга айтдим, эрим бор, деб.

Дали. Ёлгон! Лақиллатманг!

Мушарраф. Ҳа, эрим бор. Истасангиз, таништириб қўяман... Роҳат опани илгари ҳам танирмидингиз?

Дали. Вой-дод-ей, мен нима ғамда-ю, бу нима ғамда! Қаранг, қанча уйларда чироқлар ёняпти. Шу ёруғ деразалардан иккитагинасига нозик бармоқларингиз билан парда тутсангизу, эшигининг қўнғирогини ўзим ўрнатсам. А, лаббай?

Мушарраф (*энтикади*). Ниятингизга етасиз. Фақат... мен билан эмас. Бошқа билан. Шаҳримизда ажойиб қизлар бор, бирини танланг. Мен... сиздан бошқа нарсани сўрамоқчиман. Дали ака, тўғриси айтинг, Соқиев нима ишлар қилиб юрибди?

Д а л и . Нима иш қилса ҳам — у хўжайин!

Мушарраф. Соқиев яхши одамми?

Д а л и . Хўжайин дедим-ку! Биров хўжайинни ёмон деб кўрсин!

Мушарраф. Аввало, Соқиев хўжайин эмас, қурилиш бошлиғининг таъминот бўйича ўринбосари. Бошлиқ — Замонов. Ҳа, айтгандай, Замоновга нима дейсиз?

Д а л и . У хўжайиннинг салобати зўр.

Мушарраф. Хўжайин деманг!

Д а л и . Хўп, хўп, узр. Замонов айтганини қилдиради. Томларни байрамгача ёпамиз деди, ёпди. Саройни байрамгача очамиз деди, очди. Бироқ хўжайиндан... узр... Соқиевдан хафа.

Мушарраф. Нега?

Д а л и . Хўжайин... Тил қурсин, шунга ўрганиб қолган. «Хўжайин» десам Соқиев эриб, елкамга қоқади-да! Соқиевнинг Замоновнинг ўрнига хўжайин бўлиш режаси ҳам йўқ эмас, чамамда.

Мушарраф. Соқиевнинг ҳамма жиноятлари авра-астари билан очилса, сиз қаёққа қочасиз?

Д а л и . Э... йўғ-е... Бу нима деганингиз?

Мушарраф. Бу деганим шуки, Соқиев ҳамма ишни сизнинг қўлингиз билан қилади. Аммо дўпписи тор келганда ўзини четга олади, балога сиз қоласиз!

Д а л и . Бўлмаган гап!

Мушарраф. Бор гап! Соқиев сизни ногорасига ўйнатиб юрибди.

Д а л и . Мен фақат хўжайиннинг буйруғини бажараман.

Мушарраф. Малай бўлиб! Шундайми?

Д а л и . Войдод-ей! Нима қил дейсиз?

Мушарраф. Мард бўлсангиз, Соқиевнинг жиноятларини фош қилинг.

Д а л и (ачитади). Мени ҳали шунга чақирдингизми?

Мушарраф. Одам гоҳо қоқилиб ахлатга йиқилади. Бу айб. Лекин на чора? Дадил туриб этакни қоқиш, бетқўлни ювиш керак-да, кўзни катта очиб юриш керак. Хайр, мен кетдим.

Д а л и . Тўхтанг! (Мушаррафнинг билагидан ушлайди.) Нима, шу гап учун учрашганмидик?

Мушарраф. Ҳозир бундан муҳим гап йўқ. (Қўлини тортиб олади, бинога чопиб кириб кетади.)

Д а л и. Ёмон терлатди. Бу қиз ё Азроил, ё Фарит-
танинг ўзгинаси. Хўжайин... Мен қандай қилиб унга қўл
қўтараман? Йўғ-эй... Уҳ, кўнглимга ҳеч нарса сизмайди
шу топда. Соқиевнинг важдатидан ит ҳуркади-я... Йўқ,
бу иш қўлимдан келмайди.

Д а л и кетади. Бинодан З а м о н о в билан Р а ъ н о чиқадилар.

Р а ъ н о. «Ўзбекистон Совет Социалистик Республика-
сида хизмат кўрсатган бинокор...» Унвон муборак, жоним.

З а м о н о в. Раҳмат. (Раънони қўлтиқлаб майдонга
тушади.) Бозор ака мени қаттиқ хижолатга қўйди. Энди
қандай қилиб бош қўтариб юраман — билмайман!

Р а ъ н о. Нега ундай дейсиз?

З а м о н о в. Ахир, ўзинг ўйлаб қара; мен билан бирга
шундай унвон олган кишилар — ҳақиқий бинокорлар!
Улар бетон қоришди, ғишт теришди, том ёпишди, шуво-
ғини қилишди, нақшини ўйишди, чироғини ёқишди. Мен
тайёрга айёр. Эҳ, Бозор ака, Бозор ака!

Р а ъ н о. Унвонни сизга Бозор ака бергани йўқ, пар-
тия, ҳукумат берди. Элик ёшга тўлишингиз муносабати
билан ўттиз йиллик ҳалол меҳнатингиз тақдирланди,
жоним!

З а м о н о в. Тўғрику-я!.. Коллектив олдида уятга
қолдим. Кимки, «Бошлиқ унвонни илиб кетди!» деса, ҳақ.

Р а ъ н о (кулади). Дейишса дейишаверсин! Шахсан
мен хурсандман. Бошим кўкка етди. Ҳов авани ой-ю юл-
дузлардан ҳам баландман! Табриклайман!

З а м о н о в (майдон чеккасидаги симёғоч томонга
тикилиб қолади). Қарагин, кўзинг ўткирроқ. Келаётган
Рустам эмасми?

Р а ъ н о. Ҳа, Рустамжон.

З а м о н о в. Мана буни мукофот деса бўлади. Мени
табрикламоқчи бўлсанг, энди табрикла.

Р у с т а м билан Умид яқин келадилар. З а м о н о в ўзини ўғлига
отади, бағрига босиб эркалайди.

З а м о н о в. Рустамжон! Ўғлим! Қадди-бастингдан
отагинанг айлансин! Соғ-саломатмисан?

Р у с т а м. Раҳмат, дадажон. Унвон олганингизни ҳо-
зир йўлда радиодан эшитдим, қутлуғ бўлсин!

З а м о н о в. Қуллауқ, қуллауқ. Мен учун энг баланд
унвон — сенинг бахтинг, камолинг. Қани, бир қараб тўйай
сенга! (Ўғлига ёш тўла кўзлари билан тикилади.) Офа-

рин! Тушларимга худди шундай кирасан! Офарин!.. Хўш, хатларимни олдингми?

Рустам. Олдим.

Замонов. Нега жавоб ёзмадинг?

Рустам ерга қараб қолади.

Умид. Уктам ака, сизларнинг кўнглингиз бизларда, бизларнинг кўнглимиз чиройли қизларда, деган экан машойихлар.

Замонов. Оббо, сен, замон машойихи! (*Рустамга.*) Қачон келдинг?

Рустам. Эрталаб.

Раъно. Вой, нега эрталабдан бери уйга келмадингиз?

Умид. Мен Рустамжонни самолётдан олиб қолдим.

Раъно. Дадангиз ҳар куни йўлингизни пойлайдилар, Рустамжон келади, деб.

Замонов. Эҳ, болалар, болалар! (*Раъно билан Рустамнинг ўрталарига тушиб қўлтиқлайди.*) Юринглар, концерт кўрамиз, кейин уйга бориб бафуржа суҳбатлашамиз.

Рустам. Ойим қаёқда қолди экан-а?

Замонов. Ойинг топилади. У эркин қуш. Қўнган шохида сайраши билан, қаердалигини ашуласидан билиб оламиз.

Умид. Раъно опа, Мушаррафни айтиб юборинг.

Раъно. Хўп.

Улар бинога кириб кетадилар. Умид эшик олдига келиб кутади.
Мушарраф чиқади.

Мушарраф. Сизми мени чақирган?

Умид. Ҳа, мен. (*Мушаррафнинг билагидан маҳкам ушлаб, зинадан майдонга олиб тушади.*) Қани, бундоқ юр, сен бетайин билан бир гаплашиб қўяй!

Мушарраф. Қўйворинг! Қўйворинг, дейман! Нима ҳаққингиз бор бировнинг қизига зўрлик қилишга?

Умид. Сен шу соатгача бировнинг қизи эдинг. Шу соатдан бошлаб менга хотин бўласан.

Мушарраф. Вой ўлмасам! (*Бўш қўли билан юзини беркитади.*) Бу нима деганингиз? Мени ҳали яхши билмайсиз-ку?

Умид. Биламан. Жазманларинг кўп. Аммо сен чашмадай поксан. Сенинг гийбатингни қилганинг кекирдигини узиб ташлайман. Севиб қолдим, эси паст. Нонни, гулни севгандай севиб қолдим. Тушундингми?

Мушарраф (қалт-қалт титрайди). Тушундим...
Умид. Эртага уйингда кут, совчи юбораман.
Мушарраф. Уйим йўқ...
Умид. Етоқхонангда, демоқчиман. Ҳамхона қизларга айтиб қўй, дастурхон тузашсин. (Пул беради.) Ма, ол, бугун мукофот тегди...
Мушарраф. Керакмас, пулим бор.
Умид. Бўлмаган гап! Маошинг пардозингга ҳам етмайди.
Мушарраф (пулни олиб Умидга илк бор ботиниб қарайди). Телефонда мулойим гапирардингиз, мунча қўрссиз!
Умид (Мушаррафни бағрига қаттиқ босиб ўпади). Бор, концертдан қолма!
Мушарраф. Совчиларингиз кимлар?
Умид. Уктам ака, Раъно опа.
Мушарраф. Вой, ўлмасам!
Умид. Ўлмайсан! Мен ҳам ўлмайман! Яшаймиз. Яшаганда ҳам чин инсонларча яшаймиз! Бор, томошангдан қолма!
Мушарраф. Сиз-чи?
Умид. Мени қўявер!
Мушарраф. Хўп, хўп... (Бинога сармаст ҳолда кириб кетади.)
Умид (кўкка қулочини кенг ёзиб). Ҳой, ким бор? Эшитинг, юлдузлар! Ҳаёт шу ондан бошланади!..

ПАРДА

УЧИНЧИ ПАРДА

БЕШИНЧИ КУРИНИШ

Замонов кабинети. Хонада ҳеч ким йўқ. Қалин қор ёққани дераза орқасидаги чинорнинг оппоқ шохларидан билинади. Телефон узоқ жиринглайди. тинади, яна жиринглайди, яна тинади. Хонага
Замонов билан Рустам кириб келади.

Замонов. Гап шу, ўғлим.

Рустам. Ишхонамда нима дейишаркин?

Замонов. Менингча, хурсанд бўлишади. Коммунал газ идорасига инженер топила беради. Аммо чўлда қури-лаётган химкомбинатнинг оғир ишига ҳар ким ҳам жон-жон деб кела бермайди.

Рустам. Тўғри.

Замонов. Мен министрликка хат ёзаман. Сени бу ерга кўчиришади.

Рустам. Хўп, дада.

Замонов. Баракалла, ўғлим! Энди ишга келсак, комбинатгача газ қувурлари тортиб келдик. Газлаштириш лойиҳаси ҳам тайёр. Энди қуриш керак. Комбинат директори Акоп Акопович тажрибаси зўр, ўткир мутахассис. Сен унинг ҳузурига бор.

Рустам. Хўп.

Замонов. Ишинг бароридан келсин, ўғлим!

Рустам кетади. Замонов телефон килади.

Акоп Акопович? Салом. Сиз қидириб юрган газ инженери ўз оёғи билан келди Ким дейсизми? Ўғлим Рустам. Аммо менинг ўғлим бўлгани учун сийлаб ўтирманг тагин. Ишни қаттиқ талаб қилинг. Квартира дейсизми? Керак эмас. Мен билан туради. Ҳа, дарвоқе, Челябинск-

дан телеграмма олдим: заказ қилган қувурларимизни ортиб юборишибди. Биринчи цехнинг монтажини тугатдингизми? Яхши. Бўпти, бирор соат ичида борамиз. (Трубкани қўяди.)

Ҳаққулов (ташвишланиб кириб келади). Хайрият, шу ерда экансиз.

Замонов. Тинчликми?

Ҳаққулов. Шаҳар партия комитетига чақиришди.

Замонов. Хўш?

Ҳаққулов. Битта «қулинг ўргилсин» иғвонинг тагига етишни топширишди.

Замонов. Иғво?!

Ҳаққулов. Ҳа, сенинг устингдан имзосиз хат. Хатдаги даъвонинг бебурдлигини ҳам айтишди. Лекин уларнинг фикрида жон бор. Яъни, биз янги, социалистик шаҳар қуряпмиз. Бу — дўстлик, қардошлик шаҳри. Ҳар қандай маразларга мутлақо берк бўлиши шарт. Ажойиб фикр!

Замонов. Хўш?

Ҳаққулов (чўнтагидан конверт чиқаради). Мана бу мараз эса, берк дарвозанинг тирқишидан кириб келди. Таажжуб, ўша хат... Мен бу хатни байрам арафасида олдим, иғволигига ишондим, ғижимлаб, мана бу ахлат саватига ташладим. Демак, кимдир бу ердан олибди, конвертга солибди-да, шаҳар партия комитетига юборибди. Таажжуб, бу ишни ким қилиши мумкин? (Қўнғироқ тугмасини босади, Мушарраф киради.) Қизим, қани, бундай ўтиринг. (Мушарраф Ҳаққуловнинг қаршисига ўтиради.) Сиз ишхонада ҳар куни биздан кейин қоласиз-а?

Мушарраф. Ҳа.

Ҳаққулов. Биз кетгандан кейин нима қиласиз?

Мушарраф. Стол, шкафларнинг қулфини текшираман, ахлат саватлардаги қоғозларни ёқаман, хоналарни қулфлаб, калитларини қоровулга топшираман.

Ҳаққулов. Балли, энди биринчи ноябрни эсланг.

Мушарраф. Биринчи ноябрда аввал сиз, кейин Уктам Замонович, энг кейин Соқиев кетди. Қулфларни текширдим, ташланган қоғозларни ёқдим, хоналарни қулфлаб, калитларни қоровулга топширдим.

Ҳаққулов. Дуруст. Идорага биздан кейин бошқа ҳеч ким киргани йўқми?

Мушарраф. Йўқ.

Ҳаққулов. Бўпти, чиқиб ишингизни қилинг. Ҳа, дарвоқе, Умиджон қалай? Хафа қилмаяптими?

Мушарраф (ерга қарайди). Раҳмат, Бозор ака, отам ўрнида отам бўлдингизлар.

Ҳаққулов. Умиджон пок йиғит. Бахтли бўлинглар!

Мушарраф мачини чиқиб кетади.

Уша машъум хат... Худди сенинг уйингга борган хатга ўхшайди... Бир қўл ёзган чамамда.. Ажабо, саватдан ким олди экан-а?..

Замонов (Ҳаққуловнинг конвертга тикилиб қолганини кўриб). Гумонингиз кимдан?

Ҳаққулов. Ё мен.. Ё сен... Ё Мушарраф... Ёки, ниҳоят, Соқиев... Соқиев?!

Замонов. Соқиев? Наҳогки?..

Ҳаққулов. Ҳа, Соқиев! Аммо буни исбот қилиш керак. Қанча вақт кетади, қанча асаб бузилади! Епирай, қачон тугайди, бу мараз, бу иғволар! (Бошини чангаллаб ўйлайди.) Соқиев Роҳат билан кўпдан танишми?

Замонов. Бир вақтлар икковни қадрдон эдилар.

Ҳаққулов. Роҳатни йўлдан урган ҳам ўша дегин?

Замонов. Ҳа.

Ҳаққулов. Хўш, Роҳат-ку, ўғлинг билан келган экан, нега суриштирмадинг, нега унинг келиш сабабини билмадинг?

Замонов. Қўйинг шу ташвишни, Бозор ака, ишдан қолмайлик!

Ҳаққулов. Ё соддасан, ё ўзингни гўлликка соляпсан.

Замонов (бўғилади). Нима қил дейсиз? Ун йил бурун ажралишиб кетган хотиним билан яна топишайми?

Ҳаққулов. Сувни лойқалатаётган, ҳаммамизни ишдан қўяётган ғаламисни топишимиз керак.

Замонов. Роҳат шу ерда, сўрай қолинг, балки айтиб берар.

Ҳаққулов. Таажжуб... Бу Роҳат нега келди экан-а? Ахир, даъволари пуч-ку?

Замонов. Бошим тарс ёрилай деяпти.

Ҳаққулов. Ҳамма гап Соқиевда... Тўғрироғи, Соқиев билан сенинг оранг бузилганлигида. Ана ўзи ҳам келяпти. (Соқиев киради.) Салим Соқиевич, яхши келдингиз, менга экспедиторингиз Дали керак. У ҳозир қаерда?

Соқиев. Билмадим.

Ҳаққулов. Нега билмайсиз?

Соқиев. Мушаррафнинг тўйида маст бўлиб чиқиб кетганича дараги йўқ.

Ҳаққулов. Суриштирмадингизми? Ахир, бутун бир бошли одам... Қасққа йўқолади?

Соқиев. Ешларни айтасиз, Бозор Мажидович, катталарга тушуниб бўлмай қолди...

Ҳаққулов. Гапингиз илмоқли, ўртоқ Соқиев. Нима демоқчисиз?

Соқиев. Бир-биримизга ишонмай қўйдик.

Ҳаққулов. Яъни, ким кимга ишонмай қўйди?

Соқиев. Чунончи, ўртоқ Замонов ва сиз, ўртоқ Ҳаққулов, менга ишонмайсизлар.

Ҳаққулов. Далилларингиз?

Соқиев. Далилларим етарли. Аввало, мен ҳам шу идоранинг раҳбарлариданман. Яхшими, ёмонми — ҳар нечук, икки йилдан бери аравани тортишиб келяпман. Тўғри, иш кўп, жадал. Аммо ҳар қадамда мени туртавериш, ниқтай бериш зарурми?

Замонов. Салим Соқиевич, гапингизга қараганда, сиздан иш талаб қилмаслигимиз керак экан-да?

Соқиев. Нега энди... Бироқ ҳар ким ўз участкасига жавоб бериши даркор.

Замонов. Сиз участкангизга жавоб беряпсизми?

Соқиев (баланддан келади). Нима демоқчисиз, ўртоқ Замонов?

Замонов. Демоқчиманки, ҳар ким ўз вазифасини ҳалол бажарсин. Сиз бўлсангиз, ҳар бир ишни пайсалга соляпсиз, тўғрироғи, қурилишга тўғаноқ бўляпсиз.

Соқиев. Исбот қилинг, Замонов!

Замонов. Хўп, исбот қиламан. Май ойида газ қувурлари заказ қилиш учун Челябинскка боришдан бош тортдингиз, ўзим боришга мажбур бўлдим. Июнда министрликда таъминот масалалари бўйича ўтказилган кенгашга боринг, сўзга чиқинг, талабларимизни айтинг, деб топшириқ бердик. Сиз бўлсангиз миқ этмай қайтиб келдингиз. Июлда отпуска олиб, бир ой ўрнига икки ой келдингиз. Сентябрда газ қувурлари кела бошлади. Сиз юкни трассага етказиб бериш ўрнига қишлоғингизга кетиб қолдингиз. Октябрда ёғоч келтириш учун Сибирга боришингиз керак эди. Бордингизми? Йўқ! «Ўзи келади» деб идорадан чиқмадингиз. Ниҳоят, байрам арафасида келган тунукани ташиб беришни ҳам сансалорликка солдингиз.

Жўш, айтинг-чи, кимсиз: таъминот бошлиғими ёки четдан кузатувчи, томошабинми?

Соқиев. Мен ўз ишимга аралашган одамни ёмон кўраман.

Замонов. Ишингизга аралашмаганимизда оқибати нима бўлишини тасаввур эта оласизми?

Ҳаққулов. Салимжон, ҳали сиз ишонч ҳақида гапирдингиз. Дарҳақиқат, ишни сизга ташлаб қўйсак панд ер эдик. Назаримда, қасддан саботаж қилиясиз.

Соқиев. Елғон! Партбюро мажлисини чақиринг — масалани очиқ гаплашамиз.

Ҳаққулов. Айни муддао! Бир гаплашиб олишимиз керак.

Мушарраф (киради). Бозор ака, сизни телефонда сўрашяпти.

Ҳаққулов (трубкани олади). Эшитаман, ҳа, шу ерда. Хўп, ҳозир борамиз. (Трубкани қўяди, Замоновга.) Сиз билан мени яна шаҳар партия комитетига чақириншяпти. Комбинатга ўшанақаси борамиз.

Соқиев. Хўш, мажлис қачон бўлади?

Ҳаққулов (календарни варақлайди). Келаси ҳафта, душанба, соат бешда.

Соқиев. Жуда соз!

Замонов билан Ҳаққулов кетадилар. Мушарраф уларнинг орқасидан чиқмоқчи бўлади.

Тўхтанг!

Мушарраф. Хизмат?

Соқиев. Хўш, биздан ҳурков кийингдай қочадиган бўп қолдилар. (Унга яқинлашади.) Ия-ҳа... унутибман. Энди эрчалари бор.

Мушарраф. Ҳақорат қилманг!

Соқиев. Сиз билан ади-бади айтишиб ўтиришга вақтим йўқ. Мен танти одамман, вафосизлигингизни кечираман. Майли, Умид билан бахтли бўлинг. Аммо сизга уйланмоқчи бўлганимни нега эрингизга айтдингиз?

Мушарраф. Айтдим. Мен ундан ҳеч нарсани яширмайман.

Соқиев. Ҳа-ҳа! (Тугоқлади.) Демак, гап-сўз бўлишдан қўрқмайсиз?

Мушарраф. Қўрқмайман!

Соқиев (истеҳзоли). Умид ҳамма гапни билиб уйланибди-да?

Мушарраф Нима гапни? Мени алдамоқчи бўлганингизни? Хотинимни қўйганман, деган ёлгон гапингизни? Ҳа, унга ҳаммасини айтдим. У эрим!

Соқиев. Ҳали шунақами?

Мушарраф. Ҳа!

Соқиев. Шуни билиб қўйингки, хонимча, мен Умиддан ҳам қўрқмайман, Замоновдан ҳам! Эшитяпсанми, Замонов ҳам чўт эмас менга. Қўлимда шундай бомба борки, портлатганимда ундан нишон ҳам қолмайди.

Мушарраф. Биладан. Роҳат! (Кетади.)

Соқиев. Балли, менга роҳат, унга азоб.

Роҳат (эшикни қия очади). Мумкинми, хўжайин?

Киради. Ҳайкалдай қотиб қолган Соқиевга:

Ҳа, тасаддуқ, индамай кетиб қопсиз.

Соқиев (ўзига келади. Ушқиради). Нега келдинг? Ким чақирди сени?

Роҳат. Чўчиманг, Салимжоним, йўлда мени ҳеч ким кўргани йўқ.

Соқиев. Эсинг жойидами ўзи? Ё бемаъни ҳаракатларинг билан ишни бузмоқчимисан?

Роҳат. Вой-бў, намуноча ҳадик? Каталагингизда ётавериб бўғилиб кетдим.

Соқиев. Сабр қил, дедим-ку!

Роҳат. Сабр ўлсин, охири йўқ. Одам бир-бирини очиқ севиши керак. Сиз эр, мен хотин. Юринг, тасаддуқ, шаҳрингизни бир кўрсатинг.

Соқиев. Кўрсатаман. Вақти келади, кўрсатаман. Ҳозирча дамингни ичингга ют. Кўчада қорангни кўрсатма. Уқдингми?

Роҳат. Уқдим. (Соқиевга хумор тикилади.) Тушлекка борасиз-а?

Соқиев. Бораман, бораман. (Пул беради.) Ма, харажатингга. Магазинга киру, уйга бор. Телефонни олма.

Роҳат. Хўп.

Соқиев. Аризани ёзиб қўйдингми?

Роҳат (сумкасидан қоғоз чиқаради). Мана.

Соқиев (қоғозни олиб чўнтагига яширади). Уқиб чиқаман, балки тўлдирармиз.

Роҳат. Ҳеч гап қолгани йўқ.

Соқиев. Бўпти, бўпти. Аризангни партбюрога ўзинг топширасан. Уқдинг-а?.. Жўна энди!

Мушарраф, мендан хато ўтган бўлса, кечир. Худо ҳақи, ниятим холис. Сенга заррача ёмонликни раво кўрмайман. Шуни билки, Замонов сиртдан кўрингандай ювош эмас. Хулоса чиқаришга шошилма! Роҳат опанг бўлса, Замонов зулмидан умри хазон бўлган жабрдийда аёл. Ҳаёт шунақа: бировлар кўтарила беради, бошқалар ерга урила беради. Мен кимман? Куни тунга айланган бир бечора... (*Кўзига ёш олади.*) Майли, қўшганинг билан қўша қари. Майли, мен ошифтани унут. Тақдирнинг шунча зарбаларига чидаган, бунисига ҳам чидарман. Бахтли бўл, гўзалим! (*Хонадан югуриб чиқиб кетади.*)

Мушарраф. Иблис! (*Стол ёнига ўтириб қоғоз-қалам олади.*) Шошмай тур, кирдикорларингни шунақа бошлаб ёзиб берайки!

Мушарраф ёзишга машғул бўлиб, Умиднинг кирганини сезмай қолади. Умид унинг орқасида туриб, бошига аста эгилади, ёзилаётган хатни ўқийди. Кейин қоғозни Мушаррафнинг олдидан секин тортиб олади, гижимлайди.

Умид. Жоним, ҳеч нарса ёзманг. Номард ўз ёрига ўзи қовурилсин.

Мушарраф Умидга миннатдор тикилади. Умид унинг бошини сийлайди.

ОЛТИНЧИ КЎРИНИШ

Иккинчи кўринишдаги саҳна. Гира-шира тонг. Хона ўртасидаги чизма столга эгилган Раъно гоҳ ишга машғул бўлади, гоҳ уҳ тортиб, ўй суради.

Раъно. Азонгача алаҳлаб чикди. Аллақандай дарад юрагини тирнайди, азоб беради. Ҳар бир гапини менга очиқ айтадиган одам кечадан бери тунд. Кеч қайтди, узуқ-юлуқ гапларидан ҳеч нарса тушунмадим. Кўнглим кўрғошиндай хира... (*Чизмага эгилади, иши юришмайди, қаламни отади.*) Наҳотки, ҳаёт йўли шунақа оғир! Бахт юлдузи чақнади деб шодланишинг билан уни булут қоплайди-да, дилинг сиёҳ бўлади... Оппоқ қор кўрпаси остида шаҳар мудрайди. Одамлар ором уйқуда. Фақат мену... анаву уйда жафокаш эрим изтирсб чекамиз. (*Эшик тирқишидан қулоқ солади. Девордаги осма соат занг ура бош-*

лайди.) Олти... Олтида турмоқчийди. Уйғотсаммикан?
Йўқ, яна бир оз дам олсин.

Чизмага машгул бўлади. Хона эшиги очилиб, коржомада Замонов
чиқиб келади. Раъно шарпани сезиб ҳушёр тортади.

Кийиниб олибсиз?

Замонов. Рустам турмадимиз? Комбинатга боришимиз керак.

Рустам (чиқади). Тайёрман, дада. Нон олиб келайми?

Замонов. Балли, ўғлим.

Рустам чиқиб кетади.

Эрта турворибдиларми, хоним?

Раъно. Ўзингиз бу кеча кўз юмдингизми?

Замонов. Ҳа...

Раъно. Хайрият. Мен дарров чой қўйиб юбораман.

Замонов. Тўхта! Мен-ку сал-пал мизғиб олдим. Аммо сен кўз юмганинг йўқ. Шундайми?

Раъно. Ҳа...

Замонов. Мени кечир. Сени азобга қўйган менинг бўшлигим, раҳмдиллигим. Роҳат шундан фойдаланди. Уртада бола бор. Болада нима гуноҳ? Аммо Роҳатнинг пийри муршиди зўр бўлса керак, қилмаган даъвоси ҳам, солмаган гавғоси ҳам қолмади. Мен унга қаттиқ гапира олмадим. Болам ҳурмати, кўндим, айтганини қилдирди, у шаллақи. Биргина юпанчим, қувончим сен!

Раъно. Сиз ҳам менинг таянчим!

Замонов. Рустамнинг келгани яхши бўлди.

Раъно. Уйимиз тўлди. Санъатни айтмайсизми, аксининг бошида парвона.

Замонов. Балли!

Раъно. Кеча нохуш келдингиз?

Замонов. Қариганимда бошимга шунча маломат ёғилади деб ўйламаган эдим.

Раъно. Яна ўшами?

Замонов. Ким бўларди — ўша!

Раъно. Роҳат?

Замонов. Ҳа.

Раъно. У ёлғизмикан?

Замонов. Ҳамма гап ана шунда.

Раъно. Гумонимни айтмайми?

З а м о н о в. Хўш?

Р а ъ н о. Соқиев.

З а м о н о в. Сен ҳам шундай деб ўйлайсанми?

Р а ъ н о. Роҳатни бу шаҳарда бошқа ҳеч ким танимайди-ку?

З а м о н о в. Мушарраф кеча менга қизиқ гап айтди. Роҳат Соқиевнинг квартирасида турганмиш.

Р а ъ н о. Ана, айтмадимми?

З а м о н о в. Кеча шаҳар партия комитетида яна шу масала кўрилди.

Р а ъ н о. Ҳали ҳам даъвоси тугамаптимми?

З а м о н о в. Яна ўша эски гап: мен уни асоссиз ташлаб кетибман; нафақани ярим-ёрти берибман; боламни тарбияламабман.

Р а ъ н о. Ҳаммаси бўҳтон-ку!

З а м о н о в. Бўҳтонликка бўҳтонку-я, лекин шаллақининг мажлисида ўкириб йиғлаши баъзи бировларнинг бошини қотирди.

Р а ъ н о (*даҳшатга тушиб қалтирайди*). Кейин нима бўлди?

З а м о н о в. Бозор ака, Мустақим ота ва Мушаррафдан иборат комиссия тузилди.

Р а ъ н о. Ҳаммасига сабаб мен ўлгур... (*Кўзига ёш олади*.) Сизни яхши кўриб қолмаганимда бошингизга шунча ташвишлар тушмасди!

З а м о н о в. Ундай эмас, Раъно! Сен таянчим бўлмансанг, ташвишлар юки аллақачон қаддимни букиб қўйган бўларди. Бас, ҳасрат дафтарини ёпайлик.

Р а ъ н о ошхонага кириб кетади. Замонов чизма столини бурчакка, овқат столини ўртага суради. Ётоғидан Санъат чиқиб келади.

С а н ъ а т. Ассалому алайкум, дадажон!

З а м о н о в. Ваалайкум ассалом, қизим! Эрта турибсан?

С а н ъ а т. Дарсим кўп.

З а м о н о в. Дарров ювинвол, нонушта қиламиз!

С а н ъ а т ваннахонага кириб кетади, Замонов дастурхон ёзади.
Р у с т а м нов кўтариб келади.

Р у с т а м. Дада, кеча кечгача қувурларни кутдик, олиб келишмади.

З а м о н о в. Наҳотки? Бугун албатта юбортираман.

Раъно товада қўймоқ, чойгумда чой кўтариб киради.
Ваннахонадан Санъат чиқади. Ҳаммаларни ўтириб нонушта
қиладилар.

З а м о н о в (Санъатга). Қизим, акангнинг касбини биласанми?

Санъат (Рустамга фахрланиб тикилади). Инженер!

З а м о н о в. Қанақа инженер?

Санъат. Оловкор!

З а м о н о в. Балли! Сен ким бўлмоқчисан?

Санъат. Архитектор!

З а м о н о в. Жуда соз! Биз ҳали бу чўлда кўпгина янги шаҳарлар, заводлар қурамиз. Сен ҳам, қизим, худди аянг каби, муҳташам биноларнинг лойиҳаларини чизиб берсан.

Санъат. Албатта!

Рустам. Дада, мен тайёр.

З а м о н о в. Кетдик.

Санъат. Дада, мен ҳам мактабгача бирга бораман.

Рустам, Санъат қўл ушлашиб чиқиб кетадилар. Замонов Раънони бағрига босиб ўркалайди.

З а м о н о в. Бир бор экан, бир йўқ экан, бир фаришта бор экан. У парини бир мўйсафид жонидан севар экан...

Раъно (кўз ёш аралаш жилмаяди). Яхши бориб келинг.

З а м о н о в кетади. Раъно радиони қўяди, «Сенсан севарим...» ашуласи сарин таралади. Раъно бир нафас тўхтаб узун тин олади, ўйга толади. Эшик аста очилиб, хонага Роҳат кирганини сезмай қолади.

Роҳат. Мумкинми?

Раъно (Роҳатни аллақерда кўргандай синчков тикилади, кейин эслайди, бирдан сесканади, ҳушёр тортади). Рухсатни кирмасдан аввал сўраш керак.

Роҳат. Ҳали шунақа денг? Ажаб бўпти. Кирсам ўз эримнинг уйига кирдим!

Раъно. Хизмат?

Роҳат. Аввал бир пиёла чой беринг, тасаддуқ, нонушта қилганим йўқ. (Раъно чой узатади.) Намунча қўлингиз қалтирайди? Қўрқманг, одамхўр эмасман.

Раъно. Хизмат?

Роҳат(атайлаб шошмасдан қанд тишлайди, чой ҳўп-

лайди). Аввал таом, баъдаз калом. (Сумкасидан ойнак чиқариб пардозини келтиради, уйни бамайлихотир кўздан кечиради.) Жуда битиб кетгансиз деса, квартирангиз қуп-қуруқ. Нима бало, Замонов тагин янгисини топиб ўшаққа ташмалаяптими?

Раъно (радиони ўчириб, Роҳатнинг тепасига келади). Хизмат?!

Роҳат (Раънога бошдан-оёқ разм солади). Жир ҳам битмапти. Уша саксовул-саксовул.

Раъно. Хизмат?!

Роҳат (пальтосини ечиб диванга ташлайди). Чайнов борми?

Раъно. Йўқ.

Роҳат. Эримнинг топганини бир ўзинг ютавурма, тешиб чиқади! Опке!

Раъно. Гапингиз бўлса айтинг, ишга кечикяпман.

Роҳат. Бор! Боравер! Мен ўзим топиб қовуриб ейман.

Диванга ўтириб чордона қуради. Раъно тоқатсизланади, телефонга яқин боради.

Тегма! Эрим билан ўзим гаплашаман. (Дивандан тушиб, Раънонинг олдига келади). Ҳу, жувонмарг! Шарманда! Уялмадингми, бировнинг эрини тортиб олгани?! Ҳу, чиройли кўэларинг ситилиб оққур!

Раъно. Андишанинг оти қўрқоқ, деб шаллақилик қилаверманг!

Роҳат. Андиша эмиш?! Андиша борми сенда? Андишанг бўлса, эримнинг қўйнига кирарминдиг?

Раъно. Бас! Бас дейман! Нима қилсам қутуламан?!

Роҳат. Ҳа, қўрқмас экансан-а! Қўрқасан, тилинг қисик, алвасти!

Раъно. Худо хайрингизни берсин, секироқ гапиринг.

Роҳат. Ҳа-а, қўшниллар эшитиб қолишади, шунақами? Эшитсин! Кимлигингни билиб қўйишсин! Гап шу: Замоновга айт, иссиғида жўнаб қолсин. Сен ҳам даф бўл! Қурилишга Соқиев бошлиқ бўлади, уқтингми?

Раъно (истеҳзоли). Уқдим... Гап бу ёқда экан-да...

Роҳат. Ҳа!.. Тезроқ жўнаб қолларинг!

Раъно (ўзини босиб олади). Хув ўша... (Роҳатга синашта тикилади.) ...Соқиевмиди?

Роҳат (тутоқиб). Ҳа! Ҳа! Ҳа! Чидайсанларми?!

Раъно (чеҳраси ёришади). Қўрққан олдин мушт кўтарар, бўпти-да?

Роҳат. Нима, нима? (Сирни бой бериб қўйганини тушунади. Талвасага тушади.) Нима дединг?!

Раъно (эшикни ланг очади). Қани, жўнаб қолинг!

Роҳат (ҳайрон). Вой-вў, осмондан келади-я!

Раъно (ўзини босиб). Мен эмас, сиз осмондан келяпсиз, Роҳатбону. Соқиевининг пуч ваъдаларини ўзингизга қанот деб билсангиз керак. Соқиев сизни астойдил севса, ҳув... ўшанда беш кун айшини суриб этагини қоқиб кетмаган бўларди. Кейин сиздан ўн йил хабар олмади. Шундайми? Мундоқ танангизга ўйлаб кўрмадингизми, ўн йилдан кейин Соқиевга тагин нега керак бўлиб қолдим, деб? Сиз унинг қўлида ўйинсиз, Роҳатбону.

Роҳат. Вайсама!

Раъно. Чиндан ҳам эсингиз паст экан. Жўнанг!

Роҳат. Эримга даъвом бор.

Диванга ўтирмоқчи бўлади. Раъно унинг қўлидан тортиб эшикка судрайди.

Раъно. Даъвойингиз бўлса, идорасига боринг.

Роҳат. Ўғлим қани?

Раъно. Ишда. Йўқолинг!

Роҳат. Игарма! (Жаваси тутади.) Шармандангни чиқармасдан кетмайман! (Додлайди.) Дод! Войдод! Ким бор? Қутқаринглар алвастидан! Войдод!

Мустақим (ҳовлиқиб киради). Нима гап?!

Раъно диванга беҳол ўтириб қолади. Роҳат ўзини унинг устига ташлайди. Мустақим ота Роҳатни тортиб стулга ўтқазади.

Уят, кап-катта хотинлар!

Раъно юзини қўллари билан яширади, пиқ-пиқ йиғлайди. Роҳатга.

Бу ерга нега келдинг?

Роҳат (ғўлдирайди). Эримникига...

Раъно. Отажон, бундан ўн йил аввал Замоновга хиёнат қилиб, Соқиев билан кетиб қолган, ҳам аёллик, ҳам оналик номига иснод келтириб юрган — шу!

Мустақим. А! Ростми?

Роҳат (сурбетларча). Оппоқ соқолингиз билан катталарга сотилгани уялмайсизми?

Мустақим (ҳайрон. Соқолини силайди). Оппоқ со-

қолим... Уҳу... Шу ёшга кириб соқолимга тош оттирмовдим ҳайтовур... Қани, меҳмон, идорага борайлик, дафтарни ўша ерда очадилар. Ҳар қалай, бизни комиссия қилиб сайлашган...

Мустақим ота Роҳатни олдига солиб чиқиб кетади.

Роҳат (чиқа туриб). Ҳу, яшшамагур!

Раъно (анча маҳал беҳол ўтиради. Кейин туриб трубкани олади). Алло, коммутаторми? Химкомбинатни уланг! (Кутади.) Химкомбинатми? Синглим, Уктам Замонович ўша яқиндамилар? «Трассада»... Трасса узоқми? «Юз метр». Чақириб келинг. Ҳа, муҳим иш. (Радиони қўяди. Мақом куйи сарин таралади.) Алло. Шовқин эшитилапти. Чўл шамоли гувиллайди... Алло? Трубкада ҳам муҳаббатдай азалий дардли оҳанг... Алло? Уктам Замонович, сизмисиз? Ҳорманг, жоним! Нима гап, дейсизми, эшитинг: Бир бор экан, бир йўқ экан, бир мўсафид бор экан, Бир фаришта уни кутиб доим интизор экан...

Трубкани аста қўяди.

ЕТТИНЧИ КҮРИНИШ

Биринчи кўринишдаги саҳна. Мушаррафнинг стулларни теришидан, столларга қоғоз-қаламлар қўйишидан мажлисга тайёргарлик кўраётгани билинади. Радиодан тантанали куй, кейин шовқин, чапаклар садоси келади.

Умид (ҳовлиқиб киради). Юрмайсанми, митинг бошланяпти.

Мушарраф. Ишим кўп. Радиода эшитаман.

Умид. Ишинг шу қадар кўпки, мен ҳам сояда қолиб кетяпман.

Мушарраф. Қуёш сояда қолиши мумкинми?

Умид. Бу нима деганинг?

Мушарраф. Бу деганим шуки, сиз қаерда бўлсангиз ҳам кўраман, оловингизда исинаман.

Умид. Онанг сени гапга туққан. Мен кетдим.

Умид югурганича чиқиб кетади. Мушарраф радиого қулоқ солади. Мустақим отанинг овози эшитилади.

Мустақим. Уртоқлар! Фарзандларим! Бугун комбинатимизнинг биринчи навбати ишга тушяпти. Эсимда: ҳов анави ерда битта қудуқ бор эди. Чор атроф янтоқзор

чўл... Энди қаранг: обод шаҳар, уйлар, мактаблар, Ильяч
чироқлари...

Қарсақлар, музика садолари янграйди. Хонага Д а л и қўрқа-писа
киради.

Д а л и. Чақирган экансиз...

Муш а р р а ф. Ҳа, юринг, муҳим гап бор.

Улар кабинетга кириб кетадилар. Роҳат киради. Аланглайди. Ра-
диони эшитида, З а м о н о в н и н г овозини танийди, эзилади, ҳая-
жонланади. Д а л и билан Муш а р р а ф кабинетдан чиқадилар.

Д а л и. Ёрдамингизга ишонсам бўладими?

Муш а р р а ф. Бу ўзингизга боғлиқ.

Д а л и. Тўғри... Ҳаммасига иқрор бўлсам, ишда қолди-
ришармикан?

Муш а р р а ф. Билмадим...

Дали Роҳатни кўриб, қоқила-суқила чиқиб кетади.

Роҳат. Мени ким чақирди?

Муш а р р а ф. Мен.

Роҳат. Қабулхонадаги...

Муш а р р а ф. Ҳа, идора мудираси. Комиссия аъзоси.

Роҳат (бўшашиб). Нега чақирдингиз?

Муш а р р а ф. Аёл киши, аёл киши билан тезроқ тил
топишади, деб сиз билан суҳбатлашишни менга топши-
ришди.

Роҳат. Даъволаримнинг ҳаммаси аризамда битилган.

Муш а р р а ф. Бошқа гапингиз йўқми?

Роҳат. Йўқ!

Муш а р р а ф. Кутиб туринг, чақирамиз.

Роҳат намоишкорона чиқиб кетади.

Раъно (киради). Мушаррафхон, чақирган экансиз,
митинг тугар-тугамас чопдим.

Муш а р р а ф. Келинг, опажон! (Унга ҳурмат билан
жой кўрсатади, ўзи Раънонинг қаршисига ўтиради.)
Ўзингиз билган гап. Бирор нимани қўшимча қила ола-
сизми?

Раъно. Ҳа. Роҳат уйимга борди.

Муш а р р а ф. Уста бувадан эшитдим.

Раъно. Мен-ку майли-я... Уктам Замоновичга қийин бўлди. Сир бой бермайди-ю, кўриниб турибди, сочининг қолгани ҳам шу кунларда оқарди. Раҳмим келади.

Мушарраф. Ҳа, қийин бўлди... Балки, сизни мажлисга чақиришар.

Раъно. Идорада бўламан! (Кетади.)

Ҳаққулов (киради, Мушаррафга папка беради). Мана буни кун тартибидаги масалага қўш! Қишлоғининг йўли шунақа батқоқ эканки, мотоцикл мени эмас, мен мотоциклни судраб бордим. Митингга ҳам кечикдим! Қалай, чақирилган одамлар билан суҳбат қилволдингми?

Мушарраф. Ҳа.

Ҳаққулов. Имзосиз хат ҳақидаги тахминимиз тўғри чиқдими?

Мушарраф. Ҳа...

Ҳаққулов (сатига қарайди). Йнгирма минутдан кейин бюро мажлиси. (Кабинетга кириб кетади.)

Мушарраф қоғозларни тартибга сола бошлайди. Замонов, Соқиев, Уста Мустақим, Умид ва партбюронинг бошқа аъзолари бирин-кетин кириб келадилар. Ичкари хонадан Ҳаққулов чиқиб, Мушарраф тайёрлаган раислик жойига ўтиради.

Ҳаққулов. Салим Соқиевич, сўз сизга.

Соқиев. Одам мард бўлиши керак. Раҳбар ўзини ўзн танқид қила билмаса иш расво бўлади. Мен, ўртоқ бюро аъзолари, гапимни ўзимни ўзим танқид қилишдан бошламоқчиман. Бинобарин, комиссия аҳволни текширди, фактларни аниқлади, ҳамма нарса, барибир, очилади. Яхшиси, мен ўз даъвойимни айтишдан аввал ўз камчиликларимни фош қилай, чунки мен коммунистман, раҳбарман! (Ясама ҳаяжонланиб, стакандан сув ютади.) Ҳа, дўстлар, кадрдоцлар! Иқрор бўлмай иложим йўқ. Мендан хато ўтган. У вақтлар анча ёш эдим, Роҳат ҳам сухсурдай, кўзалари сузук жувон эди. На қилай, шайтон йўлдан урди... Йўқ, йўқ! Мен Роҳатни айбламоқчи эмасман! Айб фақат менда! Қилмишим учун жазо тортдим. У ёшлик шўхлиги менга аччиқ сабоқ бўлди. Худо ҳаққи, сизлар ҳам мени кечиринглари!.. Аммо мен бошқа бир жиноят, яъни Замонов қилган жиноят ҳақида гапирмоқчиман...

Мустақим. Замонов қилган жиноят?! Очикроқ гапиринг!

Соқиев. Хўп, дипломатияни йиғиштирамиз. Модомки, бизга қарши уриш очилди, биз ҳам, ақалли мудофаага

ўтишимиз, кези келганда эса, атака қилишимиз зарур. Гап шундаки, дўстларим, маккор Замонов шу кунларда сизларни обдан чалғитди ва ўз фойдасига қарор чиқаришга ҳам мойил қилиб қўйди. Аслида эса, унинг менга ҳужум қилиш орқали ўз жиноятини ёпиб кетишдан бошқа мақсади йўқ.

Мустақим (мажлис аҳлининг ҳайронлигини кўриб). Ҳой, барака топкур, очикроқ гапирсанг-чи!

Соқиев (ясама изтиробда). Хўп, отахон, хўп... (Замоновга.) Замонов, сиз Раъно билан танишганингизда Роҳат ҳали никоҳингизда эди ва бинобарин, Раънонинг ҳам қонуний эри бор эди, шундайми?

Замонов (таажжубда). Ҳа... Хўш, нима бўпти?

Соқиев. Сиз ўз хотинингизни қўйдингиз... Майли... Бу масала сизнинг виждонингизга ҳавола қилинади. Хўш, айтинг-чи, нега Раънонинг турмушини буздингиз?

Тўғри, унинг эри бир оз ичар эди... Хўш, сиз, ҳаётнинг аччиқ-чучукларини тотиб пишган инсон, раҳбарлик лавозимларини эгаллаб келаётган коммунист, ўзини олижаноб, инсонпарвар қилиб кўрсатувчи Замонов, хўш, нечун, ёш Раъно ва унинг ёш эрини тарбиялашга, бошини қовуштиришга, оиласини мустаҳкамлашга ёрдам бермадингиз-да, аксинча, бир бечора йигитдан унинг ёш, гўзал хотинини тортиб олдингиз? Қани виждон? Қани инсоф? Қани коммунистик ахлоқ! Жавоб беринг, Замонов!

Замонов (босиқ). Хўп, жавоб бераман. Раънонинг ҳам, эрининг ҳам турмуш, ахлоқи, юриш-туриши институтимизнинг беш юз кишилиқ коллективига кундай равшан эди. Раънонинг одобсиз маст эрдан калтак еб юз-кўзи кўкариб келмаган куни кам бўларди. Эри эса, давлат пулини ўғирлар, жиноят устига жиноят қилар, қамоқдан чиқмас, натижада Раънонинг уйи зулмат, ҳаёти дўзах эди...

Соқиев (аччиқ). Сиз уни жаннатга олиб кирдингиз, шундайми?

Замонов. Буни Раънодан сўранглар!

Соқиев (баланддан келади). Ана, ўртоқ бюро аъзолари, менга ҳужум қилаётган Замоновнинг маънавий қиёфаси!

Мушарраф. Ўртоқлар, Замонов камтарлик қиляпти. Мен Замоновнинг Раънога қилган насиҳатларидан, берган ёрдамларидан хабардорман. Соқиевнинг «Замонов Раънонинг уйини бузди», деган даъвоси пуч.

Соқиев. Сабаб?

Мушарраф. Сабабки, сиз тухмат қиялпсиз.
Соқиев. Ана холос!
Ҳаққулов (Соқиевга). Утиринг.

Соқиев виқор билан ўтиради.

(Мушаррафга.) Гувоҳларни чақиринг!

Мушарраф Роҳат ва Далини бошлаб киради. Улар ўти-
радилар.

Ўртоқ Соқиевнинг аризасига биноан қурилиш бошлиғи ўртоқ Замоновнинг оилавий аҳволини текшириш учун комиссия тузилган эди. Комиссия аъзолари — Мустақим ота, Мушарраф ва мен — бир ҳафта давомнда аҳвол билан танишиб чиқдик. Мен комиссия раиси бўлганим учун, аввал менинг ахборотимни эшитишингизни, кейин муҳо-кама қилишингизни сўрайман. Бюро аъзолари нима дейдилар.

Мустақим. Ҳақ гап.

Умид. Жуда тўғри.

Соқиев. Таклиф бор: Аввал Роҳатнинг аризаси ўқиб эшиттирилсин.

Ҳаққулов. Нима дейсизлар?

Мушарраф. Роҳат опа ўзлари шу ердалар. Гап-ларини ўз оғизларидан эшитсак!

Ҳаққулов (Роҳатга). Розимисиз?

Роҳат. Ҳа.

Ҳаққулов (Соқиевга). Сиз-чи?

Соқиев. Ҳа... Энди...

Ҳаққулов. Бошқа таклифлар йўқми? (Пешанаси-ни артади. Кўзойнагини тақади.) Гувоҳларни эшитиш-дан аввал баъзи фактларни айтиб ўтишни лозим деб би-ламан. Замонов уруш арафасида Роҳатга уйланган. (Ро-ҳатга.) Шундайми, синглим?

Роҳат. Ҳа.

Ҳаққулов. Замонов урушнинг бошидан охиригача фронтда сапёр бўлиб хизмат қилган. Урушдан қайтиб кел-гач, бир йилдан кейин ўғил кўрган. (Роҳатга.) Шундайми, синглим?

Роҳат. Ҳа...

Ҳаққулов. Аммо бундан ўн йил бурун Роҳат эрини ҳам, боласини ҳам ташлаб, кетиб қолган. (Роҳатга.) Шун-дайми, синглим?

Соқиев. Тўхтанг! Мен қаршиман! Бу нима: партия мажлиси, суд терговими?

Ҳаққулов (стулга суюлганича кўзларини юмиб, кутади. Энтикади). Бюро аъзолари ахборотимни эшитишни хоҳлайдиларми?

Муस्ताқим. Давом этинг.

Умид. Аввал эшитайлик, кейин муҳокама қиламиз.

Ҳаққулов. Овозга қўяман.

Соқиев. Ҳожати йўқ...

Ҳаққулов. Роҳат... Соқиев билан кетиб қолгач...

Соқиев (ўрнидан туриб кетади). Бўхтон!

Ҳаққулов (Роҳатга). Сиз нима дейсиз, синглим?

Роҳат (бир Ҳаққуловга, бир Соқиевга қарайди, иккиланади, бироқ Ҳаққуловнинг қороз титаётганини кўриб бўшашади). Тўғри...

Соқиев. Ёлғон!

Роҳат. Ёлғон! «Сени севаман, сенга уйланаман, болангни тарбиялайман», деганларингиз ёлғонми?

Соқиев. Унақа демаганман!

Роҳат. Мени кечагина шаҳардан чақириб келганингиз ҳам ёлғонми? Бир вақтлар берган ваъдаларингиз устидан чиқасиз, деб умид билан келдим, Салимжон!

Соқиев. Қанақа ваъда?.. Ё, тавба-ей, қуруқ туҳматга қолдим шекилли?

Роҳат (ҳайрон). Қуруқ туҳмат?!. Демак, мени яна лақиллатибсиз-да?

Соқиев. Ёлғон!.. Ҳеч қанақа ваъда берганим йўқ... Бўхтон!.. Мажлисдан ҳайданглар бу алвастини!..

Ҳаққулов. Соқиев! Тартибни бузманг! Тоқат қилиб эшитинг, ҳар қанча гапингиз бўлса кейин гапирасиз.

Соқиев (тулкилик қилади). Кечирасиз, асаб...

Ҳаққулов. Роҳат бир неча ойдан кейин уйига қайтиб келади. Лекин уни эри кечирмайди. Хотин шундан кейин бир неча йил давомида эри билан судлашади, ўринсиз даъволар қилиб уни ишдан қўяди, ниҳоят, ажралишга мажбур бўлади! Замонов эса, нафақа тўлайди, ҳовлисини таг-туғи билан хат қилиб беради ва ўғлининг тарбиясини ҳам ўз қўлига олиб, унга олий маълумот беради. (Роҳатга.) Шундайми, синглим?

Роҳат. Ҳа...

Ҳаққулов. Эри- хотин бир-бири билан ажралишгандан буён ўн йил ўтди. Бу вақт ичида Замонов бева жувон

Раънога уйланди, унинг қизини ўз номига қиз қилиб олди. Бундан икки йил мақаддам Замонов Лойиҳа институтидан бизнинг қурилишимизга ишга юборилди. Шу кунларда унинг ўғли Рустам ҳам келиб, отаси билан бирга турибди, комбинат қурилишида ишляпти. (Роҳатга.) Шундайми, синглим?

Роҳат. Ҳа...

Ҳаққулов. Бу — масаланинг бир томони бўлиб, анча ойдинлашди. Аммо масаланинг иккинчи томони комиссияни анча бош қотиришга мажбур қилди. Шундай савол туғилди: хўш, нима сабабдан Соқиев Замонов устидан хатлар, аризалар ташкил қилди?

Соқиев. Мен эмас!

Замонов. Роҳатга бир саволим бор.

Ҳаққулов. Хўш?

Замонов. Роҳат... Боламиз ҳурмати, айтинг, имзосиз аризани сиз ёзгансиз-а?.. Ахир, сизнинг дастхатингиз, хўш, ким сизга маслаҳат берган? Далими?

Роҳат (ноилож). Ҳа...

Замонов. Раҳмат...

Соқиев. О, илон! (Ўрнидан туриб кетади, талвасаланади.)

Мустақим. Ҳой, болангдан айланай, ўзингни ҳурмат қилмасанг ҳам, бу ерда ўтирганларни ҳурмат қилсангчи! Одам ҳам шунақа жиблажибон бўладими!

Ҳаққулов. Ҳа, дарвоқе, биринчи дардисар қоғоз шу имзосиз хат. Мен бунни олибоқ гижимлаб ахлат саватига ташлаганман. Саватдан Соқиев олган...

Соқиев. Тағин тухмат!

Ҳаққулов (Далига). Боя, Мушаррафга айтган гапингизни такрорланг.

Дали. Ҳа, хўжайин буюрганлар, мен Роҳатга ёздирганман.

Соқиев. Ё, раббий! (Бошини чапгаллаб ўтириб қолади.)

Ҳаққулов (Далига). Сиз бу хатни иккинчи марта... шаҳар партия комитетига элтиб бергансиз. Шундайми?

Дали. Хўжайин буюрганлар.

Ҳаққулов (Далига). Сизга яна бир савол... (Конверт кўрсатади.) Мана бу иккинчи имзосиз хатни ҳам Замоновнинг адресига почтадан сиз юборгансиз-а?

Дали. Хўжайин буюрганлар.

Соқиев. (Далига). Нонкўр! Сотқин!

Ҳаққулов. Замоновнинг уйига телефон қилиб турган ҳам сиз-а?

Дали. Хўжайин ёнимда сўзма-сўз айтиб турганлар.

Соқиев. Мен-а? Елғон гапиришга қандай тилини айланяпти, муттаҳам!

Дали. Э, хўжайин-ей, менинг қўлим билан гугурт қақиб, нега энди оловдан қочасиз?!

Соқиев (бошини чангаллайди). Ё раббий, ё раббий!...

Ҳаққулов. Энди, Роҳатнинг аризасига келайлик. (Роҳатга.) Синглим, сизнинг аризангиз...

Роҳат (жаҳл билан). Қайтиб оламан!

Ҳаққулов (аризани Роҳатга беради). Балли! (Соқиевга.) Мен бугун қишлоғингизга бордим. Бинойда хотинингиз, қумридай тўртта қизингиз бор экан. Сизни жуда соғинишибди, Салимбой!

Соқиев инграйдн.

Далини юбориб, бечора келинга ёздирган справкангиз... Хотинингиз номидан мана бу справка... Хўйнаҳой, шу қоғоз билан ўзингизни оқламоқчи бўлгансиз. Мана, опқўйинг, вафоли эр!

Соқиев. Кесатманг!

Мустақим. Секретаримиз гапнинг сирасини айтди!

Ҳаққулов. Яна ўша савол келиб чиқади: хўш, нима сабабдан Соқиев ўзини ишга олган, доим қўллаб келган Замонов устидан хатлар, аризалар ташкил қилди? Нега шунча одамни ишдан қолдирди? Комиссиянинг бу саволга жавоби битта: Соқиев мансабпараст, маишатпараст, эгри қўл шахс. У ҳеч нарсадан тап тортмайди. У қурилишга бошлиқ бўлиш учун ҳалол коммунист, софдил раҳбар Замоновнинг бошига шунча маломат ёғдирди. Эгри қўл, дедим. Қишлоқда шунақа қаср қурибдики, кўриб оғзингиз очилди. Мана, усталарнинг акти. Бунда қурилишдан қанча гишт, ёғоч, тахта, тунука ва бошқа материаллар олиб борилгани кўрсатилган. Прокуратура текшириши керак: буларнинг қанчаси пулга сотиб олингану қанчаси ўғирлик. Бунинг устига Соқиев фитначи, тухматчи ҳам. Ана, ўртоқлар, масаланинг иккинчи, мушкул томони. Хўш, бизнинг давримизда — жамият аъзолари ўртасида дўстлик, биродарлик, ҳамкорлик, меҳр-муҳаббат қарор топган улур замонда Соқиевнинг ўз қора нияти, шахсий ғарази йўлида

шунча кирдикорига нечун йўл қўйиб берилди? Бир кишининг кўзини парда олиши, икки киши алданиши мумкин. Ахир, биз катта онламитиз, бақувват коллективмиз-ку! Нечун йўл қўйиб бердик?! Ахборотимнинг охирида ана шу саволга жавоб бермоқчиман. Биз Соқиевга ортиқча ишониб юбордик. У бўлса, ишончимизни сунистеъмом қилди. Соқиевнинг расволиги орқасида коллективимизда юз берган кўнгилсизликлар бизга аччиқ сабоқ бўлиши керак. (Юрагини чангаллаб беҳол ўтиради.) Уста бува, илтимос, бюро аъзоси сифатида, мажлисининг давомини сиз олиб борсангиз.

М у с т а қ и м (гувоҳларга). Сизларга жавоб. (Роҳат, Дали чиқиб кетадилар.) Кимда қандай таклиф бор?

Ҳ а қ қ у л о в. Менда таклиф бор. Партия Уставига қарши хатти-ҳаракатлари, яъни; ўзига топширилган вазифани қастдан барбод қилганлиги, туҳматчилиги, маиший бузилганлиги учун, партбюро, Салим Соқиевни КПСС сафидан ўчиришни ва бу масалани қурилиш бошқармаси коммунистларининг умумий йнгилишида муҳокама қилишни таклиф этади. Айни вақтда партбюро Соқиевни, ишни эплаёлмагани учун вазифасидан бўшатишни лозим топади.

У м и д. Менда ҳам таклиф бор.

М у с т а қ и м. Марҳамат.

У м и д. Замоновнинг Соқиевни қўллаб-қувватлаши, Соқиевнинг ишни барбод қилганига шу вақтгача бефарқ қараб келганлиги бизни таажжублантиради. Мен буни олижаноблик деб айта олмайман. Бу, принципсизлик. Шу сабабдан ҳам мен партбюродан Замоновни қаттиқ огоҳлантиришни сўрайман.

М у с т а қ и м. Овозга қўяман. Кимда ким Ҳаққулов ва Умиднинг таклифларига қўшилса, қўл кўтарсин.

Ҳамма қўл кўтаради.

Ҳаққоний қарор яқдиллик билан қабул қилинди. Бўпти, яхшилар, мажлис тамом.

Бюро аъзолари бирин-кетин чиқиб кетадилар. Замонов, Ҳаққулов ичкари хонага кирадилар. Мушарраф ишга машғул бўлади. Соқиев креслода чўкиб ўтирганча ўтириб қолади.

У м и д (Соқиевнинг тепасига келади). Қани, зўр, юр энди, чеккароққа чиқиб икки оғиз мириқиб гаплашайлик.

Соқиев. Йўна! Сен бормидинг энди менга ёпишмаган!

Умид (Соқиевнинг ёқасидан тортиб турғизади).
Юр!

Мушарраф (Уртага тушади). Қўйинг, Умид ака. Шундай ҳам бўлари бўлди.

Умид (Мушаррафга). Тўғри айтасан. Рақибинг айтишсанг айтишадиган, муштлашсанг муштлашадиган бўлса! Бу нима бир замбил тезак!

Соқиев. Ҳақорат қилма! (Жазаваси тутади.) Биласанми, мен кимман. Мен Соқиевман! Гўрдан тирик чиқаман! Ҳаммангни ногорамга ўйнатаман! Ҳали учрашамиз! (Югуриб чиқиб кетади.)

Умид. Уҳў, баланд-ку!

Ичкари хонадан Замонов билан Ҳаққулов чиқадилар.

Замонов. Умид, эртага эрталаб келинг. Соқиевдан ишни қабул қилиб оласиз.

Умид (бир Замоновга, бир Мушаррафга қарайди).
Йўғ-э... Қандай бўларкин? Эплармиқанман?

Замонов. Эплайсиз.

Умид (ҳаяжонда... Мушаррафга қарайди). Лаббай?
(Мушарраф унга тасдиқ ишорасини беради.) Ишончингиз учун раҳмат, Ўктам Замонович.

Замонов. Қоронғи тушди. Энди сизларга жавоб. Мен бир оз ишлайман.

Ҳаққулов, Умид, Мушарраф кетадилар. Замонов девордаги карта, схемалар олдига боради, қалам билан белгилар қўя бошлайди. Телефон жиринглайди. Замонов аввал эътибор бермайди, қўнғироқ тўхтамагандан кейин трубкани олади.

Замонов. Ҳа, мен, раҳмат, жоним. Ҳаммаси жойида... Кечроқ бораман. Маданият саройида янги фильм дейсанми? Нима экан? «Муҳаббат тантанаси» (Уйга чўмади.) Муҳаббат тантанаси... номи яхши экан. Модомики, муҳаббат тантана қилар экан, албатта борамиз! (Трубкани қўяди.)

ПАРДА

1970 йил.

ТАРЖИМАЛАР

Вильям Шекспир

ЎН ИККИНЧИ КЕЧА
ЁКИ
ТУРФА ҲАНГОМАЛАР

ИШТИРОК ЭТУВЧИЛАР

Орсино. Иллирия герцоги.
Себастьян. Виоланинг акаси.
Антонио. Кема капитани, Себастьяннинг дўсти.
Кема капитани. Виоланинг дўсти.
Валентин. } Герцогнинг аъёнлари.
Курио. }
Сэр Тоби Белч. Оливиянинг амакиси.
Сэр Эндрю Эгьючик.
Мальволио. Оливиянинг эшик оғаси.
Фабиан. } Оливиянинг хизматкорлари.
Қизиқчи Фесте. }
Оливия.
Виола.
Мария. Оливиянинг жорияси.

Аъёнлар, кашш, денгизчилар, миршаблар, созанда-
далар, хизматкорлар.

Воқеа Иллириянинг шаҳарларидан бирида ва унга яқин денгиз соҳи-
лида бўлиб ўтади.

БИРИНЧИ ПАРДА

БИРИНЧИ САХНА

Герцог саройи.

Герцог, Курьо ва бошқа аъёнлар кирадилар. Бир гомонда
созаңдалар.

Герцог

Музика севгининг озини эмиш,
Чалинг, кўнгил гўзал оҳангга тўйсин.
Муштоқлик ўтида ёнган, чанқаган
Орзулар тинглашдан толиб, мудрасин.
Рухимни аллалаб, тамом маст қилган
Боя чалганингиз куйни тақрорланг!
У куй, бинафшазор сокин бағрида
Енгил эсиб ўтган насим сингари
Дилимга сингдирди хушбўй атрини.
Бас қилинг! Аввалги кайфи энди йўқ.
Оҳ, ишқ маъбудаси, сен эркин ва соз!
Уммонсан, ҳар нарса қаърингга кетар
Ва лекин сен ютган нарса қимматда
Гавҳар бўлса ҳамки, маҳв бўлиб зумда,
Вазини, қадрини йўқотар дарҳол!
Севги орзуларга тўлиқдир мудом,
Аслида севгининг ўзи орзудир.

Курьо

Овга борасизми, тақсир?

Герцог

Қандай ов?

К у р и о

Кийик ови.

Г е р ц о г

Балли! Кўпдандир дилим
Энг гўзал оҳуни тутмоқ истайди.
Илк бор кўрганымда Оливияни,
Ҳатто ҳавонинг ҳам губори битиб,
Ярқ этиб очилди олам кўзимга.
Бир онда кийикка айланиб қолдим,
Орзулар қопогон итларга ўхшаб,
Мени таъқиб этар ўшандан бери.

В а л е н т и н киради.

Ҳа, келдингми? Қандай жавоб келтирдинг?

В а л е н т и н

Афв этинг, тақсирим. Киритмадилар.
Мен графиняни кўра олмадим.
Ҳузурига кириб чиққан жория
Дедики, етти йил ўтмасдан аввал
Ҳаттоки осмон ҳам у маликанинг
Юзини пардасиз кўролмас эмиш.
Узлатга чекилган эмиш тамоман.
Қарори шу эмиш: ҳужрасини
Қайноқ ёшлар билан ювармиш тун-кун.
Шундай қилиш билан ўз акасининг
Руҳини шод этиб, хотирасини
Умрбод сақлармиш ғамгин қалбида.

Г е р ц о г

О, агар у кўнгил ҳатто акага
Шундай муҳаббатли, вафодор бўлса,
Орзу гирдобида ҳақиқий ишқнинг
Олтин камон ўқи бориб тушган он,
Юз чандон, минг чандон ортиқ севади!
Унинг қалби, ақли, хуллас ундаги
Шу икки камолот — битта ҳокимнинг
Ҳукмига абадий тобе бўлажак!

Юринглар, чаманга, ўрмон ям-яшил,
Ишқдан нақл айтамиз, ёзилади дил.

Кетадилар.

ИККИНЧИ САҲНА

Денгиз соҳили. Виола, капитан ва денгизчилар кира-
дилар.

Виола

Дўстларим, айтинг-чи, бу қандай диёр?

Капитан

Бу ер — Иллирия, гўзал синьора.

Виола

Мен Иллирияда нима қиламан?
Акам дарбадардир Элизияда!
Балки, фарқ бўлмаган, омон қолгандир?
Нима деб ўйлайсиз?

Капитан

Бўлиши мумкин,
Омон қолдингиз-ку, мана, ўзингиз.

Виола

Бечора акам! О, кошкийди у ҳам
Фалокатдан мендек қутулган бўлса!

Капитан

Қутулган, синьора, хотиржам бўлинг
Сизга кўрганимни сўзлаб берайин:
Кемамиз қояга урилган дамда
Сиз хавфу хатардан қочиб, қайиқда
Мана бу йигитлар билан кетдингиз,
Ушанда кўрганман мард акангизни,
Даҳшатлар ичида шошиб қолмади,
Ишга солиб ўткир ақлини шоввоз,

Узини мачтага дадил боғлади,
Жасорат ва умид унга берди дарс.
Наҳанг миниб олган Арион каби,
Пўртаналар билан дўстлашиб мағрур
Қулоч отганини ҳайратда кўрдим.

В и о л а

Хушхабаринг учун буни ол. Чиндан
Ўзим қутулганим учун қалбимда
Акамга ҳам умид уйғонди. Сенинг
Сўзларинг бу чўғни олов олдирди.
Ҳа, у омон қолган бўлиши мумкин!
Сен бу ерни яхши биласанми?

К а п и т а н

Ҳа,
Худди беш қўлимдай. Мен шу яқинда
Туғилиб, ўсганман

В и о л а

Ҳукмдори ким?

К а п и т а н

Асли насаби ҳам, қалби ҳам улуғ,
Олижаноб герцог.

В и о л а

Исми шарифи?

К а п и т а н

Орсино.

В и о л а

Орсино? Ёдимда. Отам
Тез-тез ёслар эди шу номни. У вақт
Герцог уйланмаган эди шекилли.

Капитан

У бўйдоқ, ёинки яқиндагина
Бўйдоқ эди. Менинг Йллириядан
Кетганимга бир ой бўлди: ўшанда
Миш-миш тарқалмишди,— биласиз, авом
Улуғ зот шахсларни қилади ғийбат,—
Агар ўша миш-миш рост бўлса, герцог
Совчи қўйган эмиш Оливияга.

Виола

У қиз ким?

Капитан

Граффинг қизи, ҳуснда,
Ақлда ягона. Бир йил муқаддам
Граф вафот этди, ёлғиз қизини
Уғлининг қўлига топшириб кетди,
Аmmo тезда вафот этди ўғил ҳам.
Севган графиня эркак зотидан
Юзини бутунлай ўгириб олди.

Виола

Эҳ, режам пишгунча жинс, унвонимни
Одамлардан пинҳон сақлаб қолсаму,
Хизмат қилсам эди графиняга!

Капитан

Бу жуда ҳам мушкул. У ҳеч кимсани,
Хатто герцогнинг ҳам одамларини
Яқин йўлатмайди.

Виола

Капитан, сенинг
Қиёфанг бамаъни, сўзларинг маъқул.
Гарчанд табнатга ишониш қийин.
Кўпинча сип-силлиқ қиёфанинг ҳам
Тубида чиркин бир нарса ётади,
Лекин мен астойдил сенга ишондим,
Сенинг олижаноб қиёфанг билан

Гўзал қалбинг уйғун экани аниқ,
Сендан илтимосим шуки, ҳеч кимга
Менинг кимлигимни айта кўрма ва
Режамни амалга оширишга мос
Дурустроқ либос топ. Мақсадим битта —
Герцогга хизматкор бўлиб ёлланиш.
Сен мени герцогга, бичилган бир қул,
Ҳарам оғаси, деб гаништир. Хуллас,
Бўз бола деб ата. Мукофотинг нақд,
Сендан аямайман саҳоватимни!
Герцогга шуни ҳам айтгилки, хоҳ соз,
Хоҳ ашула, хоҳ иш, хоҳ ширин суҳбат —
Ҳаммаси қўлимдан келади. Мақта.
Етмиш ҳунар бари менга чўт эмас,—
Фоқат мақсадимдан сўз очмасанг бас.

Капитан

Демак, сиз — бўз бола, мен — соқов малай,
Сирни сақлолмасам, майли, кўр бўлай!

Виола

Жуда соз! Гап битта, олдёнга бошла!

Кетадилар.

УЧИНЧИ САҲНА

Оливиянинг уйи.

Сэр Тоби. Акасининг вафоти орқасида ҳадеб бош оғритавериш жиянимнинг жонига тегмаганига доғман! Мен сенга айтсам, ташвиш — умрнинг эгови.

Мария. Худо ҳаққи, сэр Тоби, сиз мана шунақа бе-маҳалда аллақаяқларда юришингизни ташласангиз бўларди. Сизнинг жиянингиз, менинг бекам кечалари йўқолиб кетишларингиздан қаттиқ озор тортяптилар.

Сэр Тоби. Озор тортса тортар, ишқилиб, озор уни тортмасин.

Мария. Ҳар қалай, юриш-туришингизни янгилаб олсангиз чакки бўлмасди.

Сэр Тоби. Янгилаб олсангиз? Ҳеч нарсамни янгиламайман! Уст-бошим шундай ҳам янги. Бу кўйлақда, мана бу этикда бемалол ичса бўлаверади. Агар бу этик юрмаса, қулогидан осиб қўяман.

Мария. Ичкилик ичиш, саёқ юриш яхшилиқка олиб келмайди. Кунни кеча бекам шундай дедилар. Ундан кейин, тунов куни кечқурун бир тентакни, куёв қиламан, деб судраб келганингиздан ҳам жуда ранжидилар.

Сэр Тоби. Кимни айтяпсан? Эндрю Эгьючикни эмасми?

Мария. Худди ўшани.

Сэр Тоби. Иллирияда унга ўхшаган азаматлар кам топилади.

Мария. Хўш, нима бўпти?

Сэр Тоби. У бир йилда нақд уч минг дукат даромад олади-я!

Мария. Дукатлари бир йилга ҳам етмаса керак: қипқизил аҳмоқ, ўлгудай исрофгар.

Сэр Тоби. Уял шундай дейишга! У виоль-де-гамба чалади, бир неча тилни сувдек билади, шариллатиб гапирди, табиатнинг новик ерлари унга тагин аллақанча фазилатлар ато қилган.

Мария. Сабил қолсин унинг фазилатлари! Фақат тентак бўлса ҳам бир гўр эди, ўлгудай уришқоқ ҳам. Агар у жазаваси тутган кезларда ўзини совутиш фазилатига эга бўлмаса, доноларнинг фикрича, унга аллақачон гўр вафо қиларди.

Сэр Тоби. Мана шу муштумим ҳаққи, онт ичаман, кимки уни шундай деса, унинг ўзи ёлғончи ва муттаҳам! Ким шундай деди?

Мария. Шундай деганлар шуни ҳам айтишдики, у ҳар куни кечқурун сиз билан ғирт маст бўлгунча ичармиш.

Сэр Тоби. Тўғри, ичамиз, жиянимнинг саломатлигига ичамиз. Токи Иллирияда май қуриб, томоғимнинг тешиги битиб қолмагунча, мен жиянимнинг саломатлигига ичганим-ичган. Кимнингки, мияси пирпиракдай чирпирак бўлиб кетмагунча жиянимнинг шарафига ичмас экан, мен уни кўрқоқ ва аблаҳ дейман. Жим, дўндиқча. Castilia no vulqo! Сэр Эндрю Эгьючик қадам ранжида қилдилар.

1 Испанча: «жонли кастия тилида».

Сэр Эндрю. Сэр Тоби Белч! Соғмисан, сэр Тоби Белч?

Сэр Тоби. Дўстгинам, сэр Эндрю!

Сэр Эндрю. Худо ёр бўлсин, бағри тош гузал!

Мария. Сизга ҳам, тақсир.

Сэр Тоби. Суйкал, сэр Эндрю, суйкал.

Сэр Эндрю. Ким бу?

Сэр Тоби. Жиянимнинг жорияси.

Сэр Эндрю. Марҳаматли Суйкал хоним, мен сен билан яқиндан танишишни истайман.

Мария. Менинг исмим Мария, тақсир.

Сэр Эндрю. Марҳаматли Мария Суйкал!

Сэр Тоби. Сен мени чалкаш тушундинг, оғайни.

Суйкал, деганим — унга бўш келма, яқинроқ бор, гапга сол, ёпиш деганим. Дадил бўл, суйкал!

Сэр Эндрю. Виждоним ҳаққи, қасамёд қиламанки, бунақа шароитда мен бунга журъат этолмайман. Демак, «суйкал»нинг маъноси бу ёқда экан-да!

Мария. Яхши қолинглар, жаноблар.

Сэр Тоби. Агар уни шундай қўйиб юборсанг, қиличинга иснод келтирган бўласан, сэр Эндрю!

Сэр Эндрю. Агар сен шундай кетаверсан, мен қиличимга иснод келтирган бўламан! Хўш, нозанин, сен, аҳмоқ қўлимга тушди, деб ўйлаяпсанми?

Мария. Йўқ, тақсир, сиз менинг қўлимга тушганингиз йўқ.

Сэр Эндрю. Аммо тушаман, ма, қўлимни ол.

Мария. Албатта, тақсир, ҳар ким кўнглига келганини ўйлайверади. Сиз қўлингизни ертўлада ҳўллаб чиқсангиз ёмон бўлмасди.

Сэр Эндрю. Нега энди, жонгинам? Сен айтган ташбеҳнинг маъноси нима?

Мария. Маъноси шуки, тақсир, қўлингиз қуриб қолибди.

Сэр Эндрю. Ажаб бўпти! Мен лақма эмасманки, қўлимни ҳўллаб юрсам. Аммо ҳазилинг қалтис.

Мария. Қалтис бўлса ҳам, тақсир, беозор.

Сэр Эндрю. Қани энди сендан бир озор кўрсам!

Мария. Йўқ, тақсир, дилингиз совуқ: буни мен бармоқларингизни санаб айта оламан.

Сэр Эндрю. Қани, санаб кўр!

М а р и я. Санадим. Дилингиз бўм-бўш экан! (Кетади.)

С э р Т о б и. О, баҳодир, сен бир стакан канар шаробидан отиб олишинг керак! Ҳеч вақт сени шунақа чалиб кетишганмиди?

С э р Э н д р ю. Ҳеч қачон! Мени канар шаробидан бошқа ҳеч нарса йиқитолмаган. Шунақа пайтларда: наҳотки, менинг ақлим оддий кишиларнинг ақлидан ўтқирроқ бўлмаса, деб ўйлаб кетаман. Ҳамма гап сўқим гўштида. Ақлимни ўтмаслаштираётган ўша.

С э р Т о б и. Мана бу сара гап.

С э р Э н д р ю. Агар шу гап тўғри бўлса, сўқим гўшtidан воз кечардим. Эртага уйимга кетаман, сэр Тоби.

С э р Т о б и. Pourquoі,¹ илтифотли баҳодир?

С э р Э н д р ю. «Pourquoі» — нима деганингиз: кет деганингизми, қол деганингизми? Афсуеки, қиличбозлик, рақсу айиқ овига кетган вақтимни тил ўргатишга сарф қилмаганман.

С э р Т о б и. О, агар шундай қилсанг, бошингни росмана соч қоплаган бўларди!

С э р Э н д р ю. Наҳотки, санъат сочимни ундира олса?

С э р Т о б и. Ҳеч шубҳасиз. Кўриб турибсан-ку, сочинг сира жингалак бўлай демайди.

С э р Э н д р ю. Ҳар қалай, сочим ўзимга ярашиб турибди, ё шундай эмасми?

С э р Т о б и. Ажойиб! Чархга ўралган вигир толадай осилиб турибди. Умид қиламанки, бир кунмас-бир кун бирорта хотин бошингни бути орасига қисиб, йигириб қолади.

С э р Э н д р ю. Худо ҳаққи, сэр Тоби, мен эртага уйимга жўнайман. Жиянинг ҳеч кўриниш берай демайди. Агар кўриниш берганда ҳам, унга ёқишим даргумон. Бунинг устига герцогнинг ўзи ишқибоз бўлиб юрибди.

С э р Т о б и. Герцогни кўрага кўзи йўқ. Сабабки, жияним унвони, ёши, ақли ўзидан катта одамга тегишни истамайди. Бу ҳақда онт ичганини ўз қулоғим билан эшитганман. Бошингни кўтар, оғайни! Умидингни узма.

С э р Э н д р ю. Ундай бўлса тағин бир ойга қоламай. Ғалати феълим бор: маскарадлар билан байрамларга ниҳоятда ўчман.

С э р Т о б и. Наҳотки шунақа бачканаликлар қилсанг?

С э р Э н д р ю. Мени нима деб ўйлаясан? Иллирия-

Французча: «Нега?»

даги мартабаси ўзимдан баланд бўлмаган бирон кимсдан қолишадиган жойим йўқ, бироқ ўзимни чолларга тенглаштирмайман.

Сэр Тоби. Қойил, баҳодир. Хўш, гальярдга¹ қалайсан?

Сэр Эндрю. Эҳа, такадек шаталоқ отаман.

Сэр Тоби. Менга таканинг шаталоғидан кўра эти маъқулроқ.

Сэр Эндрю. Орқага ташлашда бўлса, бу борада Иллирияда мендан ўзадигани бўлмаса керак.

Сэр Тоби. Шунча ҳунарни яшириб юрган экансанда? Шунча санъатга парда тортиб қўйибман дегин? Улар бирорта соҳибжамолнинг суратимидики, чанг босиб ётса? Нега энди черковга гальярдга муқом қилиб бориб, куранмага² муқом қилиб қайтмайсан? Мен сен бўлсам юрган йўлимда жигага³ шох ташлаб, ҳожатхонага ҳам нуқул контрданс⁴ қилиб борардим. Нега бундай қилдинг? Бу дунёда шунча ҳунарни яшириб юрганингни қара-я! Сенинг хушбичим оёқларингга қараб, гальярд юлдузи остида туғилгансан, деб айта оламан.

Сэр Эндрю. Рост, оёқларим бақувват, айниқса, олов ранг пайпоқда чакки кўринмайди. Хўш, базмни бошлаймизми?

Сэр Тоби. Бошқа нима ҳам ишимиз бор, Гов юлдузлари остида туғилмаганмизми ахир!

Сэр Эндрю. Гов? Биқину, жигар деган маънодами?

Сэр Тоби. Йўқ, тақсир, сону, оёқ деган маънода. Қани бир ирғишла-чи: бошла! Баландроқ! Э-ҳе, жойида, қойил!

Кетадилар.

ТУРТИНЧИ САҲНА

Герцог саройи. Валентин билан йигит кийимида Виола кириб келадилар.

Валентин. Агар герцог сизга бундан буён ҳам шу тариқа илтифот кўрсатадиган бўлса, Цезарно, омадингиз келгани: таниганига уч кун бўлмай, сизни яқин кўриб қолди.

¹ ² ³ ⁴ Қадимги рақсларнинг номи.

В и о л а. Герцог илтифотининг доимийлигига шубҳа қилмаганингизда, унинг беқарорлигидан, менинг ношуд-лигимдан хавотир олмаган бўлардингиз.

В а л е н т и н. Асло ундай эмас.

Г е р ц о г К у р и о в а аъёнлар кирадилар.

В и о л а

Ташаккур. Герцог ҳам келиб қолдилар.

Г е р ц о г

Айтинглар, ким кўрди Цезариони?

В и о л а

Лаббай, мен бундаман, шонли ҳукмдор.

Г е р ц о г

Четроқда кутинглар.—

Цезарио, сен

Энди ҳамма гапдан хабардор бўлдинг.

Қалбим китобини варақлаб сенга

Сиру асроримни тамоман очдим.

Энди у бағри тош ҳузурига бор,

Рад этса, бўш келма, эшикка ёпиш.

Сенинг товонларинг остонасига

Томир отганини такрорла, хуллас,

Қайтиб келма уни бир бор кўрмасдан...

В и о л а

Ҳукмдор, одамлар гапида жон бор,

Унинг ғам-андуҳи чиндан беҳисоб.

Қабул қилмаслиги мумкин.

Г е р ц о г

Қаттиқ бўл,

Одоб сақлайман, деб ағрайиб турма,

Шовқин сол, дўқ ҳам ур — мақсадга эриш.

В и о л а

Хукмдор, чунончи, олдига кирдим,
Нимадан гапирай?

Г е р ц о г

О, кошки эди!
Бағрим ишқ ўтида ёнганини айт,
Вафонинг қули, деб ҳайратда қолдир .
Сенга мушкул эмас дардим изҳори:
Унинг тоқати йўқ қари элчига.
Жон-жон деб тинглайди сенинг нақлингни.

В и о л а

Ишонгим келмайди.

Г е р ц о г

Ишон, азизим,
Сени эркак деган одам — ёшингга
Тухмат қилган бўлиб чиқади. Чиндан
Лабларинг Диана лабларидан ҳам
Нозикроқ, нафисроқ, товушинг эса,
Қизнинг товушидай ширин, мусиқий,
Қизни эслатади бутун борлигинг.
Аминманки, сенинг элчилигингга
Юлдузинг ярашиб, кулиб турибди.—
Сизлардан тўрт киши ҳамроҳ бўлинглар.
Истасангиз, майли, ҳаммангиз боринг.
Атрофимда одам қанча оз бўлса,
Мен шунча эркинроқ нафас оламан.—
Агар адо этсанг бурчингни, худди
Ўз ҳукмдорингдай овоз яйрайсан.
Бирга кайф сураминг.

В и о л а

Графиняни

Мафтун қилажакман, тақсир, ишонинг,
(Ўвича.)

Оҳ, дардим ичимда, азоб чекаман!
Орзум битта: унга ўзим тегаман!

Кетадилар.

БЕШИНЧИ САҲНА

О л и в и я в и н г у й и. М а р и я б и л а н қ и з и қ ч и к и р а д и л а р.

М а р и я. Хўш, қаёқларда санғиб юрибсан? Агар айтмасанг, сен учун қилча ҳам кечирим сўраб бермайман. Рухсатсиз кетиб қолганинг учун бекам сени осишга фармон беради.

Қ и з и қ ч и. Майли, осдираверсинлар! Кимки бу дунёда яхши осилган бўлса, у дунёда қўрқмайди.

М а р и я. Нима сабабдан?

Қ и з и қ ч и. Шу сабабданки, ўлим — ҳақ.

М а р и я. Сийқә жавоб! «Ўлим — ҳақ» деган гапни ким айтганини биласанми?

Қ и з и қ ч и. Ким айтган, нозанин?

М а р и я. Дадил одамлар айтишган. Сен аҳмоқона гапларнигина дадил айтаверасан.

Қ и з и қ ч и. Ё раббий, доноликни доноларга бер, аҳмоқлар аҳмоқликларини ижарага қўйиб ҳам кун кўраверадилар.

М а р и я. Билиб қўйки, шунча вақт рухсатсиз санғиб юрганинг учун сени ё дорга осадилар, ё ҳайдаб юборадилар. Еки дорга осилишдан қўрқмайсанми?

Қ и з и қ ч и. Яхши дор, баъзан ёмон хотинга уйланишдан қутқариб қолади. Ҳайдашларига келса, ёзнинг кунни кунимни кўриб кетарман.

М а р и я. Демак, сенга камарбаста керак эмасми?

Қ и з и қ ч и. Камарим ҳали ҳам илиниб турибди.

М а р и я. Узилиб кетса, чолворинг тушиб кетади.

Қ и з и қ ч и. Қойил! Бопладинг! Олавер! Агар сэр Тоби ичишни ташласа сен бутун Илирияда Момо Ҳавонинг энг зўр қитмир қизларидан бўласан.

М а р и я. Жим, муттаҳам! Тилингни тий! Бекам келаяптилар, оёқларига йиқилиб, кечирим сўра. (Кетади.)

Қ и з и қ ч и. Эй, закки ақлим, мадад бер, қизиқчилликни бир болай. Аскияга устаман дегувчи ақлли кишилар кўпинча аҳмоқ бўлиб қолаверадилар; мен ўзимни, аскияга нўноқман деб юраману, баъзан доно ўрнига ўтиб қоламан, сабабки Квинапал: «Ақлли аҳмоқ ақлсиз донодан афвалроқ» деган.

О л и в и я б и л а н М а л ь в о л и н о к и р а д и л а р.

Худо ёр бўлсин, бекам!

О л и в и я. Аҳмоқни чиқариб юборинг.

Қизиқчи. Эшитяпсизми? Графинияни чиқариб юборинг.

Оливия. Йўқол, аҳмоқ.

Қизиқчи. Маликам, яхши май ва яхши маслаҳат иккита камчилни тузата олади. Қуруқ аҳмоққа май берсангиз, у ҳўл бўлиб қолади. Агар ёмон одамга яхши маслаҳат берсангиз, у яхши бўлиб қолади. Агар тузалмаса, тикувчи унга ямоқ солиши керак. Чунки эски нарсаларнинг давоси — ямоқ. Яхшилик айб қилса унга гуноҳни ямоқ қиладилар, тузалган гуноҳкорга яхшиликни ямоқ қиладилар. Агар шу қиёсим ёқса ёқди, ёқмаса — начора? Бахтсизлик ҳаминша иснод бўлганидек, гўзаллик — мисоли гул. Графиня, аҳмоқ чиқариб юборилсин, дедилар ва мен такрор айтаманки, графиня чиқариб юборилсин.

Оливия. Мен сени чиқариб юборилсин, дедим, афандим.

Қизиқчи. Бу зўр хато, хоним: *Cucullus non facit topachum** яъни, қалпоғим бачкана бўлгани билан ақлимга асар қилмайди. Марҳаматли малика, ижозат беринг, сизнинг аҳмоқлигингизни исбот этай.

Оливия. Бу иш қўлингдан келармикан?

Қизиқчи. Келганда қандоқ, маликам!

Оливия. Исбот қил.

Қизиқчи. Бунинг учун аввал сизни сўроққа тутишимга тўғри келади, маликам. Жавоб беринг, беозор сичқон бекам!

Оливия. Бўпти. Кўнгил очишга бошқа эрмак бўлмагани сабабли исботларингни эшитсам эштай.

Қизиқчи. Марҳаматли малика, қайғунг сабаби нима?

Оливия. Марҳаматли қизиқчи, акамнинг вафоти.

Қизиқчи. Малика, менингча, унинг жони дўзахда.

Оливия. Аҳмоқ, менингча унинг жони жаннатда.

Қизиқчи. Акангнинг жони жаннатда бўла туриб қайгурсанг, демак, аҳмоқ экансан. Ҳей, қани, аҳмоқни чиқариб юборинглар!

Оливия. Сен бу аҳмоққа нима дейсан, Мальволио? Ақл кирапти шекилли, а?

Мальволио. Ҳақ гап. Жони чиққунча ақли кираверади. Кексалик донога — завол, аҳмоққа — камол.

* Латинча: «кулоҳ кийган билан одам роҳиб бўла қолмайди».

Қ и з и қ ч и. Ё раббий, бунга тезроқ кексалик ато қил, токи қип-қизил аҳмоққа айлансин! Сэр Тоби менинг тулки эмаслигимга онт ичишга тайёр, аммо сенинг аҳмоқ эмаслигинга қора чақа ҳам тикмайди.

О л и в и я. Сен бунга нима дейсан, Мальволио?

М а л ь в о л и о. Сиз олий мартабали маликамининг шундай бир хомкалла аблаҳнинг қизиқчиликларидан роҳатланишингизга ҳайрон қоламан! Тунов куни бир галварс масхарабоз бунинг бир чўқишда мот қилганини ўз кўзим билан кўрдим. Кўрдингизми, тили айланмай қолди. Агар сиз кулиб унга далда бермасангиз икки оғиз гапни ҳам эплаб гапиролмайди. Онт ичаманки, бунақа қизиқчи аҳмоқларнинг гапларига куладиган одамларнинг ўзлари ҳам ўйинхонадаги масхарабозлардан қолишмасалар керак.

О л и в и я. О, иззат-нафсинг ниҳоятда нозик. Мальволио, тўғриси, ҳазил кўтармайдиган бўлиб қолибсан — олижаноб, соддадил, оқкўнгил одамларга гўлакдек кўринадиган бу ҳазиллар сенга замбарак ўқидек туюладиган бўлибди. Чинакам оқил одам бир гапни айтиб таҳқирлай олмаганидек, қизиқчи ҳамма нарсани таҳқирлагани билан ҳақоратлай олмайди.

Қ и з и қ ч и. Қизиқчиларни ёқлаб айтган сўзларинг учун Меркурий сенга ёлғонни қийиб юборишни ато қилсин.

М а р и я киради.

М а р и я. Бекам, дарвоза тагида ёш бир йигит турибди, сизни кўрмаса бўлмасмиш.

О л и в и я. Герцог Орсионнинг одами бўлса керак?

М а р и я. Билмадим, бекам, чиройли, ёш йигит, аёнлари ҳам бир талай.

О л и в и я. Ким унинг йўлини тўсаяпти?

М а р и я. Амакингиз, бекам, сэр Тоби.

О л и в и я. Уни бошқа ёққа олиб кетинглар, биров билан гаплашганда талмовсираб, алжиб қолади. Номусларга ўлдиради.

М а р и я кетади.

Бор, Мальволио, агар у герцогнинг элчиси бўлса, мени бетоб, уйда йўқ, нима десанг деки, жўнат.

М а л ь в о л и о кетади.

Ҳазилларинг сийқаланиб, жонга текканини кўрдингми?

Қи ви қчи. Ҳозиргина, бекам, худди тўнғич ўғлинг қизиқчи бўлиб туғиладигандай ёқлаган эдинг. Илоҳи, Юпитер унинг миясини иликка тўлдорсин. Бўлмаса қариндошларингдан бирининг *ria mategu*¹ лиқиллаб турибди. Ана ўви ҳам келяпти.

С э р Т о б и киради.

О л и в и я. У чиндан ҳам ширакайф. Эшикдаги ким, амаки?

С э р Т о б и. Асилзода.

О л и в и я. Асилзода? Қанақа асилзода?

С э р Т о б и. Уша асилзода... (Ҳиқичоқ тутади.) Сиркаланган балиқнинг падарига лаънат! Нега тиржаясан, каллаварам?

Қи ви қчи. Марҳаматли сэр Тоби...

О л и в и я. Амаки, ҳой амаки, ҳалитдан маст бўлиб олганингизни қаранг-а!

С э р Т о б и. Яхлитдан маст? Йўғ-э, яхлит эмас, чала! Дарвозада аллаким юрибди.

О л и в и я. Аллаким... Ким, ахир?

С э р Т о б и. Менга деса иблиснинг ўзи бўлмайдимми! Мен ёлғон гапирармидим. Боринглар-э. (Кетади.)

О л и в и я. Мастни нимага ўхшатса бўлади?

Қи ви қчи. Аҳмоққа ҳам, жиннига ҳам, сувга чўкиб ўлган одамга ҳам ўхшатса бўлади. Меъёридан бир қултум ортиқ ичса — аҳмоқ бўлади, икки қултум ичса — жинни бўлади, уч қултум ичса — чўкади кетади.

О л и в и я. Миршабни чақриб кел, амакимни кўриб қўйсин, чунки у учинчи даражага етиб, гарқ бўлибди. Бор, унга кўв-қулоқ бўл.

Қи ви қчи Йўқ, маликам, у ҳозирча ёсини еган, холос, энди аҳмоқ жиннини парвариш қилади. (Кетади.)

М а л ь в о л и о қайтиб келади.

М а л ь в о л и о. У йигитча онт ичиб, маликани албатта кўришим керак, деяпти, бекам. Сизни, бетоблар десам, у; хабарим бор, шунинг учун мулоқотларини истаймман, дейди. Сизни, ухлаяптилар, десам, бундан ҳам хаба-

¹ Лотинча: мияси.

ри бўлса керак, шу туфайли ҳам кўришим керак, дейди. Жавоб тополмай қолдим, бекам. Ҳар бир баҳонага жавоб тайёр.

О л и в и я. Бекамни барибир кўролмайсиз, де.

М а л ь в о л и о. Шундай ҳам дедим, лекин у, миршабхона эшигининг чироққоясидай дарвозаларингда қоқилиб туравераман, курсига поя қилиб юборсаларингиз ҳамки, кўрмасдан кетмайман, дейди.

О л и в и я. У қанақа жинсдан?

М а л ь в о л и о. Эркак жинсдан.

О л и в и я. Эркакнинг қанақа туридан?

М а л ь в о л и о. Жуда ҳам кўрс. Сиз истасангиз, истамасангиз олдингизга кириб келади чамамда.

О л и в и я. Турқи таровати қанақа, ёши нечаларда?

М а л ь в о л и о. Балоғатга етган деб бўлмайди-ю, бо-лаликдан ўтган, ундай ҳам эмас, бундай ҳам эмас, ўрта-си. Истараси иссиққина, тили бийронгина. Ҳар қалай она сути оғзидан кетмаган.

О л и в и я. Кирса кира қолсин. Лекин аввал жориям-ни ҳам чақир.

М а л ь в о л и о. Мария, бекам чақиряптилар. (Ке-тади).

М а р и я киради.

О л и в и я. Ёпинчиғимни бер, юзимга тутиб қўй. Ор-синонинг элчисини яна бир марта эшитсак эшитайлик.

В и о л а аъёнлар билан киради.

В и о л а. Бу уйнинг илтифотли бекаси қайси бирин-гиз?

О л и в и я. Менга мурожаат қилаверинг, сизга мен жавоб бераман. Хизмат?

В и о л а. Ой юзли, шакар сўзли, оламда танҳо гўзал, айтинг-чи, сиз чиндан шу уйнинг бекаси бўласизми? Мен у соҳибжамолни ҳеч қачон кўрмаганман ва нутқим беҳуда кетишини асло истамайман, зотан у нутқ моҳирона иншо өтилганидан қатъи назар, уни ёдлаб олиш ҳам ҳазила-кам заҳмат бўлмади. Жононгиналарим, мендан кула кўр-манглар, таъбим ниҳоятда нозик, заррача ҳурматсизлик-ни ҳам кўтаролмайман.

О л и в и я. Сиз қаердан келдингиз, афандим?

В и о л а. Мен сизга ёдлаб олганимдан ортиқча сўз айтолмайман, сиз берган савол эса, менинг ёдлаган ролимда йўқ. Олижаноб хоним, шу уйнинг бекаси эканлигингизга ақалли бирон далил кўрсатинг, бўлмаса нутқимни ифода этолмай турибман.

О л и в и я. Сиз ўйинчимисиз?

В и о л а. Йўқ, кўнглим жавҳари, ундай эмас. Аммо макру найрангларнинг барча чигиллари ҳаққиға онт ичаманки, дарҳақиқат, кўриб турган одамингиз эмасман. Уй бекаси сиз бўласизми?

О л и в и я. Ўз ҳуқуқларимни ўз зиммамга оғдириб олмаётган бўлсам — мен бўламан.

В и о л а. Агар уй бекаси чиндан ҳам сиз бўлсангиз, зиммангизга жуда катта вазифа олган бўласиз, бунга сабаб шуки, ўз иродангиз билан инъом қилишингиз мумкин бўлган нарсани инъом қилмаслик қўлингиздан келмай қолади. Лекин мен ваколатим доирасидан чиқиб кетдим. Мен аввал сизнинг шаънингизга мадҳиямни ўқиб, кейин муддаога кўчамап.

О л и в и я. Мен сизни мадҳия ўқишдан озод қиламан, гапни муддаодан бошлайверинг.

В и о л а. Эҳ, афсусл! Мен у шоирона нутқни ёдлаб олиш учун озмунча меҳнат сарф қилмаган эдим-ку.

О л и в и я. Сохта эканлиги шундан ҳам кўриниб турибди, ўзингизга сийлов. Дарвозам олдида кўрслик қилганингизни эшитдим. Сизни бу ерга киритишдан мақсадим — сўзингизни эшитиш эмас, ўзингизни бир кўриб қўйиш эди. Агар эсингиз бўлмаса кетаверинг, агар ақлингиз расо бўлса — гапни қисқа қилинг. Гижиллашиб ўтиргани хушим бўлмайроқ турибди.

М а р и я. Елканларингизни кўтариб равона бўласизми? Тўрт томонингиз очиқ.

В и о л а. Йўқ, денгизчи биродар, кемам бу кўрфаздан ҳали жилмайди. Бу зўравонингизни сал жиловлаб қўйинг, гўзал маликам.

О л и в и я. Гапиринг, муддаонгиз нима?

В и о л а. Мен элчиман.

О л и в и я. Бирорта разил топшириқ билан келгансиз шекилли, айтолмай қийналяпсиз. Қани, ишга кўчинг.

В и о л а. Бу гап биргина сизнинг қулоқларингизга тааллуқли. Мен уруш очгани ҳам, бож-хирож талаб этгани ҳам келган эмасман. Қўлимда — зайтун новдаси. Сўзларим ва муддаом — омонлик, осойишталикдан иборат.

О л и в и я. Аммо гапни одоб билан бошламадиңгиз. Кимсиз? Муддаонгиз нима?

В и о л а. Агар мен одобсизлик қилган бўлсам, сабаби бу ердагиларнинг муомаласи. Менинг кимлигим ва муддаом қиз иффати каби сирли. Бу сирга сиз — маҳрам, бошқалар — номаҳрам.

О л и в и я. Бизни холи қолдириңглар. Қани, ўша сирга маҳрам бўлайлик.

М а р и я ва аъёнлар чиқиб кетадилар.

Хўш, афандим, қайси мавзуда сўзлашамиз?

В и о л а. Эй гўзаллар маликаси...

О л и в и я. Бошланиши зўр: бу хилдаги гап узун бўлади. Асли мавзу қаерда?

В и о л а. Орсининг кўксида.

О л и в и я. Кўксида? Кўксининг нечанчи бобида?

В и о л а. Аниқ жавоб берсам — қалбининг биринчи бобида.

О л и в и я. О, мен бу бобни ўқиганман. Қуруқ сафсата. Менга айтадиган бошқа гапингиз йўқми?

В и о л а. Гўзал маллкам, жамолингни бир кўрсам.

О л и в и я. Наҳотки, хўжангиз сизга менинг юзим билан музокара олиб боришни топширган бўлса? Сиз маззудан четга чиқиб кетдингиз. Майли, пардани суриб, лавҳани кўрсата қолай. (*Ёпинчиқни олиб ташлайди.*) Қаранг: мен ҳозир чиндан ҳам мана шундайман. Қалай, рассомнинг иши чакки эмасми?

В и о л а. Агар шунинг ҳаммасини ҳақиқатан ҳам худо яратган бўлса, беқиёс.

О л и в и я. Бўёғи асил: уни на ёмғир ўчиролади, на шамол.

В и о л а

Табиатнинг нозик, сеҳргар қўли,
Атру нилуфардан бир гул ясабди.
Ранги, товланиши тиниқ, мусаффо,
Графиня, агар жамолингни
Қабрингизга олиб кетсангиз, агар
Дунёмизга нусха қолдирмасангиз,
Ягона бўласиз шафқатсизликда.

О л и в и я. О, мен унчалик шафқатсиз бўлмоқчи эмасман, афандим. Мен ҳусним жадвалини тузаман. Уни

қоғозларга кўчиртираман ва унинг ҳар бир парчаси, ҳар бир заррасини васиятномага илова қиламан, мана, ўша қоғоздан тасвир: биринчидан, лола ранг лаблар, иккинчидан, иккита нилӣ кўз ва буларнинг киприклари, учинчидан, битта бўйин, битта бағбақа ва ҳоказо. Сизни шуларга нарх қўйишга юборишганми?

В и о л а

О, сизни чинакам кўриб турибман,
Ғурурингиз чексиз. Аммо рост гап шу,
Иблис бўлсангиз ҳам, соҳибжамолсиз,
Менинг ҳукмдорим, синьора, сизни
Бутун қалби билан яхши кўради.
Агар, Оливия, бошингиз узра
Ярқираб турса ҳам гўзаллик тожи
Бундай муҳаббатни сиз эътибордан
Четда қолдиришга ҳақли эмассиз.

О л и в и я

У қандай севади?

В и о л а

Кўз ёши дарё,
Қалби ўт ичида, оқ урганида,
Оҳидан муҳаббат учқуни сачрар,
Ҳурмати, таъзими таърифдан баланд.

О л и в и я

Мен уни севмайман, сева олмайман,
Буни герцог жуда яхши билади.
Зотан, мен герцогни олижаноб зот,
Оқкўнгил, бадавлат, мард киши дейман.
Унинг айни жўшқин, навқирон фасли,
Қайноқ ёшлигига доғ туширмаган.
Табнат гўзал бир шаклга гўзал —
Мазмун бағишлаган. Шундай бўлса ҳам,
Мен сева олмайман. У аллақачон
Буни пайқагандир.

В и о л а

Агар мен сизни
Ҳукмдорим каби жоним қийнаиб,
Азобда ўртаниб, қизгин севсайдим,
Кибр устидаги рад жавобингиз
Ҳеч қандай маънога эга бўлмасди.
Уни тушунмаган бўлардим.

О л и в и я

Шунда
Нима қилардингиз?

В и о л а

Мажнун толлардан
Мен остонангизга кулба қулардим,
Маликамга тун-кун хитоб қилардим.
Қўшиқлар тўқирдим севгим ҳақида
Ва тун сукутида баланд куйлардим.
Номингиз адирлар устида янграб,
Тик тоғдан қайтарди бир акси садо:
«Оливия!..»
Токи фарёдимга қалбингиз эриб,
Шафқат енггунича на ер, на осмон
Сизга бир лаҳза ҳам ором бермасди.

О л и в и я

Балки, етардингиз мақсадингизга!
Айтинг, қаерликсиз?

В и о л а

Наслу насабим
Анча юқоридир кўринишимдан
Ва лекин тақдирдан шикоятим йўқ,
Мен асилзодаман.

О л и в и я

Қайтинг, изингизга,
Ҳукмдорингизнинг ҳузурига. Мен
Уни севолмайман. У бундан буён

Элчи юбормасни. Фақат... Фақат сиз
Менинг жавобимни Орсино қандай
Қабул қилганидан хабар беришга
Келсангиз — бу тамом бошқа гап. Хайр!
Хизматингиз учун ташаккур. Мана,
Мендан эсдалик.

(Виолага ҳамён узатади.)

В и о л а

Йўқ, бекитиб қўйинг,
Мен дастёр эмасман. Сиздан мукофот
Менга эмас, балки герцогга керак.
Синьора, сиз севган кишининг қалби
Ўтда ҳам эримас тошга айлансин!
Орсино ишқини тан олмадингиз,
У ҳам севгингизни рад этсин тамом!
Бағри тош гўзаллар гўзали, хайр!

(Кетади.)

О л и в и я

«Айтинг, қаерликсиз?»

«Наслу насабим
Анча юқоридир кўринишимдан
Ва лекин тақдирдан шикоятим йўқ;
Мен асилзодаман».

Онт ичаманки,
Бу гап рост. Қиёфанг, ҳар бир қадаминг,
Мардлинг, сўзларинг ва қадду бастинг —
Ҳаммаси насабинг муҳридай равшан.
Оливия, шошма, юрагингни бос,
Оҳ, агар шу дастёр ҳукмдор бўлса!
Наҳотки, шунча тез сеҳрга учдим?
Навқирон элчи ўз жодуси билан
Кўзларим тубига ўрнашиб олди.—
Ким бор? Мальволио қайдасан?

М а л ь в о л и о киради.

М а л ь в о л и о

Лаббай, бекам, хизмат?

О л и в и я

Орқасидан чоп.

Орсинонинг ўжар элчисини топ.
У зўрлаб бир узук қолдирди. Менга
Туҳфа керак эмас, унга шуни айт,
Яна герцогига хушомад қилиб,
Елгон умид билан лақиллатмасин.
У Оливияга ёр бўлолмайди.
Бунинг сабабини эртага тонгда
Элчи қайта келган чоғда айтаман.
Мальволио, югур!

М а л ь в о л и о

Хўп, графиня.

(Кетади.)

О л и в и я

Нима қилиб қўйдим, эсим қаёқда?
Кўзларим парвозда, ақлим тузоқда.
Начора, инсонга қисмат ҳокимдир,
Неки деса, қабул этиш лозимдир!

(Кетади.)

П А Р Д А

ИККИНЧИ ПАРДА

БИРИНЧИ САҲНА

Денгиз соҳили. Себастьян билан Антонио кирадилар.

Антонио. Демак, ортиқ қолишни истамайсанми? Бўлмаса, сен билан бирга бора қолай?

Себастьян. Хафа бўлма, бирга боришингни истамайман. Тепамла юлдузим кулиб боқмаяпти. Тақдир менга шу қадар адоват билан қараяптики, сенга ҳам касри урмаса деб қўрқаман. Шу сабабдан илтимос қиламанки, кулфатимни ўзим тортай. Агар мен сени кулфатларимга шерик қилсам, меҳр-оқибатинг эвазига ёмонликни раво қўрган бўлардим.

Антонио. Ҳеч бўлмаса, қаёққа боришингни айт.

Себастьян. Йўқ, йўқ, айтмайман. Менинг саёҳатим — дарбадарликдан бошқа нарса эмас. Аммо сен шу қадар камтар экансанки, ҳануз яшириб келган сиримни суриштирмадинг, эҳтиромингга қойил қолиб, бунини сенга ўзим айтиб бераман. Сенга айтсам, Антонио, мен сенга ўзимни Родриго деб таништирган бўлсам ҳам, аслида номим Себастьян. Мессалинлик Себастьян менинг отам бўлганки, таърифини ўзинг ҳам эшитгандирсан. Ундан икки бола — ака-сингил эгизаклар қолганмиэ. Эвоҳ, нечун тақдир иккимизнинг жонимизни бир йўла олиб қўя қолмади? Бунга сен ҳалал бердинг: сен мени қутурган пўртаналар қаъридан тортиб олганингдан бир соат аввал шўрлик синглим фарқ бўлган эди.

Антонио. Ё раббий!

Себастьян. Синглим менга айнан ўхшаса ҳам, кўп-лар уни ҳақиқий соҳибжамол дейишарди. Мен одамларнинг бундай мақтовларига қўшила олмасам-да, аммо шу-

ни дадил айта оламанки, ҳатто ҳасаднинг ўзи ҳам синг-лимнинг қалбини гўзал дейишга мажбур эди. Синглим аччиқ сувга фарқ бўлди, мен эса ҳамон унинг ёдини аччиқ кўз ёшларим билан юваман.

Антонио. Мени афв эт, сенга дурустроқ хизмат қила олмадим.

Себастьян. О, меҳрибон Антонио, шунча ташвиш орттирганим учун мени сен афв эт.

Антонио. Агар дўстлигим эвазига мени қатл этишга қасд қилмаган бўлсанг, ижозат бер, хизматкоринг бўлай.

Себастьян. Агар сен бебаҳо илтифотингни кўкка соворишни, яъни ҳаётини сақлаб қолган кишининг қайтадан ўлдиришни истамасанг, бундан оғиз очма. Видолаша қоламиз. Юрагим тўлиб турибди. Мен бу жиҳатдан онамга ўхшаб кетаман, сал нарсага кўзларим сиримни билдириб қўяди. Мен герцог Орсино саройига бораман. Хайр!

(Кетади.)

Антонио

Юрган йўлларингда худо ёр бўлсин,
Орсино саройи ёвим бўлмаса,
Сени кўрар эдим зум ўтмасданоқ,
Аммо илож қанча? Учиб бораман,
Хатарлар қўйнига дадил кираман.

(Кетади.)

ИККИНЧИ САҲНА

Кўча. Виола кўринади, унинг кетидан Мальволио пайдо бўлади.

Мальволио. Ҳозиргина графиня Оливия ҳузуридан чиққан одам сиз эмасмидингиз?

Виола. Ҳа, ҳозиргина ўша ердан чиқиб, битта-битта юрганча энди шу ерга етиб келдим.

Мальволио. Графиня шу узукни сизга қайтариб юборди. Сиз бунини ўзингиз ола чиқсангиз, мени бу ортиқча ташвишдан халос қилган бўлардингиз. Бундан ташқари, графиня, сиздан илтимос қиладики, герцогингизга бориб тушунтирармишсиз, бекамиз унинг таклифини узил-кесил рад этди, хуллас, умидини батамом узсин. Яна бир гап шуки, герцогингизнинг топшириқлари билан графиня ос-

тонасига қадам қўя кўрманг. Мабодо герцог бу хабарни қандай қабул қилганини айтиш учун ўзингиз келсангиз — унда бошқа гап. Вассалом!

В и о л а . Мен унга узук берган эмасман, қайтариб олмайман.

М а л ь в о л и о . Менга қаранг, сиз узукни унга қўрслик билан улоқтирибсиз, у ҳам буни сизга шу тариқа қайтарди. (*Узукни ерга ташлайди.*) Бу матоҳ эгилиб ердан олишга арзиса, оларсиз, бўлмаса буюрган одам олиб кетар.

(*Кетади.*)

В и о л а

Таажжуб, мен унга узук бермадим,
Бунинг сири нима? Э, парвардигор!
Наҳот шайдо бўлди у мени кўриб,
Шундай тикилдики, кўзлари ёниб,
Сўздан адашди, тили гўлдираб,
Мени севиб қолди — бунга шубҳа йўқ.
Эзма чопарини юборгани ҳам
Айёрликдан бошқа бир нарса эмас.
Герцог унга узук юбормаган-ку!
Унинг мақсади — мен. Агар бу тахмин
Рост чиқса менимас, тушни севсин у!
Э, чеҳра! Наҳотки макр тузоғисан,
Иблисинг қўлида омонсиз қурол!
Агар шундай бўлса, мунофиқлар ҳам,
Ташқи гўзаллиги билан қизларнинг
Қалбини сеҳрлаб қўйиши мумкин!
Бунда айб биздамас, аксинча, бизнинг
Ожизлигимиз, соддалигимизда.
Табиат шу хилда яратган. Эвоҳ,
Бу ишнинг охири нима бўлади?
Орсино севади Оливияни,
Орсинога менинг хаёлим мафтун,
Оливия эса мени билмасдан,
Муҳаббат қўйибди. Энди не қилдим?
Агар йигит бўлсам, мен Орсинонинг
Севгисига умид боғлайолмайман.
Агар қиз бўлсам-чи? Эвоҳ, бечора,
Оливия чеккан азоблар бекор!
Бу жумбоқ мен учун жуда ҳам чигал,
Уни еча олур фақат вақт тугал!

(*Кетади.*)

УЧИНЧИ САҲНА

Оливия уйи. Сэр Тоби ва сэр Эндрю кирадилар.

Сэр Тоби. Бери кел, сэр Эндрю! Ярим кечагача ётмаган одам каллаи саҳарлаб турган ҳисобланади. Биласанми, *diluculo surgere*...¹

Сэр Эндрю. Йўқ, худо ҳаққи, билмайман. Мен фақат кеч ётишнинг маъноси — кеч ётиш эканини биламан.

Сэр Тоби. Бу хулосанг хато. Бунақа хулосалар бўш шишадай жонимга теккан. Ярим кечадан оққанда ётган киши эрта ётган бўлади, демак, каллаи саҳарлаб ётган бўлади. Зотан, ҳаётимиз тўрт унсурдан дейишади-ку.

Сэр Эндрю. Эшитганман. Шундай дейишади. Лекин, менимча, ҳаётимиз икки унсурдан: ейишу ичишдан иборат.

Сэр Тоби. Ақлингга балли, донишманд! Қани бўлмаса, юр, ичайлик. Ҳей, Мария, май келтир!

Қизиқчи киради.

Қизиқчи. Ҳорманглар, дўмбоқлар! «Уч улфатмиз» деган лавҳани кўрдингларми?

Сэр Тоби. Хўш, кўрдик, овсар! Бир ялла айтайлик.

Сэр Эндрю. Худо ҳаққи, бу аҳмоқнинг овози зўр. Агар шу довдирнинг кекирдагидек сернаъма кекирдагиму, унинг оёғига ўхшаган оёғим бўлса, қирқ шиллингга ҳам алишмасдим. Биласанми, кеча кечаси Пигрогромитус билан Квеубус минтақасини кесиб ўтган вапианларни² ҳикоя қилганинда роса лақиллатдинг. Улай агар, жуда тузладинг. Мен дўндиғингга берарсан деб олтигагина пенс юборган өдим, олдингми?

Қизиқчи. Совғани қўлига топширдим, чунки Мальволионинг бурни ис билгани билан, тополмайди, дўндигимнинг қўли узун, мирмидонларни³ майхонага йўлатишмайди.

Сэр Эндрю. Қойил! Ҳазилни қотирдинг. Қани, ашулани ол!

Сэр Тоби. Ҳа, айтавер, мана сенга олти пенс. Бошла!

Сэр Эндрю. Ма. Мендан ҳам, жўмард жўмардни кўриб...

¹ Лотинча: «Эрта туриш — фойдали» деган мақолнинг боши.

² Уйдирма номлар.

³ «Илиада»да Ахилл аскарлари.

Қизиқчи. Сизларга қанақа ашула ёқади — ишқий-
сими ёки ахлоқийсими?

Сэр Тоби. Ишқий ашула! Ишқий ашула!

Сэр Эндрю. Ҳа! Ахлоқийсини бошимга ураманми?

Қизиқчи

(Куйлайди.)

Жоним, қайларда юрибсан?

Мени унутиб қўйибсан,

Кутаман танҳо.

Нега кўзлайсан йироқни?

Бас қил ҳижрону фироқни,

Қийнама асло!

Сэр Эндрю. Худо ҳаққи, қойил!

Сэр Тоби. Қойил! Жуда соғ!

Қизиқчи

(куйлайди)

Ишқ қайда? У на осмонда,

На қирда, на узоқ ўрмонда,

Чақир, у келар,

Лалайсанг — етолмайсан,

Бўсани тополмайсан,

Интил, у келар!

Сэр Эндрю. Насли насабим ҳақиға онт ичаманки,
овози ширал!

Сэр Тоби. Шу билан бирга муаттар.

Сэр Эндрю. Ҳа, ҳа, ширали, муаттар.

Сэр Тоби. Агар уни димоғинг билан эшитсанг, ўқ-
чиб, ичак-чавоғинг ағдарилиб чиқади. Хўш, яллани кўтар-
майликми, осмону заминни ларзага келтириб? Шунақа
авжга чиқайликки, бойқушларни уйғотиб, гарангларнинг
ўтакасини ёрайлик. Бўптими?

Сэр Эндрю. Албатта, Агар мени яхши кўрсангиз-
лар, яллани баравар оламин. Ялла айтишда ҳеч ким ме-
нинг олдимга тушолмайди.

Қизиқчи. Тушолмайди, деб ўпканг тушмасин.

Сэр Эндрю. Ҳақ гап. «Жим муттаҳам!» деган ялла-
ни оламин.

Қ и з и қ ч и. «Жим, муттаҳам!» У тақдирда мен жанобларини муттаҳам дейман-да?

С э р Э н д р ю. Бе, буни энди эшитаётганим йўқ. Бошла, довдир. Биринчи сўзи: «Жим!»

Қ и з и қ ч и. Жим туришим керак бўлса, бошлаёлмайман!

С э р Э н д р ю. Қойил! Худо ҳаққи, жуда соз! Бошласанг-чи!

Ялла айтишади. М а р и я киради.

М а р и я. Мов бўлган мушукларнинг миёвлашини қаранглар-а! Агар бекам эшик оғаси Мальволиони чақиртиб, сизларни ҳайдаб чиқаришни буюрмаган бўлса, отимни бошқа қўяверинглар.

С э р Т о б и. Беканг хабашнамо аёл. Мальволио эски муручдон, биз бўлсак учта хушчақчақ улфат. (*Куйлайди.*)

«Биз хушчақчақ уч улфат!»

Хўш, нима, мен унинг амакисимасманми? Бека билан менинг қоним бир эмасми? (*Куйлайди.*)

«Бобилда бир одам бор экан,

Бекачаси унга ёр экан».

Қ и з и қ ч и. Қойил, жаноблари роса очияптилар.

С э р Э н д р ю. Тўгри, сэр Тоби илҳом келганда бунақа ишларни дўндириб ташлайди. Меники табиийроқ чиқади.

С э р Т о б и

(*куйлайди*)

«Ун иккинчи декабрь, оқшом...»

М а р и я. Худо ҳаққи, бае қилинг.

М а л ь в о л и о киради.

М а л ь в о л и о. Эсларингни едингларми, жаноблар? Бу нима шовқин? Ақл-хушларингиз, одобларингиз, виждонларингиз борми? Ярим кечадан оққан бўлса-ю, ямоқчиларга ўхшаб шангилласанглар, худди майхонада давра қурган тикувчиларга ўхшаб бўкирганча беҳаё қўшиқларни айта-сизлар. Наҳотки бекам билан унинг хонадонига ҳурмат сақламангизлар, тартиб деган нарсани биласизларми, ахир?

С э р Т о б и. Кечирасиз, афандим, аммо лекин ашуланинг тартибини келтириб айтяпмиз. Умуман, овозингизни ўчиринг.

М а л ь в о л и о. С э р Т о б и, м е н с и з б и л а н о ч и қ ч а с и г а
г а п л а ш и ш г а м а ж б у р м а н. Г р а ф и н я м е н г а в а к о л а т б е р и б
а й т д и л а р к и, г а р ч а н д с и з б е к а м и з н и н г х о н а д о н и д а қ а р и н
д о ш с и ф а т и д а и с т и қ о м а т қ и л и б т у р с а н г и з ҳ а м, б у т ў п а л о н
л а р и н г и з г а т о қ а т қ и л о л м а й д и л а р. А г а р н о ж ў я ҳ а р а к а т
л а р и н г и з д а н к е ч с а н г и з, б е к а м и з н и н г у й и с и з г а о ч и қ, б о р
д и - ю, б е к а м и з д а н в о з к е ч а д и г а н б ў л с а н г и з у к и ш и ҳ а м
б а ҳ р и н г и з д а н ў т и б қ ў я қ о л а д и л а р.

С э р Т о б и
(к у й л а й д и)

«Алвидо, жонгинам! Кетай, алвидо!»

М а р и я
Ҳ у р м а т л и с э р Т о б и, қ ў й и н г!

Қ и з и қ ч и
(к у й л а й д и)

«У толди, кўнглида ором муддао».

М а л ь в о л и о.
Б у қ а н д а й к ў р г и л и к!

С э р Т о б и
(к у й л а й д и)

«Яшайсан, ошна, ўлмайсан асло!»

Қ и з и қ ч и
(к у й л а й д и)

«Йўқ, оғайни, сўзларинг ёлғон!»

М а л ь в о л и о
А н а х о л о с, ш у ҳ а м о д о б д а н м и?

С э р Т о б и
(к у й л а й д и)

«Уни боплаб ҳайдамоқ лозим».

Қ и з и қ ч и
(к у й л а й д и)

«Нега? Бунда тураверсин жим».

С э р Т о б и

(куйлайди)

«Муттаҳамни қувинглар, тамом!»

Қ и з и қ ч и

(куйлайди)

«Бу қўлингдан келмайди, ишон!»

С э р Т о б и. Тартибдан адашиб, янглишдинг, афандим. Ҳой, сен кимсан ўзинг? Бор-йўғи эшик оғасимсан? Хўш, мақсадинг нима? Сен шунақа авлиё бўлсанг бошқалар ҳам ичмаслиги, оғзини тикиб қўйиши керакми?

Қ и з и қ ч и. Биби Анна ҳаққига онт ичаманки, занжабилли пиво ҳам оғизга хўб хуш ёқади-да.

С э р Т о б и. Гапинг рост. Қани, афандим, жўна. Хўрозлигингни бошқа хизматкорларга қил. Қани, Мария, бизга май келтир!

М а л ь в о л и о. Агар сен, Мария, графинянинг марҳаматини қилча қадрласанг, бу саёқларнинг тегирмонига сув қуймаган бўлардинг. Онт ичаманки, бу гап графиняга бориб етади. (Кетади.)

М а р и я. Туёғингни шиқиллат, шалпанг қулоқ!

С э р Э н д р ю. Уни дуэлга чақирсанг-да, тайинлаган ерга бормай, аҳмоқ қилсанг, роса ҳангома бўларди-да. Шундай қилган одам, оч қоринга май ичганининг савобини топарди.

С э р Т о б и. Ўша савоб сенга буюрсин, баҳодир. Мен сенинг талабингни қоғозга ёзиб бераман ёки ранжиганингни унга оғзаки айтаман.

М а р и я. Марҳаматли сэр Тоби, ақалли шу кеча сабр қилинг. Бугун герцогнинг элчи йигитчаси бекамиз билан суҳбат қилиб кетганидан бери у кишининг тоқатлари тоқ бўлиб қолди. Мальволио афандини менга қўйиб беринглар. Агар мен уни калака қилиб, ҳамманинг кулгисига қўймасам, мени қип-қизил аҳмоқ деяверинглар. Мен унинг туриш-турмушини биламан, хотиржам бўлинглар.

С э р Т о б и. Қани айт, айт! Сен уни ким деб ўйлайсан?

М а р и я. Баъзан юриш-туриши серғалва пўртанага ўхшаб кетади.

Сэр Эндрю. О, агар мен унинг шунақалигини билсам, бошига ит кунини солардим!

Сэр Тоби. Йўғ-э? Фақат пуритан бўлгани учун-а? Қандай асосли баҳоналаринг бор, марҳаматли баҳодир?

Сэр Эндрю. Баҳонам йўқдиру, аммо бошқа далиларим етарли.

Мария. Жин урсин, пуритан бўлса у! На у ёқли, на бу ёқли, ўрта йўлда қолган хушомадгўй. Саройбоп сўзларни ёдлаб олиб, қироат билан ҳиринглайдиган олифта эшак. Ўзига шу қадар бино қўйганки, турган-битганим ақл, мени бир кўрган хотин — ошиқ-беқарор бўлиб қолади, деб ўйлайди. Мен унинг ана шу кибрини қасосимга нишон қилиб оламан.

Сэр Тоби. Қани, учини чиқаравер!

Мария. Мен унинг йўлига сирли бир муҳаббат хатини ташлаб қўяман. Хатда бўялган сочига, қийшиқ оёғига, қадам босиши, кўзлари, пешанаси, башарасига ишора қиламан. У ўзини дарҳол таниб олади. Мен жиянингиз, графинямизнинг дастхатига ўхшатиб шунақа ёза оламанки, гоҳо, хатларимиз аралашиб кетса, қайси биримизники эканини таний олмай ҳам қоламиз.

Сэр Тоби. Жуда соз. Фаҳмим етиб турибди.

Сэр Эндрю. Менинг ҳам димоғим сезяпти.

Сэр Тоби. Мальволио мактубни менинг жияним ёзган, демак, ошиқи беқарор бўлган, деб лақиллайди.

Мария. Ҳа, мен шу тариқа от ўйнатмоқчиман.

Сэр Эндрю. Отинг уни эшакка айлантириб қўяди.

Мария. У эшакни роса халалаймиз.

Сэр Эндрю. Қойилмақом ўйин бўлади.

Мария. Роса хумордан чиқамиз. Хотиржам бўлинглар, мен берадиган дори унинг анча ҳоврини босиб қўяди! Икковларингизни, қизиқчини ҳам қўшиб, яқин орага яшириб қўяман, доримнинг қандай амал қилишини ўз кўзларингиз билан кўрасизлар. Энди ётиб ухланглар, шу эрмаклар тушларингизга кирсин. Яхши қолинглар. (Кетади.)

Сэр Тоби. Хайрли тун, Пентезилея¹.

Сэр Эндрю. Ўлиб кетай агар, бебаҳо қиз!

Сэр Тоби. Асил този. Менга «беш» кетган. Аммо гап бунда эмас.

Сэр Эндрю. Менга ҳам биттаси «беш» кетган эди!

¹ Афсонада чавандоз аёллар маликаси.

Сэр Тоби. Юр, баҳодир, кетайлик. Уйингдан яна пул олдириб келмасанг бўлмайди.

Сэр Эндрю. Агар мен сенинг жиянингга уйланмасам қайиғим лойга ботиши турган гап.

Сэр Тоби. Пулни олдириб келавер-чи, у ёғи бир гап бўлар. Мабодо жияним сенга тегмаса, мени думсиз ахта деб сўка қоларсан.

Сэр Эндрю. Агар шундай деб сўкмасам, отимни бошқа қўяман. Гап тамом.

Сэр Тоби. Юр энди! Бўза қайнаб ётибди. Тонг отяпти, уйқу ҳаром. Юр, баҳодир, тортаминз.

Кетадилар.

ТУРТИНЧИ САҲНА

Герцог саройи. Герцог, Виола, Курио ва бошқа аъёнлар кирадилар.

Герцог

Ҳей, куйни бошланглар!—

Хайрли кун, дўстлар!

Меҳрибон Цезарио, кеча кечаси

Айтишган қадимий, тўпор қўшиқни

Яна бир айтишсин. Бизнинг бемаъни

Асримизга ёқиб қолган тумтароқ

Овозлар таъсирсиз, аммо у қўшиқ

Дардимни юмшатди, руҳим қувонди,

Фақат бир, биргина бандин айтсинлар!

Курио. Афв этинг, саодати олийлари: у қўшиқни айтган киши ҳозир бу ерда йўқ.

Герцог. Уни ким айтган эди?

Курио. Графиня Оливиянинг отасига ҳамиша ҳамроҳ бўлиб юрадиган қизиқчи Фесте. Аммо уни топиш мумкин, шу яқинда ўралашиб юрган бўлса керак.

Герцог. Топинглар. То унга қадар ўша қўшиқнинг куйини чалинглар.

Курио кетади.

Музика чалинади.

Цезарио, сен ҳам бир кун севарсан,

Ширин дард чекканда мени эслаб қўй.

Ҳамма ошиқлар ҳам мендай беқарор,

Жўшқин кўнгиллари бетин, беором.
Фақат маъшуқанинг нурли сиймоси
Уларнинг дилига муқаррар йўлдош.
Хўш, сенга ёқадими куй?

В и о л а

Жуда гўзал!

У куйнинг,

муҳаббат заррин тахтига

Бориб урилгандай акс садоси.

Г е р ц о г

Офарин! Сизгучи кўнгил дардини
Нозик тасвирладинг. Сен ёш бўлсанг ҳам
Нозанин кўзига сирли тикилиб,
Жавоб сўрагансан ишқ саволига.
Ё, шундай эмасми?

В и о л а

Шундай, ҳукмдор.

Г е р ц о г

У гўзал ким?

В и о л а

Сизга жуда ўхшайди.

Г е р ц о г

Демак, арзимади сенга.
У ёшми?

В и о л а

Сизга тенг, чамаси.

Герцог

Э, қари экан!

Хотин эрдан ёшроқ бўлиши керак,
Шунда у эрини ўзига боғлаб,
Қалбига малика бўла олади.
Цезарио, сен — биз, эркаклар, қанча —
Мақтанмайлик, аммо хотин ишқидан
Ишқимиз ювошроқ, вафомиз бўшроқ,
Хархашамиз ҳам кўп.

Виола

Тўғри айтасиз.

Герцог

Ўзингдан ёшроқни танла, йигитча,
Шундай қилмасанг ишқ барбод бўлади.
Хотин худди бир гул,
очилмасданоқ,
Барги тўкилади, дарҳол сўлади.

Виола

Ҳақ гап. Хотинларнинг қисмати шундай,
Кўз ёшдан иборат бир онли умри,
Улар очилмасдан хазон бўлади.

Курио Қизиқчини бошлаб келади.

Герцог

Оғайни, тундаги қўшиғингни айт!
Цезарио, тингла, жуда оддий куй:
Қирда ғалла ўрган аёллар ёки
Жувонлар айвонда пайпоқ тўқиркан
Уни айтишади, жуда тўпори,
Соф ишқ ҳақидаги қадимги қўшиқ.

Қизиқчи

Бошлайми?

Герцог

Илтимос қиламан, куйла.

Қизиқчи

(куйлайди)

Э, ажал, кел тезроқ, кел тезроқ,
Тобугим эмандан, қаттиқдир!
Э, жоним, чиқ тезроқ, кет йироқ,
Гўзаллик жаллоддан ортиқдир.

Духоба ёпинглар тобутга,
У менга сўнгги тўй, сўнгги тож!
Муҳаббат офатдир йигитга,
Беролмай қолади у бардош.

Бас, рангсиз, ҳаётсиз танамни
Анвойи гулларга кўммангиз.
Бас қилинг, ёронлар, аламни,
Тобутга бошингиз эгмангиз!

Мурдамга босинглар тупроқни,
Қабримдан нарироқ қочинглар.
Тўхтатинг кўз ёши, фироқни,
Оҳ чекиб келмасин ошиқлар!

Герцог. Ма, хизматингга ол!

Қизиқчи. Бу хизмат эмас, тақсир, мен ашула айтсам ҳузур қиламан.

Герцог. Ундай бўлса, ҳузур қилганинг учун ол!

Қизиқчи. Бу бошқа гап, ҳузур қилганлар ахир бир кун шу ҳузурнинг ҳисоб-китобини қилиб қўйишлари керак бўлади.

Герцог. Ана энди сенга жавоб.

Қизиқчи. Хафақонлик тангриси сени ўз паноҳида асрасин ва ҳамда тикувчи сенга товлама шоҳидан камзул тикиб кийдирсин, чунки ғазаб тўла вужудингни фақат шу юмшатади. Сендай чўрткесар одамларни денгизга юбориш керак. У ерда одам ўз бошига не савдолар тушишини билмайди ва ҳар қандай тасодифга тайёр туришга мажбур. Ҳа-да, қаёққа бораётганини билмаган одам таваккал қилиб бораверади. Хайр, жаноблар! (Кетади.)

Герцог

Бизни қолдиринглар!

Курио ва аъёнлар чиқиб кетадилар.

Цезарио, бор,

Бағри тош гўзалга яна бир ёлбор,
Унга айтки, менинг соф муҳаббатим
Ер узра порлаган осмондай тиниқ.
Менга на мулк керак, на қўлнинг кири —
Олтин деб аталган ифлос бир маъдан.
Унга айт, саодат бўлиб кўринган —
Унинг бойликлари менинг наздимда
Арзимас бир нарса;

унга бахт бўлиб —

Кўринган хазина — менга бахтсизлик.
Мен унинг ҳуснига шайдо бўлганман,
Унинг хазинаси — гул жамолидир,
Руҳимни банд этган шу камолидир.

Виола

сизни севмайди. На чора?

Герцог

Бундай

Жавобни мен қабул қила олмайман.

Виола

Қабул қилишингиз керак.

Деяйлик,

Сизни бошқа бир қиз юракдан севди
(Ахир шунақаси бўлиши мумкин!)
Оливияга сиз мафтун бўлгандек,
Тун-кун унинг фикри хаёли сизда,
Деяйлик, сиз уни сева олмайсиз
Ва сиз буни унга очиқ айтасиз, —
Хўш, у зор не қилсин,

рад жавобингиз

Қабул этмасликка иложи борми?

Герцог

Менинг қалбимдаги ишқ бўронининг
Зилзилаларига аёл кўкраги
Бардош беролмайди, бунча дард, фарёд
Сигмайди қизларнинг нозик дилига,
Улар бундай вафо қила олмайди.
Уларнинг ишқини жуда борганда
Шунчаки бир ҳавас деб аташ мумкин,
Севги жонидамас, фақат қонида.
Уларнинг тезликда тўйишига ҳам
Сабаб шу. Ва лекин менинг қалбим-чи?
О, худди денгиздай муҳаббатга оч,
Унинг эҳтироси сўнмайди асло!
Менинг юрагимда Оливияга
Жўш урган севгини бошқа бир қизнинг
Менга севгисига тенг қила кўрма!

Виола

Лекин биламанки...

Герцог

Нимани? Сўзла!

Виола

Қизларнинг севгиси, дарди, вафоси
Менга маълум. Қизнинг жажжи қалби ҳам
Бизнинг қалбимиздай севишга қодир,
Отамнинг бир қизи шундай севади.
Агар мен йигитмас, қиз бўлганимда,
Балки севар эдим сизни ўртаниб.

Герцог

Уша қиз нақлини сўзлаб бер.

Виола

Умри

Тахи бузилмаган оқ қоғоз ҳали,
Унинг муҳаббати ҳамон сир. У қиз

Ишқини ардоқлаб, оғиз очмаган,
Лекин бу сир гулга яширинган қуртдай
Сўриб, гул юзини буткул сўлдирди.
Дарди ичида-ю, ранги заъфарон,
Бардошнинг мислсиз тимсоли каби,
У ўз алаmidан оғиз очмайди,
Дардни пардалайди табассум билан.
Хўш, бу ишқ эмасми?

Ҳа, биз эркаклар
Гапни дўндирамыз, бизга онт ичиш
Писта чақиш каби оддий бир нарса:
Ваъдани ўлчамай сочаверамиз,
Онтимиз улуғу севгимиз қуруқ.

Герцог

Синглинг ишқ дардида куйиб ўлдими?

Виола

Елғиз мен — отамнинг барча қизлари,
Барча ўғиллари ёлғиз мен... Лекин
Аниқ айтолмайман...

Дарвоқе, энди
Малика қасрига борай.

Герцог

Тезроқ бор!
Буни ол Унга бер.
Севишимни айт.
Кутаман. Ҳа, деган жавоб билан қайт!

Кетадилар.

БЕШИНЧИ САҲНА

Оливиянинг боғи.
Сэр Тоби, сэр Эндрю ва Фабиан кирадилар.

Сэр Тоби. Бу ёққа кел, синьор Фабиан.
Фабиан. Келяпман. Бу эрмакнинг заррачасидан бе-
бахра қолгандан кўра хафақонлик қозонида тириклай қо-
вурилганим афзал.

С э р Т о б и. У ҳаромзоданинг бошдан-оёқ шарманда бўлишидан лаззатланмайсанми?

Ф а б и а н. Бир қоп семираман! Айиқ ови қилиб юрибди, деб у мени бекага роса ёмонлагани эсингизда бўлса керак.

С э р Т о б и. Биз бугун унга айиқ ови қанақа бўлишини кўрсатиб қўямиз. Нима дединг, сэр Эндрю?

С э р Э н д р ю. Агар шундай қилмасак, туриш-турушимиз бир пул!

М а р и я киради.

С э р Т о б и. Ана шайтон қиз ҳам келди. Хўш, ҳинду хазинам, ишлар қалай?

М а р и я. Сизлар мана бу дарахт орқасига беркининглар. Мальволио келяпти. Анави ерда ярим соатча кунга тескари туриб, ўз соясини минг мақомга солди. Маза қилмоқчи бўлсанглар, уни кўздан қочирманглар! Уйлайманки, бу хат унинг бошини айлантириб, эс-ҳушини олиб қўяди. Тез беркининглар, бўлмаса, бутун эрмагимиз барбод бўлади. Сен бу ерда ёта тур. (*Хатни йўлга ташлайди.*) Ана, ширинликка ўч балиқ қармоққа сузиб келяпти! (*Кетади.*)

М а л ь в о л и о киради.

М а л ь в о л и о. Ҳаммаси тасодифга, фақат тасодифга боғлиқ. Кунлардан бир кун Мариянинг: сизга графинянинг кўнгли бор, дегани ёдимда. Графинянинг ўзи ҳам мен билан суҳбатда шама қилиб айтган эдики, у агар севадиган бўлса, фақат менинг тойифамдаги одамни севиши мумкин. Бошқа яқинларига нисбатан мени алоҳида ҳурмат қилади.

С э р Т о б и. Кеккаймай ўл!

Ф а б и а н. Жим! Таманно билан хомхаёл суриши куркаҳўрознинг худди ўзи! Патларини ёйиб керилишини қаранг-а!

С э р Э н д р ю. Ростини айтсам, у аблаҳни савалагим келяпти!

С э р Т о б и. Жим!

М а л ь в о л и о. Граф Мальволио бўлсам!

С э р Т о б и. О, муттаҳам!

С э р Э н д р ю. Шартта отиб ташласанг!

С э р Т о б и. Жим, жим!

М а л ь в о л и о Бунга мисоллар сероб: графиня Стрей-
чи ўз маҳрамига теккан.

С э р Э н д р ю . О , д ў за х и , И е з а в е л ь !¹

Ф а б и а н . Ж и м ту р и н г л а р ! У қ у л оғ и г а ч а х а ё л г а а й л а н -
ди . Х у р п а й и ш и н и қ а р а н г л а р !

М а л ь в о л и о . Т ў й и м и з д а н к е й и н у ч о й ў т г а н д е б ф а -
р а з қ и л а й л и к . М е н т а х т и р а в о н д а ў т и р и б м а н ...

С э р Т о б и . Э ҳ , қ ў н д о қ л и к а м о н и м б ў л г а н д а - ю , к ў з и -
н и т е ш а р д и м .

М а л ь в о л и о . О л и в и я н и п а р т ў ш а қ д а у х л а т и б ё т о қ -
д а н ч и қ қ а н м а н , т а х т и р а в о н ч о д и р и д а е л к а м г а б а х м а л т ў н
т а ш л а б ў т и р и б м а н ... Х и з м а т к о р л а р н и ч а қ и р и ш г а ф а р м о н
б е р г а н м а н ...

С э р Т о б и . О , ж о н и н г ч и қ қ у р !

Ф а б и а н . Ж и м ! Ж и м !

М а л ь в о л и о . Ў з и м н и у л уғ в о р т у т и б , х и з м а т к о р л а р -
н и с и н ч и к л а б к ў з д а н к е ч и р а м а н . У л а р б у қ а р а ш и м д а н :
« М е н и н г ж о й и м т ў р д а , с и з л а р н и к и — п о й г а к д а » д е г а н
м а њ н о н и у қ и б о л а д и л а р в а м е н с э р Т о б и қ а е р д а л и г и н и с у -
р и ш т и р а м а н ...

С э р Т о б и . О , ё р и л и б ў л г у р !

Ф а б и а н . Ж и м , ж и м ! Б у ёғ и н и э ш и т и н г л а р !

М а л ь в о л и о . Х и з м а т к о р л а р и м д а н е т т и т а с и т а њ з и м
а т о қ и л и б с э р Т о б и н и қ и д и р и б к е т и ш а д и . Т о у к е л г у н ч а
м е н қ о ш и м н и ч и м и р а м а н , с о а т и м н и б у р а й м а н ё к и қ и м м а т -
б а ҳ о у з у г и м н и н у р г а с о л и б т о м о ш а қ и л а м а н ... Т о б и к и -
р и б , е р г а ч а э г и л и б т а њ з и м қ и л а д и ...

С э р Т о б и . К а л л а с и н и ш а р т т а у з и б т а ш л а й м и ?

Ф а б и а н . Ж и м . И ч и н г и з д а г и г а п н и о м б у р с о л и б т о р т -
с а л а р ҳ а м , ж и м т у р и н г !

М а л ь в о л и о . У н г а м а н а б у н д а й қ ў л ч ў з а м а н , ю з и м
т и р и ш и б , қ о в о қ с о л а м а н , т о к и у к и м л и г и м н и б и л и б
қ ў й с и н .

С э р Т о б и . Т о б и б а ш а р а н г г а ш а р а қ л а т и б т у ш и р м а й
қ а р а б т у р а р к а н - д а ?

М а л ь в о л и о . « Х ў ш , Т о б и а м а к и , — д е й м а н м е н у н -
г а , — ж и я н и н г и з н и м е н и н г н и к о ҳ и м г а о л и б б е р г а н т а қ д и р
а й н и в а қ т д а с и з г а б а њ з и б и р т а н б е ҳ л а р қ и л и ш ҳ у қ у қ и н и
ҳ а м б е р а д и ... »

С э р Т о б и . Н и м а , н и м а ?

¹ И е з а в е л ь — т а в р о т д а г и р и в о я т л а р д а н б и р и д а т и л г а о л и н -
г а н я ҳ у д и й л а р н и н г а ҳ л о қ с и з м а л и к а с и .

Мальволио. «Аввало ичишни ташлашингиз керак...»

Сэр Тоби. Эшак!

Фабриан. Э, сабр қилсангиз-чи, ўйинни бузманг!

Мальволио. «Бундан ташқари, сиз қимматли вақтингизни миясиз тентак баҳодир...»

Сэр Эндрю. Худо ҳаққи, мени айтяпти.

Мальволио. «...сэр Эндрю билан беҳуда ўтказяписиз...»

Сэр Эндрю. Кўплар мени миясиз деб аташгани учун у миясиз дейиши билан гап менинг тўғримда бораётганини фаҳмладим.

Мальволио. Қуш тузоққа илинди!

Сэр Тоби. Жим! Э, калака тангриси, овоз чиқариб ўқишни кўнглига солсин-да.

Мальволио. Ҳаётим ҳақиға онт ичаманки, бу графинянинг қўли! Бу унинг «л», «р», «т»лари, катта «п»ни ҳам худди шундай ёзади. Бу унинг дастхати...

Сэр Эндрю. Унинг «л», «р», «т»лари... Қани, давомини эшитайлик.

Мальволио (ўқийди). «Бу юрак саломи кўнглимни банд этган номаълум ёримга». Худди унинг услуби! Ижозатингиз билан. сургучни синдираман. Ваҳ! Муҳр ҳам уники: Лукреция калласи. Мактуб графинядан. Аммо кимга ёзилган?

Фабриан. Нақ жигаридан урди!

Мальволио

(ўқийди)

«Севаман, тангри гувоҳ!

Хаёлимда фақат сен!

Кимлигинг айтмайман мен,

Бу сирдан ўзим огоҳ!»

«Кимлигинг айтмайман мен!» Бу ёғи ҳам шеърый...
«Бу сирдан ўзим огоҳ!» Эҳ, бу сен бўлсанг эди, Мальволио!

Мальволио

(ўқийди)

«Кўнглимни олган ёрга

Мен бўламан ҳукмдор,

Маҳкумман оҳу зорга,
Шундан чекаман озор.
М. О. А. И.— ҳарфлари,
Дилимнинг сеҳргари!»

Фабиан. Чигал топишмоқ!
Сэр Тоби. Айтдим-ку. Мария шаддод қизалоқ!
Мальволио. «М. О. А. И.— ҳарфлари, дилимнинг сеҳргари». Ижозат берасиз, бу борада бош қотириб кўрамиз!

Фабиан. Роса тузоққа илтирди-ку!
Сэр Тоби. Лочинимиз унга калхатдек човут солди.

Мальволио

«Кўнглимни олган ёрга
Мен бўламан ҳукмдор...»

Албатта у менга малика, мен унга хизматкор, демак, у менинг ҳукмдорим ҳисобланади — ҳар қандай эси бутун одамга бу кундай равшан. Бу ерда чигал йўқ. Хўш, охири-чи? Мана бу тартибдан қандай маъно келиб чиқади? Булардан ўз исми шарифимни чиқара олсам эди! Тўхта! «М. О. А. И.»

Сэр Тоби. Ҳа, чиқар, чиқаравер, чиқариб бўпсан!
Фабиан Тулкининг исини сезган кўппакдек тирчиллаб қолди.

Мальволио. «М» — Мальволио. Ҳа-ҳа, менинг номим «М»дан бошланади.

Фабиан. Айтдим-ку, ис билади деб! Изга тушиб оляпти.

Мальволио. «М»... Аммо бу ёғи қовушмаяпти: «А» ўрнига «О» келди, бўлмади.

Фабиан Охирига борганда «о» деб юборади шекилли.

Сэр Тоби. Хотиржам бўл, бўлмаса «О» деб бақиртириб ураман.

Мальволио. Ундан кейин «А» келяпти.

Фабиан. Калака бўлиш бобида ҳам роса омадинг келяпти.

Мальволио. «М. О. А. И.» — аввал жўн кўринган нарса энди чигаллашиб кетди Зотан ҳарфлар ўрнини алмаштириб, ўзимга мосласам бўлади: менинг номимда шу ҳарфларнинг ҳаммаси бор Жим, мана бу ёғи наср билан ёзилибди (Уқийди.) «Мабодо шу мактуб сенга

е.иб боргудек бўлса — ўйлаб кўр. Толеим юлдузи сендан анча баландда чақнаб турган бўлса ҳам, сен бу мартабадан чўчима. Бировлар мартаба билан туғилдилар, бошқалар мартабага заҳмат чекиб эришадилар, яна бировларга мартаба осонлик билан насиб бўлади. Сенинг иқболинг кулиб турибди. Сен унга тиш-тирноғинг билан ёпишиб ол. Сенга ўз бағрини очиб турган янги шароитга ўрганмоқ учун эса, қиёфанги буткул янгилаб, тамоман бошқа одам бўлиб майдонга кир. Амакимга қўрс бўл, хизматкорларга баланддан кел, давлат арбобидек чуқур мулоҳазалар юритиб, ғайри оддий ҳаракатлар қил. Сенга бу маслаҳатларни бергувчи, ҳасратингда ўртаниб юрган маъшуқангдир. Бир эслаб кўр-чи: сариқ пайпоғингни ким мақтаган эди? Болдирларингдаги боғичларингни кўндаланг боғлаб юришингни ҳамиша истагувчи ким эди? Такрор айтаман: эслаб кўр! Дадил бўл! Агар астойдил истасанг, олий мартабага эришасан. Агар истамасанг, умрбод бахт тангрисининг илтифотидан бебаҳра қоласан. Яхши қол. Имзо чекдим — сен билан ўз мавқеини алмаштириш иштиёқида:

БАХТЛИ БЕБАХТ».

Ҳамма гап кундай равшан тортди. Мен ўзимда кибру ҳаво пайдо қиламан, сэр Тобини минг тубан қиламан, ўзимдан пастларни яқинимга йўлатмайман, тиш-тирноғимга қадар ўз мавқеим даражасида бўламан. Энди мени ҳеч ким лақиллатолмайди. Бу мактуб бекам мени севиб қолганига айнан далолат. Тунов кунни менинг сариқ пайпоғимни мақтагани, болдирларимдаги боғичларга қойил қолгани эсимда. Бу мактубда эса муҳаббатига иқрор бўлибди, аини вақтда ўз дилига муносиб кийинишимга нозик шама қиляпти. Минг қатла шукурким, бахтим юлдузи чақнади! Ҳа, албатта, ғайри табиий ҳаракатлар қиламан, мағрур бўламан, сариқ пайпоқ кийиб уни болдирларимда кўндаланг боғичлайман! Шон-шарафлар бўлсин сенга, Юпитер! Шон-шарафлар бўлсин сизга, бахтим юлдузлари!.. Э-ҳа, иловаси ҳам бор экан. (Уқийди.)

«Менинг кимлигимни пайқаган бўлсанг керак. Севишингни билдирмоқчи бўлсанг ҳар кўрганда жилмаявер. Жилмайишинг ҳуснингга ҳусн қўшади. Шу сабабдан, азивим, севгим, мени кўрдинг дегунча жилмаявер!»

Тангрига минг қатла шукурлар бўлсин! Албатта жиламан, албатта, айтганларингни бажо қиламан! (Кетади.)

Ф а б и а н. Агар эронийлар шоҳи, менга, ўн минг нафақа тўлайман, деса ҳамки, ҳозирги томошанинг лаззатидан воз кечмасдим.

С э р Т о б и. Шуни ўйлаб топган қизга уйланишга тайёрман.

С э р Э н д р ю. Мен ҳам тайёрман.

С э р Т о б и. Тагин битта шунақа эрмак ўйлаб чиқарса, мен ундан сеп ҳам сўрамайман.

С э р Э н д р ю. Мен ҳам.

Ф а б и а н. Ана, аҳмоқларни тузоққа илтирадиган бебаҳо гўзалимиз келяпти!

М а р и я киради.

С э р Т о б и. Хоҳла, мени курси қилиб миниб ол...

С э р Э н д р ю. Мени ҳам.

С э р Т о б и. Хоҳла, эркимни сенга бой бериб, қулинг бўлай...

С э р Э н д р ю. Мен ҳам.

С э р Т о б и. Сен уни шунақа каловлатиб қўйдингки, кўзи очилганда жинни бўлиши турган гап.

М а р и я. Рост айтинглар: унга сал-пал таъсир қилдими?

С э р Т о б и. Ароқ ичган доядай маст бўлди-қолди.

М а р и я. Агар сочган уруғларимизнинг қандай униб чиқишини. кўрмоқчи бўлсангизлар, унинг графинямиз билан биринчи учрашувидан кўз-қулоқ бўлиб туринглар. У сариқ пайпоқ кийиб киради, графинянинг сариқ рангни ёмон кўриши ҳаммага маълум, у боғичларни кўндаланг боғлаб олади, графинянинг эса бунга тоқати йўқ, у бўлар-бўлмасга тиржайеради, бунинг оқибати нима бўлишини биласизлар. Ким шу томошадан қолмай деса, мен билан юрсин.

С э р Т о б и. Бунақа шайтон қиз билан жаҳаннамга ҳам кетавераман. Сен билан дўзах эшигигача бораман, эй фаросатнинг тенгсиз иблиси!

С э р Э н д р ю. Мен ҳам!

Кетадилар.

П А Р Д А

УЧИНЧИ ПАРДА

БИРИНЧИ САҲНА

Виола ва ногора кўтарган Қизиқчи кирадилар.

Виола. Сенга ва сенинг музикангга тангри ёр бўлсин, оғайни! Ногоранг соясида қандай яшаб юрибсан?

Қизиқчи. Мен, афандим, черков соясида яшаб турибман.

Виола. Э, руҳониймисиз?

Қизиқчи. Йўқ, ундай эмас, черков соясида яшаб турибман деганимнинг маъноси шуки, ўз уйимда яшаб турибман, менинг уйим эса черковнинг биқингинасида.

Виола. Бунақада, довдир қизиқчиси бўлгани учун қирол қизишиб довдираб қолди, биқинида ногора чалганим учун черков ногорамга ўйнаяпти, десанг ҳам ажаб эмас.

Қизиқчи. Ҳақ гап, афандим. Заб замонлар келди-да! Ҳар қандай яхши сўзнинг бирпасда астар-пахтасини ағдариб ташлашди.

Виола. Ҳа, гапинг тўғри. Кимки сўзни ўйин қилса, кейин ўша сўз кўча-кўйга ўйин бўлиб кетади.

Қизиқчи. Шу сабабдан ҳам афандим, менга қолса, сунглимга от қўймасдим.

Виола. Нега энди?

Қизиқчи. Чунки от ҳам — сўз: оти оғизга тушса, кўча-кўйга гап-сўз бўлиб кетади. Дарҳақиқат, сўзларнинг қўл-оёғига кишан урилгандан бери улар разиллашиб кетди¹.

¹ Шекспир даврида қирол цензураси сўз эркинлигини тақиқ этганига ишора.

В и о л а. Фикрингни исбот қил!

Қ и з и қ ч и. Ростимни айтсам, афандим, фикримни исбот қилиш учун сўз ишлатишим керак, аммо сўзининг сийқаси чиққан бир пайтда фикримни унинг ёрдамида исботлагим келмайди.

В и о л а. Қувноқ табиатли боқибегам эканинг кўри-ниб турибди.

Қ и з и қ ч и. Йўқ, афандим, мен унчалик беғам эмасман, лекин виждон ҳаққи, сизнинг ғамингизни ейман Сиз, афандим, шуни беғамлик деб билсангиз, бу ердан беғамгина кўтарилишингизни истардим.

В и о л а. Сен графиня Оливиянинг тентаги эмасмисан?

Қ и з и қ ч и. Йўғ-э, афандим, графиня Оливиянинг ҳали тентакка иши тушган эмас. То эрга тегмагунча ёнида тентак бўлмайди. Тентак билан эрнинг ўртасидаги фарқ эса, хўтик билан эшик ўртасидаги фарқча, эр хўтиқдан каттароғи. Мен графинянинг тентаги эмас, сўзамолиман.

В и о л а. Мен сени яқинда герцог Орсинонинг саройида кўрган эдим.

Қ и з и қ ч и. Тентаклик, афандим, худди офтобга ўхшайди. Дунё кезиб, нур сочгани сочган. У вақт менинг маликам атрофида айланиб, сизнинг герцогингиздан нурни аясам. адолатсизлик бўлур эди. Дарвоқе, мен жанобларини ўша ерда кўрганмидим?

В и о л а. Агар сен мени ярмак қилмоқчи бўлсанг, кетганим маъқул. Ма, ол! *(Пул беради.)*

Қ и з и қ ч и. Омин, Юпитер сенга навбатдагилар қато-рида соқол-мўйлов ато қилсин.

В и о л а. Ростини айтсам, ўзим ҳам шунга орзумандаман. *(четга)* лекин бир камим шу эди.— Беканг уйдаими?

Қ и з и қ ч и. Афандим, агар буни жуфт қилсак, ўзидан кўпаярмиди, дейман-да?

В и о л а. Ҳа, уларни қўшиб ишга солинса, кўпая-веради.

Қ и з и қ ч и. Чиндан ҳам, афандим, мана бу Троилга Крессидани қўшмоқ учун фригиялик Пандар ролини ўйнаш-га тайёрман.

В и о л а. Муддаонгни тушундим: сен тилаб олишга уста экансан.

Қ и з и қ ч и. Умид қиламанки, сиздан тиланчини тилаб оламан. Крессида ҳам тиланчи бўлган-да. Графиня уйда, афандим. Мен унга сизнинг қаердан келганингизни айтаман. Кимлигингизу мақсадингиз нима эканлиги фа-

қат самога аён, табиатга дердиму, бу сўзнинг сийқаси чиқиб қолган. (Кетади.)

В и о л а. Оёқларим мени қанчалик тушунса, мен сизнинг сўзларингизни шунчалик тушунапман.

С э р Т о б и. Мен, кираверинг, демоқчиман, афандим.

В и о л а. Сўзингизга иш билан жавоб бераман, яъни кираман. Аммо биз кеч қолдик.

О л и в и я билан М а р и я кирадилар.

Гўзаллар маликаси, мафтунлар паноҳи, марҳаматли графиня! Само бошингизга гуллар атрини нисор этсин!

С э р Э н д р ю. Бу йигитча саройнинг зийнати бўлиши мумкин. «Гуллар атрини нисор этсин!» Ажойиб ибора!

В и о л а. Келишдан муродим шуки, бунинг изҳорини, бекамнинг малоҳатли, шафоатли қулоқларигина эшитишга нойилдир.

С э р Э н д р ю. «Гуллар атри», «Малоҳатли», «Шафоатли» — шу учаласи хотирамда ҳамиша шай туради.

О л и в и я. Боғ эшигини ёпинглар. Унинг арзини эшитишимга ҳеч ким халал бермасин.

С э р Т о б и, с э р Э н д р ю ва М а р и я кетадилар.

О л и в и я

Менга қўлингизни беринг, афандим.

В и о л а.

Хизматингизга тайёрман.

О л и в и я

Исмингиз?

В и о л а

Цезарио, гўзал маликам,
Хизматкорингизман.

О л и в и я

Сиз — хизматкорим?

Тилёғламаликка одамлар ҳурмат —

Деб ном берган кундан буён дунёмиз
Шодликни тарк этди. Сиз менинг эмас,
Балки Орсинонинг хизматкорисиз!

В и о л а

У сизга хизматкор,
мен эса унга,
Хизматкорингизнинг хизматкорлари
Сизга ҳам хизматкор бўлишга мажбур.
Бу чин, графиня.

О л и в и я

Мен уни асло
Ўйламайман. Унинг ўйлари эса,
Менга банд бўлгандан кўра, яхшиси —
Тахти бузилмаган оқ қоғоз бўлсин.

В и о л а

Графиня, сизнинг ҳузурингизга,
Келишдан мақсадим — хаёлингизни
Сизга мафтун бўлган юракка буриш...

О л и в и я

Афв этинг ва шуни яхши билингки,
Ундан сўз очишни тақиб этганман.
Агар бўлса бошқа илтимосингиз,
Мен уни самовий мусиқийдан ҳам
Аълороқ тинглайман.

В и о л а

О, графиня...

О л и в и я

Бир лаҳза сабр қилинг! Утган гал, мени
Тамом мафтун этиб кетган чоғингиз
Орқангиздан узук юборган эдим,
Бу билан ўзимни, хизматкоримни

Албатта, сизни ҳам алдадим. Балки,
Шундай бир уят иш қилиб, ўзимнинг
Буюмимни сизга берганим учун
Мендан кулгандирсиз. Айтинг, ўшанда
Бошингизга қандай хаёллар келди?
Балки, ўйларингиз, таъналарингиз
Ҳиссиз қалбдан чиққан найзалар каби
Менинг номусимни нишонга олиб,
Кетма-кет отилиб кетгандир. Ростми?
Дилим устидаги кўкрак қалқонмас,
Балки нозиккина ҳарир бир парда,
Сизнинг ақлингиздек зийрак ақлга
Мен ўзимни буткул кўрсатиб қўйдим.
Айтинг: сиз нима деб ўйладингиз?

В и о л а

М е н

Сизга ачинаман.

О л и в и я

Бу — муҳаббатга

Бир қадам.

В и о л а

Ундоғмас, маликам. Ахир,
Ҳаттоки ёвларга ачинишимиз.
Ҳаммага аён-ку!

О л и в и я

Эвоҳ, мен яна
Табассум қилишим лозим. Гадога
Қувониши учун дунё керакмас!
Кимки ўлжа бўлмоқ истаркан, бўри —
Тишидан арслоннинг тирноғи афзал!

Соат занг уради.

Аммо соат занги вақтнинг беҳуда
Ўтаётганидан огоҳ этади
Асло ташвишланманг, йигитча, менга
Сиз керак эмассиз лекин вақт келиб

Ёшлик ва ақлингиз камол топади,
Ушанда севимли рафиқангизга
Гўзал эр бўласиз. Энди, йигитча,
Сиз ғарбга кетасиз, мен бошқа ёққа.

В и о л а

Ғарбга бўлса ғарбга! Тангридан сизга
Соғлиқ, ишингизга ривож тилайман!
Герцогимга нима жавоб бўлади?

О л и в и я

Тўхта... Айт-чи, мени ким деб ўйлайсан?

В и о л а

Сиз бир одамсизу, лекин ўзингиз
Ўзингизни бошқа дейсиз.

О л и в и я

Ростданми?

Мен ҳам сизни худди шундай биламан!

В и о л а

Хаго қилмадингиз, графиня, мен —
Асли мен эмасман!

О л и в и я

Оҳ, кошкийди сен

Мен истаган бўлиб чиқсанг!

В и о л а

Мабодо

Бундан ҳам яхшироқ бўлсам, розиман.
Ҳозир эса сизга мен қизиқчиман.

О л и в и я

О, унинг ғазабга, нафратга тўла
Лабларидан томган мазахларида
Бир дунё нафосат ва назокат бор!

Биз жиноятимиз ёлиб кетсак ҳам
Дил ҳаяжонини яширолмаймиз.—
Цезарио, гулгун баҳорим ҳақи,
Ростлигим, софлигим ҳақи дилимдан
Онт ичиб айтаман, мен сени севдим,
Буни яширишга ожизман. Аммо
Мени банд этганинг ғуруринг билан
Қайсарлик қилмагил, бағри тош бўлма.
Гарчанд жон чекмасдан жонона йўқдир,
Лекин менга ишон: бир кўришдаёқ
Жўшган ишқ саодат бағишлай олур.

В и о л а

Онт ичаман, менинг юрагимнинг ҳам
Пок туйғу, мусаффо номуси кўркам.
Аммо унга хотин бўлмайди эга,
Гарчанд биттаси бор, ёқади менга.
Хайр, графиня! Бугундан бошлаб
Ишқ элчиси бўлиб келмайман бошқа.

О л и в и я

Орсино номидан бўлса ҳам бир бор
Яна кел, севгидан сўзлагил такрор!

Кетадилар.

ИККИНЧИ САҲНА

О л и в и я н и н г у й и.

С э р Т о б и, с э р Э н д р ю в а Ф а б и а н к и р а д и л а р.

С э р Э н д р ю. Худо ҳаққи, энди бу ерда бир дақиқа ҳам қолмайман.

С э р Т о б и. Нега энди, марҳаматли тажанг дўстим? Нега энди?

Ф а б и а н. Бизга сабабини албатта айтишингиз керак, сэр Эндрю.

С э р Э н д р ю. Сабаби шуки, мен жиянчангнинг боғдаги шакарғуфторлигини кўрдим. У герцогнинг хизматкорига қилган муомаласини менга ҳеч қачон қилган эмас. Ўз кўзим билан кўрдим.

Сэр Тоби. Уша пайтда у сени кўриб турганмиди, дўстгинам?

Сэр Эндрю. Ҳозир мен сизларни кўриб тургандай аниқ кўрди.

Фабиан. Шунинг ўзи сизни қанчалик севишини исботлаб турибди.

Сэр Эндрю. Хўш, сизлар мени мияси йўқ эшак, деб ўйлаясизларми?

Фабиан. Мен бутун ақлиму фаросатимни жамлаб, сўзим тўғрилигини исбот қиламан.

Сэр Тоби. Сенинг ақлиngu фаросатинг Нух тўфонда қолишидан илгариеқ шунақа ўткир бўлган.

Фабиан. Графинянинг у йигитча билан сизнинг кўз олдингизда шунақа нозик муомала қилишидан мақсади — қалбингизда мудраб ётган мардликни уйғотиш, кўкрагингизга ўт ёқиш, жигарингизни жаҳаннам алангасида сўхта қилишдан бошқа нарса бўлмаган. Сиз уларга яқин бориб, ҳали қолипдан кўчмаган ўткир сўзларингиз билан ўша йигитчанинг забонини қулфлаб ташлашингиз мумкин эди! Сиздан улар ана шуни кутишган. Сизни роса латта дейишибди-да, э аттанг, тасодиф сизни дуч қилган экану қўлдан чиқариб юборибсиз-да. Энди графиня сизни назаридан шимолга қочириб юборади. Токи, ҳақиқий ботирлик кўрсатиб ёки ўткир сиёсатчи эканлигингизни исбот қилиб, йўл қўйган хатоингизни тузатмагунингизча ўша шимолда голландияликнинг соқолига ёпишган сумалакдай осилиб тураверасиз.

Сэр Эндрю. Агар иш шу даражага борган бўлса, ботирлик кўрсатаман, чунки сиёсатга тоқатим йўқ. Менимча, сиёсат билан шуғуллангандан кўра пуритан бўлган яхшироқ.

Сэр Тоби. Ундай бўлса, бахтингни мардлар майдонида синаб кўрамиз. Герцогнинг элчисини дуэлга чақириб, ўн бир ерига қилич суқасан. Бу хабарнинг менинг жиянчамга етиб бориши турган гап. Мен сени ишонтириб айтаманки, сени хотин кишига мақташда дунёдаги ҳеч бир қўшмачи ботирлик бобидаги шон-шухратчалик хизмат қила олмайди.

Фабиан. Бошқа чора йўқ, сэр Эндрю.

Сэр Эндрю. Сизлардан қайси бирингиз менинг даъватномамни унга олиб борасиз?

Сэр Тоби. Бор, даъватномангни қўпол ҳарфлар билан қисқа, лекин ўткир тилда ёз. Чиройли ёзаман деб

уринма, маъноси ич-ичини тешиб юборадиган бўлсин. Уни сиёҳ етган қадар ҳақоратла. Кўп эмас, учтагина ҳалигидақа сўздан ишлатсанг ҳам майли. Ҳар биттаси Уэр сўрисидай келадиган ёлғон-яшиқни қоғозга сиққанча тўқийвер: Кўпрок қалампир қўшавер. Ғоз пати билан ёзсанг тагин яхшироқ. Бошла!

С э р Т о б и. Биз subiculo¹ томон кетдик. Қани, шошил.

С э р Э н д р ю кетади.

Ф а б и а н. Бу одам сиз учун қимматлими, сэр Тоби?

С э р Т о б и. Аксинча, мен унга қимматга тушдим, камида икки минг сарфлади.

Ф а б и а н У ҳозир зўр хат ёзади. Аммо сиз уни олиб бориб бермасангиз керак-а?

С э р Т о б и. Олиб бориб бераман. Сен герцогнинг йигитчасини гапга сол, тезла. Менимча, уларни ҳўкизнинг шохига арқон боғлаб судрагандек судраганда ҳам бир-бирига рўпара қилиб бўлмайди. Сэр Эндрю ҳақида шуни айта оламанки, агар унинг қорнини ёриб, жигаридан бурганинг нонуштасига етарли қон топсалар, қолганини ўзим ейишга тайёрман.

Ф а б и а н. Аммо герцогнинг йигитчаси ҳам, ташқи қиёфасига қараганда ювошгина бир нарса бўлса керак.

М а р и я киради.

С э р Т о б и. Ана, булбулчамиз ҳам учиб келди.

М а р и я. Агар, кула-кула ичагим узилсин десанглар, мен билан юринглар Течтак Мальволио бинойидеккина мажусий бўлди қолди Жонидан умиди бўлган ҳеч бир христианнинг кўзи бунчалик кўр бўлиб, мияси бунчалик айнамайди. У ҳалитдан сариқ пайпоқда юрибди.

С э р Т о б и. Боғичини ҳам кўндаланг бойлагандир?

М а р и я. Бутхона мактабининг муаллимидай жинни бўлди қолди. Мен унинг кетидан худди қотил каби измаиз юриб кузатдим Хатла ёзган нарсаларимнинг ҳаммасини бекам-кўст бажо келтирибди Тиржайишидан юзида пайдо бўлган тиришларо иккала Ҳиндистон харитасидаги чизиқлардан ҳам кўп. Сиз бунақа мазхарани умрингизда кўрмагансиз. Қўлим қичиб, таш отиб бошини ёришдан ўзимни базўр тутиб қолдим. Графинядан тарсаки ейиши

¹ Латинча — ётоқ.

турган гап Аммо у тентак бу тарсакини ҳам алоҳида ил-
тифот деб қабул қилади.

Сэр Тоби. Кетдик! Қани, ўша ерга бошла!

Кетадилар.

УЧИНЧИ САҲНА

Кўча

Себастьян билан Антонио кирадилар.

Себастьян

Ташвишта қўймоқчи эмасдим сени,
Модомики, ўзинг шуни истабсан,
Майли, ёнимда кол, таъна қилмайман.

Антонио

Сени ёлғиз ташлаб кета олмадим,
Пўлат тигидан ҳам ўткир истагим
Сен кетган томонга мени ундади.
Гарчанд шу кифоя бўлса ҳам, бироқ,
Бошқа бир андиша сени ахтариб,
Албатта топишга мажбур этди. Бу —
Бегона бир юртда сарсон кезишинг,
Балки андишанинг ташвиши эди.
Бу юртда на дўстинг, на йўлдошинг бор.
Демак, сенга бу юрт саҳродек бир гап.
Сенга мухаббатим бунга қўшилиб,
Жадал етиб келдим.

Себастьян

Ташаккур сенга,
Азиз Антонио, меҳрибон дўстим.
Дилдан айтадиган жавобим битта:
Ташаккур, ташаккур, яна ташаккур.
Бундай яхшиликка тангалар бериш
Одат бўлиб қолган, бу арзимади.
Ҳамёним олтинга тўла бўлса ҳам,
Ўрнига жонимни берардим шу он
Хўш, нима қиламиз? Шаҳарга бориб,
Ёдгорликларини кўрайликми?

А н т о н и о

Йўқ,

Буни эртагача қолдириб, аввал,
Тузукроқ бошпана топиш маъқулроқ.

С е б а с т ь я н

Мен ҳеч толганим йўқ, тун ҳали узоқ,
Илтимос, кўзларни қувонтирайлик:
Шаҳарнинг муҳташам биноларини,
Едгорликларини кўрамиз.

А н т о н и о

Кечир,

Кўчада юришим жуда хатарли.
Герцог кемалари билан денгизда
Қаттиқ жанг қизиган чоғда мен унга
Қалтисрок бир хизмат қилиб қўйгандим.
Қўлга тушсам, омон қолишим гумон.

С е б а с т ь я н

Қанча одамини қиргансан?

А н т о н и о

Гарчанд

Жанг ўрни ва ўша қаттол тўқнашув,
Ҳар қанча қиронга қулай бўлса ҳам,
Мен қон тўкмаганман. Албатта, бизлар
Тортиб олган буюм пулини тўлаб,
Жанжални бартараф қилса бўларди.
Чиндан ҳам, кўпчилик ҳамшаҳарларим
Тижоратни ўйлаб, шундай қилишди.
Фақат мен кўнмадим. Хуллас, мабодо,
Қўлга туширсалар мени бу ерда,
Қасос олишлари турган гап.

С е б а с т ь я н

Унда

Кўчаларда очиқ юрма.

А н т о н и о

Коламан.

Ма, менинг ҳамёним, дўстим. Уйни ҳам
Шаҳарнинг жанубий чеккасидан ол.
«Фил» деб аталувчи меҳмонхонада
Овқатга кутаман. Кетдим Сен эса,
Шаҳарни айланиб, лавзатлан, зотан
Вақтни ўтказишнинг яхши йўли шу.
«Фил»да учрашамиз.

С е б а с т ь я н

Нега пул бердинг?

А н т о н и о

Агар бирор нарса кўриниб қолса,
Оларсан, қийналиб юрма. Ёнингда
Пулинг йўқлигини биламан.

С е б а с т ь я н

Бўпти,

Шу ондан мен сенинг хазиначингман.
Хайр!

А н т о н и о

Демак, «Фил»да.

С е б а с т ь я н

Етиб бораман.

Кетадилар.

ТҲРТИНЧИ САҲНА

О л и в и я н и н г б оғ и.

О л и в и я билан М а р и я кирадилар.

О л и в и я

Уни чақиришга одам юбордим,
Келса, қандай кутай, нималар берай?

Ёшлик ўч бўлади совға-саломга!—
Гапимни бошқалар эшитсалар-а!—
Мальволио қани? Ҳар қадамида
Улуғлик, тантана. Менга бу ишда
У мадад беради. Аммо у қани?

М а р и я. У келяпти, графиня Лекин афт-ангорини
кўрган киши кўрқәди: у эсидан озганга ўхшайди, бекам.

О л и в и я. Унга нима бўлди? Жазаваси тутяптими?

М а р и я. Билмадим, графиня, у нуқул илжаяди. У
кирганда ёнингизда бирср одам бўлгани маъқул.

О л и в и я. Уни чақриб кел.

М а р и я кетади.

Мабодо одамни тарк этса ақли,
Шодлигу қайғунинг бўлмайди фарқи.

М а р и я Мальволиони бошлаб киради.

Аҳволинг қалай, Мальволио?

М а л ь в о л и о (илжайиб). Гўзал графиня! Э-ҳе-ҳе!

О л и в и я. Нега илжаясан? Мен сени жиддий бир иш
билан чақирдим

М а л ь в о л и о. Жиддий иш билан дейсизми, графиня?
Менинг жиддий бўлишим мумкин албатта, сабабни,
болдирларимдаги бу кўндаланг боғичлар томирларимда-
ги қонни тўхтатиб, қуюқлаштиради. Мабодо менинг са-
лобатим баъзи бировларга ёқса, мен ажойиб бир қўшиқни
такрор этаман:

«Атрофингда, жонона.

Бўлай доим парвона».

О л и в и я. Сенга нима бўлди, Мальволио? Эсинг жо-
йдами?

М а л ь в о л и о. Менинг пайпоғим сариқ бўлса ҳам
кўнглим қора эмас. Хат қўлимда. Унда берилган масла-
ҳатларни бекам-кўст бажо келтираман. Мана бу нозик
румий ҳуснихат менга кўпдан буён таниш.

О л и в и я. Бор, кириб ёта қол, Мальволио!

М а л ь в о л и о. Ёта қол?! Хўп, жонгинам, ётоғингга
кираман.

О л и в и я. Тангри сени асрасин! Нега яккаш илжая-
сан? Нега ҳадеб қўлингни ўпасан?

М а р и я. Соғлиғингиз қалай, Мальволио?

Мальволио. Э, сиз ҳам савол бердингизми? Билинги, булбуллар зоғлар билан сўзлашмайдилар.

Мария. Нега сиз графиня ҳузурда бунақа бачкана қилиқлар қиялсиз?

Мальволио. «Сен бу мартабадан чўчима» — хатда худди шуңдай ёзилган

Оливия. Бу нима деганинг, Мальволио?

Мальволио. «Бировлар мартаба билан туғиладилар...»

Оливия. Эвоҳ!

Мальволио. «Бошқалар мартабага заҳмат чекиб эришадилар...»

Оливия. Нималар деяпсан, ўзинг?

Мальволио. «Яна бировларга мартаба осонлик билан насиб бўлади»...

Оливия. Ё тангри, ўзинг шифо бер!

Мальволио. «Бир эслаб кўр-чи: сариқ пайпоғингни ким мақтаган эди...»

Оливия. Менинг сариқ пайпоғимни?

Мальволио. «Болдирларингдаги боғичларингни кўндаланг боғлаб юришингни ҳамиша истагувчи ким эди?...»

Оливия. Кўндаланг боғичларимни?

Мальволио. «Дадил бўл! Агар астойдил истанг, олий мартабага эга бўласан».

Оливия. Олий мартабага эга бўламан?

Мальволио. «Агар истамасанг, умрбод аянчли май бўлиб қолаверасан».

Оливия. Ростакан жинни бўпти!

Хизматкор киради.

Хизматкор. Маликам, герцог Орсинонинг йигитчаси яна келди. Эшикда кутиб туришга базўр кўндирдим.

У фармонингизга мунтазир.

Оливия. Ўзим олдига чиқаман.

Хизматкор кетади.

Азизим, Мария, мана бу одамга кўмаклаш. Амаким қаёқда? Одамларимдан бири Мальволионинг хизматида бўлсин. Унинг бирор фалокатга йўлиқшини сира ҳам истамайман.

Оливия билан Мария кетадилар.

Мальволио. Ана! Энди билдингизларми, менинг кимлигимни? Бошқаларни қўяверинг, хатто сэр Тоби энди менинг хизмагимда. Худди мактубда айтилгандек, мен сэр Тобига қўрс муомала қилишим учун маликам уни менинг хизмагимга беряпти. «Тамом бошқа одам бўлиб майдонга кир,— дейилган мактубда.— Амакимга қўрс бўл, хизматкорларга баланддан кел, давлат арбобидек чуқур мулоҳазалар юритиб, ғайри оддий ҳаракатлар қил». Бинобарин, илова қилиб ёзадикки, мен давлат арбобига хос салобатли бўлишим, виқор билан юришим, босиқ гапиришим лозим ва ҳоказо. Ҳа, қўлга тушдингми, жонгинам! Албатта бу — тангри инояти, шу сабабдан оллоҳга минг қатла шукур! Кета туриб айтган сўзларини қаранг: «Бу одамга кўмаклаш». Ҳа, одамга! Мальволиога эмас, эшик оғасига эмас, одамга! Ҳа, булар жами омаддан далолат бериб турибдики, бунга заррача ҳам шубҳа бўлиши ёки бу йўлда зиғирча ҳам ғов бўлиши мутлақо мумкин эмас. Қандай шубҳа бўлиши мумкин? Мен билан мўлжалга олган нишоним ўртасида ҳеч канча масофа йўқ. Бу борада мен бир ожиз бандаман, бу иқбол — фақат ва фақат тангрининг илтифоти. Ҳазор ва ҳазор шукурлар бўлсин сенга, ё парвардигор!

Мария сэр Тоби билан Фабиянни бошлаб киради.

Сэр Тоби. Худо ҳаққи, айтинглар, у қаёқда? Жаҳаннамнинг барча алвастилари, иблисларининг жами лашкарлари унинг ичига қамалиб олган бўлса ҳам, гаплашиб кўраман!

Фабиян. Ана у! Ана у! Сизга нима бўлди, тақсир? Эс-ҳушингиз жойидами, муҳтарам зот?

Мальволио. Кетаверинглар, сизларга жавоб. Менинг хилватда кайф суришимга халал берманглар, жўнанглар!

Мария. Қулоқ солинглар-а: ичида шайтон гўнғилаяпти! Сизларга айтиб эдим-а! Сэр Тоби, графиня сиздан унга кўмаклашишни илтимос қилди.

Мальволио. Ҳа-ҳа! Ростдан-а?

Сэр Тоби. Жим, жим туринглар! Унга нозик муомала зарур. Қани, четга чиқинглар. Хўш, Мальволио, сенга нима бўлди? Кайфиятинг қалай? Шунини яхши билки, дўстим, иблис — инсоннинг душмани, уни даф этмоқ даркор.

Мальволио. Калима келтиринглар-э!

М а р и я. Ана, кўрдингизми, шайтонни ёмонлаганингизда, бунинг жини кўзияпти. Э худо, тагин буни жинлар чалиб кетган бўлмасин.

Ф а б и а н. Уни фолбинга ўқитиш керак.

М а р и я. Эртага эрталабоқ кўчириқ қилинглар. Графиня бундан жудо бўлишни асло истамайдилар.

М а л ь в о л и о. Бу нима деганингиз, қизча?

М а р и я. Е тангрим!

С э р Т о б и. Бас, бас-э! Бошқа бир чора топиш зарур. Гапларингиз унинг жаҳдини чиқараётганини сезма-псизларми? У билан мени холи қолдиринглар.

Ф а б и а н. Юмшоқ гапир, шайтоннинг жаҳли тез, сал нарсага хуруж қилади.

С э р Т о б и. Хўш, жўжагинам, ишлар қалай? Тирикчилик қалай, хўрозчам?

М а л ь в о л и о. Афандим!

С э р Т о б и. «Бригитта, кел, кел!» Йўқ, тақсир, иблис билан ўйнашиш ҳар кимга ҳам ярашавермайди. Куф-куф, алвасти!

М а р и я. Марҳаматли сэр Тоби, сиз уни дуо ўқишга мажбур қилинг, чўқинтиринг.

М а л ь в о л и о. Мен чўқинаманми, маймунча!

М а р и я. Ана, гапим тўғри чиқди: у худодан юз ўгирган.

М а л ь в о л и о. Ҳа, дорга осилгурлар! Муттаҳамлар! Паст махлуқлар. Мен тенгингиз эмасман! Ҳали кимлигимни кўриб қўясизлар! (Кетади.)

С э р Т о б и. Хўш, қалай?

Ф а б и а н. Агар бу ҳангомани саҳнада кўрсатилса, аввало, мен ўзим, уйдирма, деб ишонмасдим.

С э р Т о б и. Ҳазилимиз юрагини заҳарлабди.

М а р и я. Ҳазилимизнинг заҳри кетгунча унинг кетидан қолманглар.

Ф а б и а н. Биз уни жинни қилиб қўймасак дейман.

М а р и я. Уни жиннихонага олиб кетишса, уй тинчийди.

С э р Т о б и. Юринглар, уни омборга қамаймиз. Унинг телбалигига жияним алақачон ишонган. Биз ҳазилимизни ўзимизча давом эттириб, жонимизга теккунча маза қилаверамиз. Кейин унга шафқат қилиб қўйиб юборсак ҳам бўлади: аммо бу ишни қонуний бажарамиз. Сенга, Мария, жиннини тутиб берганинг учун мукофот берамиз. Э, ана у ёққа қаранглар!

С э р Э н д р ю киради.

Ф а б и а н Тағин битта наврӯз Ҳангамаси!

С э р Э н д р ю Мана, даъватнома тайёр, ўқинглар!
Чамамда сирка билан қалампирдан етарли қўшдим.

Ф а б и а н. Жуда ўткир бўпти-да!

С э р Э н д р ю. Онт ичаман, заҳар, ўқинглар-а!

С э р Т о б и. Бу ёққа чўз! (Ўқийди.) «Йигитча! Сен ким бўлсанг ҳам, барибир итваччасан!»

Ф а б и а н. Ҳам нозик, ҳам дадил!

С э р Т о б и. «Бунн ўқиб, сенга нега шундай лақаб берганимга ич-ичингдан ҳайрон бўлма, сабабини барибир айтмайман».

Ф а б и а н. Илмоги зўр! Йўқ нарсани бор деб бўлмайди-да!

С э р Т о б и (ўқийди). «Сен графиня Оливия ҳузурига келиб менинг кўз олдимда уни аврадинг. Ҳамма гапинг кип-қизил ёлгон. Аммо сени чақираётганимнинг сабаби бу эмас».

Ф а б и а н. Жуда лўнда, лекин ўлгудек маъносиз!

С э р Т о б и (ўқийди). «Сен уйингга қайтаётганингда мен йўлингни тўсаман ва агар сен мени ўлдириш бахтига сазовор бўлсанг...»

Ф а б и а н. Зўр!

С э р Т о б и (ўқийди). «...демак, сен муттаҳам, аблаҳ, қотил экансан».

Ф а б и а н. Ўзингни четга олиб қочибсан.

С э р Т о б и (ўқийди). «Кўришгунча хайр, тангри иккаламиздан биримизнинг арвоҳимизни қўлласин. У менинг арвоҳимни қўллаши ҳам мумкин, аммо менинг умидим сенинг арвоҳингдан. Хулласи калом, кўзингни оч! Мени қандай кутиб олишингга қараб — ё сенинг дўстинг, ёки ашаддий душманинг — Эндрю Эгьючик». Уни ичига ўқдори тўлдириб ҳам портлатиб бўлмайди. Бўпти, хатни топшираман.

С э р Т о б и. Бор, сэр Эндрю, уни боғнинг бурчагида худди жосусдай пойла Кўринди дегунча қиличингни яланғочла-ю, етти пуштини бошлаб сўкавер. Кўпинча ботир ботир бўлмай, пайтида бақриб сўкишни болаганлар ботир бўлади. Жўна!

С э р Э н д р ю. Сўкишни болайман-а!! (Кетади.)

С э р Т о б и. Хатни бериб бўпман. Итвачча қадам олишига қараганда анча эсли, одобли бўлса керак. Герцог Орсино билан менинг жияшим ўртасида элчи бўлиб юргани ҳам шуни тасдиқлайди Шу сабабдан хатни фаро-

сатсиз бир эшак ёзганини дарров пайқаб, қилча ҳам қўрқмайди. Яхшиси, мен унга масалани оғзаки тушунтираман. Эндрюнинг ботирлигини кўкларга кўтариб мақтайман, уни абжир, ўт, қаттол, деб йигитчанинг миясига роса қуяман. У ёш бўлгани учун бу сафсатага лаққа тушади. Бу муболағалар икковини шунака дахшатга соладики, улар бир-бирига аждардай ўт сочиб, ташланади.

О л и в и я билан В и о л а кирадилар.

Ф а б и а н. Ана у, жиянингиз билан келяпти. Бу ердан кетайлик. Улар хайрлашди дегунча йигитчанинг изига тушамиз

С э р Т о б и. Вақтдан фойдаланиб, мен ҳам болохонадор сўзлар ўйлаб топаман.

С э р Т о б и, Ф а б и а н ва М а р и я кетадилар.

О л и в и я

Битта тошюракка ҳасратларимни
Ҳаддан зиёд айтдим. Хавфу хатарга
Шаъним, номусимни дучор қилдим. Мен
Бу ожизлигимдан минг пушаймонман.
Аммо бу ожизлик менга бўйсунмай,
Маломат устидан аччиқ кулади.

В и о л а

Сизни ўтга сўлган бу аламли дард
Куйдиради менинг герцогимни ҳам

О л и в и я

Илтимос: мана бу олтин туморни
Тақиб юринг севгим нишонасидай.
Унда суратим бор, қўрқманг, тили йўқ,
Сизни қийнамайди, эзмалик қилиб.
Ёлвориб сўрайман, эртага яна
Эрталаб бир келинг. Сиз истасангиз,
Ҳатто жонимни ҳам фидо қилардим.
Фақат пок сақлайман номус-оримни.

В и о л а

Орсинони севинг — шудир истагим.

О л и в и я

Сизга бағишлаган қалбим, ишқимни
Наҳот Орсинога бера оламан?

В и о л а

Мен ружсат этаман.

О л и в и я

Хайр. Сен фақат
Эртага албатта кел. О шум иблис,
Изингдан дўзахга бораман сўзсиз!

Кетади.

С э р Т о б и в а Ф а б и а н кирадилар.

С э р Т о б и. Саломлар бўлсин, йигитча!

В и о л а. Салом, тақсир.

С э р Т о б и. Ёнингда қанақа қуролинг бўлса ҳам,
тайёрлаб тур. Сен уни қай йўсинда ҳақорат қилганингни
билмайман, бироқ сени овчидай кўзига қон тўлган қаттол
душманинг боғ этагида пойлаб турибди. Қиличингни
яланғочла! Бўш келма! Душманинг ўта абжир, оғзидан
ажал ўти сочилиб турибди.

В и о л а. Янглишасиз, тақсир, мен ҳеч кимга озор бер-
ганим йўқ. Ҳатто қўй оғзидан чўп олганимни ҳам эслай
олмайман.

С э р Т о б и. Сизни ишонтириб айтаманки, вазият сиз
ўйлаганинг аксича, агар жон керак бўлса, кўзингизни
очинг. Устунлик ҳар жиҳатдан душманингиз томонда —
у ёш, зўр, эпчил, дарғазаб.

В и о л а. Ким ўзи у, тақсир?

С э р Т о б и. У ўз ҳукмдорининг саройида, гилам ус-
тида дудама тишлик қилич ўпиб баҳодир унвонини олган
бўлса ҳам, қиличбозликда тенгсиз иблис, шу кунгача ра-
қибларидан уч кишини жонидан жудо қилган. Шу дақи-
қада ҳам қаҳрининг зўрлигидан шердай ҳайқириб туриб-
ди, жони чиқиб мурдаси гўрга кирмагунча шахтидан қай-
тадиган эмас. Унинг шиори битта: «Ё жонингни бер, ё
жонимни ол!»

В и о л а. Мен саройга қайтиб, графинядан ҳамроҳлар
беришини илтимос қиламан. Узим дуэль ишқибозларидан

эмасман. Одамларнинг ботирлигини синаб кўриш учун атайлаб жанжал чиқарувчилар бўлади, деб эшитганман. Балки у ҳам ана шуларнинг биридир?

С э р Т о б и. Йўқ, афандим, унинг сиздан аччиқланишига далили бор. Шу сабабдан — тайёрланинг! Сиз унинг даъватини қабул қилишингиз зарур. Токи мен билан олишмагунингизча бу уйга киритмайман. Яхшиси, сиз у билан олишинг. Хулласи калом, ё унинг олдига боринг ёки ҳозир қиличингизни яланғочланг. Олишишга мажбурсиз, бу масала равшан. Ё олишасиз, ёки қилич тақиш ҳуқуқидан умрбод маҳрум бўласиз.

В и о л а. Бу ишингиз ҳурматсизлик бўлиши устига, ақлга ҳам сиғмайди. Илтимос: ўша баҳодирдан сўраб беринг-чи, мен уни нима билан хафа қилиб қўйган эканман? Мабодо хафа қилган бўлсам ҳам, эҳтиётсизлик билан, билмай хафа қилгандирман.

С э р Т о б и. Марҳамат! Синьор Фабиан, сиз бу жанобни қимирлатмай туринг, мен дарҳол келаман. (Кетади.)

В и о л а. Тақсир, бу жанжалдан сал-пал хабарингиз борми?

Ф а б и а н. Мен фақат шуни биламанки, у баҳодирнинг сизни кўрарга кўзи йўқ ва ҳаёт-мамот учун олишади. Билганим шу.

В и о л а. Мумкин бўлса айтсангиз, у ўзи қанақа одам?

Ф а б и а н. Важоҳати унча ваҳимали эмас, аммо нечоғлик ботирлигини олишганда биласиз. Чиндан ҳам, бутун Иллирияда энг эпчил, энг хавфли, энг қаттол қиличбоз. Истасангиз олдига борамиз. Мен сизни у билан яраштиришга уриниб кўраман

В и о л а. Агар шундай қилсангиз, сиздан ниҳоятда миннатдор бўламан. Мен ботирнинг қиличидан кашишнинг тасбеҳини афзал кўрадиганлар тоифасиданман. Баҳодир деб ном қозонишга унча ҳавасим йўқ.

Кетадилар.

БЕШИНЧИ САҲНА

Оливиянинг боғи олдида кўча.

С э р Т о б и ва с э р Э н д р ю кирадилар.

С э р Т о б и. Э, оғайни, у иблиснинг ўзгинаси чиқиб қолди. Шу ёшга кириб, бунақа қиличбозни кўрмаганман.

Мен у билан шунчаки кучини синаб кўриш учун яқинига бораманми? — Хужумда елдан ҳам тез, чекиниб, ташла-нишда ундан ҳам баттар, оёғи ерга тегмайди, бир сўз билан айтганда — иблис. Уни Эрон шоҳига қиличбозликдан дарс берган дейишади.

Сэр Эндрю. Во шайтон-эй! Йўқ, мен у билан олишмайман!

Сэр Тоби Аммо уни шахтидан қайтариш қийин. Фабиан уни базўр ушлаб турибди.

Сэр Эндрю. О занғар-эй! Мен унинг бунақа қиличбоз, ботирлигини билганимда гашига тегмай, орқасидан сўкиб қўя қолган бўлардим Уни бир амаллаб кўндир: агар бу ишдан воз кечса, саман тойимни совға қиламан.

Сэр Тоби. Майли, мен унга бу таклифни айтиб кўраман. Сен шу ерда кутиб тур. Бўшашма, қаддингни ростла. Бу ишни қон тўкмай, жон чиқармай тугатамиз. (Четга.) Саман тойингни бўлса, сен эшакни минганимдай маза қилиб минаман.

Фабиан билан Виола кирадилар.

(Фабианга.) Мен буларни яраштирсам, у отини берадиган бўлди. Йигитчанинг таърифини иблисдан ҳам ошириб юбордим.

Фабиан (Сэр Тобига). Йигитча ҳам баҳодиримиз ҳақида шунақа фикрга бориб қолди. Айиқ қувгандай ранги оқариб, тиззаси қалтираяпти.

Сэр Тоби (Виолага). Ҳеч иш чиқмади, афандим. У, онт ичганман, албатта олишаман, дейди. Жанжалнинг сабабига келганда, бунини арзимаган бир нарса деб, фикридан қайтди. Хуллас, уни қасам урмаслиги учун қиличнингизни яланғочланг, шикаст етказмасликка сўз берди.

Виола (четга). Э худойим, қанақа эркаклигимни айтиб юборишимга оз қолди.

Фабиан. Агар у қизишиб кетса, орқага чекининг.

Сэр Тоби. Ҳеч иш чиқмади, оғайним Эндрю. Фақат ваъда бериб айтадики, ўртага номус аралашгани учун, дуэль қонунига амал қилади-ю, аммо сенга шикаст етказмайди. Баҳодирлиги номига онт ичиб, шунга сўз берди. Қани бошла!

Сэр Эндрю. Ё, тангрим, ишқилиб сўзида турсинда! (Қиличини яланғочлайди.)

В и о л а (*қилични тутиб*). Сизни ишонтириб айтаманки, мен бу ишни ўз ихтиёрим билан қилаётганим йўқ.

А н т о н и о гиради.

А н т о н и о

(*Сэр Эндрюга*)

Шошманг, қинга тиқинг қиличингизни!
Сизга сзор берган бўлса бу йигит,
Унинг учун мана, мен олишаман.
Агар сиздан озор етган бўлса, мен
Сизни чақираман, қани, бошладик.

С э р Т о б и

Афандим, қаёқдан келдингиз, кимсиз?

А н т о н и о

Менми? Дўстлар учун оғизда эмас
Амалда жонини бергувчиман. Хўш?

С э р Т о б и (*қиличини яланғочлайди*). Агар шунақа уришқоқ бўлсангиз, мана, хизматингизга тайёрман.

Ф а б и а н. Узингизни босинг, сэр Тоби! Миршаблар келяпти.

И к к и м и р ш а б кириб келади.

В и о л а. (*Сэр Эндрюга.*) Илтимос, тақсир, қиличингизни қинига солинг.

С э р Э н д р ю. Жуда соз, афандим! Аммо ваъдам — ваъда. Отим совутилган, ювош.

Б и р и н ч и м и р ш а б

Ана у: ўз вазифангни бажар.

И к к и н ч и м и р ш а б

Герцог фармони шу: сиз қамалдингиз.

А н т о н и о

Афандим, бу янглиш.

Биринчи миршаб

Йўқ, янглиш эмас!

Гарчанд бошингизда матрос қалпоғи —
Бўлмаса ҳам. сизни дарҳол танидим.
Ўзи жуда яхши билади.

Антонио

Бўйсунамэн.

(Виолага)

Агар мен сизни излаб,
Кўчага чиқмасам қамалмас эдим.
Дўстим, иложим йўқ, жавоб бераман!
Сиз нима қиласиз?

Мен ҳамёнимни

Қайтариб олишга мажбурман энди.
Бироқ сизга ёрдам беролмаганим
Менга қамоқдан ҳам минг марта оғир!
Сизни хижолатга қўйдим. Начора?
Хафа бўлмаңг!

Иккинчи миршаб

Қани, кетдик, афандим.

Антонио

Ўша ҳамёндаги пулнинг ақалли
Бир қисмини беринг. Мажбурман.

Виола

Ҳамён?

Сиз менинг ёнимни олмоқчи бўлиб
Ўзингизга чиндан зиён қилдингиз,
Ҳатто қамалдингиз, шу сабабдан ҳам,
Чўнтагимда бўлган озгина пулнинг
Ярмини беришга тайёрман.

Антонио

Тангрим,

Наҳотки, сиз мендан, аввал кўрсатган
Барча хизматимдан воз кечмоқчисиз?
Ўз дардим етарли. Мени қийнаманг.

Наҳот, хизматимни сизга пеш қилиб,
Ўзимни юз тубан хўрлашим керак?

В и о л а

Мен сизни биринчи кўриб турибман,
Хизматларингиздан ҳеч хабарим йўқ.
Гарчанд нонкўрликдан ёмон нарса йўқ.
Нонкўрлик ёлғондан, кибру гурурдан,
Мастликдан ва қонда қаттол заҳардай
Яшагучи жами иллатдан ёмон.

А н т о н и о

О, одил худойим!

И к к и н ч и м и р ш а б

Кетдик, афандим.

А н т о н и о

Шошмай туринг.

Икки оғиз сўзим бор!

Мен шу даврангизда турган йигитни
Ажалнинг оғзидан тортиб олганман.
Уни илоҳий бир муҳаббат билан
Не-не балолардан сақлаб қолганман.
Гўзал сиймосини ардоқлаганда,
Қалби ҳам гўзал, деб сизинган эдим.

Б и р и н ч и м и р ш а б

Бу гапнинг бизга ҳеч алоқаси йўқ,
Вақтни ўтказмайлик. Бўлди, кетайлик.

А н т о н и о

Фаришта иблисга айлангани шу!
Себастьян, ўзинг нузли шаънингга
Учмас доғ туширдинг. Қора юрагинг
Табиатга иснод келтирди. Афсус,
Бундай нонкўрликни кўрмаган эдим,
Яхшилик — гўзаллик тимсоли, аммо
Ёмонлик дунёда энг хунук нарса.
Гўзал либосдаги қора дил эса,
Барча ёмонликнинг энг ёмонидир!

Биринчи миршаб
Ақлидан озди! Бас! Кетдик!

Антонио

Бошланглар.

(Миршаблар қушовида кетади.)

Виола

У ёниб гапирди. Демак, сўзи рост.
Бу нима, ўнгимми ёки туш холос?
Оҳ, кошки, армоним ушалган бўлса,
Акам ҳалокатдан қутулган бўлса!
Сэр Тоби. Бери кел, баҳодир, сен ҳам, Фабиан, бе-
ри кел. Ўзимизнинг ҳикматли гаплардан гаплашамиз.

Виола

Себастьян деди у мени! Акам
Менга ўхшаб кетар эди жуда ҳам.
Кийимларимиз ҳам ўхшарди. Тангрим,
Марҳаматларингни сезмоқда кўнглим,
Оҳ, кошки, кўрсайдим азий акамни,
Қалбим тарк этарди аччиқ аламни!

(Кетади.)

Сэр Тоби. Беномус, пасткаш гўдак! Қуённинг бола-
сидан ҳам қўрқоқ экан-а! Номуссиз бўлмаса, дўстининг
бошига кулфат тушганда тониб кетармиди! Қўрқоқлигини
сен айтиб бер, Фабиан!

Фабиан. Қўрқоқларнинг қўрқоғи экан у аблаҳ!

Сэр Эндрю. Ҳозир етиб олиб қулоғининг тагига
тушираман!

Сэр Тоби. Қойил! Бор, тушир, аммо қилич ишлатма!

Сэр Эндрю. Шунақа туширайки!..

Фабиан. Юр, уларнинг жангини томоша қиламиз.

Сэр Тоби. Бе, ҳеч қанақа жанг бўлмайди.

Кетадилар.

ПАРДА

ТҮРТИНЧИ ПАРДА

БИРИНЧИ САҲНА

О л и в и я уйининг олдида.
С е б а с т ь я н билан Қ и з и қ ч и келадилар.

Қ и з и қ ч и. Хуллас, мени сизга юборишганини бўлмаган гап демоқчимисиз?

С е б а с т ь я н

Бас, тентак! Кимлигинг кўриб турибман.

Бўлди, меки тинч қўй, ишингдан қолма.

Қ и з и қ ч и. Мана буниси қойил! Демак, мен сизни танимайман, графиня ширин суҳбатга чақириб келишга мени юборгани йўқ, сизнинг исмингиз синьор Цезарио эмас ва бу бурун ҳам менинг бурним эмас? Хуллас, кўриб турган нарсаларимиз аслида йўқ, шундайми?

С е б а с т ь я н

Бошқаларга кўрсат кароматингни!

Биз бир-биримизни танимаймиз, бас.

Қ и з и қ ч и. «Бошқаларга кўрсат кароматингни!» Бу иборани бирорта олий мартабали зотдан эшитиб олиб, энди мен тентакка ишлатяпти. «Бошқаларга кўрсат кароматингни!» Э, иш шундай кетаверса, қўпол дунёмиз нозиклашиб олифтага айланади. Менга қара, қўй, олифталикни йиғиштириб, менга айт: графиняга нима деб каромат қилай, келади дебми?

Себастьян

Илтимос, кет энди, бедаво махлуқ!
Мана пул, олу кет, агар кетмасанг,
Чой пулига бошқа чақа оласан!

Қизиқчи. Онт ичаманки, саховатингга қойилман.
Аҳмоқларга пул бергувчи донолар қанчалик сахий бўлсалар,
шунчалик обрў топадилар.

Сэр Тоби, сэр Эндрю ва Фабиан кирадилар.

Сэр Эндрю. Э, афандим, қўлга тушдингиз! Мана сизга! (Себастьянни уради.)

Себастьян (сэр Эндрюни уради). Мана, жавобини ол! Бу ердагиларга бир бало бўлганми, эсларингиз жойидами?

Сэр Тоби. Қўлингни торт, акс ҳолда, бир зарбда қиличинг асфаласофилинга кетади!

Қизиқчи. Ҳозир графиняга хабар бераман. Тилла берсаларинг ҳам сенларнинг ўрнингда бўлишни истамайман. (Кетади.)

Сэр Тоби (Себастьяннинг ёқасидан олади). Бас қилинг!

Сэр Эндрю. Уни қўй! Узим адабини бераман: ургани учун ишини судга ошираман. Агар Иллирияда адолат бўлса, уни жазога тортади. Биринчи мен урган бўлсам ҳам, бунинг аҳамияти йўқ.

Себастьян. Торт қўлингни!

Сэр Тоби. Йўқ, афандим, осон қутулиб бўпсиз. Қиличингизни қинига солинг, йигитча! Зўр бўлсангиз ҳам, ҳаддингиздан ошманг!

Себастьян

(Сэр Тобининг қўлидан чиқиб.)

Овора бўласан. Хўш, қалайсан, айт!
Ё, жўна, ё қиндан қиличингни ол!

(Қиличини яланғочлайди.)

Сэр Тоби. Нима, нима? Баттол қонингдан бир мисқол тўкмагунимча совумайсан шекилли? (Қиличини яланғочлайди.)

О л и в и я киради.

О л и в и я. Тоби, гўхта, агар жон керак бўлса!
С э р Т о б и. Графиня!..

О л и в и я

Қўними йўқ саёқ! Сен қачонгача
Одамларга озор бериб юрасан?
Сени тоққа ҳайдаш керак, кимсасиз
Яланғоч чўққилар оралиғига.
Ёввойилар билан яшайсан, йўқол!
Азизим Цезарио, беандишанинг
Қўрслигидан хафа бўлма!

(С э р Т о б и г а.)

Бор, йўқол!

С э р Т о б и, с э р Э н д р ю ва Ф а б и а н кетадилар.

Марҳаматли дўстим, ғазабингни бос.
У пасткашлар сенга арзимайди: Сен
Эҳтиросинг билан эмас, баркамол
Ақлинг билан ҳукм чиқар. Юр. Сенга
Унинг кимлигини сўзлаб бераман.
Аҳмоқликларидан роса куласан.
Илтимос қиламан, кетма, бир нафас
Ёнимда қол. Сенга озор бериб у.
Аслида, дилимни парчалади, юр!

С е б а с т ь я н

Тушимми, ўнгимми? Бу қандай хаёл?
Ё раббий, бу қандай соҳибжамол?
Агар ўнгим бўлса — улуғ саодат!
Агар тушим бўлса — уйғонмай абад!

О л и в и я

Сўрайман, қўлимдан ушла, марҳамат!

С е б а с т ь я н

Жоним билан. Бошла.

Шу менга қисмат.

Кетадилар.

ИККИНЧИ САҲНА

О л и в и я н и н г у й и.

М а р и я билан Қ и з и қ ч и кирадилар.

М а р и я. Илтимос, мана шу абони кий, иягингга соқол ёпиштир-да, унга ўзингни ҳазрат Маврикий деб та-ништир. Тезроқ бўл. Мен ҳозир сэр Тобини айтиб кела-ман. (Кетади.)

Қ и з и қ ч и. Бўпти, абони кийиб, попнинг худди ўзи бўламан. Бунақа аби ёпиниб кашиб қиёфасида юр-ган чала мулалар биргина мен эмас Рухонийнинг айна нухаси бўлиш учун унчалик семиз эмасман, аммо мулла-ликка унчалик озгин ҳам эмасман. Бинобарин, бедор ке-чалардан қуруқ суюги қолган улуғ олим бўлишдан ҳалол одам ва оилапарвар бўлиш афзалроқ. Ана, улфатлар ҳам келишди.

С э р Т о б и ва М а р и я кетадилар.

С э р Т о б и. Юпитер паноҳида асрасин, ҳазрат Мав-рикий!

Қ и з и қ ч и. Ҳей, ким у? Тангри бу зиндони зоҳидни ўз паноҳида асрасин!

С э р Т о б и. Иблис боппаяпти: худди ўзи-я!

Қ и з и қ ч и. Шайтон васвасасига учган Мальволио-нинг зиёратига келган ҳазрат Маврикий бўламан.

М а л ь в о л и о. Ҳазрат Маврикий, ҳой, ҳазрат Мав-рикий, марҳаматли ҳазрат Маврикий, маликамга хабар етказинг!

Қ и з и қ ч и. Куф-суф, иблис! На сабабки, шундай бир бандани сеҳрингга олдинг ва нуқул забонида аёлни зикр этурсан?

С э р Т о б и. Пухта айтдингиз, тақсир!

М а л ь в о л и о. Ҳазрат Маврикий, ҳали ҳеч ким би-рор кимсага бундай озор берган эмас! Улар мени зиндон-дан ҳам баттарин омборга қамадилар.

Қизиқчи. Бечора иблис! Мен шундай бир бандадурманки, ҳатто инс-жинсга ҳам эҳтиромим беҳаддир. Сенга раҳм-шафқатимнинг боиси ҳам шудир. Қоронғида қолдингми. э банда?

Мальволио. Бу ер бамисоли жаҳаннам, ҳазрат Маврикий

Қизиқчи Э, бечора, кўрмайсанмики, томи тағида дарчалари бордир ва шимоли-жанубдаги туйнуқларидан зулмат қуйналадир, сен эрсанг. ношукур банда, қоронғиликдан шикоят қиладурсан?

Мальволио. Эсим жойида, ҳазрат Маврикий, бу ер қоронғи бўлгани сабабли қоронғи деяпман.

Қизиқчи. Э телба, саҳв қилдинг. Сабабки, зулмат — сенинг нодонлигингдир, зеро нодонлик бошингни мисрликлар заминидagi тумандай қопламишдир.

Мальволио. Ҳақ гап, ҳазрат Маврикий, бу омбор зулмати мисоли нодонлик, яъни жаҳаннам зулматидан ҳам баттарин. Такрор айтаманки, ҳали-ҳануз инсон боласи бундоғ кулфатга гирифтор бўлмаган. Менинг телбалигим сизнинг телбалигингизчалик ҳам эмас. Ҳар қанча савол бериб синаб кўрсангиз, мен розиман.

Қизиқчи. Пифагор таълимотини ёввойи ўрдакларга татбиқан таърифлаб бергин-чи?

Мальволио. Таърифи шуки, бибимиз жонини ўрдак танасида деб фараз қилиш мумкин

Қизиқчи. Сен ўзинг бунга нима дейсан?

Мальволио. Жон борасида менинг эътиқодим ғоятда баланд, яъни мен Пифагор таълимотини инкор этман.

Қизиқчи. Алвидо! Зулматда қолурсан. Токи мен ақлнинг мавжудлигига қаноат ҳосил қилмас эрканман, яъни сен бибинг жони туфайли ўрдакка шафқат қилмас, бунинг учун эса Пифагор таълимотини тан олмас эркансан, ёруғликка чиқмагайсан.

Мальволио. Ҳазрат Маврикий! Ҳо, ҳазрат Маврикий!

Сэр Тоби. Қойил, ҳазрат Маврикий домла!

Қизиқчи. Қалай, аҳо роса ярашибдими?

Мария. Аҳо киймай, соқол қўймай ҳам бопласанг бўларди: у барибир қоронғида сени кўрмайди.

Сэр Тоби. Бор энди, уни ўз товушинг билан гапга сол, кейин келиб айтиб берасан. Хуллас, бу ҳазилнинг охири бахайр бўлсин! Графинянинг менга муомаласи шу

қадар музлаб кетдики, бу ўйиндан ўт чиқишидан қўрқаман. Агар уни секин чиқариб юборишнинг иложи бўлса, қўйиб юбор, кетаверсин. Хонамда кутаман, тез кел.

С э р Т о б и билан М а р и я кетадилар.

Қ и з и қ ч и

(к у й л а й д и)

«Эй Робин, менга айт,
Севгилинг омонми,
Е, ранги сомонми?»

М а л ь в о л и о. Қизиқчи!

Қ и з и қ ч и

(к у й л а й д и)

«У ортиқ севмайди,
Ёнингга келмайди».

М а л ь в о л и о. Қизиқчи!

Қ и з и қ ч и

(к у й л а й д и)

«Ўзганинг шайдоси...»

Ким у, мени қақираётган?

М а л ь в о л и о. Марҳаматли қизиқчи, менга бир хизмат қил: шам, қалам, қороз олиб келиб бер. Худо ҳаққи, умрбод миннатдор бўламан.

Қ и з и қ ч и. Жаноб Мальволио!

М а л ь в о л и о. Ҳа, марҳаматли қизиқчи, бу менман.

Қ и з и қ ч и. Э, афандим, наҳотки ақлдан озган бўлсангиз?

М а л ь в о л и о. Ҳой, қизиқчи, ҳали ҳеч кимнинг бошига бунақа савдо тушмаган. Менинг ақлим худди сенинг ақлингдай жойида.

Қ и з и қ ч и. Менинг ақлимдай? Агар сизнинг ақлингиз менинг ақлимча бўлса, унда туппа-тузук аҳмоқ экансиз-да?

М а л ь в о л и о. Улар мени бу ерга қамаб, қоронғида сақлашяпти, у эшаклар мени ақлдан оздириш учун олдimgа нуқул руҳонийларни юборишади.

Қизиқчи Хой, өзінгізга қараб гапиринг: тақсирим шу ердалар! (Овозини ўзгартириб.) «Мальволио! Мальволио! Парвардигор шифо берсин! Вайсама, эс-хушингни йиғиб. уйқуга чеки!»

Мальволио. Ҳазрат Маврикий!..

Қизиқчи. «Э банда, ножинс суханига қулоқ тутма».— Ким, менми? Ҳазрат Маврикий? Яқинига бормайман! Худо сақласин! «Омин!» Имоним саломат, ҳазрат Маврикий!

Мальволио. Қизиқчи, ҳо қизиқчи, қулоқ бер.

Қизиқчи. Сабр қилинг, тақсир, сабр қилинг! (Четга.) Ҳой, сизлар нима деяпсизлар?— Тақсир, сиз билан сўзлашганим учун мени сўкишяпти.

Мальволио. Меҳрибон қизиқчи, менга шам билан қалам, қоғоз олиб келиб бер. Сени онт ичиб ишонтираманки, Иллириядаги бошқа одамлар қанчалик соғ бўлса, мен ҳам шунчалик соғман.

Қизиқчи. Эҳ, кошки эди шундай бўлса, тақсир!

Мальволио. Виждоним ҳаққи, гапим рост! Жон қизиқчи, менга шам, қалам, қоғоз топиб кел. Графиняга мактуб ёзаман. элтиб берасан: бунинг бадалига бошингдан зар сочаман.

Қизиқчи

(куйлайди)

«Уқдай кетаман,
Елдай келаман,
Қойил қоласиз,
Шам келтираман,
Мадад бераман,
Халос бўласиз.
Куф-суф қиламиз,
Жинни қувамиз,
Шайтон қочади.
Озодлик бешак
Қулоч очади!»

Кетади.

УЧИНЧИ САҲНА

Оливиянинг боғи.
Себастьян киради.

Себастьян

Мана ҳаво, мана нузли қуёш, ер,
Мана, унинг менга берган узуги —
Қўлимда, мен уни сезиб турибман,
Мана, мен, вужудим сеҳрига мафтун.
Аммо бу телбалик эмас, ҳақиқат.
Антонио қани? Меҳмонхонадан
Уни тополмадим. Соҳиб айтдики,
Борибди-ю, мени ахтариб яна
Шаҳарга кетибди. Агар у бўлса,
Ҳар бир маслаҳати ҳозир мен учун
Олтинга баробар бўларди, ҳайҳот,
Ақлим билан қалбим бир-бирига зид.
Балки хатодир, аммо имоним
Комилки, сира ҳам телбалик эмас.
Иқбол тангрисининг иноятлари
Шу қадар беҳисоб, шу қадар мушкул,
Унга ақл асло бовар қилмайди,
Ўз кўзимга ўзим ишонолмайман.
Ақлим ўгити шу: ё у малика,
Ё мен телбаланиб қолганман. Бироқ,
Мен телба эмасман! Лекин унинг ҳам
Эс-ҳуши жойида: аксинча бўлса,
У шундай донолик билан саройи,
Ишлари ва жами хизмат аҳлига
Фармонбардор бўлиб юрармиди? Йўқ!
Бунда бир хато бор.

Ана, ўзи ҳам!

Оливия кашишни бошлаб киради.

Оливия

Шошқалоқлигимни афв эт!
Чиндан ҳам
Мени никоҳингга олмоқчи бўлсанг,
Юра қол. Бутхона шу ерга яқин.

Руҳоний ҳазратим олдида менга
Мангу сўз берасан: Оливияга
Умрбод вафоли эр бўламан деб.
Қўрқувдан ларзага келган юрагим
Шундан кейин тинчиб, таскин топади.
Руҳоний ҳазратим никоҳимизни
Доим сир тутишга тайёр, қачонки
Сен буни очишни ихтиёр этсанг,
Биз менинг мартабам баробарида
Тўй қиламиз. Сенга маъқулми, жоним?

С е б а с т ь я н

Бошласин. Тайёрман мен онт ичишга,
Сен учун ҳаттоки жондан кечишга!

О л и в и я

(кашишга)

Қани, юринг. Тангри ўзи мададкор,
Никоҳимиз бўлсин мангу шуъладор.

Кетадилар.

П А Р Д А

БЕШИНЧИ ПАРДА

БИРИНЧИ САҲНА

О л и в и я уйининг олди.
Қ и з и қ ч и билан Ф а б и а н кирадилар.

Ф а б и а н. Агар сен мени севсанг, унинг хатини кўрсат.

Қ и з и қ ч и. Илтифотли Фабиан, бунинг бадалига сен ҳам бир яхшилиқ қил.

Ф а б и а н. Сўра сўраганингни.

Қ и з и қ ч и. Уша хатни талаб қилма.

Ф а б и а н. Бу ит совға қилиб, эвазига итимни қайтариб бер, дейиш билан баробар.

Г е р ц о г, В и о л а, К у р и о ва аъёнлар кирадилар.

Г е р ц о г. Дўстларим, сизлар — графиня Оливияга қарашлимисиз?

Қ и з и қ ч и. Худди шундай, тақсир, биз унинг ясантусанларимиз.

Г е р ц о г. Э, мен сени яхши биламан. Турмуш қалай, оғайни?

Қ и з и қ ч и. Ростини айтсам, турмушим душманлар билан яхши, дўстлар билан ёмон.

Г е р ц о г. Аксинча, дўстлар билан яхши бўлиши керак.

Қ и з и қ ч и. Йўқ, тақсир, ёмон.

Г е р ц о г. Нима сабабдан?

Қ и з и қ ч и. Сабаби шуки, дўстлар мени мақтаб, ёшак қилиб минишади, душманлар эса эшаклигимни гўп-па-гўғри юзимга айтиб қўя қолишади. Демак, дўстлар

аҳмоқ қилиб юришади. душманлардан ақл ўрганаман. Хулласи калом, агар хулосани бўсага ўхшатиш мумкин бўлса ва тўрт инкор икки тасдиққа тенг бўлса, турмуш дўстлар билан ёмон, душманлар билан яхши бўлиб чиқади.

Герцог. Чуқур гап.

Қизиқчи. Шундай, тақсир. Сиз мени дўст тутсангиз ҳам, виждоним ҳаққи, рост гапни айтдим.

Герцог. Сен менинг дўстлигимдан зарар кўрмайсан: ма, мана бу олтинни ол.

Қизиқчи. Тақсир, агар, буни иккита қилинг десам, икки юзлама деб ўйламанг.

Герцог. О, сен менга ёмон маслаҳат беряпсан!

Қизиқчи. Бу галча, тақсир, виждонингизни чўнтагингизга яшириб қўйинг-да, менинг маслаҳатимга юринг!

Герцог. Кел, икки юзлама бўлсам бўлай, ма яна битта олтин.

Қизиқчи. *Primo, secundo, tertio*¹— ана шунда иш қойил бўлади. Қаерда уч бўлса — у ерда куч, деган мақол бор. Ибодатга чорловчи қўнғироқ ҳам уч марта: даранг-дурунг-даранг деганда қимирлаб қоламиз.

Герцог. Бу аскиянг билан мендан энди қора чақа ҳам ололмайсан. Аммо менинг келганимни, графиня билан сўзлашиш истагимни унга хабар қилсанг, уни бу ерга бошлаб чиқсанг, бу ишинг сахийлигимни яна уйғотиши мумкин.

Қизиқчи. Илоҳи, мен келгунимча сахийлигингиз бошқача уйғонмасин. Кетдим, тақсир. Лекин сиз менинг олтинга муҳаббатимни пулпарастлик деб ўйламанг. Хулласи калом, тақсир, сахийлигингиз бир оз мудраб турсин: мен уни ҳозир уйғотаман. (*Кетади.*)

А н т о н и о в а м и р ш а б л а р к и р а д и л а р.

В и о л а

Хукмдорим, менинг халоскорим шу.

Г е р ц о г

Юзи менга таниш, гарчанд мен уни
Сўнги марта кўрган чоғимда худди

¹ Бир, икки, уч.

Бурқиб ётган вулқон сингари буткул
Қора, илма-тешик ясси кеманинг
Капитани эди, флотимдаги

Энг кучли, энг яхши кемага қарши
Арслондай олишди. Ҳасадда ёниб,
Талафотларимиз буткул унутиб,
Шарафга сазовор жанговарликка
Таҳсинлар ўқидик. Қани, нима гап?

Б и р и н ч и м и р ш а б

Ҳукмдор! Кандиядан катта мол билан
Бизга келаётган «Семурғ» кемасин
Йўлда босиб олган қароқчи шудир,
«Қоплон» кемамизга қарши жанг бошлаб,
Уни асир олган қароқчи ҳам шу.
Сўнгги олишувда жиянингизнинг
Оёғи кесилган. Биз бугун уни
Кўчада ушладик. Тартибни бузиб,
Қиличбозлик қилиб турарди.

В и о л а

Мени

Еқлаб қиличини яланғочлади.
Аmmo унинг айтган сўзларидан мен
Довдирамоқда, деб шубҳага тушдим.

Г е р ц о г

Шуҳратли қароқчи, денгиз ўғриси,
Менга айт-чи, қандай телбалик сени
Ўзингдан қонли ўч олишга тайёр —
Одамлар ҳукмига топшира қолди?

А н т о н и о

Ҳукмдор Орсино, менга тақилган
Унвонларни буткул инкор этаман:
Антонио ўғри, қароқчи эмас,
Сизга ашаддий ёв бўлса ҳам, сеҳр
Бу ерга келтирди кўзимни боғлаб.
Тасодиф менинг шу қўлларим билан
Пўртана қаъридан жонсиз йигитни

Омон олиб чиқди. Ана у!

Ажал —

Уни ўлжа қилиб ютмоқда эди.
Унинг ҳаётини мен туҳфа этдим.
Кейин қизгин севиб, ниҳояси йўқ —
Ҳурмат билан қаттиқ боғланиб қолдим.
Шу жонимга азиз йигит туфайли
Менга душман бўлган шаҳарга дадил
Қадам қўйишга ҳам жасорат қилдим.
Қилич ушлашимнинг сабаби ҳам шу.
Қўлга тушганимда эса, бу пасткаш
Шерик бўлолмади қора кунимга,
Номусини ютиб мендан воз кечди,
Шундан кейин менга аллақачонлар
Эсдан чиқиб кетган буюм сингари
Қадрини йўқотди. Уни ардоқлаб,
Бундан фақатгина бир соат бурун
Берган ҳамёнимдан тонди бу орсиз.

Виола

Сен бизга афсона сўзлаяпсан!

Герцог

Хўш,

Бу шахарга қачон келдинг?

Антонио

Шу бугун

Эрталаб келганман, шонли ҳукмдор,
Биз бу билан уч ой бирга яшадик,
На кундуз, на тунда бирор дақиқа
Ажралмаганмиз.

Оливия аъёнлари билан киради.

Герцог

Қандай бахт: осмон ҳам ерга тушаркан! —
Сен телба бўлибсан. Бу йигит менда,
Мана, уч ойдирки, хизмат қилади.
Бу гапларни кейин гаплашармиз. Бас,
Илтимос қиламан. Четга ўтинглар.

О л и в и я

Келинг, марҳаматли ҳукмдор, хизмат?
Оливия тайёр хизматингизга,
Биргина нарсадан мустасно фақат.—
Цезарио, шуми ваъдага вафо!

В и о л а

Графиня!

Г е р ц о г

Гўзаллар шоҳи, маликам!..

О л и в и я

(Виолага)

Цезарио, нега индамайсан? Айт?

В и о л а

Менинг ҳукмдорим гапирган жойда
Мен сукут сақлайман.

О л и в и я

Шуни билингки,

Яна эскича гап қилсангиз, унда
У вазу корсонлар жонимга тегди.
Эски оҳангларга қулогим ҳам кар.

Г е р ц о г

Демак, аввалгича, бағрингиз тошми?

О л и в и я

Йўқ, ҳар қачонгидай қарорим қатъий.

Г е р ц о г

Бағри тошликками?

Эвоҳ, шафқатсиз —

Малика, муқаддас орзуларимни
Сенинг бемурувват меҳробингга мен
Олиб келган эдим. Демак, нажот йўқи!
Энди нима қилсам эган?

О л и в и я

Хукмдор,
Нима истасангиз, ихтиёрингиз.

Г е р ц о г

Жон берар чоғида маъшуқасини
Ўлдирган мисрлик қароқчи каби,
Дунёда энг азиз билган кишимни
Мен ҳам бўғибгина ўлдирсаммикан?
Ахир, гоҳ-гоҳида омонсиз рашк ҳам
Олижаноблик деб ҳисобланади!
Қулоқ солинг: менинг садоқатимни
Қадрламадингиз сиз заррача ҳам,
Майли, сиз, раҳмсиз малика, яшанг,
Майли, даврон сулинг. Ва лекин мени
Сизнинг қалбингиздан суриб чиқарган
Мана шу севгили ошиғингизни
Гарчанд юрагимга яқин бўлса ҳам,
Нима қилишимни ўзим биламан,
Токи ҳукмдорин ҳаққини ютиб,
Айш суриб юрмасин! Цезарио, юр.
Сенга ғазабимни кўрсатиб қўяй.
Ювош қўзичоғим, юра қол, етар!
Сен каптар шумликда қаргадан баттар.

В и о л а

Кўнглингизга ором бериш туфайли
Минг марта ўлимга тайёрмач, майли.

О л и в и я

Цезарио. тўхта! Қаёққа!

В и о л а

Севгим,

Хукмдорим мени бошлаган ёққа;
У кўзарим нури, жонимдай азиз,
У ҳаётимдан ҳам минг қатла лазиз,
Унга муҳаббатим кундай ёруғдир,
Хотинлар ишқидан зўрдир, улуғдир.
Танграм, олганинга менинг жонимни,
Севгимни оқлагил, тўкиб қонимни!

О л и в и я

О, шўрим, у мени алдади!

В и о л а

Сизни —

Ким алдади ва ким ҳақорат қилди?

О л и в и я

Ё раббий! Эсингни едингми, ахир?..
Кашишни чақириб келинглар!

Хизматкорларидан бири кетади.

Г е р ц о г

Сен, юр!

О л и в и я

Қаёққа? Цезарио, эрим, тўхта!

Г е р ц о г

Эрим?

О л и в и я

Эрим! Унинг ўзи тасдиқласин!

Г е р ц о г

Сен?

Маликанинг эри?

В и о л а

Йўқ, ундай эмас,
Онт ичаман!

О л и в и я

Наҳот, тубан бир қўрқув
Сени ўз бахтингдан тондира олса?
Цезарио, қўрқма, ўз омадингни
Рад қилма. Пинҳоний никоҳ туфайли
Улуғ мартабага ноил бўлгансан,—

Ҳозир қўрқиб турган одамнинг билан
Сен ҳар бир жиҳатдан тенг бўлажаксан!

К а ш и ш киради.

О л и в и я

Сен вақтида етиб келдинг! Сўрайман,
Руҳоний ҳазратим, тангри ҳаққи, айт,
Сенинг ҳузурингда мана шу йигит
Мени никоҳига олганми, йўқми?
Гарчанд биз бу сирни пинҳон сақлашга
Аҳду паймон қилган эдик. Начора:
Тасодиф аҳдимиз фош этиб қўйди.

К а ш и ш

Сизнинг муҳаббатли никоҳингизни
Ўқидим, умрбод бошларингизни
Ўзим қовуштирдим, бармоқларингиз
Олтин узуклардан порлади, яна
Онт ичиб, ўпдингиз бир-бирингизни,
Хуллас, никоҳ учун зарур маросим,
Менинг қўлим билан адо этилди.
Шундан бери мен ҳам қабримга томон
Фақат икки соат яқинроқ бордим.

Г е р ц о г

Ҳозир шундай бўлсанг, эй иблисбачча,
Сочларинг қор каби оқарганида,
Яна қандай ҳунар кўрсатаркансан?
Ёки, ёлғончилик — шу мудҳиш аждар
То унгача ютиб юборадими?
У сеники: майли, суравер роҳат,
Ва лекин йўлимда учрама фақат!

В и о л а

Онт ичаман...

Г е р ц о г

Ичма, на даркор!
Қўрқоқ ҳам бўлмасин юзтубан, беор,

Боши ёрилган с э р Э н д р ю киради.

Сэр Эндрю. Худо ҳаққи, табибга одам юборинглар! Сэр Тобига дарҳол табиб керак!

Оливия. Нима бўлди?

Сэр Эндрю. У менинг бошимни ёрди, ammo сэр Тобининг мия суягини чил-чил қилди. Худо ҳаққи, ёрдам беринглар! Ҳозир уйимга етиб олиш учун бор-будимни беришга тайёрман!

Оливия. Ким у, сэр Эндрю?

Сэр Эндрю. Герцогнинг мулозими, оти Цезарио. Биз уни қўрқоқ деб ўйлаган эдик, ашаддий иблис чиқиб қолди.

Герцог. Менинг хизматкорим? Цезарио?

Сэр Эндрю. Е алҳазар, ана у! Сиз арзимаган нарсага бошимни ёрдингиз, аслида мени сэр Тоби гижгижлади.

Виола. Нималар деяпсиз? Мен сизга, тақсир, текканим йўқ. Бошлаб қиличингизни сиз қиндан тортдингиз. Мен эса, сизга дағал гапирмадим, юмшоқ сўзладим.

Сэр Эндрю. Агар бошим ёрилгани чин бўлса, у ҳолда бу сизнинг ишингиз. Сиз бош ёришни, юмшоқ сўзлаш, десангиз керак?

Қизиқчи маст сэр Тобини судраб киради.

Ана, сэр Тоби ҳам базўр сургалиб келяпти. У ҳозир ба-тафсил сўзлаб беради. Кайфи ошиб қолмаганда адабингизни берарди-я!

Герцог. Хўш, баҳодир, сизга нима бўлди?

Сэр Тоби. Қип-қизил иблис экан. Бошни еди! Ҳой, тентак, табибни топдингми?

Қизиқчи. Ана, тақсир, бир соатдирки, ғирт маст, арталаб соат саккиздан бери кўзини очишга мажоли йўқ.

Сэр Тоби. Э, ҳайвон, аблаҳ! Ҳайвоннинг мастига тоқатим йўқ.

Оливия. Уни олиб кетинглар. Буларни урган ким бўлди экан-а?

Сэр Эндрю. Менга суял, сэр Тоби, кетдик, иккаламизнинг бошимизни бирга куйдириб боғлайдилар.

Сэр Тоби. Сенга суялайми? Эҳ, сен мақтанчоқ ошак, нодон!

Оливия. Уни ўрнига ётқизиб, ярасини боғланглар.

Қизиқчи, Фабиан, сэр Эндрю ва сэр Тоби кетадилар. Себастьян киради.

Себастьян

(Оливияга.)

Афсуслар бўлсинки, амакингишни
Мен ярадор қилдим. Иттифоқо у,
Ўз акам бўлса ҳам, шундай қилардим.
Шунга мажбур бўлдим, ўз ҳаётимни
Олиб қочмоқ учун хавф-хатардан.
Мендан қаттиқ хафа бўлганингишни
Қўз қарашингиздан сезиб турибман.
Гўзал графиня, бир-биримизга
Ичган онтларимиз ҳаққи, кечиринг.

Герцог

Бир чехра, бир кийим, овозлар ҳам бир,
Аммо икки одам! Иккаласи ҳам,
Жаҳонномадаги суратнинг ўзи!

Себастьян

Азиз Антонио, меҳрибон дўстим!
Сени кўрмагандан бери ҳар соат
Худди узун йилдай мени қийнайди!

Антонио

Сен — Себастьянми?

Себастьян

Ё, шубҳанг борми?

Антонио

Иккига бўлиниб қолганинг қизиқ!
Икковингиз — икки томчи сув каби —
Жуда ҳам ўхшайсиз. Себастьян ким?

Оливия

Ақлга сирмайди!

Себастьян

Ё мен у, ё у — мен!

Ака-укаларим бўлмаган. Менда
Илоҳий куч йўқки, айни бир вақтда
Ҳамма ерда бўлсам. Синглимни эса,
Денгиз тўлқинлари қаърига ютган.

(Виолага)

Худо ҳаққи, балки қариндошдирмиз?
Айтинг: қаерликсиз, исмингиз нима?

В и о л а

Мессалин ороли — менинг ватаним,
Себастьян бўлган отамнинг оти.
Лекин отам оти билан аталган
Себастьян деган акам бор эди.
Менинг кийимимдай кийимда уни
Денгиз ўз қаърига омонсиз ютган,
Агар ер юзида арвоҳ ўзганинг —
Юзи, либосида кўрина олса,
Демак, сен ўшандай бир хаёл бўлиб,
Бизни қўрқитишга келган арвоҳсан.

С е б а с т ь я н

Майли, арвоҳ бўлай, лекин туғилган —
Кунимдан заррача ўзгармаганман.
Агар қиз бўлсангиз бағримга босиб
Юзингизни кўзим ёшлари билан
Ювиб дердим: «Марҳум Виола, тирил,
Яна синглим бўлиб дунёда яша!»

В и о л а

Ҳали ҳам эсимда: марҳум отамнинг
Ўнг қоши устида холи бор эди.

С е б а с т ь я н

Менинг ҳам отамда бор эди у хол.

В и о л а

Виола ўн учга тўлганда унинг
Туғилган кунда отам жон берган.

С е б а с т ь я н

О, ҳамон ёдимда ўша мудҳиш он!
Ҳа, синглим ўн учга тўлган кунда
Дунё ишларини тугатиб кетган.

В и о л а

Агар бахтимизга устимдаги бу
Эркаклар либоси халақит берса,
Мени қучоқлама. Сабр қилайлик.
Виола олдингда турганини вақт,
Вазият ва муҳит тасдиқлаб берсин.
Шу яқин ўртада, мени қутқарган
Капитан яшайди. Борамиз. Менинг
Қизлик кийимларим унинг уйида.
У мени қутқаргач, мен марҳаматли —
Орсинога учраб, хизматга кирдим.
Уша кундан бошлаб менинг тақдирим
Орсино ва гўзал графинянинг
Тақдирига ажаб улашиб кетди.

С е б а с т ь я н

Демак, графиня, сиз янглишгансиз,
Аммо табиатнинг сизга кўрсатган
Йўли ҳақиқатдир. Сиз қиз болага
Турмушга чиқишни орзу қилгансиз.
Онт ичаман, пухта нишон олгансиз,
Сиз ҳам сингил билан, ҳам ака билан
Бир вақтда никоҳга киргансиз.

Г е р ц о г

Нега

Қизариб кетдингиз? Себастьяннинг
Сизга муносибдир наслу насаби.
Агар бу ҳаммаси туш бўлмаса-ю,
Чин ҳақиқат бўлса, у ҳолда мен ҳам
Денгизнинг қаърига кетган кемадан
Бахтим-насибамни узиб оламан.

(Виолага)

Сизни хотинлардан афзал кўраман,
Жонимни беришга тайёрман, дея
Менга минг-минг марта айтган сўзларини
Эсингдами?

В и о л а

Уни қайта онт ичиб
Такрорлашга ҳамон тайёрман. Само
Уз ойи, қуёши, юлдузларини
Доим паноҳида асраганидай,
Мен ҳам пок ишқимни қалбимда асраб,
Ичган онтларимга содиқ қоламан.

Г е р ц о г

Менга қўлингни бер, энди ўзингни
Қизлик кийимингда кўрсат.

В и о л а

Кийимим

Соҳилга чиқариб қўйган капитан
Уйида ва лекин Мальволионинг
Шикояти билан у капитанни
Қамоққа олганлар.

О л и в и я

У капитанни

Шу соатда озод қилинглар!
Дарҳол
Мальволио етиб келсин. Шўрликни
Энди эслабман. У телба бўлгандир.

Хат кўтарган Қ и з и қ ч и ва Ф а б и а н кирадилар.

Одам ўзи телба бўлган кезлари
Бошқа телбаларни унутар экан.
Ким билади, унинг аҳволи қандай?

Қ и з и қ ч и. Қандай бўларди, графиня, у шайтон билан бир одамчалик олишиб ётибди. Мана, сизга мактуб бериб юборди. Мен буни сизга эрталабоқ берсам бўларди, бироқ жиннининг мактуби инжил эмас, қачон ўқиса ҳам бўлаверади.

О л и в и я. Мактубни очиб, ўқи.

Қ и з и қ ч и. Мана бу жазони қаранг, тентак жиннининг хатини ўқирмиш! «Худо ҳофиз, графиня...»

О л и в и я Нима, жинни бўлдингми?

Қ и з и қ ч и. Йўқ, графиня, мен жиннининг сўзларини ўқиялман. холос. Агар қироат билан ўқишимни истасангиз, бўлманг.

О л и в и я. Маъноли қилиб ўқи.

Қ и з и қ ч и. Хўп бўлади, маликам. Аммо бундан бир маъно чиқсин, дейилса, мендақа қироат билан ўқиш керак. Қулоқ солинг, маликам...

О л и в и я. Фабиан, сен ўқи!

Ф а б и а н (ўқийди). «Худо ҳофиз, графиня, сиз мени хафа қилдингиз ва бу можаро оламга машҳур бўлди. Гарчанд сиз мени зиндонга ташлаган ва маст амакингиизнинг қўлига топшириб қўйган бўлсангиз ҳам, менинг ақлим, худди сизнинг ақлингиздек жойида. Мени бу қўйга солган сизнинг мактубингиздирки, мен уни кўрсатиб ўзимни оқлашимга ва сизни қизартиришимга ишонаман. Менинг ҳақимда нима ўйласангиз ўйлайверинг. Мен сизга ҳурмат-эҳтиромимни вақтинча фаромуш қилдим ва таҳқирланган одамдай аччиқландим.

Телба аҳволидаги ҳақир Мальволио».

О л и в и я. Буни у ёздими?

Қ и з и қ ч и. Ҳа, графиня.

Г е р ц о г

Хатидан жиннига ўхшамайди у.

О л и в и я

Фабиан, бор, уни озод қил, дарҳол
Бу ерга олиб кел.

Ф а б и а н кетади.

Агар ҳукмдор,
Мени рафиқангиз ўрнида эмас,
Синглингиз ўрнида кўриб севсангиз,
Ижозат берингиз, менинг қасримда
Бир кунда икки тўй тантана қилсин.

Г е р ц о г

Таклифларингизга жондан розиман.

(Виолага)

Хукмдоринг сени озод этади.
Меҳрибонликларга ўрганган нозик —
Қиз табиатингга кўп машаққатли
Оғир хизматларинг бадалига мен
Сенга ҳаётимни тақдим этаман.
Шу соатдан бошлаб — сен маликамсан.

О л и в и я

Менга сингил бўлинг!

Ф а б и а н М а л ь в о л и о н и бошлаб келади.

Г е р ц о г

Телба шуми?

О л и в и я

Ҳа,

Уша. Мальволио, сенга не бўлди?

М а л ь в о л и о

Графиня, мени ҳаддан зиёда
Хафа қилдингиз.

О л и в и я

Мен? Йўқ, бўлмаган гап!

М а л ь в о л и о

Жуда қаттиқ хафа қилдингиз. Мана,
Хатингиз. Уқингиз. Ишонаманки,
Сиз ўз сўзларингиз инкор этмассиз.
Буни сиз бошқача ёзиб кўрингиз,
Бошқа услуб билан баён қилингиз,
Ҳарфларидан тониб, муҳрингизни ҳам
Тан олмай кўрингиз. Барибир, буни
Эътироф этишга мажбур бўласиз,
Чунки инкор этиш ғоятда мушкул.
Хуллас, иқрор бўлинг: нима сабабдан
Сиз менга муҳаббат изҳор этдингиз.

Нега жилмайишга фармон бердингиз,
Нега сариқ пайпоқ кийиб, болдирга
Сариқ боғичларни кўндаланг боғлаб
Юришни ёздингиз? Хизматкорларга,
Хатто сэр Тобига баланддан келиб
Қўпол муомала қилгин, деддингиз?
Тобе қулингиздай, фармонингизни
Умид билан буткул бажо келтирдим.
Сиз бўлсангиз, мени ноҳақ, телбага
Чиқариб, омборга қамаб қўйдингиз.
Бу ҳам етмагандай, поп юбордингиз,
Жинни ҳам, аҳмоқ ҳам мен бўлдим, ҳамма
Мазах қилиб кулди менинг устимдан;
Айтинг, нега шундай қилдингиз?

О л и в и я

Шўрлик!

Бу менинг хатимга ўхшаб кетса ҳам,
Лекин менинг қўлим эмас. Шубҳасиз,
Бу хатни Мария ёзган. Ҳа, энди
Эсладим. Мария биринчи бўлиб
Телба бўлганингни айтгани тўғри.
Кейин сен кўриндинг чучмал жилмайиб
Хатда таърифланган сариқ пайпоқда.
Бўлди, ўзингни бос; сени роса ҳам
Майна қилишибди. Аммо бу ишнинг
Сабабчиларини топамиз. Ишон,
Чора кўрилганда ўйинбозларга
Ҳакам ҳам, даъвогар ҳам ўзинг бўласан.

Ф а б и а н

Графиня, шундай қувончга тўла,
Чиндан саодатли нури соатга
Шикоят, жанжаллар соя солмасин,
Шундай умид менга жасорат бериб,
Эътироф ётаман: Мальволионинг
Қўрслиги, ҳавойи ғурури учун,
Эсини киргизиш нияти билан,
Буни ўйлаб топган мен билан Тоби.
Хатни сэр Тобининг талаби билан

Мария ёзгани рост. Тоби унга
Уйланишни ваъда қилди. Алкисса,
Бу ҳазилда ёмон ниятдан кўра
Шўхлик кўпроқ. Хуллас, қасосни эмас,
Шодликни тақозо этади бу иш.
Энди ҳақоратга келсак, ҳар икки —
Томонга баробар келади — бўлсак.

О л и в и я. Бечора, улар сени роса кулги қилишибди-да!
Қ и з и қ ч и. Ҳа, «бировлар мартаба билан туғилади-
лар, бошқалар мартабага машаққат билан эришадилар,
аммо ўзгаларга мартаба осонликча насиб қилади». Мен
ҳам, жаноблар, бу комедияда ҳазрат Маврикий деган
бир зотнинг ролини ўйнадим. Ҳа, энди бўлар иш бўлди.
«Худо ҳаққи, қизиқчи, мен жинни эмасман!» Тагин мана
бу ери эсингиздами? «Сиз, олий мартабали маликамиз-
нинг бундай бефаросат аблахнинг қизиқчиликларидан
роҳатланишингизга ҳайрон қоламан!» Давр чархи ай-
ланиб-айланиб, ана шундай ўч оларкан.

М а л ь в о л и о. Сен муттаҳамлардан қасос оламан!
(Кетади.)

О л и в и я

Эҳ, шўрли, чиндан ҳам мазах бўлибсан!

Г е р ц о г

Дарҳол орқасидан қувиб етинглар!
Уни муросага келтириш керак!
Бизга капитанни сўзлаб беради.
Шундан кейин, майли, тўй бўлса-бўлсин.
Муҳаббатли никоҳ ҳукмига ўтиб,
Роҳатда яшаймиз. То унга қадар,
Синглим, сизникида меҳмон бўламиз.
Цезарио, кетдик! Сен бу кийимни
Ечганингга қадар, шундай атайман,
Ва лекин либосинг ўзгарган онда,
Севимли хотиним, дейман, жаҳонда!

Кетадилар.

П А Р Д А

Лопе де Вега

ҚҰЗИБУЛОҚ

УЧ ПАРДАЛИ ДРАМА

ИШТИРОК ЭТУВЧИЛАР

Дон Фернандо Гомес де Гусман. Калатрава орденининг командири.

Эстебан. }
Алонсо. } Қўзибулоқ оқсоқол (алькальд)лари.

Лауренсия. Эстеваннинг қизи.

Малла Жуан.

Менго. }
Баррильдо. } Деҳқонлар.

Фрондосо. Малла Жуаннинг ўғли.

Паскуала. }
Хасинта. } Деҳқон қизлар.

Ортуньо. }
Флорес. } Командорнинг хизматкорлари.

Леонело. Студент.

Симбранос. Солдат.

Қози (судья).

Бола.

Икки рехидор. Сьюдад Реал шаҳар жамоасининг аъзолари.

Эркак ва аёл деҳқонлар.

Солдатлар.

Мулозимлар.

Воқеа Қўзибулоқ қишлоғида ва бошқа ерларда содир бўлади.

Асарнинг театр учун ихчамлаштирилган варианты.

БИРИНЧИ ПАРДА

БИРИНЧИ САҲНА

Лауренсия билан Паскуала

Лауренсия

Шилқимлиги жонимга тегди,
Бу ерлардан йўқолсин тезроқ!

Паскуала

У кетгудай бўлса, жонгинам,
Тагин, сени эзмасин фироқ!

Лауренсия

Э, худойим, даф қил балони,
Ортиқ кўрмай дили қарони!

Паскуала

Лауренсия, сендайлар маълум,
Бир кўрганда — жуда бағри тош,
Лекин қалби беролмай бардош,
Эриб кетар худди юмшоқ мум!

Лауренсия

Сен билмайсан менинг қалбимни,
Қаттиқлиги чинордан ортиқ.

П а с к у а л а

Чиранма гоз, дейдилар... Яна,
Командорга бўлмагин тортиқ?

Л а у р е н с и я

Сўзим битта. Эл олдида ҳам
Шу сўзимни айтаман ҳар дам.
Командорни севар эмишман?
Шундан бошқа туҳматинг йўқми?
Айт-чи... тегсам, оладими?

П а с к у а л а

Йўқ.

Л а у р е н с и я

Шармандалик... мен рад қиламан!
Номусимни азиз биламан!
Қанча-қанча қизлар атрофда
Командорнинг сўзига учди,
Бошларига не ғамлар тушди!

П а с к у а л а

Йиртқичдан соғ қутуламан де?
Бу — афсона! Қани, кўрамиз!

Л а у р е н с и я

Сен ўйламай гапираяпсан.
Бир ойдирки, ўша бетамиз
Мени тун-кун таъқиб этади,
Уриниши бекор кетади.
Хизматкори Ортуньо пес,
Қўшмачиси тулки Флорес
Зебу зийнат олиб келишди,
Бор ҳийлани ишга солишди,
Хўжайини менга зор эмиш,
Етолмасдан беқарор эмиш...
Ундан жуда-жуда кўрқаман.
Лекин яқин келиб кўрсин-чи,
Оёгини шартта қирқаман.

П а с к у а л а

Улар қайга келди?

Лауренсия

Булоққа.

Туширмоқчи бўлди тузоққа.
Бундан олти кун аввал.

Паскуала

Улар

Жуда айёр, алдашмасайди...

Лауренсия

Меними?

Паскуала

Йўқ, катта холагни!

Лауренсия

Чучварани хом санашибди!
Мен уларга лақиллаб бўпман!
Паскуала, онг, ичаманки,
Хаёлимда бошқа орзулар...
Саҳар чоғи аста уйғонсам,
Юзим чайиб муздак қумғондан,
Манғалимга ўт қўйсам секин,
Ер роса доғ бўлгандан кейин
Лаққа чўғда хамирни тоблаб,
Урамани пиширсам бошлаб,
Ертўлага липиллаб тушсам,
Онагинам билмасдан қолса,
Хумдан ширин шаробни ичсам...
Шомдан кейин, ётар чоғимда
Серқалампир шакароб бўлса,
Чайнаганда тилимни ўйса;
Худовандни дилга жо қилиб,
Тинч ухласам ўз ётоғимда;
Поклигимиз муддао қилиб,
Сира ёмон тушлар кўрмасам;
Паскуалам, муттаҳамларнинг
Иғвосидан менга шу афзал,
Поклик билан бу ҳаёт гўзал,
Поклик билан кўнгил осуда...
Ишратбоэлар ишқи беҳуда:
Улар ишқдан лоф уришади,

Ким алданса, тузоққа илиб,
Бир тун роса маишат қилиб,
Эртаси юз ўгиришади.

П а с к у а л а

Афсус, улар шунақа расво.
Улар бизни алдаб олади,
Лекин ҳирси тўйган ҳамоно
Чумчуқларга ўхшаб қолади.
Ҳаво совуб, ер музлаганда
Қорни очиб, дон излаганда,
Бўғотларга урилиб чумчуқ,
Уламан, деб йиғлайди чирқ-чирқ...
Уйга кириб, дастурхондаги
Увоқларга қорни тўяди,
Кун исийди, хонадондаги
Яхшиликни сезмай қўяди,
Меҳрибонлик унутилади,
Ўзга юртга йўл тутилади,
Раҳматни ҳам насиъ қилиб,
Кетишади улар тизилиб...
Эркаклар ҳам чумчуқлар каби:
Қонгунича ҳирси, талаби,
Биз уларга ой ҳам, юлдуз ҳам,
Ҳаёт, жон ҳам, ёруғ кундуз ҳам,
Аммо қорни тўйди дегунча,
Топталади бечора ғунча,
Қовоқлари тушиб кетади
Ва чумчуқдай учиб кетади...

Л а у р е н с и я

Ҳеч бирига ишонма, жоним.

П а с к у а л а

Қўй уларни, қайнатма қоним.

ИККИНЧИ САҲНА

У ш а л а р в а М е н г о, Б а р р и л ь д о, Ф р о н д о с о.

Ф р о н д о с о

Баррильдо, мен дунёга келиб,
Сендай жанжалкашни кўрмадим.

Баррильдо

Мана булар қози бўлади!
Баҳсни ечур шу икки гўзал.

Менго

Лекин гапни бошлашдан аввал
Шартимизни пухталаш даркор.
Мабодо мен ютсам, ваъдангни
Икковинг ҳам бажариб, дарҳол
Келтирасан ўша совғангни.

Баррильдо

Қўлингни бер.
Унда нима қўясан?
Хўш, ютқизсанг-чи,

Менго

Унда

Гижжагимни бераман. Гарткам!
Бунинг нархи бир омбор дондир,
Ушанда ҳам галла арзондир!

Баррильдо

Бўпти, қизлар қозилик қилсин.

Фрондосо

Хонимларга саломлар бўлсин!

Лауренсия

Бизни бундай аташ ноўрин.

Фрондосо

Одат шундай. Вақтидан бурун
Шогирдни ҳам устакор деймиз,
Кўрни ожиз ва ночор деймиз,
Бир кўзликни дейдилар гилай,
Зиқналарнинг оти эмиш бой,
Кўкка қадар мақташар ҳадеб

Иғвогарни ишбилармон деб;
Полвон эмиш овқатга банда,
Айёр кўзи йўқмиш мерганда,
Хушомадгўй — одамшаванда,
Шилқим мумтоз эмиш одобда...
Ортиқ санамоққа ҳожат йўқ,
Бундайларга ер юзи тўлиқ.
Шунинг учун мен сизларни ҳам
Хоним десам муносиб, кўркам.

Лауренсия

Рост айтасиз, бизнинг шаҳарда,
Фрондосо, барча тилларда
Шундай сўзлар айтиладики,
Гўзалликнинг ўчади кўрки.
Ҳамма нарса бизда тескари:
Ақлилар — одам овсари,
Ростгўйларни орсиз дейдилар,
Одоблилар — шум, ичи қора.

Баррильдо

Оппа-очиқ нарсадан тонди.

Менго

Такрор айтаманки, гапим рост.
Ҳақиқатни сўзладим холос.

Лауренсия

Нима деди?

Баррильдо

Севги йўқ эмиш.

Лауренсия

Йўғ-е!..

Баррильдо

Ўзинг тушунтириб қўй!
Бунинг гапи беҳуда ва пуч.

Ахир, севги энг қудратли куч,
У бўлмаса, коинотда ҳам
Бўлмас эди бу ер, бу олам.

Менго

Уқиёлсам мабодо хатни,
Тасдиқлардим мен ҳақиқатни!
Файласуфлик китобсиз бўлмас,
Лекин ҳаёт теп-текис йўлмас,
Табиатда зиддият бордир,
Яратишда у беқарордир,
Зиддиятдан туғилар ҳаёт,
Шу тан, шу қон, асаб, мавҳумот,
Ҳатто зардоб ундан туғилур,
Бундан ишқни ким топа олур?

Баррильдо

Йўқ. Менго, бу ва у дунёмиз
Бир-бирига монанд. Севги ҳам —
Шу уйғунлик меваси, кўркам.
Биз борлиқни шунда кўрамиз.

Менго

Табиий ишқ деган нарсани
Мен ҳам инкор этмайман. У бор.
Бутун ҳаёт ривожни билан
Шунга тобе ва итоаткор.
Ниманики кўзимиз кўрса,
Ҳаммасига севги сабабкор.
Ҳар кимнинг ҳам қонида ишқдан
Аллақанча бор эканини
Мен биринчи инкор этмайман.

Паскуала

Ундай бўлса, жанжал нимада?

Менго

Сўзим шуки, севги бор, бироқ.
Ҳар ким севар ўзини фақат.

П а с к у а л а

Бу сўзингда йўқдир ҳақиқат!
Сен, Менго, бир атрофингга боқ;
Эр хотинга тикади жонни,
Ҳатто ҳайвон севар ҳайвонни!

М е н г о

Бундай севги, бундай эҳтирос
Ўз-ўзини севишдир, холос.
Бундай ишққа ишона кўрма.
Қани, айт-чи: муҳаббат нима?

Л а у р е н с и я

Гўзалликка интилиш.

М е н г о

Нега
Интилади муҳаббат унга?

Л а у р е н с и я

Кайфу сафо сурмаклик учун.

М е н г о

Шу сўзингга ясайман якун:
У ўзини ўйлайди.

Л а у р е н с и я

Ҳа-да.

М е н г о

Худосага келамиз унда:
Ўз-ўзини шод қилмоқчи-да?

Л а у р е н с и я

Менго, сен ҳақ.

Менго

Демак, мақсад шу:
Ёрни севиш бир баҳона-ю,
Ўзимизни хурсанд қиламиз.
Бошқа ишқ йўқ. Топа олмаймиз,
Хўш, сен? Айт-чи, севасанми сен?

Лауренсия

Муҳаббатим — иффатим, орим.

Фрондосо

Худо сени рашқда ёндирсин!

Баррильдо

Хўш, қозилар, баҳсни ютди ким?

Паскуала

Агар гапнинг ростини айтсак,
Бошимизни қилмасдан гаранг,
Бу саволнинг жавобини сиз
Ё сўфи, ё домладан сўранг.
Лауренсия ҳали ҳеч кимга
Қалби билан бўлмаган мафтун,
Менинг бўлса, тажрибам ғариб,
Қандай ҳукм чиқариш мумкин?

Фрондосо

Қизлар, гурур ёмон бўлади,
Сизни бир кун ҳалок қилади!

УЧИНЧИ САҲНА

Шулар ва Флорес

Флорес

Э, яхшилар, ёппаси — салом!

П а с к у а л а

Командорнинг малайи, ана!

Л а у р е н с и я

Виждони йўқ, қўшмачи, бадном.
Хўш, азамат, келинг?

Ф л о р е с

Тантана —
Оёғимдан етаклаб келди.

Л а у р е н с и я

Келибди-да, Дон Фернандо ҳам?

Ф л о р е с

Қўшинимиз галаба қилди.
Яширмайман: қурбон берилди,
Қонлар оқди, жонлар қирилди.

Ф р о н д о с о

Бошдан-оёқ батафсил сўзланг.

Ф л о р е с

Гувоҳиман: оғир бўлди жанг;
Съюдад Реал аталган шаҳар —
Одамлари жуда ҳам қайсар.
Шунинг учун командоримиз,
Шарафли зот ва сардоримиз,
Икки мингта пиёда аскар
Ва уч юзта отлиқ тўплади.
Жанг қўшинни сувдай ҳўплади,

Кўп қимматга тушди бу сафар.
Ериб ёвнинг истехкомини,
Босиб кирди шаҳарга саркор.
Барча исёнкорлар номини
Аниқлатди ва осди дарҳол.
Қора халқни арқонга боғлаб,
Қайноқ сувга томоғин доғлаб,
Қамчи билан саватди роса.
Жангдан бўлди шундай хулоса...
Ана, музика ҳам янгради.
Саркор жангдан келади омон.
Гулдастанинг яхшиси — шодлик,
Ғолибларни қилингиз шодон!

ТУРТИНЧИ САҲНА

Аввалгилар ва Командор, Малла Хуан, Эстевап,
Алонсо, Ортуньо, созандалар, деҳқонлар.

Созандалар

Яша, дон Фернандо,
Офарин, Командор!
Ёвларни қақшатар,
Ҳамиша музаффар.
Яшасин гусманлар
Яшасин хиронлар!
Элида фароғат,
Қўлида адолат;
Арабга беомон,
Қулатар тоғсимон.
У Сьюдад Реалда
Оқизди дарё қон.
Юртига ал-амон
Байроқлар келтирар.
Омон бўл, музаффар
Дон Фернандо Гомес.

Командор

Қишлоқлилар, раҳмат. Мен учун
Бебаҳодир муҳаббатингиз.

А л о н с о

Бу муҳаббат кичик бир учқун,
Ундан каттасига лойиқсиз.
Бугун қадам ранжида қилган —
Қишлоғингиз — шу Қўзибулоқ
Ва жамоа қутлайди қалбдан.
Аммо бунда одамлар қашшоқ,
Тупроғимиз жуда унумсиз,
Аравалар тизилган, бироқ,
Совғамиз ҳам ғариб, кўримсиз.
Фақат тоғ-тоғ истаклар билан
Кўм-кўк шохлар* тутамиз дилдан,
Уч-тўрт сават сопол идишу
Қўшинлардай саф чеккан ғозлар,
Худди жангга тайёр шоввозлар —
Янглиғ, ға-ға қилган овозлар
Қишлоғимиз ботир қушлари,
Шояд, ҳорғин кўнглингиз созлар!
Мана булар — тўнғиз тўшлари,
Кузда боплаб тузлаган эдик,
Чайнаган мард бўлади тетик.
Мана булар — икки юз товуқ,
Энди иссиқ қучоғи совуқ,
Хўрозлар ҳам хотинсиз қолди,
Дағдағаси буткул йўқолди.
Отлар совға қила олмадик,
Қалпоқлар ҳам ясатолмадик.
Олтинлардан нақшлар ўйилган
Эгар-жабдуқ безатолмадик.
Аммо менга ишонинг, саркор,
Содиқ қуллар зардан афзалроқ.
Ғоят қашшоқ бўлсак ҳам, бироқ,
Олтинлардан анча гўзалроқ
Битта дўжна мўйна тутамиз.
Сизга шундай орзу этамиз:
Қаттол жангда сиз бежавотир,
Совуқлардан омон бўласиз.
Почапўстин иситган ботир
Ёвни мағлуб этади шаксиз.

* Шохдан ясалган қадаҳлар.

Манов пишлоқ ва манов таом
Қўшимча бир мадор-ем бўлиб,
Сиҳат-омонликка эм бўлиб,
Хурсанд қилсин, хулласи-калом.

Командор

Жаноблар, кўп ташаккур сизга.
Энди боринг уй-уйингизга.
Омон бўлинг.

Алонсо

Тақсирим, энди
Истироҳат пайти ҳам келди.
Жамоанинг қурби етганда,
Қолмас эди бундай армонда:
Уйингизга, тақсирим, буткул
Баркаш-баркаш сочар эди дур,
Маъзур тутинг!

Командор

Балли, боринглар.
Тарқалинглар, хордиқ олинглар.

Эстефан

Ҳей, созанда, ҳей хонандалар,
Яна бир бор яллани олинг!

Созандалар

(хор)

Яша, дон Фернандо,
Офарин Командор!
Ёвларни қақшатар,
Ҳамиша музаффар...

Оқсоқоллар, деҳқонлар, созандалар кетишади.

БЕШИНЧИ САҲНА

Командор, Лауренсия, Паскуала, Ортуньо, Флорес.

Командор

Иклингиз шу ерда қолинг.

Лауренсия

Бизга хизмат, жаноби олий?

Командор

Яна гурур, менга-я? Қаранг,
Димоғ билан сўзлайди аранг!

Лауренсия

(Паскуалага)

Сенга деяптими?

Паскуала

Э, худо!

Фақат сенсан унга муддао!

Командор

Сўзим сенга, эй гўзал илон
Ва дугонанг — қишлоқ қизига.
Ахир, менга тобесиз-ку?

Паскуала

Ҳа,

Хўжамизсиз, жаноб паҳлавон,
Лекин ифбат сизга тобемас!

Командор

Сафсатани энди қилинг бас,
Кирилинг. Қўрқманг. Уйда одам бор.

Лауренсия

Оқсоқоллар бўлса, кирардим,
(Битталари — менинг ўз отам),
Лекин ёлғиз кирмайман ҳечам...

Командор

Эй, Флорес!

Флорес

Лаббай?

Командор

Бу қизлар
Унутганми менинг зотимни?

Флорес

Ҳой, тентаклар, сочи пахмоқлар!

Лауренсия

Қўлингни торт!

Флорес

Киринг, аҳмоқлар!

Паскуала

Йўқол!

Бизни киритиб олиб
Эшикни тақ бекитасан-а!

Флорес

Жаноб сизга ўлжаларини
Кўрсатмоқчи.

Командо,

(Ортуньога, секин.)

Кириши билан
Қулфни сол. Кўзни катта оч!

(Кетади.)

Лауренсия

Қўйиб юбор, Флорес! Бўлди!

Ортуньо

Совға-салом билан бирга сиз,
Командорга ҳадя бўлгансиз.

Паскуала

Бу совуқнинг гапини қара!
Йўлни тўсма, шилқим тасхара!

Флорес

Вой сени-ей! Қутулиб бўлсан!

Лауренсия

Шунча товуқ, ғоз, тўнғиз гўшти
Етмайдами жанобингизга?

Ортуньо

Ҳаммасидан сизнинг гўштингиз
Унинг учун мазали, ширин.

Лауренсия

Ҳазм бўлмай, ёрилиб ўлсин!

Лауренсия билан Паскуала кетадилар.

Флорес

Булар бошга бало бўлди-ку!
Агар уйга кирсак қуп-қуруқ,

Хўжайиндан эшитамиз дўқ,
Ичганимиз бўлади оғу.

О р т у н ь о

Осон эмас бунақа хизмат,
Кундан-кунга ортар машаққат,
Ё чидайсан, бўйнингни эгиб,
Ё қочасан, думингни тугиб!

ОЛТИНЧИ САҲНА

Лауренсия, Фрондосо.

Лауренсия

Фрондосо, анхор четида
Чала қолди ювган кирим ҳам,
Хузурингга югурдим илдам.
Гап кўпайди халқнинг ичида,
Пичир-пичир жонимга тегди,
Шивир-шивир бошимни эгди,
Элнинг кўзи сен билан менда,
Иккимиз бир юргандан кейин
Севгимизни яшириш қийин.
Ҳамма нарса мукамал сенда.
Эл: йигитлар сараси, дейди,
Либосингни ҳамма мақтайди.
Қизчаларнинг ҳаваси келиб,
Тўйларида ўйнаймиз, дейди:
Йигитчалар: катта тўй бўлиб,
Шароб ичиб қувнаймиз, дейди.
Домла Хуан Чаморро тезда
Намозини бир четга қўйиб,
Бизга никоҳ ўқишга муштоқ.
Индасанг-чи! Тоқат бўлди тоқ!
Сен бўлсанг... Сен жуда бепарво...
Омбор гами ўраб бошингни,
Мени эмас, ўйлайсан танҳо
Қишда еяр нону ошингни...
Одамларнинг гап-сўзларидан
Бошим қотди Бас, Фрондосо,
Оч қорним, тинч қулоғим, дея,
Йироқ юрай юрт кўзларидан...

Ф р о н д о с о

Лауренсия, жоним, айт, нега
Рад этасан мени беомон?
Не ёмонлик қилдим мен сенга?
Бу кунимдан ўлганим осон.
Кошки эди, оҳ, ёринг бўлсам,
Вафодоринг, дилдоринг бўлсам;
Оқибатинг шу бўлдими, ёр?
Найлай, менда йўқдир ихтиёр...

Л а у р е н с и я

Маслаҳатим шуки, дардингни
Тоғам Малла Хуанга сўзла.
Сени унча севмайманку-я,
Ҳар қалай, бир уриниб кўр-чи!

Ф р о н д о с о

Э, худойим! Жаноб келяпти!

Л а у р е н с и я

Овга чиққан бўлса керак. Сен
Чакалакда яшириниб ол.

Ф р о н д о с о

Эҳ, рашк жоним кемиряпти!

(Яширинади.)

ЕТТИНЧИ САҲНА

Ш у л а р в а м и л т и қ к ў т а р г а н к о м а н д о р .

К о м а н д о р

Қандай бахт бу — мен бунда асов
Эркак буғи кетидан қувиб,
Нақ оҳуга рўбарў келдим!

Лауренсия

Анҳорда кир ювишдан чарчаб,
Озгина дам олдим, шу ерда.
Рухсат этинг, жаноби олий,
Тезда борайин, ишимдан қолмай.

Командор

Шу ёввойи табиатингга,
Жоним Лауренсия, қойилман,
Лекин бундай одамовилик
Худо берган латофатингни
Камситади ва гўзаллигинг
Хунукликка ўхшаб кетади.
Нега энди мандан қочасан?
Сен ишқимга бунча бепарво?
Ҳайриятки, кимсасиз саҳро
Бугун менга ёрдам беради.
Ахир, сенинг хўжангман, гўзал,
Ётсирама, лабингни бурма.
Хўжайиннинг ҳаққи бор азал,
Итоат қил, юзинг ўгирма.
Семиз Педро хотини марол —
Себастьянадан ўрناق ол,
Никоҳлари қонуний, лекин
Қучоғимга кирди у секин...
Ёки, Мартин Посо хотини,
Хусни билан банд қилди мени,
Тўйларидан икки кун ўтган,
Аммо тунда мен билан кетган...

Лауренсия

Улар бошқа, мен бошқа олам.
Улар худди сиз айтган одам.
Тенг қилмангиз мени уларга!
Тушингизни айтинг сувларга!
Сийнангизда хоч бўлмаганда,
Зарра шубҳа қолмасди менда.
Иблис дердим, рост, худо урсин!
Хайр, жаноб, овингиз юрсин!

К о м а н д о р

Сенга гапни уқтириш қийин!
Милтиғимни ташлай-чи, кейин
Сўзни чўзиб ўтирмай, дарҳол
Қўлим билан бурайман сочинг...

Л а у р е н с и я

Қочинг!

Тегманг! Тентак бўлманг, тақсирим!

К о м а н д о р

Жим!

Ф р о н д о с о

(Ўзича.)

Милтиғини олсам қўлимга,
Жўнатаман шумни ўлимга!
(Милтиқни олади.)

К о м а н д о р

Бас, олишма!

Л а у р е н с и я

Муқаддас осмон,

Мадад юбор!

К о м а н д о р

Бас, қўрқма, жонон,

Тўрт томонда жин ҳам йўқ.

Ф р о н д о с о

Мен бор!

Қизга тегманг, жаноб Командор,
Ёки, шуни яхши билингки,
Юрагимда тошган ғазабим
Заҳар эмган ўққа айланиб,
Сийнангизни безаган хачни
Кок тагидан тешиб ўтади.

К о м а н д о р
Қишлоқи ит!
Ф р о н д о с о
Лауренсия, қоч! Бу ерда ит йўқ.
Ла у р е н с и я
Ф р о н д о с о,
Эҳтиёт бўл!
Ф р о н д о с о
Қоч!
Ла у р е н с и я кетади.

САККИЗИНЧИ САҲНА

К о м а н д о р, Ф р о н д о с о.
К о м а н д о р
Мияси йўқ аҳмоқ бўлмасам
Қиличимни ташлаб чиқмасдим!
Қушчаларни ҳуркитмайин деб,
Мен атайлаб тақмаган эдим.
Ф р о н д о с о
Жаноб, қаранг: тепкини боссам,
Жаҳаннамга жўнаб қоласиз!
К о м а н д о р
Гўзал қўлдан чиқди.
Ҳей, аблаҳ,
Эшитяпсанми? Милтиқни ташла!
Ташла дейман уни, муттаҳам!
Ф р о н д о с о
Нега энди ташлар эканман?
Ҳали жондан тўйганим йўқ-ку!

Шуни яхши билиб олингки,
Муҳаббатнинг қулоғи оғир,
У тахтида мағрур ўтириб,
Бузуқларга қулоқ солмайди.

К о м а н д о р

Мендан қўрқмас баҳодир сендай
Қишлоқига елка тутсинми?
Кўкрагимга ота қол, аблаҳ!
Отганда ҳам, нишонга тик ур!
Баслашмайман, аслзодалар
Фуқарога тенг келса — уят.

Ф р о н д о с о

Йўқ, йўқ. Эсим ҳали жойида,
Кимлигимни яхши биламан.
Ҳаётимни сақламоқ учун
Мен милтиқни олиб кетаман.

(Кетади.)

К о м а н д о р

Эҳ, шарманда бўлдим ўлгудай!
Аммо алам ва уят учун
Мен омонсиз қасос оламан.
Нега уни бўғмадим дарҳол!
Худо шоҳид, шарманда бўлдим!

П А Р Д А

ИККИНЧИ ПАРДА

Қўзибулоқ қишлоғида майдон.

БИРИНЧИ САҲНА

Эстефан, Рехидор.

Эстефан

Сизга соғлиқ тилаганим ҳақ бўлганидай,
Бу сўзим ҳам ўшандай ҳақ: йил оғир келди.
Қурғоқчилик жонга тегди. ғалламиз унмай.
Энди донни тежаш керак: шу чора қолди.
Кейин қуруқ пушаймондан қорин тўймайди.

Рехидор

Жуда тўғри. Жанжал, гавго чиқмасин десак,
Хўжаликда қаттиқ қўллик, ўткир кўз керак.

Эстефан

Биз шу гапни арз этамиз Командорга ҳам.

ИККИНЧИ САҲНА

Шулар ва Леонело, Баррильдо.

Леонело

Э, кечга қолибмиз, ғийбатхонани
Эгаллаб олишибди.

Баррильдо

Хўш, қани, айтинг,
Саламанкада умр яхши кечдим?

Леонело

Бир нави кун кечирдим.

Баррильдо

Менинг чамамда,
'Дурустгина студент бўлсангиз керак.

Монело

Билимлар асосини ҳўпладим сувдак.

Баррильдо

Шу кунларда китоблар чиқди беҳисоб,
Йўлда кимни учратманг, донишманд, арбоб.

Монело

Аксинча, юртда китоб кўпайган сари
Тобора камаяди донишмандлари.
Одамлар шошиб колган, атрофга қаранг,
Ақлнинг кўплигидан каллалар гаранг.

УЧИНЧИ САҲНА

Шулар, Малла Хуан, деҳқонлар.

Малла Хуан

Тўй ҳеч қачон бунчалик қиммат бўлганмас,
Исрофгарлик бунчалик одат бўлганмас.
Бойларнинг йўли бошқа. Камбағаллар ҳам
Калин деган балога бундай ўлганмас!

Деҳқон

Командор қалай? Унинг ўчи кўп ёмон.

Малла Хуан

Лауренсияни ҳақорат қилди у ҳайвон!

Деҳқон

Одам ҳам бўладими шундай хотинбоз?
Уни анов зайтунга осиб қўйсанг оз!

ТУРТИНЧИ САҲНА

Шулар, Командор, Ортуньо, Флорес.

Командор

Олло ёр бўлсин, жаноблар!

Рехидор

Марҳамат, сеньор!

Командор

Йўқ, йўқ, қўзғалманг.

Қимирламанг!

Эстефан

Сеньор, ўтиринг,

Бу жой — ҳар қачонгидай, сизнинг жойингиз.
Биз туриб ўрганганмиз.

Командор

Ўтинаман,

Бемалол ўтиринглар.

Эстефан

Турганимиз —

Сизга ҳурматимиз нишонаси. Дарвоқе,
Ҳурматсиз кишилар ҳурмат қилолмас.

К о м а н д о р

Даврага ўтирайлик. Мен сизлар билан
Ҳангома қилмоқчиман у ёқ-бу ёқдан.

Э с т е в а н

Тозини кўрдингизми, сеньор?

К о м а н д о р

Эшитдим,
Хизматкорлар роса ҳам мақташди уни.
Оқсоқол, у тозингиз мўъжиза эмиш,
Қушларнинг орқасидан елдай учармиш!

Э с т е в а н

Сизга рост айтишибди. Бўласиз рози.
Овни эплаб беради мақталган този.
Омбор тешган алчоқ ҳам ундай чополмас,
Жангдан қочган қўрқоқ ҳам ундай чополмас.

К о м а н д о р

Тозингизга буюринг, елдай югурсин,
Бир ҳурков қуёнчани илиб кетирсин.
Мен қувиб етолмадим, кўп абжир экан,
Унга бас келолмади мендай тез мерган.

Э с т е в а н

У қаерда? Кўрсатинг! Тутаман дарҳол.

К о м а н д о р

Шу яқинда. Қизингиз — у соҳибжамол

Э с т е в а н

Йўғ-е? Қизим? Наҳотки, Лауренсия?

К о м а н д о р

Ҳа.

Эсте ван

Сиз уни тутмоқчисиз?

Командор

Уришиб қўйинг.

Эсте ван

Нега?

Командор

У мени писанд қилмай юрибди. Менга
Ундан қолишмайдиган гўзаллар шайдо.
Ана, эр: хотини-чи? Сарвқад барно
Думоғ-фироқ қилмасдан сийлади.

Эсте ван

Уят!

Сеньор, бундай сўз бизга қаттиқ ҳақорат.
Бундай сўзни айтишдан уялинг.

Командор

Эҳе!

Деҳқоннинг тили бийрон бўлиб қолди.
Сен, Флорес, бу шаддод маҳмадонага
Арастуниг мағзини чақиб бер дарҳол.

Эсте ван

Сеньор,

Сиз ўз иззатингизда, биз ўз ҳурматимизда.
Аввалгидек, ҳозир ҳам биз ўз одатимизда.
Қўзибулоқ қишлоғи — тизич-омон дийр,
Унинг гоят кўп шонли одамлари бор.

Леонело

У номуссиз ёвузни қаранг!

К о м а н д о р

Худо ҳаққи, айтинг, Рехидор,
Нега мендан хафа бўласиз?

Р е х и д о р

Сўзларингиз жуда беҳаё,
Шаънимизни ерга урдингиз,
Гапингизни эшитмоқ — уят.

К о м а н д о р

Уятни ҳам биламан, денглар?
Калатрава мардларин қаранг!

Р е х и д о р

Ўзгаларнинг кўкракларида
Қонли хочлар ялтираса ҳам
Ўз қонлари ғоятда лойқа.
Биз улардан анча соф, кўркам.

К о м а н д о р

Ёинки, мен сизга қўшиб қон,
Қонингизни буздимми ёмон?

Р е х и д о р

Мабодо, қон ифлос бўлса, у
Заҳарлайди мисоли оғу.

К о м а н д о р

У лойқами, тиниқми, фарқсиз,
Маза қилур хотинларингиз.

Э с т е в а н

Сеньор, бундай сўз жуда уят.
Бундай дейиш — бизларга тухмат.

К о м а н д о р

Қишлоқидан таъбим ғоят кир,
О, шаҳарлар, мен сизга асир!
У ерларда бойлар иззатда,
Монелик йўқ, айшу роҳатда.
Хотинлари меҳмон чорлайди,
Эрлари шод, кулиб порлайди.

Э с т е в а н

Бас, сеньор, бу гапларни қўйинг!
Қалбимиз пок, ақлимиз бутун.
Шаҳарда ҳам парвардигор бор,
Шаҳарда ҳам жазолар қонун.

К о м а н д о р

Бас! Жўнанглар!

Э с т е в а н

Эҳе, бу кимни
Ҳайдаяпти? Бу ер кимники?

К о м а н д о р

Мен сизларга деяпман: жўнанг!
Майдон бўшатилин! Тез!

Э с т е в а н

Ҳозир

Биз кетамиз.

К о м а н д о р

Тўпланишмасдан,
Якка-якка тарқалинг.

Ф л о р е с

Сеньор,
Утинаман, босиқроқ бўлинг!

Командор

Қўйиб берсам, тўпланиб булар,
Бутун қишлоқ таҳдид ҳам қилар.

Ортуньо

Сеньор, чидам керак!

Командор

Ё раббий,
Чидамимга ўзим ҳайронман.
Уйларига бари йўқолсин,
Аммо якка-якка тарқалсин.

Леонело

Раббим, кўзларимга ишонмайман!

Эстефан

Бошқалар бораверсин,
Мен бу ёққа кетаман.

БЕШИНЧИ САҲНА

Командор, Ортуньо, Флорес.

Командор

Хўш, бу авом қалай? Нима дейсиз?

Ортуньо

Улар ёлғон гапиришмайди.
Улар жуда норози Бир сиз
Бунга иқрор бўлмаясиз.

Мен

Хўжайинми уларга, ё йўқ?

Флорес

Сеньор, асло фойда бермас дўқ.

К о м а н д о р

Милтиғимни ўғирлаган-чи?
У бемалол юраверсинми?

Ф л о р е с

Лауренсия уйи олдида
Кеча тунда бўлган муштлашда
Адабини еди у шўрлик.
Афти менга таниш кўринди.
У қулоғи, бу қулоғига
Муштим билан аямай солдим.

К о м а н д о р

Фрондосо ўзи қаерда?

Ф л о р е с

Шу ўртада санқиб юрганмиш.

К о м а н д о р

Менга милтиқ ўқталган аблаҳ
Шу яқинда эркин юрармиш!

Ф л о р е с

Уни ушлаш жуда ҳам осон,
Донга илҳақ содда қушсимон,
У ҳуштакка учиб келади
Ва тузоққа тушиб қолади.

К о м а н д о р

Гренада қаҳрамонлари
Ва Кордова паҳлавонлари
Даҳшатимдан қалт-қалт титрайди.
Аммо бунда пасткаш бир дайди
Кўкрагимга милтиқ тирайди!
Қиёматдан аник нишон бу!

Ф л о р е с

Севгучилар ботир бўлади.

О р т у н ь о

Сенбор, сизни ўлдиришни у
Истамаган. Миннатдор бўлинг.

К о м а н д о р

Мен ҳали ҳам сабр қиламан.
Акс ҳолда, қабиҳ қишлоқни
Қиличимдан ўтказиб дарҳол,
Бошдан-оёқ ёндирад эдим.
Мен олисда кулай пайт пойлаб,
Кутажакман. Ҳозирча ақлим
Қасосимни жиловлаб турсин.
Паскуала нима деди?

Ф л о р е с

У —

Тўйим яқин, мумкинмас, деди.

К о м а н д о р

Хуллас, сабр қилсин, дебди-да?

Ф л о р е с

Тўйдан кейин кўришиши нақд.
Интизорлик оши ширин.

К о м а н д о р

Олалья нима дейди?^{Хўш,}

О р т у н ь о

У —

Анча эриб, юмшоқ гапирди.

Командор

Яна ҳазил? Яна ваъдами?

Ортуньо

Кўп баджаҳл унинг қайлиғи,
Кеча-кундуз кўзи ёрида.
Мен у ерда парвона бўлиб —
Юрганимни кўриб, қақшайди.
Сиз ҳам, хизматкорларни бошлаб,
Қиз олдига кўп бораверманг.
Йигит рашки сал пасайганда,
Аввалгидек қатнайверасиз.

Командор

Холва десанг, оғиз чучимас!
Бир қишлоқи бизга келар бас...

Ортуньо

Инес қалай?

Командор

Инес қалай?

Флорес

Қайсиси?

Командор

Антон —
Хотин қилиб олган қиз.

Флорес

Э, у —

Ҳар дақиқа сизга интизор.
Сизга айтсам, уни кўришга
На калиту, на арқон даркор.

Командор

Бундай жононларни севаман,
Аммо улар жуда ҳам ювош.
Оҳ, бўлсайди улар бағри тош,
Севган бўлар эдим ўн чандон!

ОЛТИНЧИ САҲНА

Шулар ва Симбранос.

Симбранос

Айтинглар, Командор қаерда?

Ортуньо

Кўзинг кўрми, кўрмаяпсанми?

Симбранос

Эй, шавкатли Фернандо Гомес!
Яшил қалпоқ ўрнига дарҳол
Оқ шлёмни кийинг, камзулни
Алмаштиринг совут, қалқонга!
Сеньор, отга мининг шу замон!
Фақат бир сиз ёвларимизни
Кастилияга сура оласиз!

Командор

Бас! Ортиқча гапга фурсат йўқ.
Ортуньо, майдонга чиқиб,
Тезда буюр, карнай янграсин.
Солдатлар қанча?

Ортуньо

Таҳминан

Элик нафар.

Командор

Фармон бер: бари
Отларини эгарласинлар!

Симбранос

Тезроқ елинг! Вақт бой берилса,
Қирол олур Сьюдад Реални!

Командор

Йўл қўймаймиз, хотиринг жам қил!

ЕТТИНЧИ САҲНА

Кўзибулоқ яқинида майдон.

Лауренсия билан Паскуала қочиб келишяпти. Улар кет-
дан Менго пайдо бўлади.

Паскуала

Менго, биздан узоқлаб кетма!

Менго

Сиз нимадан қўрқасиз бунда?

Лауренсия

Ихтиёт шарт. Бирга қайтайлик.
Қишлоғимиз атрофи бўм-бўш.
Дуч келмайлик яна биз унга.
Тўда-тўда бўлиб юрайлик.

Менго

Э, шум иблис! У бошимизга
Не савдолар солди!

Лауренсия

У бизга

На кун, на тун тинчлик беради.

Менго

Э худойим, чақмоғинг билан
Ериб ташла унинг бошини,
Хонумони куйиб кул бўлсин,
Юрт тинчгина есин ошини!

Лауренсия

У йиртқич, у — вабо-ю заққум.

Менго

Мен эшитдим, Фрондосожон
Сени ёвдан сақлабди омон.
Командорнинг оч биқинидан
Дарча очай дебди азамат.

Лауренсия

Эркакларни нафрат қилардим,
Лекин ўша биргина лаҳза
Нафратимни буткул сўндирди,
Ва кўнглимда чечак ундирди.
Фрондосо — асил паҳлавон,
Керак бўлса, беражакдир жон.

Менго

У ўзини панага олсин,
Қўлга тушса, ёмон бўлади.

Лауренсия

Айрилишим азоб бўлса ҳам,
Мен ҳам ундан шуни сўрайман;
Лекин сира сўзга кирмайди,
Ушқиради, ёниб қайнайди.
Командор-чи? Онт ичган эмиш,
Оёғидан дорга осармиш.

Паскуала

Осиш керак унинг ўзини!

Менго

Тош ҳам уни тиндиради. Мен
Тўрвамдаги тош билан солсам,
Худо ҳаққи, хом калласининг
Косасини чил-чил синдириб,

Уйнатардим харом мағзини!
Бу дунёда бормикан яна
Дон Фернандо Гомесдай аблаҳ?!
П а с к у а л а

Иўқ, у битта. Уни онаси
Ургочи шер қаҳри-ла туққан.

САККИЗИНЧИ САҲНА

Ш у л а р в а Х а с и н т а.

Х а с и н т а

Қутқаринглар, ўртоқжонларим,
Дўстлигимиз ҳаққи, сўрайман!

Л а у р е н с и я

Нима бўлди, дўстим Хасинта?

П а с к у а л а

Қутқарамиз, бизларга ишон.

Х а с и н т а

Сьюдад Реал томон йўл олган
Командорнинг шум малайлари
Доғ тушириб жанговар тигга,
Мени қувиб қолдилар, сеньор —
Базми учун керак бўлибман.

Л а у р е н с и я

Аждаҳодан сени худойим
Паноҳида асрасин доним!
Командорга сен фақат ўйин,
'Аммо менга бўлади қийин!

(Кетади.)

П а с к у а л а

Хасинта, мен эркак эмасман,
Сени қандай қилай ҳимоя?

(Кетади.)

Менго

Мен эркакман, бу мансабимдан
Воз кечишга асосим йўқдир.
Мени маҳкам ушла!

Хасинта

Қуролинг —

Борми?

Менго

Эҳ-ҳе, бўлганда қандоқ!

Хасинта

Қани кўрсат!

Менго

Мана, метин тош.
Жангда сўзсиз голиб чиқаман.

ТУҚҚИЗИНЧИ САҲНА

Хасинта, Менго, Флорес, Ортуньо ва солдатлар.

Флорес

Ҳа, қочмоқчи эдингми биздан?

Хасинта

Оҳ, мен ҳалок бўлдим!

Менго

Жаноблар,
Чақачалик уялиш керак...

О р т у н ь о

Сен нимага аралашсан?
Шу қушчага қоровулмисан?

М е н г о

Қўриқлайман фақат сўз билан —
Қариндошим бўлади бу қиз.
Шу сабабдан ҳимоякорман.

Ф л о р е с

У жонидан тўйган шекилли.

М е н г о

Йўғ-е! Жаҳлим чиқара кўрманг,
Белбоғимнинг мўъжизаси бор,
Осонликча жон бермайман, ҳа!

УНИНЧИ САҲНА

Шулар, Командор, Симбранос.

К о м а н д о р

Бу нима гап? Ҳар қандай пасткаш
Мажбур этса отдан тушишга!

Ф л о р е с

Бу қишлоқнинг деҳқонларини
Вабо каби қуритиш даркор,
Акс ҳолда, шаддодлик билан
Қиладилар ҳолимиз ночор!

М е н г о

Эй сеньорим, агар адолат
Ботирларга бўлса чин одат,
Сиз гуноҳга йўл қўя кўрманг.
Булар сизни рўкач қилишди,
Шўрлик қизни қувиб келишди;
Қайлиғидан, азиз муҳтарам

Ота-она бағридан бу дам
Айирмоқчи бўлишди. Дарҳол
Фармон беринг, тегишмасин.

К о м а н д о р

Мен
Қайсарларни жазоламоққа
Дарҳол фармон бераман. Қани,
Сопқонни чўз!

М е н г о

Сеньор!..

К о м а н д о р

Симбранос,
Ортуньо, Флорес, аяманг,
Сопқон билан қўлини чирманг,
Ўрнак бўлсин буларга мингбаъд!

М е н г о

Тақсир, шуми сиздан мурувват?

К о м а н д о р

Айт-чи, мени орқа-овлоқда
Не дейдилар қабиҳ қишлоқда?

М е н г о

Шафқат қилинг; бирорта киши,
Ҳурматсизлик бўлдими иши?

Ф л о р е с

Ўлдирайми?

К о м а н д о р

Улуғвор ишга,
Ғанимларга қарши урушга —
Тайёрланган қуролни бадном —
Қони билан қилмагин харом.

О р т у н ь о

Нима жазо берай?

К о м а н д о р

Савала!

Қип-яланғоч қилиб ечинтир,
Хов анави чинорга боғла,
Узангини ечиб...

М е н г о

Раҳм қилинг,
Виждонингиз борми, эй жаноб!

К о м а н д о р

Токи қайиш темирдан ажраб
Тушмагунча баданини шил!

М е н г о

Ё раббий, зил ғазабинг билан
Золимларнинг бошини янчил!

Ф л о р е с, О р т у н ь о, С и м б р а н о с М е н г о н и о л и б к е т а -
д и л а р.

УН БИРИНЧИ САҲНА

К о м а н д о р, Х а с и н т а, с о л д а т л а р.

К о м а н д о р

Хўш? Бу шаштни қаёқдан олдинг?
Мансабдордан, улуғвор зотдан
Қишлоқини афзал кўрдингми?

Х а с и н т а

Қайтиб беринг эркимни, жаноб!
Бу кунимдан ўлганим яхши,
Бу уятга чидаёлмайман!

К о м а н д о р

А-ҳа? Чидамайман дегин?

Х а с и н т а

Ҳа.

Менинг отам — муҳтарам киши,
Сизча бўлмаса ҳам мансаби,
Олижаноб хулқи-атвори
Сиздан анча баланд.

К о м а н д о р

Ҳақорат —

Ва қўполлик газабнокларнинг
Жаҳлига ўт ёқади яна.
Юр!

Х а с и н т а

Қаёққа?

К о м а н д о р

Мен билан бирга.

Х а с и н т а

Сеньор, пухта ўйланг!

К о м а н д о р

Жуда соз,
Пухта ўйлай. Ва лекин бунда
Яна сенга ёмон бўлади.
Қайсар қизнинг азоби қурсин.
Сени аскарларга отаман.

Х а с и н т а

Дўқдан сира қўрқмайман. Аммо
Тирик қўлга тушмайман асло.

Командор

Юр, қишлоқи! Қани! Кутяпман.

Хасинта

Сеньор, шафқат қилинг, сўрайман!

Командор

Шафқат-пафқат бўлмайди.

Хасинта

Ё раб,
Бағри тошга ўзинг жазо бер!

УН ИККИНЧИ САҲНА

Лауренсия, Фрондосо.

Лауренсия

Фрондосо, сен ҳайиқмасдан
Келибсан-а
бу ерга? Қойил!

Фрондосо

Келганимдан мақсад шуки, бил:
Қўрқув билмас севгувчи кўнгил.
Мен анави тепа устидан
Командорнинг кирганин кўрдим,
Сени ўйлаб, ташвишим ортиб,
Қишлоқ томон елдай югурдим.
Шайтонларнинг даргоҳига у
Тезроқ бориб, буткул даф бўлсин!

Лауренсия

Жим! Кимгаки ўлим тиласанг,
Унинг умри узоқ бўлади.

Ф р о н д о с о

Менга қолса, уч юз йил яшаб,
Заҳарини мукаммал ошаб,
Истагимиз шуки, ниҳоят,
Юртимиздан йўқолсин офат.

Лауренсия, айтгил, жонгинам,
Аввалгидек мени ҳозир ҳам
Севасанми? Вафодормисан?
Аввалгидек менга ёрмисан?

Айтгил, тоза ишқимга, жонон,
Мукофотни оламан қачон?
Бутун қишлоқ бизни сўзлайди,
Тўйимизни доим кўзлайди.

Лекин сендан жавоб йўқ ҳамон,
Шу сабабдан ҳамма ҳам ҳайрон.
Утинаман, бермагил азоб,
Сендан аниқ кутаман жавоб.

Л а у р е н с и я

Қишлоққа ҳам, сенга ҳам сўзим —
Шуки, ишон, розиман ўзим.

Ф р о н д о с о

Жоним, тингла арзи-ҳолим,
Босган изларингни ўпаман.
Фақат сендан бахтим топаман.
Жавобингни кутар саволим.

Л а у р е н с и я

Қуруқ сўздан йўқдир фойда,
Етмоқ бўлсанг агар менга,
Дарҳол ёлбор сен отамга,
Ётажаксан ана шунда.
Ана, отам билан амаким.
Мен уйимга беркинаман жим,
Бор, гаплаш.

Фрондосо

Э, худо, мадад бер!

Лауренсия уйга кириб кетади.

УН УЧИНЧИ САХНА

Фрондосо, Эстефан, Рехидор.

Эстефан

Сеньор ёмон ахлоқи билан
Хаммамизни уятга қўйди.
Бутун қишлоқ, тоқати тугаб,
Фуқаромиз жонидан тўйди.
У тобора ҳаддидан ошиб,
Зўрлигининг ниҳояси йўқ.
Хасинтамиз қўлига тушиб,
Зор йиғлади, ҳимояси йўқ.

Рехидор

Шаҳватбозлар қаттиқ дастидан,
Испания зулм остида.
Шунинг учун биз одил қирол
Хукмин қабул қилгаймиз дарҳол.
Хасинтага ачинаман. У
Пок қиз эди гўёки ёғду.

Эстефан

Менгога ҳам жуда жабр бўлди!

Рехидор

Бечоранинг орқаси худди
Ис босгандай кўм-кўк қонталаш.

Эстефан

Жим! Бу даҳшат, бу қаттиқ зиён
Юрагимни ўртайди ёмон,
Командорнинг зулми бепоеён.

Ортиқча юк бўлгандан кейин,
Нега керак менга бу асо?

Рехидор

Нима чора? Сиз командорнинг
Малайлари олдида ожиз.

Эстеван

Иштаҳаси карнай. Эшитдим,
Педро-семиз хотинини ҳам
Жар тубида, булоқ бошида
Учратибди ва роса хўрлаб,
Лашкарига инъом қилибди.

Рехидор

Биров қулоқ соляпти. Ким бор?

Фрондосо

Афв этасиз, бу ерда менман.

Эстеван

Фрондосо, азиз фарзандим,
Мендан авф сўрама зинҳор.
Сен отангнинг асил дилбанди,
Лекин мен ҳам отангчалик бор.
Шу елкамда катта қилганман,
Уғлим десаъ арзигуликсан.

Фрондосо

Тўғри, сеньор, эслайман ҳамон,
Сиз бўлгансиз доим меҳрибон.
Кимлигимни яхши биласиз.
Бир сўзим бор, қулоқ берасиз.

Эстеван

Сени телба Командор хафа —
Қилдимми?

Фрондосо

Ҳа, ранжитди, сеньор.

Эстефан

Мен ҳам буни сезувдим.

Фрондосо

Сеньор,

Менга бўлган муҳаббатингиз;
Ҳурматингиз билганим учун,
Сўзим шуки, пок фарзандингиз
Лауренсияга бўлганман мафтун,
Энди сизга очай юрагим,
Хотинликка олиш — тилагим.
Сўзим қўпол; балки, шошганим,
Балки журъат билан тошганим
Жасоратга сабаб бўлгандир,
Лекин кўнглим ишққа тўлгандир...

Эстефан

Фрондосо, ўғлим, бу сўзинг
Менга мойдай ёқади, ўзинг
Ҳузурига келиб шод қилдинг,
Ҳаётимни кўп обод қилдинг.
Оллога минг қатла шукурки,
Менга қўйиб шунчалар ихлос,
Ташвишлардан айладинг халос.
Энди дардим дармони сенсан,
Номус-орим қалқони сенсан.
Қайлиғингни севишинг аниқ,
Қалбинг тоза ишқ билан ёниқ.
Аммо аввал отанг иккимиз —
Бирга аҳду паймон қиламиз.
Бир қарорга келамиз шаксиз.
Бахтли бўлиб яшанг иккингииз.
Юрагимга сизмай қувончим,
Сенга яна ортди ишончим.

Рехидор

Менда шундай мулоҳаза бор:
Қиз фикрини билиш ҳам даркор.

Эстеван

Бу борада бўлинг хотиржам!
Ҳал бўлади бу масала ҳам.
Булар ишни пиширган десам,
Мени койинг, агар янглишсам.
Аммо сепни сўзлашиб олиш —
Кечиктириб бўлмайдиган иш.
Унчалик кўп бўлмаса ҳам, ман
Сизларга пул йиғиб қўйганман.

Фрондосо

Ташвишланманг. Сеп нега керак?

Рехидор

Хурсанд бўлинг, мана бу юрак!

Эстеван

Хуш? Қизалоқ чиқсинми? Қани,
Узи берсин бунга жавобни!

Фрондосо

Бу бошқа гап! Мажбур қилмангиз
Уз оғзидан бир илинсин қиз!

Эстеван

(чақиради)

Лауренсия! Қизим!..

УН ТҮРТІНЧИ САХНА

Шулар ва Лауренсия.

Лауренсия

Сеньор, лаббай...

Эстефан

Мен ҳақ эканманми? Бир товуш
Ва у учиб келди гўё қуш...
Қизим, сенда бир оғиз гап бор.
Жавобингни ёлғиз эшитай,
(Қани, четга борайлик.) Айтай —
Сенга битта хушхабар, дилдор —
Хила деган дугонанг бор-ку?
Фрондосга тегмакчимиш у...
Бундай йигит кам топилади,
Қиз болани бахтли қилади.

Лауренсия

Хила эрга тегармишми?

Эстефан

Ҳа.

Нима дейсан, йигит маъқулми?

Лауренсия

Бунга шубҳаланиш мумкинми?

Эстефан

Дуруст. Аммо у қиз гўзалмас,
Фрондосо келолмайди бас.
Кел, яхшиси, Лауренсия, бунга
Ўзинг тегиб қўя қол.

Лауренсия

Ота,

Соқолингга тушса ҳам қиров,
Ҳазилингни қўймайсан бирров!

Э с т е в

Уни севасанми?

Ла у р е н с и я

У — жоним,
Меҳрибоним ва қадрдоним.
Лекин бундай ишда... яна, сиз...

Э с т е в а н

Демак, хўп деб жавоб берамиз.
Розимисан?

Ла у р е н с и я

Майли...

Э с т е в а н

Жуда соз!
Модомики калит қўлимда,
Иш жойида бўлади. Қани,
Қудамизни топайлик энди.

Р е х и д о р

Кетдик.

Э с т е в а н

Уғлим, пул борасида
Унга қандай жавоб берайин?
Агар тўрт минг маравелини
Берсам, хурсанд қиларман уни.

Ф р о н д о с о

Утинаман, сеньор, бу гапни
Бир чеккага қўйиб турайлик.
Гадомасман. Хафа бўламан.

Э с т е в а н

Уғлим, мен ҳам шундай деганман,
Лекин кейин афсус еганман,

Хаёлингда бўлсин келажак,
Келажакни ўйламак керак.

Эсте ван, Рехидор кетадилар.

Лауренсия

Фрондосо, шодмисан?

Фрондосо

Менми?

Мендек бахтли йўқ замонда,
Қанотим пўлатдан, учаман,
Севибли ёримни қучаман.
Эҳ-ҳе, яшайман омонда!

Қўзибулоқ яқинида майдон.

УН БЕШИНЧИ САҲНА

Тўй маросими.

Созандалар, Менго, Фрондосо, Лауренсия, Пас-
куэла, Баррильдо, Малла Хуан, Эсте ван.

Созандалар

Келин-куёв соғ бўлсин,
Доим вақти чоғ бўлсин,
Уйида чироғ бўлсин!

Менго

Худо ҳаққи, бу қўшиғингиз
Жўн тўқима, жуда мазасиз.

Баррильдо

Демак, ўтирмабди дилиннга.
Ўзинг тўқи, эрк бер тилиннга!

Фрондосо

Менго қайда, ашула қайда!
У қайиш еб, топади фойда!

Менго

Хей, товушингни ўчир! Шу топда
Командор малайи — айғоқчи
Чакалакда сенга пойлоқчи.

Баррильдо

Тилга олма ўша аблаҳни!
У шарманда бизга озмунча
Касофатлар келтиргани йўқ.

Менго

Битта сопқон билан юз солдат —
Қаршисида нима қилардим?
Айб мендамас. Бўлсайди қудрат,
Евларимдан қасос олардим.
Мен-ку ундан осон қутулдим.
Бошқаларга мушкулроқ бўлди.
(Отларини айтмайман.) Ичларига
Қум аралаш сурги қуйилди.
Қандай азоб! Лекин одам ҳам
Бўладими шундай серчидам!

Баррильдо

Билишимча, бу фақат ҳазил.

Менго

Сурги ҳазил бўлса ҳам, кўп зил!
Сургидан-ку фойда бор, бироқ
Ундан гўрга кирган яхшироқ.

Фрондосо

Сен, яхшиси, шеърингни тўқи,
Куйга солиб, яхшилаб ўқи!

Менго

Иккови яшасин роҳатда,
Келин шод, куёв қувноқ,
Ғам-алам кетсин узоқ,

Умри ўтсин фароғатда,
Шарофатда, саодатда,
Гуллардай яшнасинлар!
Узоқ йил яшасинлар!

Ф р о н д о с о

Суюқ қўшиқ, чайналган ашъор,
На мазаси, на матраси бор!

Б а р р и л ь д о

Аmmo жуда тез тўқиди...

М е н г о

Қойил чиқди вазну қофия, Ҳа,

Б а р р и л ь д о

Маҳмадона бўлма! Рухсат бер,
Балки, ёшлар бирор нима дер!

Л а у р е н с и я

Қўлинг ўпай, кел, қайнатажон,

М а л л а Х у а н

Олло ўзи сақласин омон!
Мен розиман тилаб бахтингни,
Дуо қилсин отанг ҳам сени.

Э с т е в а н

Хуан, сендай, мен ҳам сўрайман!
Парвардигор ўзи қўлласин,
Бахт йўлига доим йўлласин.

Ф р о н д о с о

Айтганингиз келсин, отажон.

Малла Хуан

Ҳей, сиз, созандалар, бошлангиз!
Биз куй билан, ашула билан
Фарзандларни қилайлик хурсанд!

Созандалар

Қўзи булоқ қишлоғидан
Қиз тушади жар томонга,
Орқасидан шилқим рицарь
Қўз тикади у жононга.
Уятдан қип-қизариб,
Чакалакка киради қиз.
Рицарь аста юриб бориб,
Тикилади қизга орсиз:
«Яширинма, гўзал ёр,
Кечанинг моҳи!
Сени топади хуштор
Ошиқ нигоҳи!»

* * *

Рицарь қизга яқин борар,
Қиз бўлса, даг-даг қалтирар,
Сурбет ошиқ парво қилмас,
Қиз дардини асло билмас.
Қоқилади қиз иддивга,
Эшитилади ноласи...
Шилқим рицарь шўрли қизга
Бургутдай чапг солади:
«Яширинма, гўзал ёр,
Кечанинг моҳи!
Сени топади хуштор
Ошиқ нигоҳи!»

ОЛТИНЧИ САҲНА

Шулар, Командор, Флорес, Ортуньо, Симбронос,
солдатлар.

Командор

Ҳей, одамлар, тўйни тўхтатинг,
Уз жойидан жилмасин ҳеч ким!

Малла Хуан

Сеньор, бу тўй ҳазил иш эмас.
Лек ихтиёр сизда, сиз ҳоким.
Шонли лашкар билан қайтибсиз,
Қўнарга жой хоҳиш этибсиз,
Марҳамат... Мард саркорга лойиқ
Жой беради бунда халойиқ.
Йўқ... Рабйингиз бошқача. Равшан.

Фрондосо

(четга)

О. ушландим! Ё раббий, қутқар!

Лауренсия

Фрондосо, четга қоч тездан!

Командор

Чирмов билан боғлансин дарҳол!

Малла Хуан

Қарши борма, бўйин эг, ўғлим.

Фрондосо

Истайсанми менга сен ўлим?

Малла Хуан

Нега ундай дейсан, ўғлим?

Командор

Мен—

Жон олсам ҳам, танлаб оламан.
Бу йигитни ўлдирши осон.
Ўлдирмоқчи бўлсам, шу замон
Солдатларим қиличи билан

Тешар эди оч биқинидан.
Мен зиндонга ташлайман уни!
Уз отаси кейин ўғлининг
Жазосини айтиб беради.

Паскуала

Сеньор, ахир, у уйланыпти!

Командор

Уйланиши бўлолмайди ғов.
Еки, йўқми бошқа бир куёв?

Паскуала

У ҳақорат қилган бўлса ҳам,
Сиз кечириб, бўлингиз ўктам.

Командор

Паскуала, бу ердаги гап
Менда эмас, қаҳримга сабаб:
У магистр — улуғ Хиронга
Қўл кўтарди: бу ҳукмронга
Худо ўзи муҳофизакор!
Ҳа, бу ерда муқаддас Ордан,
Унинг шаъни таҳқир этилди,
Шу сабабдан гуноҳкор қаттиқ —
Жазосини тортиши керак.
Агар шундай қилмасак, авом
Итоатни унутиб тамом,
Бизга қарши туғ кўтаради.
Ахир, сизга маълумки, бу шум,
Кимлигимни қилиб фаромуш,
Менга қарши кўтариб товуш,
Милтиқ билан қилганди ҳужум...
(Ҳаддан ошди энди фуқарол!)

Эстефан

Сеньор, қайинота бўламан.
Сўзингизни тингладим, аммо

Мен йигитнинг ёнини оламан.
Сенъор, ошиқ маъшуқасини
Сизга бериб қўёлмайди-да!
Қандай қилиб рафиқасини
У хўрлайди эл-юрт олдида!
Сиз ёрини тортиб олишга
Қасд қилдингиз. У қарши чиқди.

К о м а н д о р

Оқсоқол, бу қуруқ сўзингиз
Зигир ёгдай жонимга тегди.

Э с т е в а н

Сўзлашга сиз мажбур қилдингиз!

К о м а н д о р

Хотинини тортиб олишим —
Қуруқ тухмат; уйланмаган-ку?

Э с т е в а н

Қасд қилдингиз... Бас. Сўзламайман.
Зулмингизга йўқдир ниҳоя.
Кастильямизда қирол бор,
Уша қилур бизни ҳимоя.
Эски тартибсизликларга у
Ҳукми билан беради барҳам.
Сизга уруш баҳона бўлиб,
Эл бошига ёғдирасиз ғам.
Шаҳарларда, вилоятларда
Халойиққа сиздан йўқ омон.
Сийнангизда муқаддас хоч бор,
Аммо унда нур ўрнида қон.
Умидимиз фақат қиролдан.

К о м а н д о р

Асони олингиз бу оқсоқолдан!

Э с т е в а н

Ола қолинг, сенъор, марҳамат!

Командор

Қайсар отни ургандай, буни
Асо билан ураман ҳозир!

Эстефан

Юрт устида ўзингиз нозир,
Ҳақингиз бор: уринг асон!

Паскуала

Ахир, чол-ку, нега урасиз?

Лауренсия

Қизи алам ўтказса сизга,
Отасини урасиз, нега?
Бошқа эркак қуриб қолганми?

Командор

Қизни ушланг, қамоққа солинг,
Эшигига ўн посбон қўйинг!

Командор ва унинг хизматкорлари Фрондосо билан
Лауренсияни олиб кетадилар.

Эстефан

Жазосини ўзинг бер, оллоҳ!

(Кетади.)

Паскуала

Тўй азага айланди, эвоҳ!

(Кетади.)

Баррильдо

Сўз айгишга бирор мард борми?

Менго

Роса калтак едим. Етарли!
Ҳожи бўлиш учун Маккага
Бориб-келиш унча шарт эмас.
Тинч қўйинглар мени. Кетаман.

Малла Хуан

Ҳаммамиз бош кўтаражакмиз.

Менго

Қўйинг, фойдаси йўқ! Яхшиси —
Индамасдан жимгина юриш.
Гапнинг рости, унинг қамчиси
Зарбасига ҳеч тоқатим йўқ.

УЧИНЧИ ПАРДА

Қўзибулоқ яқинида майдон.

БИРИНЧИ САҲНА

Эстефан, Баррильдо.

Эстефан

Нега халқ йиғилмади?

Баррильдо

Деҳқонлар келмаяпти.

Эстефан

'Аммо лаҳза сайин ҳалокат яқин.

Баррильдо

Деярли ҳаммага хабар берилган.

Эстефан

Фрондосо зиндонда. Командор қийнапти.
Қизим Лауренсия зўрлаб олиб кетилди.
Кулфат кетидан кулфат... Олло ўзи асрасин!

ИККИНЧИ САҲНА

Шулар, Малла Хуан, Рехидор, кейин Менго.

Малла Хуан

Оҳ-воҳдан ҳеч фойда йўқ. Энди
Сукут сақлаш — энг муҳим тадбир.

Эстефан

Майдон бўм-бўш. Ҳайрон бўласан?

Менго

Мана, мен ҳам йиғинга келдим.

Эстефан

Соқолимни ёш билан ювиб,
Оғайнилар, сиздан сўрайман:
Ватанимиз аламда куйиб,
Инграб-инграб жон берган экан,
Уни қандай кўмамиз энди?
Эл тортмаган қандай ғам қолди?
Модомики, шон-шарафимиз,
Номусимиз топталган экан,
Юртимизда қайси юз билан
Бош кўтариб юра оламиз?
Айтинг: энди биз ким бўламиз?
Жавоб беринг: орангизда ким
Ҳақоратга дучор бўлмади?
Насибамиз оҳ-воҳми доим?
Наҳот, аҳвол шундай қолади?
Модомики, ор-номусимиз,
Ватанимиз бой берилибди,
Биз қаёққа энди қараймиз?
Биз нимани кутамиз энди?

Малла Хуан

Бечора юртимиз топталди ёмон.
Фақат қироллардан келади омон.
Атрофга бир қаранг: Кастильяни
Ҳалокатдан қирол қутқариб қолди.
Шу сабаб Кордова кутади уни,
Қирол ҳурматига у юрт қўзғалди.
Икки оқсоқолни юборсак дарҳол,
Бизларга ҳам мадад юборар қирол.

Баррильдо

Ев билан талашда, қаттол жангларда
Қирол бизга мадад бера олурми?
Ундан ёрдам сўраш ўзи бефойда.
Яхшиси, топайлик бошқа бир йўлни.

Рехидор

Менинг ўғитимга солсангиз қулоқ,
Гапим шу: қишлоқдан кетайлик тезроқ.

Малла Хуан

Бемалол кетишга йўл берармикан?

Менго

У агар бу гапдан бўлса хабардор,
Осон қутулмаймиз, тортамиз озор.

Рехидор

Сабр қила бериб, тушдик шу кунга.
Қўрқоқ кема фарқ бўлади тўлқинга.
Ватан фахри бўлган оқсоқолимиз —
Қизини Командор тортиб олса-ю,
Бошига асоси билан солса-ю,
Бўйнимизни эгиб, тоқат қилсамиз!
Дунёда бу қадар қабиҳлик йўқдир!
Сабримиз косаси буткул тўлиқдир!

Малла Хуан

Хўш! Қандай қарорга энди келамиз?

Рехидор

Е бизлар ўлайлиж, ё ўлсин ёвуз!
Бизлар кўп, улар оз.

Баррильдо

Сенингча, демак,
Ҳукмдоримизни ўлдирмак керак?

Эсте ван

Худодан сўнг фақат қирол ҳокимдир,
Бошқаси — ҳокиммас, йиртқич, золимдир.
Мабодо бизларга худо бўлса ёр,
Нимадан кўрқамиз?

Менго

Аммо, жаноблар,
Сал бошни қотириш керак бўлади.
Йиғинга батрақлар мени юборди,
Улардай чорасиз, бахтсизлар йўқдир,
Лекин ваҳимага кўнглим тўлиқдир.

Малла Хуан

Яна ваҳимами? Шунчаси етар.
Ахир, аҳволимиз мурдадан баттар.
Улар ёндирмоқда ую даламиз.
Гап шу: золимлардан қасос оламиз!

УЧИНЧИ САҲНА

Аввалгилар ва сочлари ёйиқ Лауренсия.

Лауренсия

Эркақлар, йиғинга қатнашиш учун
Менинг ҳам қонуний ҳақим бор бутун:
Хотиннинг мумкинмас овоз бериши
Ва лекин мумкиндир йиғлаб нолиши.
Мени танияпсизми?

Эсте ван

Ё раббий!
Лауренсия? Сенмисан?

Малла Хуан

Сен ўз қизингни
Таниёлмаяпсанми?

Лауренсия

Мен ўзимга

Шунчалар ўхшамасдан қолдимки, энди
Менинг кимлигимни билолмаяпсиз.

Эсте ван

Лауренсия, қизим!

Лауренсия

Мен ортиқ сенга

Қиз эмасман.

Эсте ван

Нега? Нима сабабдан?

Жон болам, нега энди?

Лауренсия

Сабаблари кўп.

Ва лекин асосий сабаб шудирки,

Сен қизингни зўравонларга

Уғирлатдинг, қасос олмадинг,

Мени йиртқич панжаларидан,

Ота бўлиб, сен қутқармадинг.

Эрга тегиб улгурмаганман.

Фрондосо эрим бўлмаган,

Шунинг учун умас, балки сен

Номусимни сақлашинг керак;

Тўй тантана қилмади тўлиқ,

Чимилдиққа кирганимча йўқ,

Шунинг учун эр эмас, ота

Уз қизини ёқлаши керак.

Гавҳарга пул тўлаган билан

Уни қўлга олиш шарт, чунки

Уғри урса, олинмаган мол

Даъвоси ҳам бўлади кулги.

Мени эса, Фернаидо Гомес

Олиб кетди кўз олдингизда,

Қўрқоқ чўпон қўзичоғини

Оч бўрига топшириб қўйди.
 Бошимга не савдолар тушди,
 Ханжар билан сийнам тилишди!
 Иффатимни ҳирс-шаҳватига
 Қурбон қилиш учун у малъун,
 Дўқлари кор қилмагандан сўнг
 Кўкрагимга қуйди қайноқ мум.
 Мана, сочларимга бир қаранг!
 Чаккаларим қонталаш, яра,
 Юзимга ҳам силқиб оқар қон,
 Шундай азоб берди беомон!
 Оталарим, қариндошларим,
 Зоти улуг қон-қардошларим,
 Мақтанчоғлик жонга тегди, бас!
 Кулфатимнинг поёни йўқдир,
 Аламларга бағрим тўлиқдир,
 Айта берсам, асло тугамас!
 Қандай қилиб, чидаб турибсиз,
 Бош кўтариб, қандай юрибсиз!
 Сиз қўйларсиз, қўйлардай қўрқоқ,
 Шунинг учун бу Қўзибулоқ
 Сизларга энг муносиб ётоқ!
 Ўзим қўлга қурол оламан!
 Сизлар тошсиз, совуқ мрамарсиз,
 Тиши тушган қари шерларсиз!..
 Йўқ, шер эмас. Шербаччаларни
 Този олиб кетса, қайси шер
 Қувламасдан, қараб туради?
 Шер ёвини қувиб этади,
 Ва денгизга етказмай туриб,
 Қирғоқдаёқ тутиб, йиртади,
 Евдан қаттиқ қасос олади...
 Сизлар испан эмас, қўрқоқлар,
 Юраги йўқ ёввойиларсиз,
 Қуёнлардан чала туғилган
 Уяти йўқ мақтанчоқларсиз!
 Сиз севимли хотинингизни
 Ет эркакка қўшиб қўясиз!
 Яна, қилич тақиб юрасиз?
 Ечинг уни! Урчуғ тақингиз!
 Хотинлардай, рўмол тўқингиз!
 Онт ичаман, мен билан бирга
 Хотин-қизлар жангга киради

Ва шаънидан доғларни ювиб,
Душманларни болаб қиради.
Сизлар, аёлсифат қўрқоқлар,
Хотинларнинг расмин тутасиз,
Ипак эшиб, тақим отасиз,
Бир чеккада қолиб кетасиз.
Шимингизни ечинг, ўрнига
Узун кўйлак кийиб олингиз,
Сизга қалпоқ ўтиришмайди,
Шоҳи рўмол ўраб олингиз.
! Қизил суриб юзларингизга,
Сурма қўйинг кўзларингизга!
Ҳукм қилди Фернандо Гомес:
Фрондосо судсиз, ҳукмсиз
Дорга осилади. Сизни ҳам
Кўйдаи судраб, дорга тортади.
Мен тантана қиламан, чунки
Қишлоқдаги барча аёллар
Эркакларга айланади-да,
Сизни буткул уятга кўмиб,
Кўп қадимги замонлардаги
Соҳиб аёл — амазонкалар —
Даври яна қайтиб келади.

Э с т е в а н

Қизим, мени ҳақорат қилма,
Қабоҳатга кўмиб номимни,
Менга оғир лақаблар тақма!
Бутун дунё қарши чиқса ҳам,
Сесканмайман, ёлғиз бораман.

М а л л а Х у а н

Душман баланд тоғ бўлганда ҳам,
Қулатишга бораман мен ҳам.

Р е х и д о р

Жанг қиламиз, жон аямаймиз!

Баррильдо

Калтакка бир парча латтани
Боғлаб, байроқ қилиб оламиз,
Малъунларни қаттиқ урамиз!

Малла Хуан

Жанг режаси қандай бўлади?

Менго

Режа битта: ёвни ўлдириш.
Шу ондаёқ халқни йиғамиз.
Бир ёқадан бош чиқарамиз.
Золимларни буткул қирамиз.

Эстеван

Милтиқлар, ўқ-ёйлар, таёқлар,
Камонлар — ҳаммаси олинсин!

Менго

Хоинлар, золимлар қирилсин!

Ҳамма

Хоинлар, золимлар қирилсин!

Эркаклар кетади.

Лауренсия

Тез боринглар, осмон мадакор!
Эй, аёллар! Юртдошлар, келинг!
Шаънимиз-чун қасос олайлик!
Дугоналар, тезроқ йиғилинг!

ТУРТИНЧИ САҲНА

Лауренсия, Паскуала, Хасинта ва бошқа аёллар.

Паскуала

Тинчликми? Нега чақиряпсан?

Лауренсия

Қаранг: ана, улар кетяпти —
Командордан қасос олишга!
Эркаклар, йигитлар, болалар
Қонли жангга боришяпти.
Наҳотки, шу шарафли ишда
Биз улардан ортда қоламиз?
Ахир, Командорнинг зулкмини
Биз улардан озроқ тортдикми?

Хасинта

Мақсадингни очиқроқ сўзла!

Лауренсия

Мақсадим шу: сафга тизилиб,
Шундай мардлик кўрсатайликки,
Эл-юртимиз ҳайратда қолсин,
Хасинта, сен чеккан жафолар
Хотинларга бош бўлишингга
Сенга тўла ҳуқуқ беради.

Хасинта

У сени ҳам ёмон хўрлади.

Лауренсия

Паскуала, сен байроқдор бўл!

Паскуала

Ижозат бер, найза учига
Қизил алвон илиб келаман.
Ўз бурчимни адо қиламан.

Лауренсия

Кетма. Ҳар бир лаҳза ғанимат.
Алвон излаб юргандан кўра,
Пешанабоғ илиб найзага,
Байроқ каби кўтарган маъқул.

Паскуала

Орамиздан бошлиқ сайлайлик.

Лауренсия

Керак эмас.

Паскуала

Нега?

Лауренсия

Мен борман,
Шу кифоя. На ботир Раймонд
На Сид менга тенг кела олар.

БЕШИНЧИ САҲНА

Командор уйда вал.

Командор, Флорес, Орлуньо, Симбранос, Фрондосонинг қўли чамбарчас боғланган.

Командор

Шу арқоннинг ўзига осиб қўйинглар,
Муттаҳам ўғрининг қўли узилсин!

Фрондосо

Бу доғни шаънингиздан юва олмайсиэ!

Командор

Минорага осинглар, кўриниб турсин,
Бу жазо бошқаларга бир ўрнак бўлсин!

Фрондосо

Улдирмоқчи эмасдим, сеньор, мен сизни.

Саҳна орқасида шовқин.

Ф л о р е с

Оҳо, иш чатоқ-ку!

К о м а н д о р

Узи нима гап?

Ф л о р е с

Сеньор, бу ташвишни тезроқ тугатинг!

О р т у н ь о

Эшикни синдиришяпти.

К о м а н д о р

Ҳоким эшигини синдиришяпти?!
Командор эшигини-я!!

Ф л о р е с

Жамоат жам, унча-мунча одаммас.

ОЛТИНЧИ САҲНА

Шулар. Саҳна орқасида Малла Хуан, кейин Менго.

М а л л а Х у а н

(саҳна орқасида)

Синдир, чоп, қулат, ёндир! Похол қани?

О р т у н ь о

Халқ исёни тобора қутураяпти.

К о м а н д о р

Наҳотки, менга ҳужум!

Ф л о р е с

Ана, ур-йиқит;
Йўлақларга тошқиндай кириб келишди.

К о м а н д о р

Жиноятчини озод қилмасак бўлмас.
Фрондосо, бориб айт, оқсоқол тинсин.

Ф р о н д о с о

Кетдим, сеньор. Улар мени сўраб келган.

(Кетади.)

М е н г о

(саҳна орқасида)

Яшасин қирол Фернандо ва қиролича Изабелла!
Хонларга, ўлим!

Ф л о р е с

Сеньор, бир амаллаб жуфтакни ростлаб қолайлик.

К о м а н д о р

Йўқ, мен уларни мардона кутиб оламан.
Маҳкам девор бизларни ҳимоя қилажакдир.
Улар чекинишади.

Ф л о р е с

Халқ билан ҳазиллашманг,
Унинг газаби худди денгиз долғаси,
Фақат қон тўкиб, қасос олиб тинчийди.

К о м а н д о р

Бу ер худди қалъанинг деворидай тик,
Уларнинг ҳужумини кесамиз тетик!

Фрондосо

(саҳна орқасида)

Қўзибулоқ!

Командор

Муттаҳам доҳийни қаранг!
Биз болаб, аҳволини қилажакмиз танг!

Флорес

Сеньор, қойилман. Ботирлик мундоғ бўпти!

ЕТТИНЧИ САҲНА

Шулар, Эстеван, Фрондосо, Малла Хуан, Барриль
довақуроли деҳқонлар.

Эстеван

Ана, волим, ана унинг малайлари!
Халқ омонсиз тугатади волимларни!

Командор

Тўхта! Шошма!

Ҳамма

Чидамимиз буткул тугаган!

Командор

Айтинг: мени не учун айблайсиз?
Онг ичаман, муроасага келамиз.

Ҳамма

Улим! Улим! Қўзибулоқ қасос олади!
Жаллодлар, ўғрилар, сизга омон йўқ!

К о м а н д о р

Қулоқ солмайсизми? Ахир, сиз билан
Қонуний сеньорингиз сўзлашяпти...

Ҳ а м м а

Сеньоримиз — қирол ва қиролича!

К о м а н д о р

Тўхта, халойиқ!

Ҳ а м м а

Яша Қўзибулоқ! Золимга, ўлим!

Жанг бўлади. К о м а н д о р ва унинг яқинлари чекиниб, чиқиб кет-
тадилар, исёнчилар уларни таъқиб қиладилар.

САККИЗИНЧИ САҲНА

Ла у р е н с и я, П а с к у а л а, Х а с и н т а ва яна аллақанча қурол-
ли аёллар.

Ла у р е н с и я

Мақсад яқин қолди, тантана қилинг,
Оти хотин, аммо ўзи мард қўшин!

П а с к у а л а

Золимнинг қонига кўпдан чанқоқман!
Аёллар ўч олади ор-номус учун!

Х а с и н т а

Танини найзага санчиб, кўтаринг!

П а с к у а л а

Қора юрагини тиғ билан ёринг!

Э с т е в а н

(саҳна орқасида)

Фернандо Гомес, жўна жаҳаннамга!

К о м а н д о р

(саҳна орқасида)

Оҳ, ўляпман.
Ё раббий, шафқат қил ожиз бандангга!

Б а р р и л ь д о

(саҳна орқасида)

Мана, Флорес.

М е н г о

(саҳна орқасида)

Ур аблаҳни!
Елкамга минг қамчи урган занғар шу.
Ур малъунни!

Ф р о н д о с о

(саҳна орқасида)

Мен уни ўлдириб, қасос оламан.

Л а у р е н с и я

Юр, кирайлик!

П а с к у а л а

Мумкин эмас, Лауренсия.
Эшикни қўриқлаш керак.

Б а р р и л ь д о

(саҳна орқасида)

Бу ердагилар
Ҳаммаси ўлимга маҳкум этилган.
Аёллар подаси, кўз ёшни артинг!

Лауренсия

Паскуала, мен кираман. Қилич бу замон
Евларни қириши керак беомон.

(Кетади.)

Баррильдо

(саҳна орқасида)

Ортуньо шу ерда.

Фрондосо

(саҳна орқасида)

Қилични бетига сол!

ТУҚҚИЗИНЧИ САҲНА

Паскуала, Хасинта, аёллар. Менго Флоресни қувиб
келади. Лауренсия билан Ортуньо ҳам келадилар.

Флорес

Шафқат қил, Менго, айб менда эмас!

Менго

Сеньорнинг қўшмачиси бўлмаганда ҳам,
Мени қамчилагансан, безбет, муттаҳам!

Паскуала

— Сен буни бизларга бер. Бу аблаҳ жавоб —
Берсин бизга.

Менго

Ол, ур, бўлади савоб.
Хотинларнинг қўлига тушганнинг ҳоли хароб.

Паскуала

Сен учун ўч оламан.

Менго

Биламан.

Хасинга

Ўл, хоин!

Флорес

Вой, хотиннинг қўлига тушдим!

Хасинга

баттар бўл!

Паскуала

Манавининг талтайишини қаранг-а!

Хасинга

Ўл ифлос, қўшмачи!

Паскуала

Ўл, ёвуз банда!

Флорес

Ёлвораман, шафқат қилинг!

Лауренсия Ортуньони қувиб келади.

Ортуньо

Ахир, мен эмас...

Лауренсия

Юринглар! Тигларни қонга бўйямиз!
Сен!.. Унинг дўсти — сен!

Паскуала

Уламиз ва лекин аламларимиз,
Ғамларимиз учун қасос оламиз!

Барча аёллар

Яшасин Қўзибулоқ, яшасин қирол!

(Кетадилар.)

УНИНЧИ САҲНА

Города қирол дон Фернандо қароргоҳи. Қирол дон Фернандо, дон Манрике.

Дон Манрике

Жангу жадал зафар билан тамом бўлди,
Режамизнинг тўғрилиги аён бўлди.

Қирол

Ғолиб граф истехкомда қола берсин,
Душманларга ҳамон даҳшат сола берсин.
У бизларни хавф-хатардан сақлар омон,
Шарафини улуғлайди бутун жаҳон.

Ярадор Флорес киради.

Флорес

Олимақом қиролимиз дон Фернандо,
Мудҳиш бир иш содир бўлди бу жаҳонда.
Таърифига тилим лолдир...

Қирол

Эсингни йиғ!

Флорес

Улуғ қирол, бу ҳикоям бўлур қаттиқ...
Ярам огир. Умрим қисқа. Хуллас калом,
Қўзибулоқ қишлоғидан келдим шу он.
Қишлоқилар сеньоримиз дон Гомесни —

Улдирдилар, қирғин билан босиб бизни.
Деҳқонларнинг қаҳри ёмон, ўтдай ёнди,
Улар сеньор Фернандодан қасос олди.
Уни золим, бузуқ махлуқ деб аташди.
Қўзибулоқ хамир каби кўпчиб тошди.
Аёллар ҳам эрларидан баттар ботир,
Болта, таёқ кўтаришиб келаётир.
Улар: қирол бизга паноҳ, дейишади,
Ҳаммасидан қирол огоҳ, дейишади.
Қир-олимиз, умидимиз фақат сендан,
Ўзинг қасос олажаксан оломондан.

Қирол

Хотиржам бўл, газабимни кўрсатаман,
Мен уларни тобеликка ўргатаман.
Мен у ерга доно судья юбораман,
Капитан ҳам бирга борсин.
Қандай замон!..
Хаяжондан қалбим титрар...
Бундай исён —
Менинг қаттиқ қўлим билан янчилажак,
Гуноҳкорлар ўткир тигга санчилажак.

УН БИРИНЧИ САҲНА

Қўзибулоқ қишлоғи. Майдон.

Эстефан Фрондосо, Баррильдо, Менго, Лауренсия, Паскуала. Созандалар. Эркак ва аёл деҳқонлар командор Гомеснинг найзага санчилган калласини кўтариб келмоқдалар.

Созандалар

(ашула)

Яшасин, омон бўлсин,
Бизга соябон бўлсин,
Қирол ва қиролича!
Хоин, золимлар ўлсин!

Баррильдо

Фрондосо, қўшиқ тўқиб бер!

Ф р о н д о с о

Майли, сизга тўқиб берай шеър,
Агар чўлтоқ чиқса кечиринг,
Кемтигини тузатиб беринг.
Маликамиз Изабелла
Ва Фернандо омон бўлсин,
Мангуликда жаҳон бўлсин.
Замонимиз замон бўлсин.
Фаришталар бошида,
Фуқароси қошида
Доим маза ошида,
Ўлкаси бўстон бўлсин.
Хоин, золимлар ўлсин!

Л а у р е н с и я

Баррильдога навбат.

Б а р р и л ь д о

Мен тайёр.

Санъат билан ёздим бир ашъор.

П а с к у а л а

Юрак билан ёзилган ғазал
Ҳаммасидан бўлади афзал.

Б а р р и л ь д о

Маликамиз, қиролимиз,
Доимо омон бўлсин,
Шоду хуррам элимиз.
Бизларга макон бўлсин.
Евларга қирон келсин,
Маликамиз, қиролимиз
Бизга соябон бўлсин.
Хоин, золимлар ўлсин!

С о з а н д а л а р

Яшасин, омон бўлсин,
Бизга соябон бўлсин,
Қирол ва қиролича!
Хоин, золимлар ўлсин!

Лауренсия

Менго, навбат сенга!

Фрондосо

Шеър айт!

Менго

Ўткир бўлур мен тўқиган байт.

Паскуала

Демак, шеърда Менгомиз қурғур
Ўзи еган қамчидай ўткир.

Менго

Битта тўнғиз қўпган полвон
Якшанба кун мени ёмон —
Калтаклади, бермай омон,
Яхши ҳамки, ёғ бор экан,
Яра босган орқам, елкам
Анча ором топди у дам.
Қиrolимиз омон бўлсин,
Хоин, волимлар ўлсин!

Созандалар

Яшасин, омон бўлсин,
Бизга соябон бўлсин
Қиrol ва қиrolича!
Хоин, волимлар ўлсин!

Эстеван

(Командор бошини кўрсатиб)
Бошни олиб кетинг бу ердан.

Менго

Осилган бош каби серрайган.

Рехидор

Ана, қиrolимиз қалқони.

УН ИККИНЧИ САҲНА

Шулар ва қирол қалқонини кўтарган Малла Хуан,

Эсте ван

Эй халойиқ, энди оқсоқол
Сўзларига мулоқ солингиз.
Бу сўзлардан заҳмату малол —
Етмаганин уқиб олингиз.
Подшолар қилмишимизни,
Ҳеч шубҳасиз, тафтиш қилурлар.
Исёнкорлар тик қўргонини
Йўл устида кўриб билурлар.
Қандай тақдир кутса ҳам бизни,
Уйлашайлик жавобимизни.

Фрондосо

Маслаҳат бер!

Эсте ван

Улсак ҳам, бироқ,
Жавобимиз бўлгуси ҳар чоқ:
«Қўзибулоқ!»

Фрондосо

Қўзибулоқ. Қойил.
Қўзибулоқ — ҳаққоний қотил.

Эсте ван

Суд бўлганда жавобимиз шул.
Хўш, маъқулми?

Ҳамма

Ҳа, маъқул, маъқул!

Эсте ван

Агар шунга бўлсангиз рози,
Машқ қиламиз. Мен — келган қози,
Сиз — деҳқонлар. Пухталаб, такрор —

Пиштайлик. Чунончи, Менго,
Суд навбати етибди сенга.
Сени қийнаш пайти...

Менго

Оқсоқол,
Қўрқяпман. Бошқаларни ол.

Эстеван

Ахир, судья ростакам эмас.

Менго

Ундай бўлса, бошла!

Эстеван

Хўш, жинояткор,
Командорни ким ўлдирди, айт!

Менго

Қўзибулоқ!

Эстеван

Ит!

Сени боплаб
Қийнаш керак!

Менго

Ўлдирсанг ҳам — шу!

Эстеван

Бу ўғрини қийнанг!
Хўш, қалай?

Менго

Айтаман,

Э с т е в а н

Хўш, ким ўлдирган?

М е н г о

Қўзибулоқ.

Э с т е в а н

Яна бир бор уринглар таёқ.

М е н г о

Уч марта ур, жавобим битта.

Э с т е в а н

Эҳ, чиппакка чиқди-ку сўроқ!

УН УЧИНЧИ САҲНА

Ш у л а р в а Р е х и д о р.

Р е х и д о р

Бу нимаси: майнабозликми?

Ф р о н д о с о

Куадрато, нима гап ўзи,
Тинчликми?

Р е х и д о р

Тафтишчи келди.

Э с т е в а н

Тарқалинг! Тўпланишманглар!

Р е х и д о р

Ёнида бир капитан ҳам бор.

Э с т е в а н

Менга деса, иблис ҳам келсин.
Қарор берган жавобимизни
Айтажакмиз такрор ва такрор.

Р е х и д о р

Ғазаблари тўлқиндай тошиб,
Деҳқонларни ушламоқдалар,
Авахтага ташламоқдалар.

Э с т е в а н

Ҳамма қарши туради унга.
Сеньорни ким ўлдирди, Менго?
Жавоб бер!

М е н г о

Қўзибулоқ!

УН ТУРТИНЧИ САҲНА

Л а у р е н с и я ёлғиз.

Л а у р е н с и я

(қўшиқ айтиб яйрайди)

Мен қувноқ, эркин қушман,
Озодликни севаман,
Шўх дарё, нури гулшан,
Дилшодликни севаман,
Озодликни севаман!

Далаларда ишласам,
Кечалари тинч ётсам,
Рақибни пўшт-пўштгласам,
Севганимни қувнатсам,
Юрагимни хушласам!

Бошқалар югурмасин,
Адабини бераман,
Севгидан лоф урмасин,

Мен бошқанинг қушиман,
Оводликни севаман!

УН БЕШИНЧИ САҲНА

Лауренсия, Фрондосо,

Фрондосо

Лауренсия!

Лауренсия

Жонгинам, эрим!

Нега келдинг бу ерга энди?

Фрондосо

Нега келмай? Вафодор ёринг
Хузурингда не гуноҳ қилди?

Лауренсия

Қўрқаяпман! Эҳтиёткор бўл!
Фалокатдан сақла ўзингни!

Фрондосо

Худо ҳофиз, Лауренсия, ҳеч ким
Энди хафа қилмайди сени!

Лауренсия

Жоним, ахир, кўрмаяпсанми,
Бизга қирол юборган судья
Одамларни тортиб жавога,
Қаттиқ зуғум қилаётганин?
Сенга омон бермаяжаклар,
Бало яқин, тезроқ қочиб қол!

Фрондосо

Агар кетсам, юрт нима дейди?
Сенинг сўзинг мен учун малол!
Бошқаларни ташлаб кетайми?
Бу уят иш. Йигитга оғир.

Сени ёлғиз қолдиrolмайман.
Ҳижрон менга ўлим-ку, ахир?
Менга келган кулфат элимнинг
Бошига ҳам келгани аён.
Менга қандай ширин бўлса жон,
У элга ҳам ширин минг чандон.
Шунинг учун жангга тайёрман,
Юрт ичида, қаторда борман.

Саҳна орқасида шовқин-сурон.

Ана, шовқин эшитиляпти.
Аллакимни қийнашяпти.

УН ОЛТИНЧИ САҲНА

Шулар, судья, Эстефан, бола, Паскуала, шу яқиндаги
қамоқхонада Менго.

Судья

(саҳна орқасида)

Муҳтарам чол, қани, гапиринг!

Фрондосо

Лауренсия, чолни қийнашяпти!

Эстефан

(саҳна орқасида)

Сал бўшатинг.

Судья

Арқонни бўшатинг.

Иқрор бўлинг: Фернандони ким ўлдирди?

Эстефан

Қўзибулоқ.

Лауренсия

Раҳмат, дадажон!

Фрондосо

Бундай мардни мудҳиш қийноқлар
Буколмайди...

Судья

...Эй, бола, беркел!
Итвачча, сен кўргансан. Қани,
Айтиб бер-чи, ким ўлдирди! Хўш?
Гапир? Ҳой, сен, темирингни бос!

Бола

(саҳна орқасида)

Қўзибулоқ!

Судья

Безбет шайтонлар!
Йўқ, қотилни топмай қўймайман.
Мен буларнинг жонини олмай,
Бирортасин озод қилмайман.

Фрондосо

Болани йиртқичдай қийнади,
Лекин жавоб ололмади.

Лауренсия

Халқ —

Бундоғ бўпти!

Фрондосо

Қудратли. Ботир.

Судья

Энди, анави аёлни келтир!
Ҳой, қозиққа сочидан осиб,
Оёғидан пастга тортинглар!

Лауренсия

Судья жуда ҳаддидан ошиб
Қутуряпти.

Судья

Эй, қишлоқилар,
Ҳаммангизни дорга осаман!
Хўш, иқрор бўл: ким ўлдирди? Хўш?

Паскуала

(саҳна орқасида)

Қўзибулоқ!

Судья

Қаттиқроқ торт!

Фрондосо

Уринишинг беҳуда, жаллод!

Лауренсия

Паскуала индамаяпти.

Фрондосо

Болалар ҳам индамаяпти.
Судья бөкор урияпти!

Судья

Ҳей сен, жонинг борми? Қаттиқ торт,
Бу аблаҳлар деб юборсин дод!

Паскуала

Е раб!

Судья

Торт! Хўш, айт-чи: қотил ким?

Паскуала

Қўзибулоқ.

Судья

Энди сен кел, таннов йигитча!
Биз елкангни «силаймиз» пича!

Лауренсия

Шўрлик Менго! Бу ўша.

Фрондосо

Менго
Чидолмайди, сирни очади.

Менго

(саҳна орқасида)

Вой, вой!

Судья

Қани, арқонни бура!

Менго

Вой!

Судья

Бунга кучинг етадими? Торт!

Менго

Дод!

Судья

Хўш, қишлоқи, бу арқон қалай?
Командорни ким ўлдирди? Айт!

Менго

Вой, вой, сенвор, ҳозир айтаман!

Судья

Қўлларини сал бўшатиб қўй.

Фрондосо

У айтади. Сир очилади.

Судья

Елкасини устунга тақа!

Менго

Қўйвор! Бўлди! Айтиб бераман.

Судья

Қани, айт: ким ўлдирди уни?

Менго

Қўзивой Булоқвой ўғли ўлдирди.

Судья

Бас! Қийноқдан фойда йўқ. Бундай
Қайсарларни энди кўришим.
Бунисига ишонган эдим,
Бошқалардан баттароқ экан.
Ҳаммасини қўйвор! Чарчадим.

Фрондосо

Дўстим Менго! Сен учун қўрқиб,
Бошқаларни унутаёдим.

УН ЕТТИНЧИ САҲНА

Шулар ва Баррильдо, Рехидор, Менго қамоқхонадан
қиқиб келадилар.

Баррильдо

Яша азамат!

Рехидор

Қойил!

Баррильдо

Бопладинг, Менго!

Фрондосо

Қиёмат!

Менго

Вой, вой!

Баррильдо

Ма, оғайнижон, озгина
Туз тотиб, май ичвол.

Менго

Вой! Бу нима?

Баррильдо

Лиму қиёми.

Менго

Вой!

Фрондосо

Озгина ичсин.

Баррильдо

Ҳа-ҳа!

Фрондосо

Винонинг ютуми осон.

Лауренсия

Қиёмдан ҳам қиттак чайнасин.

Менго

Вой, вой!

Баррильдо

Дўстлар соғлиғига ич!

Лауренсия

Ёқмай ўлсин, индамай отди.

Фрондосо

Томоғидан тўхтамай кетди.

Баррильдо

Тагинми?

Менго

Вой! Қуй, имиллама!

Фрондосо

Хизматингга яраша оқ ич!

Лауренсия

Қуйилмасдан симиряпти.

Фрондосо

Гарқ терлади, уни ўраб қўй.

Баррильдо

Тагин қуяйми?

Менго

Уч марта қуй.

Вой, вой, вой!

Фрондосо

Томоғини хўллаб олсин. Қуй!

Баррильдо

Соғлиққа ич, ошнам, ош бўлсин.
Қийналганлар роҳат ҳам кўрсин.
Хўш, тузукми?

Менго

Бурним қичияпти.
Шамолладим шекилли. Кетдик.

Фрондосо

Ют! Ажойиб шароб. Хўш, айт-чи,
Командорни ким ўлдирибди?

Менго

Қўзивой Булоқвой ўғли. Эслаб ол!
Баррильдо, Менго, Рехидор кетадилар.

УН САККИЗИНЧИ САҲНА

Фрондосо, Лауренсия.

Фрондосо

Хўш, айтинг-чи, гўзал сеньора,
Чиндан, унинг бардоши қаттиқ.
Командорнинг мард қотили ким?

Лауренсия

Қўзибулоқ, жоним, азизим.

Фрондосо

Ким дедилар?

Лауренсия

Сўрамоқ нечун?
Бу сир эмас, жоним, сен учун.

Фрондосо

Мен учун? Хўш, нечун мен қотил?

Лауренсия

Чунки, сени севади бу дил!

УН ТУҚҚИЗИНЧИ САҲНА

Шулар, Эстефан, Алонсо, Фрондосо, Лауренсия,
Менго, эркак ва аёл деҳқонлар.

Эстефан

Қўзибулоқ халқи абгордир,
Халоскорга мушгоқдир, зордир.
Командордан қутулдик омон,
Аммо зулм этмоқда давом.
Урушларнинг даҳшати битсин,
Халқнинг бахти очилиб кетсин.
Ахир, келур шундай бир замон,
Саодатда яшармиз омон!

Халқ

Офарин, мардона —
Қўзибулоқ, офарин!
Эрлари фарзона,
Қизлари жонона,
Ботир қишлоқ, офарин!
Бундай халқ жаҳонда
Яшасин, офарин!
Мангу эрк, омонда
Яшасин, офарин!
Офарин!
Офарин!

ПАРДА

А. С. Пушкин

ТОШ МЕҲМОН

Leporello. O statua dentilissima
Del gran' Commendatore!..
... Ah, Padrone!

Don Giovanni*

I SAҲНА

Дон Гуан ва Лепорелло.

Дон Гуан

Биз шу ерда кутажакмиз тунни. Ниҳоят,
Мадриднинг қопқасига етдик. Ҳадемай,
Мўйловимни плаш билан, қошни бўрк ила
Епиб таниш кўчалардан елдай учаман.
Нима дейсан? Мени бирор танирмикан-а?

Лепорелло

Ҳа! Мумкинми Дон Гуанни танимоқ зинҳор!
Ахир, ундай кишиларнинг сон-самоғи йўқ!

Дон Гуан

Нечун ҳазил? Ким танийди?

Лепорелло

Биринчи посбон,
Бирор лўли, ё учраган сармаст созанда,
Ёки эски бир жўрангиз, плашни кийиб,
Қиличини қўлтиғига қисган беҳаё.

* Лепорелло: О, буюк Командорнинг сеvimли ҳайкали!..
...Оҳ, афандим! Дон-Жуан.

Дон Гуан

Таний берсин, бокиси йўқ. Қиролнинг ўзи —
Дуч келмаса басдир менга. Ростини айтсам,
Мадридда ҳеч кимсадан қўрқмайман асло.

Лепорелло

Дон Гуанни ижозатсиз, сургундан қайтиб,
Мадридга кирганлиги эрта кундаёқ
Қиролгача бориб етар — ҳўш, айтинг-чи, у
Сизни нима қилар?

Дон Гуан

Яна жўнатар такрор.
Ахир, улар кесмаслар-ку менинг бошимни,
Мен хиёнат қилганим йўқ ахир давлатга.
Қирол мени севиб туриб бадарға қилди;
Ўлдирилган у кишининг аҳли-хонаси —
Жонимга қасд қилмасин деб...

Лепорелло

Буни қаранг-а!
Сиз бу ерда тинч юрсангиз маъқулроқ эди.

Дон Гуан

Кечирасиз каминани! Мен у ерларда
Елғизликда ўлай дедим. Қандай одамлар,
У қандай ер! Осмони-чи?.. Худди тутунзор.
Хотинлар-чи? Эй сен тентак Лепореллам, бил;
Андалуснинг энг оддий бир деҳқон хотинин
Ўша ернинг дилбарига алишмайман мен.
Улар аввал кўм-кўк кўзи, оппоқ бадани,
Камтарлиги, ҳаммадан ҳам янгилиги-да
Менга ёқди — кўзларимни қувонгиролди;
Минг шукурки, тезда фаҳмим етди барига —
Улар билан яқин бўлмоқ гуноҳ деб билдим —
Уларда жон асари йўқ — мум қўғирчоқлар!
Оҳ, бизларнинг хотинлар-чи!.. Аммо, қара-я,
Бу ер бизга таниш, сен ҳам таниёлдингми?

Лепорелло

Таниганда қандоқ: бу ер худди Антоний —
Монастири. Сиз бу ерга кўп келардингиз,
Бу чорбоғда отингизни ушлаб турардим.
Рост сўзласам, бу — лаънати вазифадир. Сиз
Вақтингизни мендан кўра хуш ўтказгансиз —
Ҳа, ишонинг.

Дон Гуан

(ййчан)

Энди у йўқ! Уни қандай яхши кўрардим!

Лепорелло

Инеза! Ҳа, у қора кўз... Ҳамон эсимда.
Уч ой унга сиз хушомад қилиб юрдингиз,
Аммо иблис сизга ахир мададга келди.

Дон Гуан

Июль ойи... Тунда. Унинг маъюс нигоҳи,
Жонсиз-жонсиз лабларидан ғалати бир завқ,
Ажиб роҳат олган эдим. Бу кўп таажжуб.
Уни гўзал эмас деган эдинг шекилли.
Ҳа, чиндан ҳам, унда асл чирой кам эди,
Фақат кўзлар, унинг ёниб турган кўзлари...
Ва боқиши... мен у каби нафис боқишни
Учратолган эмасман ҳеч... овози эса
Худди бемор товушидай сокин ва ожиз.
Унинг эри тош юракли муттаҳам эди.
Буни кейин билиб қолдим... Эсиз Инеза!..

Лепорелло

Бокиси йўқ, янгилари топилди.

Дон Гуан

Бу ҳақ!

Лепорелло

Омон бўлсак, яна кўпи топилағусидир.

Д о н Г у а н

Бу ҳам тўғри.

Л е п о р е л л о

Боргандан сўнг, Мадридда энди
Қайси бирин ахтарамиз?

Д о н Г у а н

О, Лаурани!
Мен ўшанинг ҳузурига югураман.

Л е п о р е л л о

С о з!

Д о н Г у а н

Эшигини қоқажакман — агар уйда
Биров бўлса, деразадан қочсин — сўрайман.

Л е п о р е л л о

Бу турган гап. Хурсандчилик чакки бўлмади.
Марҳумалар бизни узоқ безовта қилмас.
Биров келар, ким бўлса у?

Р о ҳ и б киради.

Р о ҳ и б

Ҳозир шу ерга
У келади. Ким бу? Булар Дона Аннанинг
Одамлари эмасмикан?

Л е п о р е л л о

Йўқ, йўқ, бизлар ҳам —
Ўзимизга ўзимиз бек. Зиёрат қилиб
Юрмоқдамиз.

Д о н Г у а н

Хўш, сиз кимни кутиб турибсиз?

Р о ҳ и б

Дона Анна марҳум эри мақбарасига
Ҳозир етиб келажакдир.

Д о н Г у а н

О, Дона Анна —
Де-Сильва! У, ўлдирилган марҳум Командор
Рафиқаси... Эслолмайман ким ўлдирганин?

Р о ҳ и б

Фаҳш, виждонсиз, худосини сотган Дон Гуан.

Л е п о р е л л о

Оҳо! Буни қаранг-а! Дон Гуан қиссаси
Ҳатто сокин монастирға кирибди. Энди
Узлатдаги зоҳидлар ҳам куйлар мадҳини.

Р о ҳ и б

Балки сизга танишдир у?

Л е п о р е л л о

Бизгами? Асло!
Ҳозир қайда бўлса экан у?

Р о ҳ и б

Бу ерда йўқ.
Узоқларда, бадарғада.

Л е п о р е л л о

Худога шукур.
Қанча олис бўлса, шунча яхши. Барча шу —
Бузуқларни битта қопга солиб, биракай
Худ денгизга ташлаш керак.

Д о н Г у а н

Бу қанақа лоф?

485

Л е п о р е л л о

Сукут сақланг, мен атайин шундай сўзладим.

Д о н Г у а н

Шу турбага кўмилганми, демак, Командор?

Р о ҳ и б

Ҳа, шу ерга. Ери унга ҳайкал тиклади,
Арвоҳини қувонтирмоқ учун ҳар кун у
Қабристонга келиб дуо ўқийди ҳамда
Кўзларидан ёш тўкади.

Д о н Г у а н

Ғалати бева!

Хусни қалай?

Р о ҳ и б

Хотинларнинг гўзаллигига
Бизлар — тарки дунё аҳли, мафтун бўлмаймиз,
Аммо ёлгон гапирмаклик гуноҳдир; ҳатто
Тақводор ҳам унинг ҳуснин инкор этолмас.

Д о н Г у а н

Раҳматликнинг рашк қилиши бежиз эмаскан,
У хилватда тутар эди Дона Аннани,
Ҳеч биримиз уни кўра олмаган эдик.
Мен у билан сўзлашмакка кўп ишқибозман.

Р о ҳ и б

Дона Анна эркак киши билан сўзлашмас,
Бу ҳақиқат.

Д о н Г у а н

Сўзлашарми сиз билан, ота?

Р о ҳ и б

Мен роҳибман — менинг билан сўзлашар албат.
Ана ўзи.

Д о н а А н н а киради.

Д о н а А н н а

Қани отам, эшикни очинг.

Р о ҳ и б

Ҳозир, хоним, кутиб турган эдим мен сизни.

Дона Анна Роҳибнинг орқасидан боради.

Л е п о р е л л о

Хўш, қанақа?

Д о н Г у а н

Беваликнинг қора чодраси —
Уни тамом қоплаб олиб кўрсатмас бизга,
Фақат нозик товонини кўриб қолдим мен.

Л е п о р е л л о

Сизга шу бас. Қолганини тасаввурингиз
Бир нафасда беками кўст чизиб беради,
Хаёлингиз наққошдан ҳам моҳир ва чаққон,
Хоҳ қошидан бошланг, хоҳи оёқларидан,
Сизнинг учун баб-баравар...

Д о н Г у а н

Эҳ, Лепорелло,
Мен у билан танишаман.

Л е п о р е л л о

Қами шу эди!
Қатл этиб сиз беванинг эрини, энди
Завқ оласиз кўз ёшлари томошасидан!
Бунча сурбетлик!

Дон Гуан

Оқшом ортиқ яқинлашмоқда.
Тепамизда ой намоён бўлмасдан бурун,
Нури билан зулмотни қувмасдан бурун,
Биз Мадридга кирмоғимиз даркор.

(Кетади.)

Лепорелло

Ё раббим!

Испания бекзодаси, худди ўғридай
Тунни кутар ва ойдиндан чўчир, ҳайиқар.
Эҳ, лаънати тирикчилик! Ахир, табакай
Мен у билан сарсон бўлғум? Бездим, зерикдим.

II САҲНА

Хона. Лаура зиёфат бермоқда.

Биринчи меҳмон

Онг ичаман, эй Лаура, ўзинг ҳеч қачон
Ўйнамаган эдинг бунча камолот ила,
Ўз ролингни тушунибсан, гоят ҳаққоний!

Иккинчи меҳмон

Санъатингни нозик ечдинг! Забардаст, жўшқин!

Учинчи меҳмон

Санъатингга қойил!

Лаура

Ҳа, мен бугун ҳар зарбнинг,
Ҳар бир сўзнинг маъносини чертдим ўрнида,
Қалбим билан мафтун бўлдим илҳомга эркин.
Сўзлар ожиз хотиранинг меваси эмас,
Балки кўнгил чашмасидан қуйилди равон.

Биринчи меҳмон

Бу гапинг ҳақ. У кўзларинг ҳамон чақнайди.
Ёноқларинг ҳамон ёнар, эрка шодлигинг
Вужудингни қопламишдир. Лаура, куйла,
Севинчингнинг сўнишига йўл қўйма асло,
Бирор нарса куйла яна.

Лаура

Созни беринглар.

(Гитарани олиб куйлайди.)

Ҳамма

Баракалла! Баракалла! Мислсиз гўзал!

Биринчи меҳмон

Раҳмат сенга, сеҳргар қиз. Сен кўнглимизни
Мафтун қилдинг. Ҳаёт завқу сафоларидан.
Фақат севги қаршисида музика банда;
Аммо ишқнинг ўзи куйдир... Ана, назар сол,
Таъсирланди ҳатто Карлос — мағрур меҳмонинг.

Иккинчи меҳмон

Бу не овоз! Жонинг ўзи сингмишдир унга!
Кимнинг сўзи, Лаура бу?

Лаура

Дон Гуанники.

Дон Карлос

Кимнинг дединг? Дон Гуаннинг сўзи
дедингми?

Лаура

Бу сўзларни бир вақтлар у содиқ дўстим,
У ҳавойи ишқибозим тўқиган эди.

Дон Карлос

Худосини сотган, аблаҳ у Дон Гуанинг,
Сен бўлсанг, сен аҳмоқсан.

Лаура

Сен жинни бўлдингми?
Гарчи испан бекводаси бўлсанг ҳамки сен,
Фармон берсам, навкарларим бошингни олар.

Дон Карлос

(ўрнидан туради)

Чақир, ўша навкарларни.

Биринчи меҳмон

Лаура, бас қил;
Дон Карлос, сен хафа бўлма. Эсини епти...

Лаура

Нечун? Гуан, акасини қиличбозликда
Ҳалол туриб ўлдиргани учунми? Афсус,
Ўлдирмапти бунинг ўзин.

Дон Карлос

Жаҳлим қўзғади,

Мен тентакман.

Лаура

Аҳа! Иқрор бўлдинг ўзинг, бас.
Ана энди ярашамиз.

Дон Карлос

Кечир, Лаура.

Гуноҳқорман. Аммо ўзинг яхши биласан,
Унинг номин асло лоқайд эшитолмайман...

Лаура

Унинг номи ҳар лаҳзада тилимга келар,
Ўзинг айтгил, шунинг учун гуноҳқорманми?

М е ҳ м о н

Сен жаҳлингдан тушганлигинг нишонасига
Куйлаб бергил, Лаура.

Л а у р а

Ҳа, хайрлашамиз,
Тун ҳам бўлди. Энди нима куйласам экан?
Ҳа, тингланглар. (Куйлайди.)

Ҳ а м м а

Жуда ҳам соз, мислсиз гўзал!

Л а у р а

Хайр энди, афандилар.

М е ҳ м о н л а р

Хайр, Лаура.

М е ҳ м о н л а р кетади, Лаура Дон Карлосни тўхтатиб
қолади.

Л а у р а

Эй сен шаддод, меҳмоним бўл бу кеча менинг,
Менга чиндан ёқиб қолдинг, ҳақорат қилиб,
Тишларингни тишларингга босар экансан,
Дон Гуанга ўхшаб кетдинг.

Д о н К а р л о с

О, бахтли йигит!

Сен севгансан.

Лаура бошини қимирлатиб, севганлигини изҳор қилади.

Жуда ҳамми?

Л а у р а

Ҳа, жуда севдим.

Д о н К а р л о с

Сен ҳозир ҳам севасанми?

Лаура

Шу лаҳзадами?

Йўқ, севмайман. Икки ёрни сева олмайман.
Энди сени севиб қолдим.

Дон Карлос

Айтгил, Лаура,

Неча ёшга кирдинг ҳозир?

Лаура

Ун саккиз ёшга.

Дон Карлос

Сен ниҳолсан... Яна беш, ё олти йилгача
Ниҳол каби яшнайсан сен. Теварагингдан
Яна олти йил аримас ишқибозларинг.
Улар сени эркалайди, туҳфалар бериб,
Кечалари куйлаб, ором бағишлайдилар.
Сени дея катта йўлнинг чораҳасида
Тўқнашишиб, бир-бирларин ўлдирадилар.
Аммо фаслинг ўтажакдир, кўзларинг сўнар,
Қовоқларинг ажинларга тўлиб қораяр,
Тундай қора сочларингга оқ оралайди,
Ҳамма сени кампир дейди, ўшанда, айтгил,
Сен ўшанда нима дейсан?

Лаура

Нима дер эдим?

Нечун бундай хаёлотлар? Гапингни қара!
Кел, айвонни очиб қўй. Кўк шу қадар сокин.
Илиқ ҳаво ҳаракатсиз, тун қучоғида
Анқиб ётар лиму билан дафна бўйлари.
Ой порлайди қорамтир тун кўкида равшан,
Сукунатдан дарак берар посбонлар саси.
Балки олис шимол ёқда — Парижда бу он
Булутлар-ла қоплангандир мовий осмон.
Балки совуқ ёмғир ёғар, аччиқ ел эсар —
Бизнинг қандай ишимиз бор? Қулоқ сол,
Карлос,

Сендан талаб этаман мен, менга кулиб боқи
Қани бер қўл, қани-қани!

Д о н К а р л о с

Эй, азиз Иблис!

Эшик тиқирлайди.

Д о н Г у а н

Ҳей, Лаура!

Л а у р а

Кимдир келган? Кимнинг товуши?

Д о н Г у а н

Эшикни оч...

Л а у р а

Наҳотки у?.. Е раббим!..

Эшик очилади. Д о н Г у а н киради.

Д о н Г у а н

Салом!..

Л а у р а

Д о н Г у а н!..

Д о н К а р л о с

Ким? Д о н Г у а нми?

Лаура ўзини Д о н Г у а ннинг бағрига отади.

Д о н Г у а н

Лаура, жоним!..

Қизни ўпади.

Уйингдаги ким, Лаурам?

Д о н К а р л о с

Мен, Дон Карлосман.

Д о н Г у а н

Кутилмаган бир учрашув! Мен эртагаёқ
Хизматингга тайёрдирман.

Д о н К а р л о с

Йўқ, ҳозир — шу он.

Л а у р а

Дон Карлос, бас! Сиз кўчада эмассиз ҳозир,
Ахир менинг уйимдасиз. Кетингиз дарҳол...

Д о н К а р л о с

(қулоқ солмайди)

Ахир, сенинг қиличинг бор. Мен кутяпман.

Д о н Г у а н

Агар сабринг чидамаса, майли, мен рози.

(Улар олишадилар.)

Л а у р а

Ҳой! Ҳой! Гуан!

Лаура ўзини ётоққа ташлайди. Дон Карлос йиқилади.

Д о н Г у а н

Тур, Лаура, иш тамом бўлди.

Лаура

Нима бўлди? У ўлдими? Уз уйимда-я!
Ана холос! Энди нима қиламан, шайтон?
Жасадини қайга ташлай?

Дон Гуан

Балки у ҳали
Ўлмагандир.

Лаура

(жасадни кўздан кечиради)

Ўлмаганмиш! Ҳай, муттаҳам, ҳай,
Юрагига тиғ санчибсан — янглишмапсан ҳам,
Уч қиррали жароҳатдан ҳатто қон чиқмас,
Нафаси ҳам ўчиб қолган — сен нима қилдинг?

Дон Гуан

Ўзи шуни истади-ку, мен нима қипман?

Лаура

Эҳ, Дон Гуан, чиндан алам қилади жуда.
Сен ҳамиша қилгиликни қиласан, лекин
Ҳеч гуноҳкор бўлмайсан сен... Қаердан
келдинг?
Қачон келдинг?

Дон Гуан

Ҳозиргина келдим, яширин,
Ахир, ҳали гуноҳимни кечганлари йўқ.

Лаура

Шу ондаёқ Лаурангни эсга олдингми?
Яхши нарса, яхши бўлур. Ҳа, энди етар,
Сенга ортиқ ишонмайман. Сен тасодифан
Уйни кўриб қолгандирсан, шу ердан ўтиб...

Д о н Г у а н

Йўқ. Лаурам, ишонмасанг, сўрай оласан,
Лепореллам айтиб берар. Шаҳар четида
Бир лаънати қабристонни қўналга этдим.
Мен Мадридга Лаурани излаб келганман.

(Уни ўпади.)

Л а у р а

Азиз дўстим! Тўхта... Улик ҳузурида-я!..
Уни нима қилсак экан?

Д о н Г у а н

Ишинг бўлмасин!

Эрта билан, тонг чоғида ридога ўраб,
Мен бу ердан уни олиб чиқиб кетаман,
Чорраҳага ётқизаман.

Л а у р а

Эҳтиёт бўлгил,

Сени яна бирор киши кўриб қолмасин.
Сен бир лаҳза кейин келиб, яхши иш қилдинг!
Ўртоқларинг зиёфатда эди шу ерда.
Ҳозиргина тарқалишди улар уйимдан.
Яхши бўлмас эди агар рўбарў келсанг!

Д о н Г у а н

Айт, Лаура, қачон кўнгил қўйгансан бунга?

Л а у р а

Кимга? Эсинг жойидами?

Д о н Г у а н

Иқрор бўл ҳозир,
Мен бу ердан кетганимдан бери неча бор
Бевафолик қилдинг менга?

Лаура

Сен-чи, тентагим?

Дон Гуан

Олдин сен айт... Майли, кейин суҳбатлашамиз!

III САҲНА

Командор ҳайкали.

Дон Гуан

Ҳамма нарса тобора соз! Мен тасодифан
Дон Карлосни ўлдиргандан кейин, шу ерда
Дарвиш бўлиб яшириндим — мен энди ҳар кун
Бу чорбоғда кўрмакдаман гўзал бевамни,
У ҳам мени пайқагандир.— Шу пайтга қадар
Сипоҳ тутдик ўзимизни,— аммо мен бугун
Унинг билан сўзлашаман; бас шунча кутмоқ.
Гапни қандай бошлай? «Ҳа, «Мен ботинолдим...»

Йўқ!

«Сеньора...» деб бошлайман... Э! Бошга не келса,
Мен ўшани айтаман-да, тайёргарликсиз,
Ишқ қўшиғин тўқувчилар каби бемалол...
Энди кела қолса эди.. Менимча, усиз
Бу ерда кўп зерикади ёлғиз Командор.
Зап баҳодир сифат турар бу ерда мағрур!
Елкаларни қаранг! Қандай, Геркулеснамо!
Марҳум паст буй одам эди, жажжи ва тажанг;
Оёқ учин бунда босиб чўзсайди қўлин —
Ҳайкалининг бурнига ҳам етказолмасди.
Ескурьялнинг ёнида дуч келганимизда,
Қиличимни бир қададим, ниба санчилган
Чигирткадай қотиб қолди ва лекин ўзи
Жасоратли, мағрур эди, руҳи шиддатнок...
Ҳа! Ана у.

Дона Анна киради.

Д о н а А н н а

У яна шу ердадир. Отам,
Ногоҳ келиб, фикрингизни бўлдим шекилли.
Афв этинг.

Д о н Г у а н

Мен, хоним, сиздан афв сўрайман.
Балки гаму гуссангизни бемалол, эркин
Ёзаркансиз, сизга халал бераётирман.

Д о н а А н н а

Йўқ, отажон, қайгуларим ўзимга аён,
Олдингизда дуоларим осмонга қадар
Ҳеч монесиз етиб борар — сиздан сўрайман,
Овозимга қўшинг азиз овозингизни.

Д о н Г у а н

Дона Анна, мен сиз билан дуо ўқийман!
Бу қадарли саодатга лойиқ эмасман.
Мен бу осий лабларим-ла сизнинг муқаддас
Сўзларингиз такрорлашга журъат этмайман —
Бошингизни аста эгиб, тун каби қора
Сочингизни оқ мрамарга сочар экансиз,
Мен олисдан ихлос билан сизга боқаман,
Шундай гўзал бир фаришта бу мақбарага
Сирли учиб келган каби туюлар менга.
Шунда қалбим бир изтироб билан ўртаниб,
Дуо келмас тилимга. Мен ҳайрон термилиб,
Гўзал малак нафаси-ла ёнган севгининг —
Кўз ёшидан баҳраманд бу совуқ мрамарнинг
Соҳибини кўп бахтиёр дея ўйлайман.

Д о н а А н н а

Сўзларингиз кўп ғалати!

Д о н Г у а н

Йўғ-е, сеньора?

Д о н а А н н а

Менга, ахир... Унутмангки...

Д о н Г у а н

Сабаб? Ёки мен

Чиндан дарзиш эмасманми? Гуноҳкор садом
Бу даргоҳда шунча баланд янграмасинми?

Д о н а А н н а

Шундай туйдим... Мен ҳеч нарса
тушунолмадим...

Д о н Г у а н

Оҳ, англадим, сиз барини билиб олдингиз!

Д о н а А н н а

Мен нимани билдим?

Д о н Г у а н

Яъни, мен роҳиб эмас —
Қошингизда тиз чўкаман, уэр сўрайман.

Д о н а А н н а

Ё раббим! Йўқ, туринг, туринг... Сиз кимсиз
ахир?

Д о н Г у а н

Мен бир бадбахт, оқибатсиз севги қурбони.

Д о н а А н н а

Ё раббим! Қабр тепасида бу қандай сўзлар!
Кетинг ҳозир!

Д о н Г у а н

Дона Анна, биргина лаҳза,
Мен бир лаҳза қолай фақат!

Д о н а А н н а

Биров келса-чи?

Д о н Г у а н

Панжара берк. Бир лаҳзага ижозат беринг!

Д о н а А н н а

Қани айтинг! Сизга нима керакдир, ахир?

Д о н Г у а н

Майли, ҳозир оёғингиз остида ўлай,
Шу чорбоққа дафн этилсин бечора таним;
Шу яқинга, сизга азиз бўлган қабрнинг
Яқинига эмас, балки нарироқ ерга.
Дарвозанинг яқинига, худ остонага;
Зулфингизни қуйи солиб, ёш тўкмак учун
Мағрур ҳайкал сари келар экансиз, токи
Либосингиз, оёғингиз енгил тегаркан,
Мозоримнинг тошини еиз айланг бахтиёр.

Д о н а А н н а

Эс-ҳушингиз жойидамас.

Д о н Г у а н

Ё, Дона Анна,

Телбаликнинг белгисими ажал тиламоқ?
Агар телба бўлсам, тирик қолмоқ истардим.
Қалбингизни тоза севгим оташи ила
Кўзғотишдан бўла олар эдим умидвор.
Агар телба бўлсам эди, кечаларни мен,
Қўшиқ айтиб, уйқунгизни қилиб безовта,
Балконингиз қаршисида ўтказар эдим;
Агар телба бўлсам, сукут сақлаб ҳамиша
Азоб чекиб юрмас эдим...

Д о н а А н н а

Сизнинг сукутда
Юрганингиз шуми ҳали?

Д о н Г у а н

Эй, Дона Анна,
Бир тасодиф йўлим очди, йўқса, сиз ҳеч он,
Менинг ғамли сирларимни билмас эдингиз.

Д о н а А н н а

Кўпдан бери мени севиб қолгансизми, сиз?

Д о н Г у а н

Қачон севиб қолганимни ўзим билмайман,
Аммо ўша дамдан бери шу бир лаҳзалик
Ҳаёт менга қимматлидир, ўшандан бери
Мен англадим толе деган сўзнинг қадрини.

Д о н а А н н а

Нари кетинг, сиз қўрқинчли одам экансиз.

Д о н Г у а н

Нима учун?

Д о н а А н н а

Мен қўрқаман сўзларингиздан.

Д о н Г у а н

Мен тинаман, фақат мени мангу қувламанг,
Сизни фақат кўриш ўзи менга саодат.
Мен бепарда ниятларни ўйламайман ҳам,
Сиздан ҳеч бир нарса талаб қилмайман, агар
Менга яшаш nasib экан, сизни кўрмагим
Керак.

Д о н а А н н а

Кетинг, бу ер бундай сўзлар ва бундай
Телбаликлар ўрни эмас. Эртага бизнинг
Уйга келинг. Агар мени ҳурмат қилишга
Онг ичсангиз, сизни қабул қиламан, фақат
Оқшом чоғи, балки яна кечроқ келасиз.
Бева бўлиб қолганимдан бери ҳеч ким-ла
Кўришмадим...

Д о н Г у а н

Дона Анна, гўзал фаришта!
Сиз бугун бир бечорага таскин бергандек,
Тангри ўзи сизни қўллаб, берсин тасалли.

Д о н а А н н а

Энди кетинг!

Д о н Г у а н

Яна қолай бир лаҳзагина.

Д о н а А н н а

Йўқ, мен ўзим кета қолай... Зотан тилимга
Оятлар ҳам келмай қолди. Сиз бу дунёвий
Гаплар билан банд этдингиз, менинг қулоғим
Бу сўзларга кўпдан бери бегона эди.
Сиз эртага келинг.

Д о н Г у а н

Ҳамон ишнолмайман.
Ҳамон кўзим етмас бахту саодатимга...
Наҳот эрта сизни кўрсам!—
Очиқ-ойдин!

Д о н а А н н а

Ҳа, эртага, куни эртага!
Исмингиз на?

Д о н Г у а н

Диего де Кальвадо исмим...

Д о н а А н н а

Хайр энди, Дон Диего! (Кетади.)

Д о н Г у а н

Эй Лепорелло!

Л е п о р е л л о к е л а д и .

Л е п о р е л л о

Нима хизмат?

Д о н Г у а н

Азиз Лепорелло! Мен жуда
Бахтиёрман! Эртагаёқ — оқшомда, кечроқ...
Лепореллам, эртагаёқ — тайёрликни кўр...
Чақалоқдай бахтиёрман!

Л е п о р е л л о

Д о н а А н н а - л а

Сиз сўзлаша олдингизми? Балки, у сизга
Икки оғиз ширингина сўз сўйлагандир,
Ёки уни дуо қилган бўлсангиз керак.

Д о н Г у а н

Лепорелло, йўқ, ундаймас! У менинг ила
Кўришмакни ваъда қилди!

Л е п о р е л л о

Йўғ-е, мумкинмас!

О, бевалар, барингиз ҳам шундай.

Д о н Г у а н

Мен бахтли!

Мен куйлашга, бор жаҳонни қучишга тайёр.

Л е п о р е л л о

Командор-чи? Бунга нима дейди Командор?

Д о н Г у а н

У рашк ичра ёнади деб ўйлайсанми сен?
Йўқ, бундаймас, у ақлли-ҳушли бир одам.
Итоаткор бўлиб қолган ўлгандан бери.

Л е п о р е л л о

Йўқ, Командор ҳайкалига бир назар ташланг.

Д о н Г у а н

Нима бўпти?

Л е п о р е л л о

У сиз томон тикилиб, гўё
Зарда қилган каби.

Д о н Г у а н

Қани, бор, Лепорелло,
Унга айтгил, меникига марҳамат қилсин,
Йўқ, эртага — Дона Анна уйига борсин.

Л е п о р е л л о

Ҳайкал меҳмон бўладими? Нечун?

Д о н Г у а н

Аёнки,

Дона Анна билан суҳбат қилгани эмас!
Ҳайкалга айт, эртагаёқ, кечроқ келсину,
Дона Анна эшигининг остонасида
Эшикбонлик қилиб турсин.

Л е п о р е л л о

Ҳазилни қўйинг.

У ўлик-ку!

Д о н Г у а н

Бор дедим, бор.

Лепорелло

Лекин...

Дон Гуан

Тезроқ бор.

Лепорелло

Эй шарафли, эй чиройли, ажойиб ҳайкал!
Афандим Дон Гуан сиздан ўтиниб сўрар
Ташриф қилиб... Худо урсин, гапиролмайман.
Қўрқиб кетдим.

Дон Гуан

Қўрқоқ! Шошма!

Лепорелло

Марҳамат қилинг.

Афандим Дон Гуан сиздан ўтиниб сўрар,
Сиз эртага рафиқангиз уйига келиб,
Дарвозада соқчи бўлинг...

Ҳайкал бошини қимирлатиб, розилигини билдиради.

Вой!

Дон Гуан

Не гап?

Лепорелло

Вой-вой!..

Вой!.. Уламан!..

Дон Гуан

Сенга нима бўлди, нима гап?

Лепорелло

(бошини тебратиб)

Ҳайкал!.. Вой!.. Вой!..

Д о н Г у а н

Унга таъзим қиялсанми?

Л е п о р е л л о

Йўқ!

Мен эмас, у!

Д о н Г у а н

Қўй, бўлмаган, беҳуда гапни!

Л е п о р е л л о

Ўзингиз бир боринг.

Д о н Г у а н

Сени қара, лўттибоз.

(*Ҳайкалга.*)

Командор, мен ўтинаман сендан, эртага
Бева қолган хотинингнинг ҳузурига бор.
Мен бораман. Сен эшикда соқчи тур. Хўпми?

Ҳайкал яна бошини қимирлатади.

Ё раббим!

Л е п о р е л л о

Хўш? Айтмадимми...

Д о н Г у а н

Қани, кетамиз.

IV САҲНА

Д о н а А н н а н и н г х о н а с и .
Д о н Г у а н в а Д о н а А н н а .

Д о н а А н н а

Дон Диего, сизни қабул қилдим мен, фақат,
Қўрқаманки, менинг дардли суҳбатим сизни
Зериктириб қўймаса, деб, бечора бева
Унуголмас ҳамон огир мусибатини.
Кўз ёшларим жилва билан қўшилар экан,
Апрель ойин эслатади Нечун жимсиз?

Д о н Г у а н

Мен —

Гўзал Дона Анна билан хилватда қолиб,
Висол завқи билан мастман. Сизни бу замон
Бахтли ўлик мақбараси қаршисидамас,
Мармар ёрнинг ҳузурида тиз чўккан ҳолда
Эмас, балки ўз қошимда кўриб турибман.

Д о н а А н н а

Дон Диего, шунча рашкли экансиз — эрим
Сизни ҳатто қабрида ҳам қийнамоқда.

Д о н Г у а н

Мен —

Сира ҳам рашк қилмаслигим керак. Сабаби,
Сиз ўзингиз уни танлаб эр қилгансиз.

Д о н а А н н а

Йўқ —

Дон Альварга онам эрга берган мажбуран,
Биз камбағал, Дон Альвар бой эди бағоят.

Д о н Г у а н

Бахтиёр эр! У қуп-қуруқ хазиналарни
Олиҳанинг оёғига тўкиб, шунинг-чун
Жаннат завқу сафосини сурипти! Агар
Аввал билган бўлсам эдим сизни, мен бутун
Шавкатимни, бойлигимни биргина қувноқ
Боқишингиз учун буткул бағишлар эдим.
Мен муқаддас фармонингиз қули бўлардим,

Барча эрка ҳавасингиз ёд қилиб олиб,
Ҳеч ўринсиз қолдирмасдим, бутун умрингиз
Сеҳру эъжоз билан тўлар эди мутгасил.
Эвоҳ! Тангри менга бошқа қисмат ёзибди.

Д о н а А н н а

Диго, бас, сизга қулоқ солсам, гуноҳим
Яна ортар — сизни севмак мен учун маҳол.
Қабрга ҳам бева содиқ бўлмоғи керак.
Дон Альварнинг мени қандай севганлигини
Сиз билсангиз эди! О, Дон Альвар мабодо
Бева бўлиб қолса, бирор маъшуқани ҳеч
Қабул қилмас — рафиқаси муҳаббатига
Содиқ бўлиб қолар эди.

Д о н Г у а н

Мени қийнаманг,
Дона Анна, эрингизни ҳамиша эслаб,
Юрагимни азобламанг. Шунча жазо бас.
Шу жазога гарчанд лойиқ бўлсам ҳам.

Д о н а А н н а

Нечун?
Шариатнинг қонунлари сизни ҳеч ким-ла
Боғламаган — тўғримасми? Мени севсангиз,
Менинг ҳамда худованднинг олдида ҳақсиз.

Д о н Г у а н

Олдингизда? Ё раб!

Д о н а А н н а

Менинг ҳузуримда сиз
Бирор гуноҳ қилганмисиз? Айтинг, нечун...

Д о н Г у а н

Йўқ,

Ҳеч айтмайман.

Д о н а А н н а

Диего, бу жуда ғалати!
Хувуримда ноҳақмисиз? Нечун, айтингиз!

Д о н Г у а н

Йўқ! Айтмайман!

Д о н а А н н а

Диего, бу жуда ғалати!
Мен сўрайман, сиздан талаб ётаман.

Д о н Г у а н

Йўқ, йўқ!

Д о н а А н н а

Ҳа! Шунчами сизнинг менга итоатингиз!
Шу соатда менга нима деган эдингиз?
Менинг қулим бўлмакликни истадингиз-ку,
Жавоб беринг, Диего; мен хафа бўламан,
Менга қарши қандай гуноҳ?

Д о н Г у а н

Журъат этмайман,
Агар айтсам дарҳол мендан нафратланасиз.

Д о н а А н н а

Йўқ, йўқ. Сизни ҳозирданоқ афв ётаман,
Аммо билмак истайман мен...

Д о н Г у а н

Асло истамаг.
У даҳшатли, аянч асрор — сир бўлиб қолсин.

Д о н а А н н а

Аянч асрор! Менга азоб бермакдасиз сиз.
Мен қўрқмайман, айтинг ҳозир, қандай асрор у?
Қандай қилиб этолдингиз мени ҳақорат?
Аввал сизни билмас эдим — душманларим йўқ,
Илгари ҳам бўлмаган. Бир душманним фақат
Уз эримнинг қотилидир.

Д о н Г у а н

(ўзича)

Иш бўлди тамом!
Менга айтинг: бахти қора Дон Гуанни сиз
Аввал танир эдингизми?

Д о н а А н н а

Йўқ, мен ҳеч қачон
Уни кўрган эмасман.

Д о н Г у а н

Сиз юрагингизда
Унга ёвлик сақлайсизми?

Д о н а А н н а

Номус туфайли,
Аммо мени, Дон Диего, сиздан сўраган
Саволимдан чалғитишга уриняпсиз,
Сиздан талаб этаман мен...

Д о н Г у а н

У Дон Гуанни
Учратсангиз нима қилар эдингиз?

Д о н а А н н а

Ханжар —
Санчар эдим қора қалбига.

Д о н Г у а н

Дона Анна,
У ханжаринг қани? Мана, қалбим!

Д о н а А н н а

Диего!

Бу нимаси!

Д о н Г у а н

Мен Диего эмас, Гуанман!

Д о н а А н н а

Е раб, йўқ, бу мумкин эмас, мен ишонмайман.

Д о н Г у а н

Дон Гуан мен.

Д о н а А н н а

Тўғри эмас.

Д о н Г у а н

Сенинг эрингни

Мен ўлдирдим, ачинмайман қилган ишимга,
Тавба қилиш ниятим йўқ, пушаймон бўлиб.

Д о н а А н н а

Нималарни эшитдим мен? Йўқ, йўқ, мумкинмас.

Д о н Г у а н

Мен Дон Гуан, сени чиндан севиб қолганман.

Д о н а А н н а

(Йиқилади)

Қаердаман... Қаердаман... бошим...

Д о н Г у а н

Ё худо!

Нима бўлди? Дона Анна, сенга не бўлди?
Тур-тур, уйғон, эсингни йиғ, сенинг Диегонг,
Кулинг оёқ остингдадир.

Д о н а А н н а

Мени тинч қўйгил.

(Ожизона.)

Оҳ, сен менга ёвсан — менинг ҳаётимдаги
Бор нарсамни тортиб олдинг...

Д о н Г у а н

Эй, азиз малак!

Гуноҳимни ювмақликка ҳар он қодирман,
Фармонингни кутмакдаман оёқ остингда.
Майли — ўлдир, майли — қолдир, фақат сен учун
Мен яшайман...

Д о н а А н н а

Дон Гуаннинг ўзи шу, демак...

Д о н Г у а н

Дона Анна, рост эмасми, уни бир ёвуз,
Ва йиртқич деб таърифлаган эдилар сизга,—
Балки буткул ноҳақ эмас бундай овоза,
Менинг ҳорғин виждонимда ҳали ҳам балки
Ёвузликнинг асари бор... Узоқ вақт фаҳшнинг

Кўп ғайратли талабаси бўлиб юргандим.
Аммо сизни кўрганимдан бери гўёки
Бу дунёга янги инсон бўлиб туғилдим.
Сизни севиб, яхшиликни севиб қолдим мен,
Ўз умримда биринчи бор унинг олдида
Ссҳрланиб ва қалтираб тиз чўкмакдаман.

Д о н а А н н а

О, Дон Гуан сўзга моҳир — буни биламан.
Эшитганман, ҳийла билан йўлдан ураркан.
Сизни ҳамма худосини сотган фаҳш дейди,
Сиз иблиснинг худди ўзи. Қанча бечора
Хотинларни бузгандирсиз?

Д о н Г у а н

Бирортасини

Шу вақтгача севмаганман.

Д о н а А н н а

Мен шу Дон Гуан
Биринчи бор севади-ю, мендан яна бир
Янги қурбон изламайди, деб ишонайми?

Д о н Г у а н

Хаёлимда бўлса эди сизни алдамоқ,
Эшитишга тоқатингиз бўлмаган номни
Айтармидим, бўлармидим шу йўсин иқрор?
Қандай макр-ҳийла бордир ахир бу ерда?

Д о н а А н н а

Сизни билиб бўладими? — Аммо сиз қандай
Келолдингиз, сизни ҳамма тәнир бу ерда,
Улимингиз муқаррардир қўлга тушсангиз.

Д о н Г у а н

Улим нима? Бир лаҳзалик висол завқига
Ҳаётимни шикоятсиз бераман.

Д о н а А н н а

Энди —
Қандай чиқиб кетасиз, эй, эҳтиёти йўқ!

Д о н Г у а н

(унинг қўлини ўпади)

Сиз бечора Гуан учун шунчалик ташвиш
Чекасизми! Демак, сенинг малак қалбингда,
Дона Анна, менга нафрат йўқ экан, ростми?

Д о н а А н н а

Оҳ, агар мен сизга нафрат сақлай олсайдим!
Аммо ҳозир лозим бўлди бизга айрилмоқ.

Д о н Г у а н

Яна қачон кўришамиз?

Д о н а А н н а

Билмайман, балки
Бошқа бир кун...

Д о н Г у а н

Эртага-чи?

Д о н а А н н а

Қайда?

Д о н Г у а н

Шу ерда.

Д о н а А н н а

О, Дон Гуан, менинг кўнглим ниҳоятда бўш,

Д о н Г у а н

Афв этмоқнинг гаровидир беғараз бўса...

Д о н а А н н а

Етар энди, кет.

Д о н Г у а н

Биргина, совуқ, беозор...

Д о н а А н н а

Сен нақадар елимсан! Ол бўсани, майли.
Қандай товуш?.. Оҳ, панага қочгил, Дон Гуан.

Д о н Г у а н

Хайр, яна кўришгунча, эй, азиз дўстим.
(Хонадан чиқади, яна қайтиб югуриб киради.)
Оҳ!

Д о н а А н н а

Ҳа, сенга нима бўлди? Оҳ!..

Командорнинг ҳайкали киради. Дона Анна ерга йиқилади.

Ҳ а й к а л

Мана келдим.

Д о н Г у а н

Эвоҳ, тангрим! Дона Анна!

Ҳ а й к а л

Уни тинч қолдир,
Бас, вассалом. Дон Гуан, сен бунча титрайсан?

Д о н Г у а н

Менми? Асло. Чақирганман, кўрдим,
хурсандман.

Ҳ а й к а л

Қўлингни бер.

Д о н Г у а н

Мана қўлим... Тош панжаларинг
Омбур каби сиқуvidан омон йўқ, эвоҳ!
Менга тегма, қўйиб юбор менинг қўлимни,
Мен ўламан — бари тамом — оҳ, Дона Анна!

Иккови ағдарилиб тушади.

МУНДАРИЖА

Комедиялар

Фаргона ҳикояси	5
Уғил уйлантириш	55
Тошболта ошиқ	97
Ажаб савдолар	135
Дил кўзгуси	181

Драма

Муҳаббат тантанаси	233
------------------------------	-----

Таржималар

ВИЛЬЯМ ШЕКСПИР

Ун иккинчи кеча, ёки Турфа қангомалар. Ко- медия	285
---	-----

ЛОПЕ ДЕ ВЕГА

Қўзибулоқ. Драма.	383
---------------------------	-----

А. С. ПУШКИН

Тош меҳмон. Драма.	479
----------------------------	-----

На узбекском языке

Хамид Гулям

Удивительные истории

КОМЕДИИ

Редактор **Ж. Насриддинова**
Рассомлар **Э. Валиев, Г. Фролов**
Расмлар редактори **Г. Фролов**
Техн редактор **М. Мирзааҳмедов**
Корректор **Ш. Собирова**

Босмахонага берилади 15/1-1972 й. Босишга рухсат
этилади 6/V-1972 й. Формати 84×108¹/₃₂. Босма л.
16,25. Шартли босма л. 27,3. Нашр. л. 23,67.
Тиражи 20 000. Р 0-4206. Гафур Гулом номидаги
Адабиёт ва санъат нашриёти, Тошкент, Навоий
кўчаси, 30. Шартнома № 50—71.

Ўзбекистон ССР Министрлар Совети Матбуот Дав-
лат комитетининг Тошкент полиграфкомбинатда № 1.
қозовга бослади. Тошкент, Навоий кўчаси, 30, 1972 йил,
Заказ № 1706. Баҳоси 1 с, 33 т.

F79

Ғулом Ҳамид.

Ажаб савдолар. Комедиялар. Т., Адабиёт ва санъат наш-
риёти, 1972. 520 б.

Гулям Х. Удивительные истории. Комедии.

Индекс 7—3—3

У.И